

FABINY TAMÁS

...hogy néki szent házat építs...

FABINY TAMÁS

...hogy néki szent házat építs...

Józsa Márton és a siófoki templom

Az előszót
MAKOVECZ IMRE
írta

Budapest
2010

2., bővített kiadás

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásos engedélyéhez van kötve.

© Fabiny Tamás

© A Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

Józsa Márton életművéhez

Mi az éltszentség?

Az ezredforduló közelében, most, nehéz válaszolni rá annyi terhes örökséggel a vállamon. A jelenések romantikus csodái, a tömeggyilkosságok, meghurcolások, az anyagi jólét csöcselék mentalitása, a nacionalizmusok határtalan bestialitása, az emlékezetvesztés századában annyi romlás zuhog és zuhogott az életünkre, annyira elveszett a fény Európából s a magyar nemzet szívéből; s oly súlyos homály borult reánk, hogy minden kimondott fontos szót a kimondása pillanatában démonok sokasága vesz körűl. A Légió a fényt elrabolja és tetszhalott anyaggá húzza le. Ki gondol, ki mer gondolni éltszentségre, ha ezzel a szóval kellene megneveznie valamely kortársa életét?

Ezt a kockázatot kell vállalnom, amikor kimondom Józsa Márton életére, hogy szent élete van, hogy szent életű ember.

Frivol túlzásnak, ízlés ellen való véteknak, dilettánsnak nevezhető ez az állítás, féltékeny harag ébredhet a szívekben, ellenvetések, józan észrvek öltönyös-nyakkendő, jól mosdatott, a túlélésre berendezett aranykeretes szemüveg pillantások vetülhetnek rám finom mosollyal, kegyes és jóindulatú elfordulás lehet része e szónak. A démonok nem válogatóság.

Megismétlem: Józsa Márton szent életű ember. És folytatnám: minden nap, minden órában, mindig, újra és újra, naponta megküzdve az elveszettséggel, a magánnyal, a hazátlansággal, a „bozgor”-lét bélyegével, a szentség gyermekségét fogadó fölényel, a csodák, az Isteni Gondviselés, a megváltottság utáni emésztő vággyal, a hűtlenségek miatt elszenvedett magányos és siralmas keserűséggel. Minden nap alanya és tárgya lenni az elhivatottság letörölhetetlen és eltávolíthatatlan jelének azt jelenti, hogy a személyes élet drámáját egy nem evilági akarat hatja át.

Ez a nem evilági akarat, mely véletleneken, kényszerhelyzeteken, az üldözés következményeiben nyilvánul meg leginkább, ezek a logikusan nem magyarázható események, a személy megpróbáltatásai, az öregség „megérdemelt” nyugalmának hiánya és annyi más megnevezhetetlen személyes megpróbáltatás vitték Józsa Mártont Siófokra, és tették öreg kezébe a siófoki gyülekezet templomának sorsát.

Innentől kezdve ismerem Józsa Márton, ez a néhány száz nap minden tapasztalaton forrása.

Egy ház építése nálunk, Magyarországon csupa gond, csupa méltatlan nehézség, csupa erkölcsi-emberi probléma. Tapasztalataim alapján mondhatom, az építkezés dráma, melynek íve a lehetett volna és a megvalósult tények között feszül. A két pólus csupa felemelő és lehúzó erő. Negyven év telt el a Személytelen Intelligencia uralma alatt, mely ma sem ért véget. Ezzel az uralommal száll szembe az emberiség magyar sokasága is. Napjai küzdelmeiben eszközök, jog, vagyon, közbiztonság híján a csupasz személyes erő, hit, bizalom a segítségé, de küzdelmeinek hallatlan történelmi jelentősége – súlyos vereségei ellenére is – tiszta és világos lehet. Mindannyiunk életében világosan kitetszik csupasz személyes Isten-ivadék létünk valóságos képe, nem sok marad rajtunk, ami eltakarhatna. Megméri a tervező, az ács, a bádogos, az asztalos, a püspök, a tanácselnök szavának súlyát, akaratának vagy csak mímelt igyekezetének következményeit, mert lemérhető az építés eredményein, és mert van közöttünk egy, aki minden nap feljegyzí az eseményeket odahaza, egyedül, egy kicsiny elhanyagolt szobában, és a napi történetben, jóban vagy rosszban lesi a legfelsőbb Misztérium csodákban megnyilatkozó jelenlétét vagy hiányát.

A napló sorai egyszerűek és nélkülöznek minden kamaszos poézist. Lépcsőről lépésre követnek minden eseményt. A figyelem igazi iránya azonban nem az elmúlt napra mutat, hanem előre és föl, föl a magasba, ahonnan majd a harang szól a szárnyak feletti szemekből áradva a vizekre, a Balaton síkjára.

Ez a harangszó az, mely ma is hallik évszázadokon túlról, lerombolt, fölégetett templomaink néhai tornyából, Beszterceből, Munkácsról, Rahóról, Celldömölkről, mindenholnan, ahol valaha szent életű magyarok templomot emeltek.

Ez a harangszó szólal majd meg Siófokon újra, és válaszolni fog rá száz élnémított társa a szentséges Isten idejéből, ahol a harangok nem nemulnak el, s kiknek kötelét néhai Józsa Mártonok húzzák.

Márton Műve

Előszó a második kiadáshoz

Józsa Márton a keresztapám volt. Egyházi körökben mindig is jól csengett a neve, ám a szélesebb nyilvánosság éppen húsz éve, 1990-ben ismerhette meg őt. Makovecz Imre, a különleges építészeti értéket képviselő siófoki templom tervezője soha nem mulasztotta el annak hangsúlyozását, hogy Istennek ez a szent háza nem épült volna fel, ha nincs – ahogy ő mondta – „egy vénember”, aki minden akadályt legyőzve megszerzi az engedélyeket, előteremti a pénzt és főképpen tovább álmodja a Teremtő álmát. A rendszerváltozás hajnalán a siófoki gyülekezet épített – hathatós finn segítséggel – először templomot. Ezzel pedig kezdetét vette egy egészen különleges időszak, hiszen az ezt követő másfél évtizedben húsznál is több új evangélikus templom épült. Ez a dokumentumgyűjtemény és életrajz először az 1990. június 30-i templomszentelésre jelent meg, magánkiadásban. Az építési napló adatait és Józsa Márton kalandos életét együtt bemutató könyv a siófoki gyülekezet mai lelkészének kérésére jelenik meg újra – immár a Luther Kiadónál. Tekintettel arra, hogy az első kiadás fotóinak eredetije nem maradt meg, a képanyag megváltozott, egyúttal bővült is. A templomszentelés után történeteket a könyv végén foglalom össze.

A ...hogyan neki szent házat épít... második kiadásával nemcsak keresztapám szolgálatának kívánok emléket állítani, hanem a siófoki gyülekezet iránti hálámat is kifejezésre szeretném juttatni, hiszen 1982-ben itt kezdhettem meg lelkészi szolgálatomat.

Kapcsolatunk Józsa Mártonnal nem volt mindig egyformán intenzív. Szüleim eskető lelkésze volt 1954-ben Celldömölkön. Mindig örültem, ha találkoztunk, de őszintén szólva gyakran volt bennem valami a papgyerek kényszeredettségből. „Megint jön hozzánk egy derűs, kissé nagyhangú lelkész, na majd meglátjuk, mi lesz ebből.” – valami ilyesmit gondoltam kamaszként, amikor meglátogatott minket. Ő meg is tett mindent a lelki fejlődésemért. Kezdetben – nyilván az én hibámból és gyerekségemből adódóan – még nem éreztem rá a vele való kapcsolatot igazi ízére. Isten csodájának tartom, hogy élete utolsó bő tizenöt

A bontás alatti régi parókián

évében vált igazán intenzívvé a kapcsolatunk. A '80-as években, életem igen meghatározó időszakában találkozhattam újra vele, immár rendszeresen. Ekkor voltam nála teológus hallgatóként szupplikálni. Sokszor hallgattam igehirdetéseit. Teológiai hallgatóként többször elmentem hozzá, a pályaválasztásomat és életem alakulását is figyelemmel kísérte. Látogatásai is meghatározóak voltak.

Gyerekként valóban kevésbé hatott rám, de ahogy végiggondolom, amint gyerekként, suttyó legényként hallgattam, talán Miskolcon, Celldömölkön, Csöglén egy-egy igehirdetését, óhatatlanul megragadt bennem néhány ha-

misítatlan Marci bácsis, markáns kifejezés. Hadd idézzek fel ezek közül néhányat.

Egyszer azt mesélte, hogy amikor egy iparossal „Az Isten szeretet” feliratot akarta az oltár fölé festetni, és odaadta neki biztonság kedvéért a cédulát, akkor az okoskodó atyafi ezt mondta neki:

– Nem jól tetszett írni, mert ez két t. Az Isten szeretett, hiszen múlt idő.

Ekkor helyreigazította az embert, és ennek alapján valóságos prédikációt mondott ennek a festőnek – aki azért jött, hogy dolgozzon, nem igehirdetést hallgatni. Bizonyára meghatározta az ő életét is ez a számára váratlan tanítás.

A másikat Miskolcon hallottam, mikor Marci bácsi vendégszolgálaton volt nálunk, s én még gyerek voltam. Egy történetet mondott:

„Két ember megy az úton, az apa meg a fia. Egyszer csak a gyerek látja, hogy a horizonton összeérnek a vonalak, és kétségbeesetten mondja:

- Apám, ott véget ér az út!

És az apa mondja:

- Menjünk tovább, és meglátod, hogy nem ér véget az út, csak úgy látszik.”

Gyerekefjével elgondoltam, hogy ezt én is szoktam látni, de ha tovább megyünk, akkor kiderül, hogy lehet tovább haladni. Talán Marci bácsinak is saját élettapasztalata is volt ebben az egyszerű kis képben. Talán ő is úgy érezte olykor, hogy itt már végállomás van, nem lehet öt-ről a hatra jutni. Aztán amikor továbbhaladt, látta az újabb távlatokat, perspektívát.

A harmadik példa szerint egyszer egy faluban két, rokonságban álló családot látogatott meg. Egyik helyen hamarosan vad indulatok törtek a felszínre. Az asszony meg volt róla győződve, hogy bátyja – a másik család feje –szándékosan rossz hírére költi. Testvérét rágalmozónak és gyalázatos hazudozónak nevezte. Keresztapám türelmesen végighallgatta őket, itt-ott azért közbekérdezett. Szólt a megbocsátás fontosságáról, majd rövid imádság után elköszönt tőlük. Szívében sok aggodalom volt, de úgy érezte, most nem tehet többet. A család kikísérte a kapuba. Marci bácsinak szokása volt akkortájt, hogy híveiről fotót készít. Keveseknek volt akkor még fényképezőgépe. Ezúttal is megkérte őket, hadd készítsen róluk felvételt. Majd útja rögtön a másik családhoz vezetett. Ott a házigazdák egyfolytában rokonaikat szidták. Az örökösödéssel kapcsolatban voltak sérelmeik. Józsa Márton újra megbékélés fontosságáról próbált szólni – szemmel láthatóan nem sok sikerrel. A látogatás itt is rövid bibliaolvasással és imádsággal ért véget. Ez a család is kikísérte őt a kapuig, itt is készült egy fotó. Keresztapám gondterhelten ment haza, majd a következő napokban is sokat töprengett a két család viszonyán. Azután hamarosan előhívatta a filmet. A fekete-fehér felvételeket átnézve először bosszúsán nyugtázta magában, hogy két kép egymásra exponálódott. Nagy ritkán előfordult vele korábban is, hogy elfelejtette továbbtekerni a filmet. Kisvártatva megállapította, hogy éppen a két haragos családnál készült két felvétel csúszott egybe. Figyelmesebben megnézve a képet, elakadt a lélegzete. A fotón a két család együtt állt. Az asszony valósággal átölelte testvérét, és az egyik

család kislánya a másik leányának lábához kuporodott. És lássatok csodát, megbékélt a két haragban levő család.

A példákon láthatjuk, hogy Isten igéje nem tér vissza üresen, évtizedeken át megmaradnak az emberekben az igehirdetés illusztrációi, ahogy azt a homiletika is tanítja: a kép jobban beívódik az emlékezetbe. Jézus is alkalmazta ezt a módszert. Mindez könnyen megjegyezhető és továbbadható. Marci bácsi igehirdetései is egyszerűek és nagyszerűek, képiesek voltak.

Egyszer azt mondtam neki nagy lelkesen, pirosuló füllel – már amikor tegezni mertem Siófokon:

– Marci bácsi! Te ugye olyan hitébresztő, evangelizáló igehirdetéseket tartasz?! – Azt hittem, hogy ezzel majd jó pontot szerzek nála, mert az evangélizációról csak jót lehet mondani. Meglepetésemre az mondta:

– Nem, nem Tamás, én nem hitébresztő, evangélizáló igehirdetéseket akarok tartani, hanem tanító igehirdetéseket.

Meg lehet ezen lepődni, de azt gondolom, jó, ha értjük ezt: az evangélizáció mindenképpen tanítás. Tanító és tanuló egyháznak kell lennünk, mert Jézus is tanította az övét: imádságra, hinni. Ha a hitébresztés csak a „térjetelek meg” sulykolása, akkor az könnyen tiszavirág életűnek bizonyul. A fű is, ha nem öntözik eleget, akkor kiég és nem lesz zöld, ami megmaradna. Tanítani kell a gyülekezetet. Komoly feladat az egyháznak, hogy merjük felvállalni a tanítás és tanulás kötelezettségét, és igehirdetéseink is legyenek tanítóak.

Számomra Józsa Márton a „beszélgető egyház” megtettesítője. Nagyon szeretett anekdotázni, ugyanakkor sosem maradt sekélyes. Mindig jellemezte a derű, egyfajta székely góbéság, mindent jóra tudott magyarázni, vagy a bajban is meg tudott kapaszkodni valami reménykeltőben.

Ahogy hónapokon át napról napra együtt ültünk a hűvös siófoki konyha asztalánál, és csak mesélt és mesélt, önmagát egyszer „Isten bolond Istókjának” nevezte. Lebilincselő érdekességgel beszélt életéről. Közben megismerhettem a 20. század első felének erdélyi életét, ahol ő gyermek- és ifjúkorát töltötte. Tőle hallottam leghitelesebben Besztercéről és Kolozsvárról, Járosi Andorról és Reményik Sándorról. Aztán lélekben a felvidéki Nagytárkányba, majd a kárpátaljai Mun-

kácsra és Ungvárra mentem vele, és szinte megéltem vele együtt azt, amit előbb a magyar időben, majd a szovjet megszállás alatt megtapasztalt. Ezt követően az evangelizáció sodrát érzékeltette ifjú hallgatójával, és ömlöttek belőle a történetek finn ösztöndíjasokról, lelkész-társairól – vagy legfőbb példaképéről, Túróczy Zoltán püspökről. És közben újra és újra szólt az építkezésekről Tokorcson, Mersevátton, Celledömölkön, majd a legnagyobb teljesítményről, a siófoki templom, gyülekezeti ház és parókia felépítéséről.

Az építkezés melletti tábori oltárnál minden reggel imádságra és énekekre hívta egybe a munkásokat. „Uram Jézus, drága kincsem, más üdvösségem nincs nékem...” – zengte akár egyedül is. Akár az építkezés himnuszának is nevezhetnék énekét ezért a soráért: „Hozd idején segítségem...” – mert erről vallott, gyermeki hálával újra és újra: sosem korán és sosem későn érkezett a várva várt segítség. Mindig idejében!

Budapest, 2010. június 16.

Fabiny Tamás

*„Most azért, mivelhogy az Úr választott téged,
hogy néki szent házat építs:
légy erős, és készítsd meg azt.”*

(1Krónikák 28,10)

*„És szólt az Úr: Fiam, légy építész,
magadnak építs bátor templomot.”*

(Áprily)

A templom alapokiratainak igéje:

Az Isten szeretet!

1. évfolyam 4. 8/B.

Komuti Rádióban 1986 szeptember napjának
reggelén:

"Aki ma nem mer művészetet előadni, az
holnap elalszik!" (Bodor Péter festő)

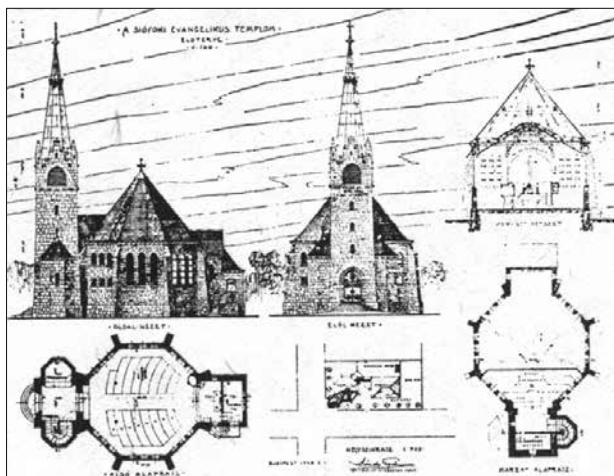
- I. Épitési napló : 1985. X. 10 - 1987. XI. 9.
- II. Épitési napló : 1987. XI. 2 - 1990. III. 2.
- III. Épitési napló : 1990. III. 3 - 1993. VIII. 1.

Hona Madon
evang. lelkész

JÉZUS KRISZTUS NEVÉBEN KEZDJÜK TERVEZNI
ÉS MAJD ÉPÍTENI A SIÓFOKI EVANGÉLIKUS GYÜLEKEZET
TEMPLOMÁT ÉS PAPLAKJÁT!

Első tervezésről a Siófok- Enying missziói gyülekezet Enyingen 1944. *április 30-án* tartott közgyűlési jegyzőkönyvéből tudunk. „Lelkész előterjeszti a siófoki presbitérium és hívek kérelmét, hogy a gyülekezet nevébe Siófok is felvétessék. Indoklásként előadja, hogy Siófok a gyülekezetben Enyinggel egyenlő lélekszámú község, s a gyülekezet fenntartásában is egyenlő mértékkel foglal helyet adózásával. Presbitériuma is olyan létszámú, mint Enying presbitériuma. Ez a két hely a gyülekezet két tartó oszlopa. Siófokon a közeljövőben meg kell indulnia a templomépítési mozgalomnak is, s csak előnyére van a hivatalos gyülekezetnek, ha nevében is bennfoglaltatik Siófok.” (225. oldal) A gyülekezetben tudják, hogy 1946-ban a községi tanácstól telket kapott a gyülekezet, amelyre már követ hordtak a templomépítés céljára. De ezt a telket a tanács visszavette, és azon épült fel a siófoki Motel étterem. Sándy Gyula tervet is készített a templomépítésre.

Sándy Gyula terve a '40-es évekből

1985. június 5-én Fabiny Tamás siófoki segédlelkész feljegyzésben tájékoztatja dr. Káldy Zoltán püspököt arról, hogy a városi tanács telket kínál fel templomépítésre.

A kiszemelt telek

1985. október 10-én Dubovay Géza esperes közli, hogy Káldy püspök utasítása szerint tanácskoznia kell a siófoki tanácselnökkel ebben az ügyben, és felkéri Józsa Márton helyettes lelkészt, hogy vegyen részt a megbeszélésen.

Nyugdíjasként kerülten Siófokra: 10-11 hónapos helyettesítésre hívott a keresztfiam, mert ő Chicagóban kapott ösztöndíjas tanulási lehetőséget. Idekerülésemkor hallottam a templomépítő tervekről, mégsem gondoltam, hogy azt majd nekem kell felépítenem. Amikor keresztfiam fogadott, autóval végigjártuk a nagy szórványterületet, útközben bőven volt időnk a templom terveiről is beszélgetni. Emlékszem lelkes beszámolójára, hogy egy pünkösd hétfőn, istentisztelet után megkereste őt két kaposvári mérnök, amikor felmerült a régi ház szanálásának gondolata és egy új temp-

lom építésének lehetősége. Már akkor kiszemelték a gyönyörű helyen fekvő telket. Tudom, hogy az akkori gondnok, Kiss János bácsi is megindultan fogadta ezt az elképzelést. Hallottam arról, hogy már Káldy püspök is tájékoztatást kapott a tervekről, s várta a pontosabb híryanagot. Tehát sok mindent tudtam már, mégis meglepetés ért október 31-én, éppen reformáció ünnepén, amikor a tanácselnökkel tárgyaltunk.

1985. október 31-én dr. Gáti István tanácselnök fogadja az esperest és Józsa Márton, és tájékoztatja őket, hogy a most készülő városfejlesztési tervben a 6564. hrsz. parkban fel van tüntetve a templom és a paplak alaprajza. E telkeket felajánlják építkezésre. Kéri, hogy december első napjaiban folytassák a tárgyalást.

Tehát október 31. Ez számomra azért felejthetetlen, mert az elnök csak annyit tudott, hogy őt meg fogja látogatni a lelkész. Azt természetesen végképp nem tudta, hogy milyen lelkész. Amikor beléptem hozzá, a szép dolgozószobába, mögöttem meg Dubovay, láttam, hogy az elnök meghökken, és csak úgy néz.

– Hát nem egy fiatal lelkész van itt? – kérdezte zavartan.

– De igen, van egy fiatal lelkész, csak ő most Chicagóban van.

Sosem felejttem el az elnök csodálkozását, hogy most mit kezd ezzel a sztarival, aki megjelent.

– Elnök úr – nzondtam neki –, tudok arról, hogy önök ezt letárgyalták, de közben a fiatal segédlelkész tanulmányútra került.

Akkor már szépen leültetett bennünket, és az asztalán feküdt a siófoki rekonstrukciós terv. Láttam rajta, hogy nekidurálja magát. Tudta, hogy az esperes van velem, s akkor már mégis csak kell valamit mondania. De olyan kényszeredetten ment a dolog, amikor elmondta, hogy miről van szó.

– Elnök úr! Én azért jöttem ide, hogy a keresztfiamat helyettesítsem, tehát mindenben, amiben helyettesítek, helyt állok, beleértve ezeket a dolgokat is. Kérem, magyarázza tehát el.

Végül is mutatta a rekonstrukciós tervet, láttam rajta a parkot is, amit a valóságban akkor még egyáltalán nem ismertem, s láttam, hogy be van rajzolva oda: „ev. templom” és „ev. paplak”. Erre aztán elmondtam, hogy engem az '50-es években majdnem lefejeztek egy templom miatt Tokor-

csón, most meg szóhoz sem jutok, hogy itt maga a tanácselnök helyez
élem egy tervet, hogy építsük föl.

- Más idők, más emberek - válaszolta röviden. Majd elmagyaráztam,
hogy az evangélikus gyülekezetnek úgymint már régi terve, hogy templomot
építsen. Kiderült, hogy ezt a város is szívesen venné, már csak az idegen-
forgalmi szempontok miatt is. Lényegében ez volt a beszélgetésünk, s meg-
ígértem, hogy Káldynak ezt jelenteni fogom. Az elnök még elmondta egy
finnországi élményét, felidézve hivatalos oului útját. Egy delegáció élén
járt Siófok e testvérvárosában, s vacsora közben búcsúztak az ouluiaktól.

- Tudja, lelkész úr, nehéz ilyenkor a társalgás, mert más világ az, meg
más a mienk. A polgármester mellett ültem, s látom, keresi a témát, hogy
miről is ejthetnének szót. Egyszer csak azt kérde tőlem: „Hát a siófoki evan-
gélikus gyülekezet hogy van?” Nem tudtam mit felelni, mert fogalmam
sem volt, van-e egyáltalán. De a polgármester nem tudott más témára át-
váltani, mert most meg ezt kérdezte: „Hát a templomuk legalább, az jó ál-
lapotban van?” Na, erre aztán válaszoltam, mert biztosan tudtam, hogy
nincs templomuk. Miközben repültünk haza a küldöttséggel, mondom is
a többieknek: „Látjátok, milyen jó pénzeket elteszünk mi a skandináv
népektől, aztán az itteni evangélikusoknak meg még templomuk sincsen.
Hát legyen templomuk!”

Ezek ilyen jóízű dolgok voltak, s szívesen őrzöm ezeket az első találko-
zásokról. A tanácselnökkel aztán nagyon jól együtt tudtunk működni, éj-
jel-nappal kereshettem telefonon, mindig rendelkezésre állt. Annyian szid-
ták őt Siófokon, talán én voltam az egyedüli, aki fenntartás nélkül di-
csérte. Egy rádióriportban „remek ember”-nek mondtam. Remek ember,
aki már 1985-ben reformista tudott lenni, s minden fórumon ezt képvis-
elte: Siófoknak evangélikus templomra van szüksége!

1985. november 3. A dr. Gáti tanácselnökkel folytatott tárgyalásról
jelentést küldünk dr. Káldy Zoltánnak.

1985. november 4. Telefonon tájékoztatom a fejleményekről Fabiny
Tamást Chicagóban.

1985. november 11. Megkeressük az egyház Foki hegyi telkét, és a Földhivataltól beszerezzük a tulajdonlapokat a 0298/49-50 hrsz. osztatlan, eszmei megosztásban levő telkünket, amelyet egy tervezett új út elharmadol.

Egyidős vagyok a kommunizmus-sal. Amikor Jáki András felügyelőnknek 70. születésnapomon ezt mondtam, így válaszolt:

- Marci bácsi, mondom magának, sokkal jobban néz ki...

Egy kicsit persze idősebb is vagyok a kommunizmusnál, mert én 1917. július 5-én születtem, a kommunizmus meg, akárhogy számolom, csak októberben. Vagy novemberben, a magyar mérce szerint. Ezt pedig én nagyon fontos szempontnak tartom, mert úgy vélem, hogy nekem jogom van bírálatot gyakorolnom az „öcsém” fölött...

Jáki András felügyelővel

Tulajdonképpen már a születésem eljegyzett valamennyire az egyházzal. Erdélyi vagyok, s mindig Zselyket mondom szülőfalumnak, de valójában a Zselyktől öt kilométerre fekvő Nagysajón születtem. Egy éves koromban édesapám, az addigi nagysajói tanító átkerült egyháztanítónak Zselykre, Erdély egy különös falucskájába Beszterce-Naszód vármegyében. Odáig még el lehet menni, de onnan tovább már nem: a nagy hegyek alján vagyunk, a Kelemen-havasok lábánál.

Zselyk nemcsak történelmet, hanem egy tűneményes néprajzi jelenséget is hordoz. Eredetileg szász közösség volt, a régi térképek Gross-selykként jelölik. Áldozatul esett a harmadik nagy invázióknak, amikor a tatárok már Óradnát is, tehát a nagy aranybányákat is megtámadták. A férfiakat megölték, vagy rabszíjra fűzve elhurcolták, az asszonyok viszont ott maradtak. Érdekes keveredés jött létre ezután: a Kelemen-

havasokon túlról székelyföldiek, magyarok jöttek be, s házasodtak össze ezekkel a szász nőkkel. Néprajzilag tüneményes eredmény született ebből: a nemzetiséget természetesen a férfiak képviselték – ma meg is vernék azt, aki azt mondaná: „ti szászok voltatok” –, a népviselet viszont a szász asszonyok által maradt meg, mert persze ők varrtak a férfiakra. A jó magyar Hunyadiakra meg Dózsákra így szász menték, díszgombolású, igazi szász viseletek kerültek.

A zselyki templom előtt

1985. december 4. A siófoki gyülekezet presbitériuma tudomást szerez a tanácselnökkel való tárgyalásról. Felügyelőt (Jáki András), gondnokot (Francz Sándor) és jegyzőt (Patakiné Bucsky Mária) választ. Reménységgel várja püspök úr igenlő válaszát, és készül az új feladatokra.

1985. december 6-án Káldy Zoltán püspök felhívott, és közölte, hogy a templom és a paplak építése Siófokon szükséges, az alábbiak szerint:

1. Siófokon meg kell építeni a templomot és a paplakot.
2. Nem az első elgondolások túlzó méretei szerint, de max. 100 férőhelyre tervezve.
3. A paplak is ennek megfelelően a mi viszonyainkhoz képest, visszafogottabb legyen.
4. Az anyagiak tervezésénél figyelembe kell venni a Lutheránus Világszövetség korlátozott anyagi juttatását. Egyévi segítsége Magyarországnak 3 millió forint. Természetesen van más csatorna is: Gustav Adolf Segélyszervezet, amerikai, westfaliai, finn stb. segítségek.
5. Legyen terv, és készüljön költségvetés (de reális).
6. Elnökkel megbeszélni:
 - a) Telek mennyibe kerül?
 - b) ö. Schád Ottóné, a korábbi lelkész özvegyének elhelyezése?
7. Januárban el fog jönni a helyszínre.

Fő u. 93.

Józsa Márton:

- a) Sietni kell az ajánlat elfogadásával. Nemcsak minket érdekel a park!

- b) Kéri, hogy püspök úr adjon írást a telefonbeszélgetés lényegéről.
(Későbbi bejegyzés: „nem kaptam”.)
- c) A siófoki gyülekezet erejéhez mérten tisztességes feltételekkel megy a munkák elébe.

Végül is a zselyki evangélikus gyülekezet már eleve megszabta az életemet, mert édesapám a kicsi, 600 lelkes falu kántortanítója volt, jó barátja, Mikola János pedig a falu papja. Fiával jó barátok voltunk. Mi öten voltunk testvérek, ők pedig hárman. A gyerekkorról beszélve szeretném érzékeltetni a királyi Románia állapotait. Zselyk tiszta magyar volt, csak a 6-7 román csendőr képviselte az államot. A békés együttélés azért volt valóságos, mert a zselykiek nagyon jó szilvapálinkát főztek, amit a román csendőrök pedig igazán szerettek. Az ottani évek ter-

A zselyki templom belseje

mészetes rendje volt, hogy az édesapám által vezényelt fúvószenekar az evangélikus templom tornyából fújta minden szilveszterkor a magyar himnuszt. A pap fia, a Mikola Pali, meg a tanító fia, a Józsa Marci pedig kihalászták az orgonából a magyar zászlót – amit ott őriztek –, kitűzték, és ennek fejében minden család egy liter pálinkát adott a csendőröknek. Ez olyan természetes rend volt, hogy ha új csendőr került az őrsre, az beletanult ebbe a szokásba, és megtúrta a Himnuszt. Tehát azt próbálom mondogatni, hogy a királyi Románia sem bírta a magyarokat, ilyen emberségre mégis lehetett módot találni.

1985. december 9., hétfő. Lelkészi munkaközösségi ülés Keszthelyen. Az esperes nyugtalan a püspökkel való telefonbeszélgetés után. Nem

látja a tervek anyagi megalapozottságát. Pedig egy ház terveit is komolyan és bizalommal kell hordozni már akkor, amikor ezek a tervek csak „papíron” léteznek. Kértem az esperest, hogy „informálja derűs lélekkel a püspököt”!

Már gyermekkoromban is szerettem építkezni. Előbb kertünk sarkában építgettem mindig valamit, majd pedig a Beszterce folyónak az úgynevezett Senki szigetén, amelyet persze csak mi neveztünk el így. Olyan komolyan vettem azt a házat, hogy a lakásból sok mindent behordtam, és rettentően megdöbbentem, hogy két napon belül mindent elloptak, az utolsó szálig. Tehát így kezdődött az én építkezésem, ilyen csalódásokkal, ennek az emléke mégis elevenen megmaradt bennem.

1985. december 12., csütörtök. Fogadott dr. Gáti István, a városi tanács elnöke.

1. A VB-határozat még várat magára, de a döntés a telekjuttatás terén biztos.
2. Dr. Káldy Z. püspök örömanel fogadta annak híradását, hogy Siófokon templom és paplak épülhetne. A templom mérete 100 ülőhelyes legyen!
3. A püspök januárban személyesen is eljönne a tervek megtekintésére és megbeszélésére. Elnök kéri, hogy jelöljön meg evégett 1-2 egymástól távolabb eső megfelelő napot.
4. Az elnöknek elmondom, hogy Siófok nagyközség 1946-ban adott már telket templom céljára. Erre a gyülekezet már követ is hordott. Sándy Gyula építész elkészítette a templomtervet is. Később a nagyközség visszavette a telket, és oda épült a Motel étterem. Ez a gyülekezetet érzékenyen érintette, és kérem, legyenek erre tekintettel a templom és a paplaktelek árának megállapításánál. Elnök: a park a tanács gondja lesz. A templomtelek, amely 3-4 méterrel lesz nagyobb, mint maga a templom, jelképes értékű lesz. *De a paplak az lakóház.* Telkét (kb. 200 négyszögöl) meg kell venni, de a kb. 3000 Ft egységárból fognak engedni. Mai ára kb. 500 ezer Ft.

5. Napokon belül jelentkezni fog telefonon a tanács szakértője, aki felértékeli a Fő u. 93. sz. alatti ingatlanokat és a Foki hegyi telket.
6. Behívatta Molnár Árpád főépítészt, és megbeszélte vele, hogy ezután ő lesz az összekötő a tanács és közöttünk. A főépítéssel megbeszéltem, hogy a napokban (mindenesetre a püspök jövetele előtt) megkeresem, és a terveket körvonalazva durva költségvetést is készítünk a két épület várható áráról.
7. Schád Ottóné lakásának ügyében a tanács semmit sem tehet.

Drága édesapámra és édesanyámra kell most emlékeznem, akik világra hoztak, s akik elindítottak engem az egyházi szolgálat útján is. Drága apámról nem sokat tudok, hiszen nyolc éves koromban már meghalt. A román törvények miatt a Regátba ment nyelvet tanulni: az őszi időben, szénásszekérre kapaszkodva nagyon megázott, megbetegedett, ami aztán el is vitte. Rá emlékezve sokszor megértettem, főleg kemesaljai népfrontgyűléseken, micsoda szerencsétlenség, hogy ma a fal-

Ismét Zselyken

vaknak nincsen vezetője. Ha van is, azok fizetett vezetők, s pénzért is alig csinálnak valamit. Édesapám egyszemélyben volt a zselykiek tanítója és dalárdavezetője, aztán a turnereknek, a fúvószenekarnak a vezetője, továbbá, mivel hegyekben éltünk, a vadásztársaság irányítója, de még a falusi könyvtár vezetője is. A Világkönyvtár című sorozat szép vászonkötetes könyveit a drága zselykiek nemcsak olvasták, hanem, mivel jó kemény lapja volt, a puliszkás fazék alá is odatették, hogy az asztalt meg ne égessék... Hát hol volt megfizetve egy felekezeti tanító, hogy mindezeket csinálja? S akkor még nem mondtam, hogy a kertészetnek is ő volt a vezetője, akit még most is, amikor hazamentem Zselykre, megemlegettek, ezekkel a szavakkal: „Marcikám, az apád tanított meg engem szólót, meg gyümölcsöt metszeni...” Csak egy ember... Mivé lesznek falvaink, ha nem akadnak emberek, akik ilyen odaállással szolgálnak? Mert szolgálniuk kell.

1985. december 18. Szerdán tárgyaltam Molnár Árpád főépítéssel. Kis ismerkedés után az alábbiakat rögzítettük:

1. A köv. évben személyesen is bejárjuk a két épület telkét, a parkot, amelyet még módosítottak (nagyobbítottak).
2. A VB-döntés nem született meg, de ez egyáltalán nem érinti terveinket.
3. A templom és a paplak csak külön-külön épülhet, úgy, ahogy a városfejlesztési terv bejelölte.
4. A templomot ne toronnyal, hanem haranglábbal tervezzük.
5. A paplaknál biztosítani kell 2 és fél szobát lelkészlakásnak, egy szobát irodának. Ezen kívül kell tervezni egy 60 személyt befogadó gyülekezeti termet.
6. Hozzávetőleges költségvetés:

Templom	4 millió Ft
Harangláb, harang	1 millió Ft
Templombelső	<u>350 ezer Ft</u>
	5 millió 350 ezer Ft

Ha édesapámról ilyen hosszasan szóltam, akkor édesanyámról százannyit el kellene mondanom. Csodálatos szeretetével nem esett kétségbe,

amikor édesapám halálával öt kisgyerek maradt az ő gondjaira. Tacson, a várostól 18 km-re fekvő faluban persze nem maradhattunk. Sose felejttem el az utat, ahogy beköltöztünk Besztercére, mert ott talált lakást. Mentünk az úton, ez a nagy család, édesanya meg az öt gyerek, természetesen mezítláb, mert a cipőt nem volt szabad koptatni. Engem ért az a megtiszteltetés, hogy a Ruzsi kötelét foghattam. Nagyon fontos volt, hogy az utat megfigyeljem, és a fél patkókat összeszedjem, mert azt hátra kell dobni, és szerencsét hoz. Útközben édesanya számos alkalommal megpihentetett, finoman megetetett bennünket, s plántálta belénk azt, hogy Isten akar velünk valamit ebben a városban, nincs mitől félnünk. Így bandukoltunk 18 kilométeren keresztül. Nyolc éves voltam. Aztán édesanya hihetetlen energiával meg tudta oldani, hogy a nem megfelelő lakásból átmenjünk egy másikba. Mindig látom őt, amint elseje körül kicsi ceruzával a kezében adja össze a számoszlopokat, mert olyan becsületes volt, hogy a boltosnál mindig vásárolhatott hitelre, de egyszer csak fizetni kellett. Emellett édesanyának mindig volt arra gondja, hogy a hozzánk érkező vendégek is jó ellátást kapjanak: Besztercéről indult a vonat, autóbusz, így sok átutazó vendéget láttunk el. Később maguk a zselyki papék is hozzánk szorultak, amikor úgy alakult az életük. Anyám nem esett kétségbe, amikor a tehénnek szénát kellett vásárolni, vagy a született kisborjúról kellett gondoskodni. Ruzsit természetesen nemcsak fejni, hanem tisztítani is kellett – ebből mi is kivettük részünket. Iskoláztatásunkat aztán csak úgy tudta édesanya fedezni, hogy paplankészítésre szakosította magát: valami fantasztikus ügyességgel verte föl a léceket, és éjjel-nappal paplanokat varrogatott. Így értünk meg sorra, lassanként aztán kirepülgettünk az otthonból.

Édesapám taci sírja ma is szépen gondozott. Bár csak három éven át tanította a taciakat, ha hazamegyünk, tudják, kik vagyunk. A taci gyermekek még most is minden évben virágot visznek a sírjára, pedig 1926-ban halt meg. A falu megőrizte a tanító bácsi emlékét. Édesanyám sírja pedig itt van Vörösberényben, mert nagyon megszerette azt a szép köves temetőt, amint arra járt nővéremtől a húgom felé menet. Hadd mondjam el örömmel azt is, hogy a testvéri tanács – mert hála Istennek mind az öten élünk – úgy döntött, hogy édesanyám ölében én fogok

feküdni. Az ő sírjába leszek temetve, s bár tudom, sok feladatom van még itt, de vágyom is oda.

1986. január 9-én, csütörtökön telefon a déli püspöki hivatalba. Friedrichné jelentkezett azzal, hogy december 20-a óta Káldy püspök kórházban van. Mivel remélhető mielőbbi kijövele, halasszuk el egy kicsit a siófoki kiszállás pontosítását. Ő referálni fog, és ennek során eldől, hogy ügyünket a későbbiek során a püspök intézi-e, vagy átadja helyettesének, Sóllyom Károly paksi esperesnek. Vagy felhív, vagy 7-8 nap múlva én jelentkezem.

Zselyk messze esik Székelyföldről, mégis kicsiben hasonlít rá, hiszen a román és szász tengerben teljesen magyar, zárt település. Így történhetett, hogy a 2. világháború során a magyar katonai egységek Zselyket nagyon dédelgették. Hiszen képzeljük el, hogy hosszú-hosszú kilométereken keresztül minden csak román, román, aztán hirtelen találnak egy kis falut, amelyről kiderül, hogy színmagyar. Ezzel függhet össze az a katonai jószándék, amely arra készítette a zselykieket, hogy a falut kiürítve nyugatra meneküljenek. A magyar honvédség közlése szerint ugyanis közel járnak a németek a „csodafegyver” kifejlesztéséhez, s

A zselyki templom

azt ezen a vidéken fogják kipróbálni. Ezért az egész falut rávették arra, hogy rakjanak mindent szekérre, s induljanak el nyugatnak. Amikor a háború után hazakerültem Zselykre, még elevenen élt bennük a friss élmény, hogy ökrös- és lovasszekerekre pakoltak mindent, betegeiket is fölvtették, s az egész falu szedte a sátorfáját. A házakat lezárták, elin-

dultak. Először a nagyfalusi hegyet kellett megmászniuk, onnan Szeretfalva felől, a Maros mentén húzódtak Kolozsvár felé nyugatnak. Voltak fiatalok, akik kerékpárral követték a menetet, de a nagyfalusi hegyen túl eszükbe jutott, hogy valamit talán nem kellett volna otthon hagyni. Mire ketten – ők maguk beszéltek ezt el nekem – visszaszaladtak a faluba, már csak románokat találtak ott, akik bontották az ajtókat, s igyekeztek bemenni a lezárt épületekbe. Tehát azzal a riasztó hírral érték utol az oszlopot, hogy miközben ők menekülnek, a románok már dolgoznak... Még Kolozsvárig sem jutottak, Apahidánál utolérte őket a szovjet hadsereg, s amint az ilyenkor lenni szokott, megtizedelte őket. A férfilakosság jó részét elvitték, igavonó állataikat is elszedték tőlük: örültek, hogy életben maradtak, s visszafordulhattak. Talán 450 ember vonult így, de visszafelé jó, ha minden tizedik szekérnek volt lova vagy ökre: az asszonyok, gyermekek, öregek húzták-vonták pusztá erejükkel a szekereket, amíg fölértek a nagyfalusi hegyre, ahonnan lefelé gurulva közelítették meg Zselyket. Itt aztán már sem cserép, sem szarufa nem volt a házakon, bent is minden teljesen kifosztva, még gazdasági szerzsámaik is mind elrabolva. De nem akármilyen fából faragták ezeket a zselykieket! A vetést a mindennapi kenyér biztosítására még azon az őszön elvégezték, de úgy ám, hogy kapával, lapáttal dolgozták meg a talajt, mert ekéiket mind elvitték a románok. A zselykiek kedves munkája volt továbbá a cserépégetés: cserépgyárukat csűröknek hívták, ahová a legkisebb gyerek is be volt fogva, hiszen az anyagot dagasztani, formázni kellett. Azonnal ráfeküdtek újra erre a munkára: még a télen elkezdték a cserépcsűrök helyreállítását, s a következő nyárra már az összes ház be volt cserepezve. A környező románok megintcsak tőlük vettek cserepet és téglát, meg házi főzésű pálinkát is, úgyhogy ilyen ügybuzgalommal Zselyk két éven belül helyreállította önmagát.

Még egy kalandot elmondok a falunak ebből az időszakából. A románok nemcsak a parasztházakat rabolták ki, hanem a templomot is. Utólag aztán folyt a kutatás, hogy hová lettek a templomi felszerelések. Természetesen semmit sem találtak meg, míg aztán vagy két évvel az események után a 20 kilométerre fekvő Teke piacán észrevettek egy cigányasszonyt, aki kötényként hordta az oltárterítőt. Azt, amelynek közepén egy aranszálakból kivarrt kehely díszlett. Tehát az úrvacsorai

terítőt hordta a cigányasszony, de volt benne annyi formaérzék, hogy a kötényt úgy szabta ki magának, hogy a szép aranyozott kehely pont az elejére essen. Ráadásul meghagyta a lefelé lógó szép rojtozatot. A zseliekiek a milícia segítségével aztán visszakapták oltárterítőjüket, de mondani sem kell, sokra már nem mentek vele.

Nemrég csomagot kaptam Ittész Gábortól, benne nyolc almával meg két fényképpel. Az egyik a zseliki templomot ábrázolta belülről, a másik a tanítólakot. A mostani zseliki lelkész által is aláírt levélben pedig arról értesítettek, hogy ezek az almák a zseliki gyümölcsösből valók, amelyet annak idején még édesapám telepített, ahogy az embereket kertészkedésre és gyümölcsfametszésére taníttatta. Nagyszerű érzést jelentett ez a nyolc alma, amelyeket aztán szétesztottam az unokák között.

Erdélyről egyébként azt tartom, hogy addig nem mehetnek rendben ott a dolgok, amíg az a bizonyos európai ház fel nem épül, amelynek magyar és román egyformán lakója lehet. Mert akár mi akartunk nagyok lenni, akár a románok, abból mindig csak baj származott. A hatalmas európai épületet – akárcsak a kicsiny Erdélyt – csak együtt lakhatjuk.

1986. január 15., szerda. **Du. 3-kor a püspöki hivatalból Friedrichné bejelenti, hogy a püspök talán két hét múlva tekinthet be a hivatalba, de dolgoznia még nem lehet. Átadja a telefont Solyom Károly püspökhelyettesnek, aki beszélt dr. Nagy Gyula püspökkel, és azt indítványozták, hogy várjunk két hetet, míg Káldy püspökkel beszélni lehet, és azután – ha kell – a püspökhelyettes lejönne Siófokra tájékozódni, elnökkel találkozni.**

Józsa Márton: Válasszuk külön a siófoki látogatást a legszüksége-

Káldy Zoltán püspök

sebb intézkedésektől. Mert az elnökkel találkozni, informálódni később is lehet, a püspök betegsége ezt érthetővé teszi. De a tennivalók nem tűrnek halasztást. A parkra mások is figyelnek! Írást kell kapni a siófoki gyülekezetnek, ami tartalmazza azt, amit Káldy püspökkel telefonon már 1985. december 6-án megbeszéltem, és akinek ez ügyben dec. 17-én levelet írtam:

1. Az egyházkerület köszönetet mond a városi tanácsnak azért, hogy telket ajánlott fel az építendő templom és paplak részére. A telket a siófoki gyülekezet köszönettel elfogadja.
2. A helyettes lelkész gondoskodik arról, hogy a gyülekezet tulajdonában levő ingatlanok legyenek felértékelve.
3. Készüljön hozzávetőleges költségvetés a templom és a paplaképítés várható kiadásairól.
4. Mindezeket a helyszínen az egyházkerület illetékesei a közeljövőben felül fogják vizsgálni.

Sólyom K. püspökhelyettes ígéri, hogy újra találkozik dr. Nagy Gyula püspökkel, és rövidesen kapunk írást a fentiekről.

A siófoki lelkésznek egy 75 kilométer átmérőjű területet kell gondoznia. E körzet legnagyobb gyülekezete Kötcsé, amely névleg önálló, de már vagy tíz éve nincs saját papja. Az a szép fekvésű falusi gyülekezet azért áll közel a szívemhez, mert múltját, egyházi hagyományait nagyon komolyan veszi. Nekem ez új volt, mert Kemenesalján, ahol korábban szolgáltam, nem ilyen hagyománytisztelők a hívek. A hatvanas években azonban komoly mulasztást követtek el a kötcseiek, hiszen akkor Magyarországon – részben külföldi segélyekből – rendbe lehetett hozatni a régi egyházi épületeket. Templomukat szépen renoválták is, de paplakjuk annyira lerobbant, hogy ide nehezen fognak saját lelkészt kapni. Ám ismervé a kötcseiek egyházszeretetét, stabilan meg fognak maradni.

A többi itteni kis gyülekezet is nagyon erősen nyomot hagyott életemben. Szárszó a történelmisége miatt különösen kedves számomra, ezért boldog vagyok, hogy életem egy darabkája ide kötődik. Az egykori szárszói konferencia sokat tett azért, hogy a nemzetet, a magyar életet megmentse a süllyedéstől. A kicsiny, eldugott Bálványost pedig az evangélikus és a

baptista testvérek szép összefogása miatt szeretem. Hivalkodás és rongy-
rázás nélkül, igazából élük az ökumenét. Sose felejttem el, hogy amikor
nagy hófúvás idején nem jutottam el a kacsaringós hegyi úton megkö-
zelíthető faluba, egy levelezőlapot kaptam a helyi baptista családtól:
„Tiszteletes úr, tudjuk, hogy próbálta, de nem jutott el hozzánk – így mi
megtartottuk az istentiszteletet.” Az ilyet nem lehet elfelejteni. Kőröshegy
azért drága nekem, mert a régi Magyarországnak három Kőrös nevű tele-
pülése volt, s én mind a háromnak papja lehettem: Kőrösfőnek akkor,
amikor Kolozsvárról kiküldtek a Gyalui havasokban fekvő helység gon-
dozására, Kőrösmezőnek pedig, mely Kárpátalja hadtápterületi faluja
volt, pedig munkácsi éveim során. Így aztán óhatatlanul vagy ez vagy az
jön a nyelvemre Kőröshegy helyett.

Zamárdiról semmit nem tudtam korábban, még azt sem, hogy a né-
hány evangélikus családnak van kicsiny imaháza. Itt akkurátus gyüleke-
zeti élet folyik, mégédig úgy, hogy a gondnok egy református jogász. Buzgó
református, de a legnagyobb természetességgel áll helyt itt is, lenyűgöző
szeretettel. Most már aztán átugrunk Enyingre, amelynek templomépítő
lelkésze, Komjáthy Lajos, bükki pap korában vasi kollégám volt. Most
látni, mennyivel bölcsebben intézi Isten a dolgokat, mint ahogy azt az
ember elképzeli vagy tervezi. A harmincas években ugyanis úgy gondolta
az egyház, hogy Enying lesz a központ, Siófok pedig – mintha Balaton meg
üdülés nem is volna – annak filiája. Ennek megfelelően került oda a
templom. Isten azonban másként alakította: e gyülekezet lassan elsor-
vadt, Siófok pedig kiépült. Ennek az isteni távlatnak tulajdonítom azt,
hogy már Sándy Gyula templomot tervezett Siófokra, sőt telkük és kövük
is volt, de az ötvenes évek egyházellenessége végül is megakadályozta az
építkezést. Bélyegzőnkön nemrég még az volt olvasható, hogy „Enying-
Siófok missziói gyülekezet” – ám én arra vetemedtem, hogy ezt félretéve
újat kreáltam, amely már a most épülő templomunkat ábrázolja.

Balatonkenese maradt még hátra, ahol a vasárnapi szórványkörút vé-
get is ér. Meg kell említenem a csupaszív református lelkészcsaládot, Né-
meth Gyuláékat, akik mindig testvéri szívvel fogadnak minket, lutherá-
nusokat. Aztán innen már csak négy kilométert kell autóznom, s ott van
Balatonfüzfőn drága húgom, Évike, akinél egy ilyez fárasztó vasárnap
után meg tudok pihenni.

1986. január 22., szerda. Jáki András gyülekezeti felügyelővel megtekintettük a Fő u. 200. alatt megrendezett városfejlesztési kiállítást. Az itt szereplő tervrajzon a templom a park innenső oldalára van berajzolva. A paplak egyáltalán nincsen feltüntetve. Ezt meg kell beszélni a tanácselnökkel!

1986. január 23., csütörtök. Felhívtam a tanácselnököt, és bejelentettem neki Káldy püspök betegségét, kórházba menetelét. Az elnök – kifejezve sajnálkozását – azt mondta, hogy készséggel kivárja azt az időt, amely a püspök számára megfelel a találkozásra. Megmondtam az elnöknek, hogy a városfejlesztési terv kiállításán a tervrajzon nincsen feltüntetve a paplak. Azt válaszolta, hogy kifejejtették, a főépítész tud róla, és helyesbítik.

Most, hogy ezzel az építkezéssel szinte idenőttem Siófokhoz, különösen is hihetetlen számomra, hogy én, aki az országnak oly sok gyülekezetében jártam, Siófokon sohasem fordultam meg, sem mint lelkész, sem mint üdülő. viszont az első találkozásom felejthetetlen marad. Keresztfiammal még a nyáron bejártuk a szórványokat, hogy Amerikába menetele előtt betnutassa nekem ezt a terepet. Emlékszem, egész nap zuhogott az eső, de olyan következetességgel, hogy az ablaktörő pillanatra sem pihenhetett, s azt sem tudtam, miért fordulunk jobbra, miért fordulunk balra, csak hallgattam az ő elbeszélését a gyülekezetekről és a várható feladatokról. Ez az első találkozás szinte ilyen ködfátyolon át történt, valójában még az ég világon semmit sem tudtam arról a helyről, amelyhez pedig életem odakötődött.

Magát a várost azóta sem sikerült megszoknom. Igazán csak a munka köt Siófokhoz, nem az itteni légkör. Kemenesalja egyszerű paraszti, mondhatnám tősgyökeres magyar légköre után számomra Siófok az Bábel. Bábel a le sem tagadott pénzimádata miatt, Bábel a sokféleképpen ledér életformája miatt, ami éjjelét-nappalát meghatározza, főleg nyáron. Siófoknak létformája lett, hogy itt nyolc hónapon keresztül mást sem csinálnak az emberek, mint hogy előkészületeket tesznek arra a négy hónapra, amikor az üdültetés folyik.

Nagyon jelentősnek tartom viszont a szórványszolgálatot, s boldog va-

gyok, hogy Isten az életemet így visszakanyarította ehhez a munkához. Hiszen fiatal lelkészként nagy-nagy szőrványban kezdtem Kárpátalján. Az itteni szőrványszolgálat évei során lelkesítő volt ez a magam számára: öreg fejemmel Kárpátalját már nem tudnám ellátni, de Siófokkal azért valahogy csak el tudok győzködni. Örülök, hogy Isten adott erőt ebben az időben.

1986. február 12., szerda. Telefonon beszéltem Makovecz Imre Ybl-díjas építésszel. Jó benyomást tett rám az a néhány szó, amit váltottunk, főleg azért, mert kifejezte afeletti örömét, hogy templomot tervezhetne Siófokon. Aki a sárospataki művelődési ház anyagába a hely szellemét és a könyv gondolatát oly nagyszerűen bele tudta építeni, az biztosan szépet alkotna itt is. Ígérte: február 20-án, csütörtökön de. 10-kor itt lesz, hogy megtekintse a parkot, és megbeszéljük szempontjainkat.

Makoveczet is tulajdonképpen Gáti elnök úrnak köszönhetem, mert igaz, hogy én magam is építettem már templomot, de Tokorcson az egy lényegében egyszerű ház volt csupán, ide viszont valami színvonalas épületet kell terveztetnünk, hiszen Siófok nem Tokorcs. Gátinak mondtam egyszer, hogy ilyen szempontok alapján keresünk tervezőt.

– Tiszteletes úr, hát terveztesse Makovecczel! – mondta a tanácselnök.

– Ki az a Makovecz? – kérdeztem tőle.

– Nem hallott még a sárospataki művelődési házról?

– Elnök úr, celldömölki pap kóromban láttam a televízióban, s mondtam is magamban: ez aztán tervező, aki a kőből, téglából, fából így elő tudja hozni a lelkiséget. Csak rá kell nézni arra a házra, s az ember tudja, hogy annak kultúrával van dolga, hiszen az egésznek a tetőszerkezete egy hatalmas, nyitott könyv. Hát az a Makovecz?

– Igen, az.

Makovecz Imrével

- De hogyan vehetnénk fel vele a kapcsolatot?

Erre az elnök hívatta titkárnőjét, s percekben belül megkaptam a telefonszámot. Másnap tárcsáztam is, de Makoveczet nem találtam bent, csak mérnöknőjét, Várlaki Erzsébetet. Váztam neki, hogy templomépítésről lenne szó, de ő rögtön mondta: nem hiszi, hogy az építész úr ráérne erre, annyi dolga van. Ezzel aztán az egészet szinte le is vette volna napirendről, de mivel evangélikus lelkésszel beszélt, szépen ezzel fejezte be:

- Erős vár a mi Istenünk!

Erre a búcsúzóul használt szép köszönésre rögtön válaszolnom kellett:

- Drága hittestvérem, aki „Erős vár a mi Istenünk!”-kel köszön, le ne tegye a kagylót! Már meg is van hívva a templomszentelésre!

- Hogyhogy? Hiszen éppen azt magyarázom...

- Azt az egyet tegye meg, éppen az „Erős várunk”-ra való tekintettel, hogy elintézi: holnap délelőtt beszélhetek Makovecz építész úrral!

- Megteszem, megigérem.

- Köszönöm! Erős vár a mi Istenünk!

- Erős vár a mi Istenünk.

Úgy is történt: másnap délelőtt hívhattam is munkahelyén, akkor még a Lánchídnál voltak, a hegybe beépített pici tervezőirodában. Mondom neki, miről van szó: Siófok, evangélikus templom.

- Lelkész úr, templomot építeni erőt meghaladó dolog!

- Ezt én éppen eléggé tudom, mégis arra kérem, foglalkozzon vele.

- Én még nem is építettem templomot!

- Akkor ideje elkezdni... Nagyon kérem, jöjjön el hozzánk!

Sikerült rávennem arra, hogy legalább személyesen tájékozódjon az ügyről. Február végén jártak lent nálunk, végül is elvállalta a tervek készítését. Már elmenőben voltak, amikor mondtam, hogy április végére kellenének is az első rajzok, mert csak akkor van esélyünk külföldi segélybesorolásra.

Erre azt mondta:

- Hát ez fatális. Lelkész úr, így nem tudjuk vállalni. Legfeljebb októberre... Ezzel már mentek is kifelé. A nagy előszobában csak azt tudtam, valamit mondanom kell, hogy ezt az embert visszatartsam. Csak éppen azt nem tudtam, hogy mit. Már-már kisodródott egészen a főbejáratig, amikor dadogni kezdtem:

- De építész úr, szeretnék még valamit mondani.

- Tessék, tessék.

- Azt hiszem, hogy azért valamiben hasonlít az építészek és a lelkészek munkája.

- Na, Erzsike, ezt még megvárjuk – mondta Makovecz, de nekem már fogalmam sem volt volt arról, hogyan folytassam. Aztán éreztem, hogy ezt kell mondanom:

- Abban hasonlít, hogy némelykor mi is így vagyunk egy-egy bibliai igével: nézzük, kézbe vesszük, forgatjuk, de nem tudjuk, hogyan fejtjük ki. Aztán van olyan, hogy valami villámcsapásszerű megvilágosodás következik, s akkor már akár prédikálhatunk is róla. Szinte már látjuk az igehirdetés vázlatát. Úgy képezem, hogy így vannak az építészek is: villámcsapásszerűen kaphatják az ötletet.

- Igen, valóban így van – felelt Makovecz, de már nyitotta is az ajtót.

- De építész úr, ne menjen el!

- Hogyhogy?

- Hiszen ha így van, akkor nekünk miért kellene októberig várni?!

- Erzsi, menjünk vissza – mondta erre Makovecz –, ezt a templomot föl kell építeni.

Néhány hét elmúltával, amikor az országos egyház szakértőivel irodájában felkerestük az építészt, már rakta is elé az első rajzokat, ezekkel a szavakkal:

- Tiszteletes úr, villámlott.

1986. február 20., csütörtök. Dél-előtt Siófokra érkezik Makovecz Imre építész, akit Józsa Márton lelkész, Jáki András felügyelő és Patakiné Bucsky Mária jegyző fogad. Jó beszélgetés alakul ki, amelyben körvonalazzuk a templom és paplak építésével kapcsolatos kérdéseket. Az építész min-

Patakiné Bucsky Mária a régi parókián

dennel egyetért, helyesli, hogy tornyot és nem haranglábat terve-zünk, de ellenzi azt, hogy a lelkészlakás gyülekezeti terme nyári ven-déglátás színhelye legyen. Az istentiszteleti célra is használt hely pro-fanizálásától óv, inkább a tetőtér beépítését javasolja e célra. Meg-tekintjük a telket és a kiállítást. Megbeszélésünk eredményeképpen elvállalja azt is, hogy április 15-ig elkészül egy skiccel, mert addigra tervvel és költségvetéssel jelentkeznünk kell a főtitkárnál a segélyre való besorolás végett.

A Keleti Kárpátok csücskében laktunk, így ifjúkoromból felejthetetlen élményeket jelentenek a nagy kirándulások. Többször is megmásztuk az Ünököt, és különösen fiús csapatban, a Kelemen-havasokat. Em-lékszem, egyszer vagy 2500 méter magasságban kifogtunk egy olyan nyári vihart, hogy a villámlások miatt minden zörgött rajtunk, ami fémtárgy. Fantasztikus érzés volt a vihart ebben a zörgésben átélnünk a felhők fölött, ahonnan meg esett az eső. Persze életveszélyes volt, de abban a korban nem törődtünk vele. Az utolsó 30-40 métert már nem tudtuk megtenni, olyan havas meg jeges volt ott minden még június-ban is, hogy nem bírtunk tovább kapaszkodni. De a legérdekesebb je-lenséget a visszafelé vezető úton tapasztaltuk. Egy szűk völgy alján menve egyszer csak azt láttuk, hogy jobbra fönt a magasban elkezd csúszni a hegyoldal – akkor már napok óta esett –, úgyhogy a fenyő szépen sétált lefelé a völgybe... Ösztönös érzéstől vezérelve a másik ol-dalon futni kezdtünk felfelé. Mire aztán fölértünk a megfelelő magas-ságba, már az egész völgy el volt tömve azzal a fenyvessel, ami az elején még méltóságteljesen csúszott, mert a fenyők még valahogy tartották magukat. De aztán elkezdett forogni, kavarogni, gyökerestől felfelé ke-rült, az egész egy nagy gombolyaggá vált, s az a nagy földterület mind lecsúszott a völgybe. A sok ág, gally és iszapos föld szinte megtöltötte a völgyet. Előttünk pedig egy gyönyörű szép cukorsüveg meredezett, ugyanis már csak a szikla maradt ott: az erdő a termőfölddel együtt csú-szott le. A nedvesség miatt az ilyen földcsuszamlás elég gyakori Erdély-ben, de ez a szemünk láttára történt, s ha nem futunk, mászunk elég gyorsan, eltemetett volna minket, mint egy lavina. A csapatból a legfi-atalabbak közé tartoztam, s kisfiúcskaként ezt átélni felejthetetlen volt.

Kelemen-havasok... Ez férfiasabb táv volt, nem annyira járt út, s vadregényesebb, mint az Ünőkő. Besztercéről indulva jó egyhetes gyalogtúrát kellett megtenni a Kelemen-havasok gerincéig, ahol az első világháború lövészárkai töltényekkel, hüvelyekkel még talán most is megtalálhatók. Ott védtük annak idején Erdély határát. Sok emlékem van ezekről a gyalogtúrákról: egyszer egy idősebb, bukott román osztálytársunk revolvert és egy csomó töltényt szerzett, amit mi feszült izgalommal vittünk magunkkal, ám kiderült, hogy a muníció kalibere nagyobb, mint a pisztolyé. A hosszú utakon mindig nagyon megéhezünk. Szegények voltunk, nem vihettünk nagy dolgokat magunkkal: általában csak kenyeret és túrót. Ezek persze borzasztó ellentétesen hatnak az ember szájára: a száraz kenyér kisebesíti a fogínyt, a túró meg csípi. Egyszer így kitikkadva, csobánokra, pásztorokra bukkantunk. Kora tavasztól egészen decemberig fent éltek a magasban, a hegyen. Szeretettel fogadtak minket, s nagy meglepetésünkre óriási örömmel vetették rá magukat az általunk már majdnem kidobott hagymára: kiderült, hogy szinte mindenük van, csak hagymájuk nincs, s anélkül mit ér a tokány... Estére így természetesen csodálatos tokányt kaptunk, meg tejet, amennyit csak akartunk, és finom sajtokat, zsendicét. Szépen kiválasztottak egy báránykát, levágták, persze nem törődve az elszámolással.

Túráinkon az éjszakákat vadászházakban töltöttük, az egyikben egyszer nagy élményem adódott. Miután a sok bolhától kipucoltuk azt a helyet, új ágakkal megvetettük magunknak az ágyakat, középen nagy tüzet raktunk, és aludni tértünk. Egy valakinek kellett csak mindig vigyáznia a madzaggal bekötözött ócska ajtóra. Éppen én voltam soron abban az éjszakai órában, amikor nagy dörmögéssel és közelítő csörtetéssel egy medve szaglászott körül bennünket. Végül is egy hét után boldogan vonultunk vissza Besztercére, eltelve ilyen férfias élményekkel.

1986. április 1., kedd. A megyei egyházügyi titkár, Horváth István, kétségtelenül helytelen egyházi információ alapján:

1. Úgy véli, hogy a síófoki gyülekezetnek megfelelő méretű istentiszteleti helyisége és paplakja van. Kérdéses tehát a templom és a paplak szükségessége.

2. Nem tudja, hogy az építéssel kapcsolatos beadványaink időben való ügyintézése nem az építkezés elkezdése, hanem az Országos Egyház segélytervébe való beiktatása szempontjából fontos.
3. Úgy véli, hogy az építkezés miatti beadványok Józsa Márton helyettes lelkész túlbuzgóságának tulajdoníthatók.

Ezekből indíttatva:

- a) a siófoki lelkészi hivatal által február 12-én feladott kérvényünket nem továbbította sokáig a megyei tanácselnöknek;
- b) ezzel félreérthető helyzetbe hozta a siófoki tanácselnököt, aki a beadványunkkal kapcsolatosan érdeklődött a Megyei Tanácsnál;
- c) írásban kérte a Városi Tanács elnökét, hogy a templomépítés ügyében egyeztesse álláspontját a város társadalmi szerveivel, így a Hazafias Népfronttal és a párttal is;
- d) levelet intézett a siófoki lelkészi hivatalnak, „körültekintő mérlegelést” ígérve, és erre az időre Józsa Márton türelmét kéri.

Említettem, hogy édesapám Zselykről a Besztercéhez kicsit közelebb fekvő Tacs községbe került tanítónak. Az akkor kötelező román nyelvtanfolyamok miatt a messze Regátba kellett mennie, egyik útján meghűlt, tüdőgyulladást kapott, ami 62 éves korában elvitte. Ekkor valami gyönyörűt éltünk át a románok részéről, ugyanis a tanfelügyelő megengedte, hogy Boriska nővérem, aki éppenszak a polgárit végezte el, másfél évig tanítson az apja helyén. Ilyesmivel is tele vagyunk a román–magyar kérdésben, ezzel az emberséggel. Tacson persze nem maradhattunk, s mint mondtam, beköltöztünk Besztercére a tehénkével, amelynek megvolt az a nagyon jó tulajdonsága, hogy húsz liter tejet adott. A megyeszékhelyen egy szűcs házában kaptunk szoba-konyhát, s az ittlakás főleg a húsvét előtti történések miatt jelentett örök élményt számunkra. Bárányokat, Jézusra utaló bárányokat láttunk meghalni csendesesen, pici korunktól kezdve.

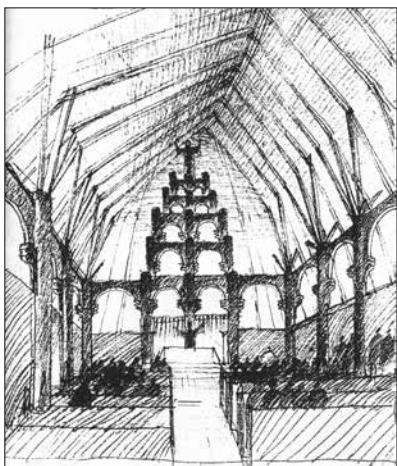
Evangélikusként természetes lett volna, hogy a szászok gimnáziumába járok Besztercén, de azok az idők már olyan fasiszták voltak, hogy az erdélyi szászok a magyar evangélikust egyszerűen nem fogadták el, csak nagyon magas tandíjjal. Édesanyám ezt persze nem tudta kifizetni, ezért a román gimnáziumba íratott be, ami viszont ingyenes

volt. (Erre a mind jobban terjedő ideológiára jellemző volt, hogy később a beszercei német templomban a hirdetésben Hitler-mondásokat idéztek. A szászok híres gimnáziuma helyett így a románba kerültem, csakhogy én magyar elemit végeztem, ami gyakorlatilag semmilyen román tudást nem adott. Az első napon édesanya elkísért a gimnáziumba. Megvárta, amíg becsengetnek, s a csendes folyosón engem maga előtt terelgetve közelítette meg az első osztály ajtaját. Már elkezdődött az óra, s ezt a lélektanilag dermesztő pillanatot használta ki édesanyám arra, hogy az ajtót kinyitva a nyakam táján hátulról megfogott, és mint macska a kiskölykét, berakott a tanterembe. Rémülten álltam ott szemben a sok gyerekekkel, míg aztán a szigorú tanár az első padra nem mutatott, hogy üljek oda. Francia óra volt éppen, azonnal helyet foglaltam, de abban a pillanatban már föl is pattant mind. Románul nem tudtam, franciául se, de azért én is velük ugrottam. Utóbb kiderült, hogy a Miatyánkot mondják franciául, ami még elment volna, hiszen fel tudtam állni, ám egyszer csak éreztem, hogy dörzsölt padtársam hirtelen valamit benyom a számba: egy összesodort cigarettát, vagy miccsodát. A tanár csak rámnézett, s látta, hogy a számban van egy ilyen cigaretta. Abban a pillanatban megakasztotta a Miatyánkot, ordítva hozzám rohant, a jobb kezén elcsavart valamit, s máris kaptam a pofont. Kiderült, hogy mindig így pofozkodik: nagy pecsétgyűrűjét befelé fordítva csapott oda. Szörnyen fájt. Csak magyarul tudtam mondani, hogy „ez itt...”, „ez itt...”, de megmagyarázni nem voltam képes, mert magyarul semmit sem értett a tanár. Ezzel az éktelen pofonnal kezdődött hát számomra a román gimnázium. A francia tanárról aztán csak hetedikes koromban derült ki, hogy úgy vásárolta diplomáját, eredetileg a belgrádi francia követségen volt inas... Az iskolában megtiltották, hogy magyar a magyarral beszélgessen. Még azt is mondta az igazgató, hogy a románok közül bárki föl is pofozhat bennünket, ha a szünetben hallja, hogy magyarul beszélgetünk. Persze ahogyan az ilyenkor lenni szokott: minél jobban tiltanak valamit, annál inkább csinálják; a végén maguk a román gyerekek is jöttek hozzánk: „te, ezt hogy mondják magyarul, azt hogy mondják magyarul?”

A másik döbbenetes élményem: a gimnázium egy sarkában volt egy pont, ahová szertartásosan elvezették az elsősöket. Ez drapp vakolaton

téglaszínű folt volt, ami mindig kivörösödött: akárhányszor renoválták a gimnáziumot, újra és újra kivörösödött. Kiderült, hogy az első világháború során elfogott katonaszökevényeket ott végezték ki. Mivel pedig a románok közt sok dezertáló volt, azokat mind itt lőtték agyon. A borzongó kis gimnazistákat pedig sorra idevezették: „Nézzétek, itt a mi őseinknek a vére.”

Múltunkból sok mindennel meg kell harcolnunk, románnak, magyarnak egyaránt, hogy egy új Erdély jöhessen létre.

Makovecz rajza a templombelsőről

1986. április 1., kedd. Makovecz Imre elküldte mind a templom, mind a paplak tanulmánytervét. Egyetértve a főépítésszel úgy vélem, hogy míg a paplak terve minden tekintetben nagyon jónak mondható, a templom tervét egyházunk és a síófoki gyülekezet puritán elveinek megfelelően egyszerűsíteni kell, mindenekelőtt a két saroktornyocska módosításával.

Makoveczben azt az embert tiszteltem, akiben egységben van az építészet, a magyarság és a keresztyénység. Kós Károlynak, az erdélyi nagy építész tanítványának vallja magát, akinek munkáit ugyancsak a fa és a kupolás szerkezetek jellemzik. Makovecz olyan ponton folytatja Kós művét, amely éppen Erdélyben a legjellemzőbb: megmutatja, hogy miért van a magyar ember ott, Európának ezen az exponált helyén, Erdélyben. Épületeivel Makovecz ezt a nemzeti vonalat nagyon határozottan folytatja. A keresztyén Makoveczre is így tekintek, s ebben semmi belemagyarázás nincsen. Ez nem csupán abban nyilvánul meg, hogy gyerekeit a legvadabb időben is hittanra járatta. A templomépítéshez semmi ötletet nem adtunk neki, ezért megdöbbenem, amikor láttam, hogy a feltámadott Jézust tervezi az oltár csúcsára. Ez a legkifejezőbb ugyanis valakinek a hitével kapcsolatban:

nem általában tud valamilyen Istenről, istenkéről, hanem éppen a feltámadott Jézusban ragadja meg Isten szeretetét. Ez tényleg teológia, sőt a teológiának a legnagyobb mélysége: Istent a feltámadott Jézusban megragadni. Ez a templom ezért a feltámadott Krisztus nagyságát lesz hivatva meghirdetni.

Mindazonáltal Makovecz a művészek bohém vonalába tartozik, amihez csak egy adalékot mondok el. Amikor már odáig jutottunk, hogy biztosan kapunk finn fát, megkértem, ha már úgyis meglátogatja Helsinkiben tanuló lányát, intézzen el néhány dolgot a részletekkel kapcsolatban, például, hogy milyen formában kapunk oszlopot vagy fűrészelt fát; mégiscsak ő a szakember. El is ment, rászánva egy napot megkereste finn barátunkat, Jaakko Rantasalót. De a finnek a maguk nyugalmával, aludttejtes magatartásával megfeküdték Makovecz idegzetét: egyszer csak elfogyott a türelme, elbúcsúzott tőlük, engem pedig felhívott:

- Tiszteletes úr, a finn fa rendben van.

- Az oszlopok is?

- Na, ez a legnagyobb problémám. Ezeket a finneket az idő igazán nem korlátozza. Olyan kuglófuk meg kakaójuk van, hogy azt mindig ennénná az ember, de tárgyalni velük ilyen dolgokról: képtelenség.

- De azt mondja meg, építész úr, mivel váltak el?

- Azzal, hogy majd maga beszerzi ezeket Magyarországon.

- Építész úr, tudja, hogy mit beszél? Magyarországon beszerezni ezeket?! Először is a gömbfa köbmétere nálunk negyvenezer forint, a köbmétere! Nekünk pedig hatvan köbméter kell. Hát azzal vált el tőlük, hogy mi fogjuk ezt beszerezni?

- Sajnos nem lehet velük tárgyalni.

- Nagyon kérem építész urat, hívja fel a lányát telefonon, hogy ő menjen el Rantasalóhoz, s mondja meg neki: minden marad a régiben. Őtöle várjuk a gömbfát.

Hát, átestünk e ilyen krízisen. Mindez egy nagy művész, ám bohém ember felelőtlensége: a kuglóffal és a kakaóval még csak megvan, de ilyen tárgyalásokba már nem tud bonyolódni. Végül azonban megértette, meg is tette, amit kértem, úgyhogy gyönyörű finn fát kaptunk. Nincs az az összeg, amelyért én Magyarországon ilyet vásárolhattam volna. Később is, amikor ezt elmondtam Makovecznek, csak mosolygott.

1986. április 7., hétfő. Este fél 8-kor eljött Makovecz Imre építész és munkatársnője, továbbá Molnár Árpád siófoki főépítész. A gyülekezetet Józsa M., Francz Sándor gondnok és Patakiné Bucsky Mária jegyző képviselte.

Józsa M. elmondta az eddigi véleményezések foglalatát: míg a paplak terve mindenkinek minden tekintetben megnyerte tetszését, a templom tervével kapcsolatosan többen kifogásolják a két melléktornyocskát, mert túlzottan díszessé teszi a templomot, amely pedig evangélikus felfogásunk szerint egyszerű kell, hogy legyen; mert költségesebbé teszi az építést és az épület fenntartását. Mi indokolja azt, hogy minden égtáj felé ajtó nyíljon?

Makovecz Imre kifejti álláspontját, amely szerint a torony és a két melléktornyocská együtt képviselik az épület szárnyaló jellegét, s a fakadó, bontakozó életet vannak hivatva meghirdetni. Az ajtók számát pedig az indokolja, hogy a városfejlesztés távlati tervében nyugati oldalon nagy park létesül, és ekkor az onnan érkezők egyenesen be kell, hogy jussanak a templomba, annál is inkább, mert ez a vonal a templom nyugat-keleti tengelye, amelynek végén az oltár lesz.

Itt íródott a napló

A beszercei gimnázium elvégzése után pályát kellett választanom. Egy magyar fiú számára igazából két hivatás kínálkozott: a tanítói és a papi. Hosszú ideig nem érlelődhetett bennem a döntés, mert érettségi után azonnal határozni kellett, s igazán örülhettem, hogy a református teológiára azonnal felvettek. Örökké hálás vagyok ezért az erdélyi református egyháznak, hiszen sok reformátusnak két-három évig is kellett várnia, amíg sorra kerül, nekünk, evangélikusoknak viszont soron kívüli bejutásunk volt. Nagyon-nagyon vonzott volna a tanítói hivatás is, de édesanyám kicsi nyugdíja mellett nem engedhettem meg magamnak, hogy esetleg éveken át próbálgatom a felvételit, hiszen óriási volt a túljelentkezés. Végül is sosem bántam meg, hogy a teológia mellett döntöttem, sőt áldom Istent, hogy akkor így határoztam. Talán ezzel tudom magyarázni azt is, hogy miért adódott nekem már nagyon-nagyon korán, az első teológus években olyan bibliai igém, amely mind a mai napig elkísér. Vezérigeként rá van írva arra a gyertyatartóra is, amelyet búcsúzáskor kaptam a celldömölki gyülekezetétől. Naplómbe is beírtam, úrvacsorai istentiszteletet tartottam róla. Még most is rá van nyitva a síófoki meg a kötcsei templom oltári bibliája; KEGYELMED JOBB AZ ÉLETNÉL (Zsoltár 63,4). Ezt tényleg teológus korom óta hordozom, nagyon-nagyon beépült az életembe, s ennek az igének a csupa kegyelem, határtalan szeretetében érzem magam azóta is.

1986. május 5., hétfő. **Tabon a tolnai lelkészekkel homiletikai munkaközösségen találkoztam Sólyom Károly püspökhelyettessel. Kértem, segítsen továbblépni, mert Horváth Istvánnál, az Állami Egyházi Hivatal titkáránál elakadtak az elvi engedélyt kérő beadványok, amiket a megyei tanács elnökétől kaphatunk meg.**

Nem gondoltam volna, hogy az elvi engedély megszerzése ilyen keserves harcot fog jelenteni. Vas megyében sokkal gyorsabban ment az ügyintézés, mint Somogyban. Amikor ezt megemlítettem az ÁEH-titkárnak, ő így válaszolt:

- Mi arra törekszünk, hogy a feltételeknek sokkal alaposabban utánajárjunk. Lelkész úr türelmetlensége nem viszi előbbre a dolgokat.

Hát, ebből érteni lehetett. Azon viszont csodálkoztam, hogy nem egyszer-

rúen egyháziügyi hivatali nehézségek adódtak, hanem egyházmegyeiek, esperesiek is. Amikor kérvénnyel fordultunk az egyházmegyéhez, hogy járuljon hozzá – tekintettel a templomépítési tervekre – mostani épületünk eladásához, éltem a gyanúperrel, hogy nem elég a papírt beadni, hanem jobb, ha magam is részt veszek azoz a gyűlésen, amely egyebek mellett ezt a kérdést is tárgyalja. Sose felejttem el azt az iharosberényi gyülekezeti termet, amelynek legutolsó padjában ültem, előttem egy csomó ismeretlen egyháztag, s a gyűlés kezdetén a mi tárgysorozati pontunkhoz érve az esperes bejelentette: „Siófok kérelme”. De rögtön ezután, mintegy a nép feje fölött, átszólt hozzám:

– Azért ugye, Marci, még meggondoljátok, hogy belevágtok-e ebbe a munkába?

El sem mondhatom, mennyire meglepődtem ezen a fejek fölött átbeszélésen, de amint fölocsúdtam az ámulatból, én is visszakiáltottam neki az utolsó padból:

– Esperes úr, ez nálunk már letárgyalt ügy, és nagyon kérem, hogy ezen a gyűlésen is így foglalkozzanak vele!

Ezek után öt perc alatt megadták az engedélyt, de számomra ez komoly figyelmeztetés volt.

Az egyháziügyi titkár valóban alaposan, körültekintően intézte az ügyünket, ezért aztán hosszú-hosszú ideig nem kaptuk meg az elvi engedélyt.

Egyszer, egy nehéz tárgyalás után, amelyet az AEH helyi vezetőjével folytattunk, az esperes – immár kettesben maradván – ezt mondta nekem:

– Marci, én képtelen lennék erre az építkezésre.

– Én meg éppen fordítva vagyok vele: képtelen vagyok nem belevágni az építkezésbe – válaszoltam neki, ismét kérve, hogy másokat jókedvűen informáljon.

1986. május 13., kedd. Du. 2-kor felhívott dr. Fabiny Tibor prof. és értesített, hogy D. Koren Emiltől kapott információ szerint Oulu érseke a siófoki templomépítésre 100 000 finn márkát (kb. 800 000 Ft) utalt ki segély címen! Felhívtam D. Koren Emilt, és ígértem, hogy a terveket személyesen fogom bemutatni neki. Mondta, hogy Oulu (mivel Siófok testvérvárosa) rövidesen küldöttséget is küld a városunkba. Holnap ezzel a híradással jelentkezem a tanácselnöknél,

hogy a hírt Kaposvárra továbbítsa. Nehogy a finn küldöttség előbb ideérjen, mint a február 13. óta várt elvi engedély. Az Úrnak mindegy, hogy sok vagy kevés által viszi véghez nagyságos dolgait!

A finnek segítségének öröme kétszeres volt. Az első Fabiny Tiborhoz fűződik, aki fölhívta ,figyelmemet arra, hogy Ouluban Seppänennel már váltott levelet, s onnan segélyt fogunk kapni. Ez a hír még nem a faügy volt, hanem a 100 000 marka segély. A második hírt viszont Martti Voipio közvetítette, akit egyszer Makovecz irodájában tárgyalva megkértem arra, legyen szíves bennünket fássegély ügyében támogatni. Ennek gyökerei Kárpátaljára nyúlnak vissza: ott is kaptam ajándék fát a Kárpátokból – most miért ne kaphatnánk a finn erdőkből? Csak áldani tudom Istent, hogy pontosan olyan egyszerű volt Finnországból fát kapni, mint egykor a Kárpátokból. Ez az „egyszerű” megoldás persze azért volt lehetséges, mert Voipio Marci, az én druszám, magáévá tette ezt az ügyet. Nem problémázott, nem beszélt mellé, hanem jó finn módra nagyon tömören, kevés beszéddel megmondta, hogy „nehéz, nehéz, de meg fogjuk próbálni”. E mondat mindkét felét érteni kell: éreztem, átéltem a „nehéz, nehéz”-t is, azáltal, hogy tényleg hosszú időbe telt, de azt is éreztem, hogy mennyire komolyan vette, hogy „meg fogjuk próbálni”. Azt csak utólag látom, mennyire utánajárt a dolognak, például a gyűjtés vagy a szállítás praktikus kérdéseiről. Magam sosem voltan Finnországban, nem nagyon ismerem a finneket, de a róluk szerzett eddigi ismereteimmel összhangban volt ez az eljárás, hogy ez tényleg ilyen egyszerűen mehetett.

1986. május 15., csütörtök. Dr. Gáti István fogadott, és beszámoltam neki az oului egyház adományáról és az onnan várható küldöttség jöveteléről. Megnézte az árfolyamot, és megállapította, hogy újabban az adomány már kilencszázezer forint. Amikor felhívtam a figyelmét arra, hogy az elvi engedély még mindig nem érkezett meg, először Horváth István ÁEH-titkárral akart beszélni, de az nem vette fel a telefont. Biztosított arról, hogy már a finn küldöttség érkezése miatt is sürgetni fogja ezt az ügyet a titkárnál, és szükség esetén a megyei tanács elnökénél is. Ezután Molnár Árpád főépítést informáltam a fentiekről. Őszinte örömmel fogadta a hírt.

A tanácselnöknek egy másik gesztusáért is hálás vagyok. Tavasszal került sor az új siófoki zsinagóga felavatására, s az Evangélikus Élet megbízott, hogy írjak egy cikket erről az eseményről. Persze amikor egy ilyen zsinagóga-avatásról van szó, akkor az ember tűnődik azon, hova is álljon. Kis sábecdeklit is kaptunk, úgy nézegettem egyre, hogy kik közé álljunk. Kinéztünk egy csoportot: talán ezek nem zsidók. Valóban nem voltak azok, hanem ők képviselték a kaposvári notabilitásokat. Megismertem az elnökünket, az meg bemutatott a megyei tanácselnöknek, Gyenesének és a megyei ÁEH titkárnak meg másoknak. Ebben az avatás előtti várakozásban egyszer csak jó hangosan ezt mondta az elnökünk:

- Na, tiszteletes úr, nézzen jól szét, mert most avattuk a zsinagógát, de most már a maguk temploma következik! - s odafordult a többiekhez, ezekkel a szavakkal:

- Tudjátok, Siófokon ma két zsidó család ha van, de a nyári zsidóknak építettünk egy zsinagógát. A nyári lutheránusoknak pedig kellene építeni egy templomot...

1986: május 20., kedd. A püspökhelyettessel való telefonbeszélgetés és a Siófokon tartott LMK ülésen résztvevő esperessel való beszélgetés nyomán úgy döntöttem, hogy ha e hét folyamán nem kapok hírt az elvi engedélyről, akkor a következő héten telefonon találkozási lehetőséget kérek Horváth István ÁEH-titkártól.

Délután megérkezett Gryllus Vilmos, egyházunk építész megbízottja. Megtekintettük a parkot, a városi kiállítást, és áttanulmányozta a tervrajzokat. Megbeszéltük azokat a részleteket, amelyek szerinte leginkább megkérdőjelezendők, hogy azokat holnap Makovecz Imrével megbeszéljem. Ilyen problémák: 1. A déli oldalon ne legyen ajtó. 2. A körbevilágítás elegendő fényt bocsát-e a templomba? 3. A szószék ne az oltár fölé, hanem oldalt kerüljön. 4. A torony Zsolnay-elemei nem szorulnak gyorsan pótlásra, javításra?

1938-ban, már másodéves koromban tudtam, hogy követni fogom a teológusokat a jól bevált sorrendben: előbb Sopron, majd Finnország. Az előttem járók is ezt az utat tették meg, s 1939 nyarán én kerültem sorra, mégpedig úgy, hogy már a nyarat Gyenesdiáson tölthettem. Ebből

a nacionalista világból, a szembenálló királyi Románia és horthyista Magyarország e veszekedett idejéből is őrzöm az emberségnek néhány szép emlékét. A két hadsereg szemben állt egymással, egyik beásva magát, a másik támadásra készen, az egyszerű emberekben mégis volt valami civil becsület, természetes tisztesség, amellyel nem az ellenséget akarták látni a másikban. 1939 egy szép júniusi napján gördült át velünk a vonat a román–magyar határon: Gy. Szabó Béla jött velem, aki akkor kezdett ismerkedni a Balaton tájaival. Kolozsvárt szintén lakója volt a Luther otthonnak, igaz, csak látogatóként, mert valamivel idősebb volt. Nagyon jó viszonyban voltunk, első könyvét, a *Liber Misericordiarumot* meg is kaptam tőle ajándékba. Ez a „Nyomorúság könyve” nagyon szép mű, már pályája kezdetén. A dolgok összefüggésére jellemző, hogy mostani siófoki lakásom falát ugyancsak Gy. Szabó metszetei díszítik, a Jelenések könyvéből, mert azokat pedig a keresztfiam hagyta itt az egyik szobában. Tehát ahogy utaztunk a vonaton harminckilenc nyarán, s a határon láttuk a két hadsereget, egyszercsak könnyekben törtünk ki. Senki sem tudta, miért sírunk. Az első magyar állomáson búzazsákok voltak előkészítve úgy, hogy hosszanti csíkban piros-fehérezöld volt a zsákokba szőve. Vagonunk ott vesztegelt egy darabig azon az állomáson, szemközt a lerakott zsákokkal, gyönyörűszép zsákokkal. Azt a sírást nem lehet elfelejteni.

1986. május 26., hétfő. Telefonon bejelentettem magam Horváth István ÁEH-titkárnál, aki másnapra adott találkozási lehetőséget Dubovay Géza esperes hivatalában.

1986. május 27., kedd. Kilenckor az esperesi hivatalban. A titkár pontosan érkezik, közel lehet az 50. évéhez, fia most nősült a Szovjetunióba. Jó felfogású és magabiztos ember benyomását kelti. Először elnézést kér, hogy május 20-án a lelkeszi munkaközösség gyűlésén nem vehetett részt, de ismeri Siófokon a Fő utca 93-at. Az esperesen keresztül is jól eligazodik egyházunk ügyeiben.

Először megmutatom neki a Sándy-féle tervet, és utalok az első templomépítés sorsára. Ezután kifejezem örömemet afelett, hogy negyven év után mind a gyülekezet, mind a Városi Tanács összhang-

ban vannak az építkezés szükségessége tekintetében. A titkár persze figyelmeztet: a tanácsnak szívügye a két szép épület, amely díszíti Siófokot, de pénzt nem ad! Erre én: tudjuk, hogy a közművesített telket meg kell vennünk, de így is nagyra értékeljük a tanács készségét.

Titkár: hogy lehet, hogy még semmi bizonyosat nem tudunk arról, egyáltalán értékesíteni tudjuk-e épületünket? Én: ebben összhangban vagyunk a tanácselnökkel, akit zavarna, ha mi már a rekonstrukciós terv lezárulta előtt kész tényként tárgyalnánk eladás és építés ügyében.

Bemutatom a titkárnak terveinket, részletesen és őszintén elmondva, hogy nagy utat tettünk meg, amíg ide eljutottunk. A titkár már sokat tud Makovecz Imréről, és sommásan az a véleménye, hogy Makovecznek sok tálentoma van arra, hogy újszerűt alkosson, de ezeknek a terveknek a realizálása sokkal többbe is kerül. Elmondja – és ehhez az esperes is hozzászól –, hogy teljesen egyetért az esperessel abban, hogy egy épülettel kellett volna megoldani az építkezést. Ha ez nem megy, akkor legalább a templom legyen minden célra jó, és akkor nem kell gyülekezeti terem. Ugyanezeket az esperes is elismétli.

Én: A tanács két épületet vett tervbe, ragaszkodik ehhez, de az „egy épület” terve azért sem megy ezen a telken, mert ehhez óhatatlanul alagsor is kellett volna, ez azonban a magas talajvíz miatt nem kivihető. Utaltam arra, hogy a gyülekezeti terem nem valami luxus. Emlékeztettem őt arra, hány öreg épülettel rendelkező gyülekezet alakít ki manapság termet kamrából, szobából, sőt istállóból, pajtából. Ami pedig a templom magasságát illeti: a siófoki létesítmények messze meghaladják a gyülekezet és az egyházmegye kereteit: arra vannak hivatva, hogy a nagyvilágból idejöttöket szolgálják. Ezért a nyár különösen is fontos szolgálati idő, s mi már ott látjuk a templomban az orgonát, az énekkart, ezekhez pedig jó akusztikát biztosító templombelső kell. – Ezzel a mondatommal mindkettőjüket jóízű kacagásra készítettem. De megismétltem, hogy e „gyülekezeti idegenforgalom” figyelembe vétele nélkül egyáltalán nem szabad építkezni Siófokon.

Az egész beszélgetést átjárta az, amit a végén a titkár újra elmondott: Értsem meg, hogy a türelmetlenség nem segít. A gyülekezetek tervét, igényét neki a központba kell terjesztenie, de alapos indoklással. A központ konzultál velük (megyei ÁEH-val), így megy az anyag a megyei tanács elé. Az a Végrehajtó Bizottság elé terjeszti, és a VB van hivatva a döntő szót kimondani.

Azt kérdeztem, hol tart hát most az ügyünk, és mi a kilátása. Mert a püspökhelyettestől úgy tudom, hogy a budapesti ÁEH-központ pozitívan vélekedik a Siófok-ügyről. Titkár: Igen, Lóránt úr (főelőadó a budapesti ÁEH-ban) úgy tájékoztatta őt is. De nem viszi előbbre a dolgokat a közbenjárásnak semmiféle formája sem. Különben a nagy sietésben előfordulhatna, hogy az országos egyház és az állami hatóságok nincsenek azonos állásponton ilyen fontos ügyekben. Én: bár csak egyszerű lelkész vagyok, de annyit tudok, hogy legfelső szinten az állam és az egyház szót ért egymással, a városi és a megyei tanácsok beiktatása nélkül is. Ha a titkár úgy érezte, hogy türelmetlen voltam, vegye tekintetbe, hogy új ember vagyok a megyében. Az én korábbi megyémben a február óta eltelt időnek egynegyede sem lett volna szükséges az elvi engedély elnyeréséhez. Azt is nagyon sajnálom, hogy a titkár nem tudhatta meg magától az esperestől, miért szorít minket az idő. Az esperes is ott volt azon a január 30-i értekezleten, amelyen a főtitkár április végéig kérte a bizonylatok beszerzését, mivel éppen ebben az évben, tavasszal lesz a gyülekezetek besorolása az országos, Lutheránus Világszövetség és egyéb segélyekre. Ha lekéstük volna, csak 3 év múlva sorolhattak volna be. Újabb kérdésekre, mikor számíthatunk az elvi engedélyre, a titkár azt mondja, jön a nyár, és így aligha lesz VB értekezlet őszig. Azt válaszolom, az építkezés úgysem kezdődik addig. A segélybesorolás miatt azonban nagyon köszönöm, hogy mindezeket esperesünk előtt mondta el, és ezért kérem az esperest, informálja a pozitív beszélgetésről dr. Karner főtitkárt. Esperes erre: „Nem találkozom vele.” Én: „Levélben.” Esperes: „Írjad meg te, hiszen jobban össze tudod foglalni.” Én: „Az esperes írása hitelesebb ilyen esetben.” Esperes: „Csak írjad meg te.” Én: „„Jó, de ha majd találkoztok, igazold soraimat a főtitkárnál”. Ezek után kettőjük előtt összefoglalom a be-

szélgetés lényegét: az ÁEH-titkár tájékoztatása szerint őszre megkapja a siófoki gyülekezet az elvi engedélyt. Addig felhasználhatja az időt az építkezés, ingatlaneladások előkészítésére.

Megjegyzem:

1. Az „elvi engedély” kiadása Vasban (és valószínűleg a többi megyében nem függ össze a Megyei Tanács VB ülésével. Itt vagy így van, vagy így lett, a mi esetünkben.
2. Már nem lep meg semmi, de azt mégsem vártam, hogy aggályaival még a döntő megbeszélésen is előhozakodik az esperes. Sőt, félelmeivel. Azt pedig nem is értem, hogy a megbeszéléstől még jelentést sem hajlandó tenni a főtitkárnak.
3. Mindenesetre eredmény az is, hogy őszre megkapjuk az elvi engedélyt. A titkár szelíd mosollyal mondta, hogy „ezek a bonyolult építkezési gyülekezeti ügyek” intézése olykor egy-két évnél is tovább elhőzódik.
4. Megyőződésem, hogy a titkár belülről az '50-es évek embere, de a '80-as évek jelmezébe öltözve.

Dr. Gáti István tanácselnök
és Horváth István megyei ÁEH-titkár

Azóta is örülök annak, hogy az egyházügyi titkárt olyan derűs hangulatba tudtam juttatni annak idején az esperesi hivatalban, amikor a templom nagyságát kifogásolták. Úgy belemélyedtem abba, hogy a templom tervét indokoljam, hogy már a várható orgonára és énekkari muzsikára utaltam, amely feltétlenül jó akusztikát igényel. Valóban olyan éktelen jókedvet derítettem a titkárban és az esperesben is, hogy nagy-nagy kacagásukra még mindig emlékszem. Szívből jövő, jóízű nevetéssel nyug-

tázták ezt a perspektívámat. Számomra mégsem volt bántó, mert az építkezéseken én már annyi mindenben átmentem. A titkár a későbbiekben is ilyen tartózkodó maradt az ügyünkben: egyszer-kétszer meglátogatott, szét is nézett a régi paplakban, s váltig említette, hogy azért ez az épület megmaradhatna a gyülekezetnek, nem kellene semmiféle építkezés. Le is írta levélben, hogy tudomása szerint e ház a célnak megfelel. Később itt volt az alapkőletételnél is, udvariasan megemlítette, hogy ha bélyegzőt akarunk csináltatni – tudta, hogy ilyen tervünk van –, akkor csak adjam be a kérvényt hivatalába, s ő gyorsan elintézi. Valóban szívügyem volt, hogy a mind több levélen, amelyet az építkezés kapcsán írunk kellett, ne egyszerűen egy keresztet és a teljesen anakronisztikus „Enying–Siófok missziói gyülekezet” feliratot tartalmazzon a bélyegző, hanem az új templomunk rajza legyen rajta. Egy siófoki bélyegzőkészítőnél, aki ráadásul gyülekezeti tagunk, minden további nélkül megcsináltattam ezt az új pecsétet, az ÁEH titkárán pedig úgy álltam bosszút, hogy amikor legközelebb levelet írtam neki, akkor azt az engedély nélküli bélyegzővel láttam el. Hogy ezt megértette vagy nem, azt nem tudom, az elvi engedélyt azonban rövidesen megkaptuk.

Mindazonáltal nem hibáztatom a titkárt, hogy így viselkedett; megjedjt ezektől a dolgoktól. Valóban aránytalanul nagy munka volt. Az lett volna már akkor is, ha csupán egyszerű templomot és paplakot akarunk építeni, de az akkori időben Makovecz tervével az ÁEH elé állni: emberileg merőben ostoba lépésnek tűnt. De meg van írva, hogy ami embereknek lehetetlen, az Istennek lehetséges. Áldom Istent, hogy végül is így alakultak a dolgok.

1986. június 2., hétfő. A Siófokon megtartott lelkesgyűlésen a résztvevők megtekintették az építkezés tervdokumentációit. Schád Ottóné testvérünk a közebéd alkalmával meglepett bennünket a bibliaolvasó Útmutató aznapi igéjét tartalmazó, gondosan előkészített emléklappal: „Én vagyok az Úr, van-e számomra lehetetlen?” (Jer 32,22.) Igazi vezérigénk lehet a reánk váró nagy munkában’

1986. június 4-én, szerdán Gyenesdiáson ülésezett a Somogy-Zalai és a Veszprémi Egyházmegye dr. Nagy Gyula püspök jelenlétében.

Részt vett az alkalmon Horváth István ÁEH-titkár is. A gyűlés résztvevőinek is bejelentettem, hogy ha Isten engedi, templom és paplak épül Siófokon, és bemutattam a tervrajzokat is. Azzal mindenki egyetértett, hogy ez a feladat országunk minden gyülekezetének szívügye kell hogy legyen.

Amikor 1939-ben életemben először Magyarországra érkezem, s a határ után a piros-fehér-zöld csíkos búzazsákok látványa fogadott, egyetlen éjszaka utaztam át a határtól Gyenesdiásig, ahová korán reggel ért a vonat. Jóformán csak magam érkeztem két alaposan megtömött bőrönddel az alsógyenesi állomásra, s bizony fogalmam sem volt, hogy merre van a Kapernaum, az azóta is így ismert konferenciaközpont. Ott ödögött egy férfi, eléggé kopott, szennyes ingben: gondoltam, ő a hordár, s megszólítottam, elvinné-e csomagjaimat a Kapernaumba. Készséggel vállalkozott rá. Jól elbeszélgetve megérkeztünk a kerítéska-puig, ahol ezt mondtam neki:

- Nézze, egyenesen Kolozsvárról jövök, nem tudom, hogy áll a forint, s mennyi dukál a csomaghordásért. Mondja meg, mennyivel tartozom, és én kifizetem!

- Borsiczky Andor rendőr ezredes vagyok – mutatkozott be a férfi, akit én hordárnak néztem. Majd elsüllyedtem a szégyentől, de ő kedves mosoly kíséretében így válaszolt:

- Pillanatig se búsuljon, fiatalember! Inkább meghívom: jöjjön át hozzánk pingpongozni, nálunk is vannak fiatalok a családban. Nem messze lakom innen!

Hát, így kezdődött számomra Magyarország. Mindez merő ellentéte volt annak, amit nekünk szüntelenül sajkóztak a magyarországiak gőgjéről, fölényéről. Így telt el gyönyörűen a nyár Gyenesdiáson, innen vonultam aztán a soproni teológiára, amikor '39 szeptemberében a lengyel határon eldördültek az ágyúk.

Krónikám nem lenne teljes, ha nem említenék meg egy egészen rendkívüli eseményt erről a nyárról: lelkészevangélizáció Gyenesdiáson. Először is óriási számban megjöttek a lelkészek. Az én erdélyi méreteimhez képest ez fantasztikus volt, hiszen ott összesen 20-22 evangélikus pap működött. A másik, ami döbbenetes volt: az evangélizáció

házigazdája Túróczy Zoltán püspök volt, akit ekkor ismertem meg. Igehirdetéssorozata ezt a címet viselte: „Én a prófétákra támadok”. Estéről estére szinte nem a földön éreztem magam, hanem valami felső vezérlést tapasztaltam. Emögött az is lehet, hogy kezdetben bizonyos rugódzást éreztem magamban a lelkeszi pályával szemben: kicsit a muszájnak a terhét hordoztam magamban, hiszen szoltam már arról, hogy az erdélyi gyerekek papnak vagy tanítónak kellett lenni. Magyarországon egyszer csak felszabadultam e kényszer alól. Miközben hallottam az ígét, amely arról szólt, aki a prófétákra támad, de nem azért, hogy eleméssze őket, hanem éppen azért, hogy prófétává tegye őket, éreztem: „Józsa Márton, te a helyeden vagy! Pontosan ott vagy, ahol lenned kell, pontosan az által a Jézus által, aki úgy támad a prófétákra, hogy életben tartja őket, s rajtuk keresztül másokat is éltet.”

Ennek az evangélizációnak az eredményeként valóban a helyemre kerültem. Ezért nem is annyira a kolozsvári teológiára való meneteletem tartom én az elhivatás alkalmának, hanem Túróczy Zoltán igehirdetését, amely nagyon megragadott. A mai napig élek ebből az igehirdetésből.

Lelkészkonferencia Gyenesdiáson 1939-ben

1986. június 20., péntek. **Baranyai Tamás értesít, hogy a magyar–finn testvérgyülekezeti kapcsolatokat intéző bizottság örömmel veszi tudomásul Siófok és az oului Dómtemplom gyülekezetének testvéri kapcsolatait. Ezek hivatalos felvételét és elmélyítését kéri az általa megadott címre: Arvi Seppänen, SF 90100 Isokatu 17. Levelet írtam, ld. irattár: 60/1986.**

Gyenesdiáson sok-sok későbbi szolgatársamat megismertem, például azt a Zászkalicky Pált, akivel Fóton aztán együtt szolgáltunk. Ő mindig mondta: „Gyerekek, meglátjátok, ez a Mandák-ház országos ügy lesz!” Gyenesdiáson Dages bácsi, a jó öreg Deák János harsogta ugyanezt: „Ides fiaim, ez a Kapernaum országos ügy lesz, meglátjátok!” Ma tudjuk, hogy Fót is, Kapernaum is valóban országos ügy lett, s hiszem, hogy én sem hiába mondogatom ezt Siófokról, az itt épülő létesítményekről. Ha Isten békességet ad a világnak, akkor az idegenforgalom továbbra is ilyen jelentős lesz, s e téren az egyház szolgálata is mérhetetlenül fontosabbá fog válni. Ennek feltételeit pedig most kell megteremteni.

Gyenesről aztán Deák bácsi megbízásából egy szilvát, körtét, almát szállító teherautón, mint egy páncéloson, vonultam be Sopronba, amely Kolozsvár után rendkívül érdekesnek mutatkozott számomra. Nem egyszerűen a város, hanem az egész teológiai élet. Kicsit kritikus voltam, amiről máig meglévő naplóm is tanúskodik: Erdélyben a teológus életformát sokkal családiasabban éltem át. Itt zavart a roppant rangkórság, nem tudtam mit kezdeni a méltóságos úr, méltóságos aszszony megszólításokkal, sokszor melléfogtam. Deák bácsi, aki nagyon szerette Erdélyt, nemcsak ezt nézte el nekem, hanem azt is, ahogy a héber kollokviumot csináltam:

– Marci fiam, hát te az ujjadon is átlátsz? – tudniillik, ahogy az ujjammal vezettem a sort, letakartam a szöveget. Ilyen aranyos ember volt Dages bácsi, de nagyon szerettem az erdélyi Sólyom Jenőt, továbbá Jánosyt és a nagy tekintélyű Karner professzort is.

1986. július 3., csütörtök. **Holnapután lesz a 69. születésnapom. Ez is figyelmeztet, hogy a nyugdíjas évek a mostaninál kisebb feszültsé-**

get és csendesebb tempót követelnek meg. Elmenni vagy helyemen maradni, ez mostanában a nagy kérdésem. A jelenlegi, szétesett és elbizonytalanodott egyházi helyzetben ezen múlik az, hogy határozottan továbbblendül az építkezés ügye, vagy megfeneklik.

Áldom Istent, hogy egyértelműen megvilágította: maradnom kell! Legalább addig, amíg a paplak felépül.

Áldom Istent mai, erőt adó igéjéért: „Mert jó, ha kegyelemtől erősödik meg a szív!” (Zsid 13,9)

Erre az időre esett az Erdéllyel kapcsolatos magyarországi reménykedés, hogy az vissza fog térni, s a politikai változások Magyarországnak igazságot fognak szolgáltatni a bűnös trianoni döntés után. Ez már nagyon benne volt a levegőben. Úgy jöttem Magyarországra, égett bennem annak nagy keserősége, hogy mennyit vádaskodott a román gimnáziumban a tanári kar velünk szemben. Nyilvántartottak mindent, ami Magyarországon az irredentizmust szolgálta, s ami persze nagy izgalmat keltett a románság körében. Szorongó szívvel léptem ezért az anyaországba, amely talán kezd valamit Erdéllyel. Nem hallgathatom el azonban negatív élményeim sem, amelyek már a kezdet kezdetén értek. Gyenesdiásról Keszthelyre sétáltam be, s a Karrrielita templom közelében állt egy könyvesbolt vagy papírkereskedés. Sose felejttem el, a kirakatában egyszerűen csak az irredentizmus jól ismert mondatát olvastam: NEM, NEM SOHA – alatta pedig reklám céljából ezt: LEGJOBB A HUSZÁR CERUZA! El nem lehet mondani, milyen mérges voltam, és mennyire szégyelltem magam. Hát mi lesz ebből, gondoltam, ha ez az egész „nem, nem soha” végül is egy huszár ceruzában csattan?! Az ilyeneket nem lehet elfelejteni.

1986. július 4., péntek. Telefon Súlyom Károly püspökhelyettessel:

1. Az ÁEH-tól kezdve az országos egyház alkalmain át már mindeütt téma a siófoki építkezés.
2. Fabiny Tamás július 9-én már tárgyal is a püspöki hivatalban, Kőbányára való menetele több mint valószínű.
3. Örömet fejez ki amiatt, hogy siófoki jelenlétemre továbbra is számítani lehet. Megkérdezi a munkák jelenlegi állását, a terveket.

4. Elmondom, hogy amennyiben az aug. 15-re ígért elvi engedélyt megkapjuk és épületeinket el is tudjuk adni, akkor október-novemberben a paplak alapozását el lehet végezni.
5. A ház eladása esetén a lelkészi hivatal és a lakás az udvari épületben kell hogy helyet kapjon.
6. Ha maradok, kérem, hogy ne alkalmazzák a nyugdíjasok szolgálatba állításánál gyakorolt ún. „pihentetést”, vagyis a szolgálat rövid időre való abbahagyását. Az építkezés menetében az ilyen kikapcsolódások megengedhetetlenek. – A püspökhelyettes azt válszolta, hogy ilyesmi biztosan nem fogja zavarni a munkákat.

Keserves és lelkesítő élményeim közé ékelődik egy komoly esetem, amely azzal függ össze, hogy Erdély egy részének visszatérése után a hivatalos magyar szervek informálódni kezdtek, ki lenne alkalmas egy bizonyos megfigyelő szolgálat végzésére. Egyszer csak a Honvédelmi Minisztériumban találtam magam, s egy magasrangú tiszt őszintén elmondta, hogy olyan fiatalembert keresnek, aki vállalkozik arra, hogy a zűrzavar idején Erdély másik, román részében marad, s ott megfigyelő, magyarul kém munkát vállal. Ez a beszélgetés annyira egybeesett megvilágosodásom idejével, Túróczy püspök szolgálatával, hogy egy szempillantásig sem gondolkodtam rajta. Nem a veszély miatt, hanem egyszerűen azért, mert tudtam, nekem nem erre kell szánnom az életemet, rám más hivatás vár. Így aztán minden erőltetés nélkül szépen elbúcsúztak tőlem.

1986. július 25., péntek. Délután felkeresett Makovecz Imre építész és két munkatársa. A megbeszélés vezérfonala:

Megkapta megrendelő levelünket, amelyben a paplak építési tervének elkészítését kérjük, valamint a tervezési díj megjelölését.

Őszintén megmondtam, nyugtalanít az, hogy még most sincsen birtokunkban az elvi engedély, és ennek ellenére már kiadtunk 40 000 Ft-ot tervekre – hogyan kockáztathatnánk most ennél nagyobb kiadást a bizonytalanra?

A régi gyülekezeti terem oltáránál

Az építész azt felelte, hogy ő hajlandó megosztani a gyülekezettel a felelősséget az elvi engedély tekintetében. Ha végül is nem kapnánk elvi engedélyt, akkor ő ingyen dolgozott.

Azt válaszoltam, hogy már sokszor megmutatkozott a gyülekezetünk iránti felelőssége, sőt szeretete, és ennek ezen újabb jelét a gyülekezet nevében megköszönöm. Valóban levette vállamról a lelkiismeret nyugtalanító terhét. Ő szerényen azt válaszolta, van olyan jó üzletember, hogy vállalja ezt.

A politikai változások nyomán kialakult helyzetben nem tudtunk egy helyben maradni, s Gyenesdiáson megismert barátommal, Tekus Ottóval, aki szintén nagyon szurkolt Erdélynek, elhatároztuk, hogy teszünk egy nagy kerékpárutat a Dunántúlon. El is indultunk Hartáról Bajáig, Pécsen át a Balatont megkerülve, hogy végül is eljussunk Gyenesdiásra. Tekus Ottó, cserkész lévén, sportosabb volt, másként tekerte a kerékpárt, ellenszelünk is volt, ezért az utolsó útszakaszt különösen is keservesnek találtam. Csak tekertünk, tekertünk a Gyenesre bevezető hosszú fasonon keresztül, s mire kicsit megmosakodtunk, már kezdődött is az isten-

tisztelet. A kápolnául szolgáló üveges verandába betűzött a nap, s a Hísekegy mondása közben egyszercsak Scholz László karjaiba zuhantam. Ezt persze csak később tudtam meg, a nővérszobában, ahová cipeltek. Ott tértem magamhoz. Valahányszor csak Scholzt látom, mindig ez jut eszembe, hogy ő, a Hitvalló fogott fel ilyen állapotban.

1986. augusztus 26., kedd. A Városi Tanács személyzeti előadójának, Kőrösi Lajosnénak hívására Reidl Erzsébet presbiterrel felkerestük dr. Filiszár Istvánt, aki tájékoztatott arról, hogy szeptember 8-án 12.40-kor Ferihegyre érkezik egy 3 tagú küldöttség Siófok testvér-városából, Ouluból. A gyülekezet vendégeként velük együtt érkezik Risto Laitilla evang. lelkész. Megbeszéltük azokat az alkalmakat, amikor lelkész vendégünk bekapcsolódik a városi programba (pl. tanácselnök fogadása, városnézés stb.). Ezután Kőrösinével megbeszéltem a gyülekezet problémáját, amelyet Gáti elnökkel is meg kellett volna tárgyalni, de ő néhány napig nem tud fogadni:

- a) Az elvi engedély még mindig nem érkezett meg, kérdés, hogy az augusztusi megyei VB egyáltalán tárgyalta-e ügyünket.
- b) Ha még késik az engedély, nem tudjuk eladni épületünket, és nem tudunk felkészülni a tavaszi munkakezdsre.
- c) Ha késik az elvi engedély, azt erkölcstelen elhallgatni a finn vendég elöl, aki nyilván az oului segélyt is be fogja jelenteni.

Kőrösi Lajosné magáévá tette ügyünket, és még ma megtudakolja a megyei tanácson, a VB-n tárgyaltak között szerepel-e a siófoki építés elvi engedélye. Az eredményt még ma megtelefonálja.

1986. augusztus 27., szerda. 8.15-kor felhívott dr. Gáti István, a Városi Tanács elnöke, és örömmel közölte, hogy a Városi Tanács megkapta a Megyei Tanács elnöke által aláírt ELVI ENGEDÉLYT, amelyben hozzájárul ahhoz, hogy a siófoki evangélikus gyülekezet paplakot és templomot építhessen. Egyéves munkánk gyümölcse érett be ézzel! Áldott legyen az Úr, aki mindeddig megsegített minket. Tegye munkánkat ezután is állandóvá és sikeressé!

Erdélyt visszaváró hangulatomban az utolsó kerékpárutat már magam kellett hogy megtegyem, mert Tekus nem tudott társulni. Székesfehérvárt vettem célba, s örökké felejthetetlen marad, hogy a városhoz közeledve úgy láttam, ott valami ég..., vagy talán ki van minden világítva? Közelebb kerülve láttam, hogy minden, elsősorban a főút, extra kivilágítást kapott, minden fényárban úszik. Az utca tele volt örvendező, éneklő, nevetve síró emberekkel – csak én nem tudtam még ennek okát. Kerékpáromat tolvaj befurakodtam az emberek közé, ahol már hallottam a rikkancsok mámos hangját:

– VISSZAKAPTUNK ERDÉLYBŐL EGY RÉSZT, CSÍKBOL EGY CSÍKOT, HÁMSZÉKBŐL EGY SZÉKET! – de tovább már nem is tudom, hogy mit mondott, mert azon nyomban összeestem ott a járdán, a kerékpár úgy zuhant mellém. Felocsúdva megtudtam, hogy a hír igaz, Észak-Erdély visszatért. El nem lehet mondani, hogy ez azokban az első pillanatokban mit jelentett számomra: rendezni kellett gondolataimat, hogy szerettem, barátaim közül ki az északi és ki a déli. Fantasztikus érzés volt: jó is, de éppen ezért rossz is. Rengeteg időt töltöttem el ott az utcán ezzel az örömhírrrel, s már majdnem éjjél volt, mire a paplakra elkerültem, ahol egy szintén erdélyi származású, Kamill keresztnévű lelkésznél szálltam meg. Gyönyörű szép éjszakánk volt, hiszen a két erdélyi – ő ráadásul régen került el Erdélyből, én pedig frissen – nem tudta abba hagyni a beszélgetést, úgyhogy csak reggelfelé feküdtem le, hogy kialudjam ezeket az izgalmakat.

1986. augusztus 28., csütörtök. Az Ingatlanközvetítő Vállalat képviselője, Szomorú István felmérte a Fő u. 93. sz. alatti épület minden tartozékát, hogy költségbecslést készítsen ingatlanunkról. Költségei 3650 Ft-ot tesznek ki. A következő hétig elkészül munkájával. A felmérésnél jelen volt Szemerei István, Józsa M., Fabiny Tamás, Francz Sándor és Patakiné Bucsky Mária.

1986. szeptember 8., hétfő. Megérkezett hivatalunkba a Megyei Tanács és az ÁEH levele az elvi engedéllyel, amely hozzájárul ahhoz, hogy Siófokon evangélikus paplak és templom épüljön.

1986. szeptember 9., kedd. Az Inगतlanközvetítő Vállalat költségbe-
cslése megérkezett: 4 750 000 Ft. Tekintettel arra, hogy előzetes költség-
becslésünk 7 156 000 Ft volt, elhívtuk Hajas Istvánt, a Városi Tanács
előadóját, aki akkor felbecsülte a házat, s kértük, adjon magyará-
zatot a két összeg közötti nagy különbségre. Ő azt tanácsolta, hogy
fellebbezzük meg az ingatlanközvetítő felbecsült összegét. Ennek
megszövegezésére holnap, szerdán megjelenik hivatalunkban. Má-
sik indítványa az volt, hogy vegyük föl a kapcsolatot a helyi autós-
iskolával, az ATI-val, amely épületünket meg kívánja venni.

A perzselő nyár után 1940 tele borzasztó kemény volt, s két élményem
is fűződik ehhez az évszakhoz. Az egyik a karácsonyi szupplikáció – Er-
délyben ezt legációnak mondtuk –, amikor életemben először prédikál-
tam. A kicsiny komáromi gyülekezetben Faggyas Aladár lelkész és fele-
sége nagy-nagy szeretettel fogadtak. A másik szép téli élményem a Pro
Christo munka megismerése, mivel Kolozsvárt még csak nem is hallot-
tunk erről az ifjúsági egyesületről. A Pozsonyi úti református templom
gyülekezeti termében óriási létszámú ifjú sereg gyűlt össze. Veres Pétert
szólaltatták meg. Még most is megvannak a jegyzeteim, de előadás-
kezdetét soha nem fogom elfelejteni:

– Eljöttem megmondani, hogy mit vár a nép a paptól.

Néma csend. Ő pedig így folytatta:

– Semmit.

Most már döbbsent csend ült a teremre. De Péter bácsi tovább be-
szélt:

– De ha a pap Jézushoz híven tud valamit tenni érette, azt nagyon-
nagyon megköszöni.

Így kezdődött az előadás, s azt hiszem, ebből még egy teológus is ta-
nulhat, és persze a folytatás is nagyon jó volt. Nagy esemény is fűződött
ehhez a Pro Christo konferenciához, mert jövendő feleségemet itt is-
mertem meg: ő a nyíregyházi gimnázium diákjaként vett részt ezen az
alkalmon.

1986. október 13., hétfő. Megérkeztek a paplak jóváhagyási tervei.

1986. november 10., hétfő. Vértés Imrévé, az ATI igazgatónője személyesen, de írásban is lemondta azt a régi szándékukat, hogy megvásárolják gyülekezeti házunkat. Megyei főhatóságuk takarékosága kényszerítette ki ezt a lépést. Gyülekezetünknek előlről kell kezdenie a ház eladását. Egy tanulságunk van az előzményekből: beszereztük az IKV felértékelését, amelynek alapján tudhatjuk, hogy közel 3 millió Ft értéket képvisel az épület. Ez tovább is reális alapot jelent tervezett építkezéseinkre nézve. Következő héten presbiteri gyűlésen tárgyaljuk meg a teendő lépéseket.

Az 1940/41-es tanévet otthon, Kolozsvárt kellett töltenem, de ekkor már a visszatért Észak-Erdélybe mentem. Rengeteget lehetne erről beszélni, hiszen számomra óriási élményt jelentett a magyar Erdély fölfedezése. Kolozsvárt mindenkiben élt a nagy bevonulás élménye, amelyben az evangélikus templom tornya is jelentős szerepet játszott, mert az a Fő téren áll, s onnan nagyszerűen lehetett filmezni, fényképezni az eseményeket, hiszen a dísztribün ott volt felállítva.

De aztán elkezdődött a befejező tanév, sok-sok feladattal, hiszen szigorlatra kellett készülnöm. Nagy élményt jelentett, hogy Járosi Andor teológusa lehettem. Tanítványi hálával kell rá emlékezniem.

- Na, fiúcskák, úgysincs pénzitek, tessék, itt van! Menjetek, néztek meg ezt az operát..., vegyétek meg ezt a könyvet...

Ebben a gesztusában minden benne van, de abban a szokásában is, hogy teológusait önmagával együtt parancsszóra lefektette délutánonként, egy szobában öve-

le, de le is kellett vetkőzni, mert az az igazi pihenés, amikor az embert nem szorítja a szij vagy a zokni. A református teológia magántanáraként csak bennünket, evangélikusokat tanított, az úgynevezett válta-

Járosi Andor

Reményik Sándor

nokra, amellett kolozsvári lelkész is volt, meg persze nagy irodalombarát. Ezért Járosi Andor bácsi szárnyai alatt egy másik nagy személyiség, Reményié Sándor növekedhetett, akinek felolvasásait többször hallgattuk. Küzdő ember volt Reményik, a hitet is mindig megharcolta. Sokan azonban ezt a küzdelmet egyszerűen szomorúsággal, letargiával magyarázták, pedig ez egész más volt nála: annak a hitnek a megharcolása, amelyet Andor bácsi közvetítésében ismert meg. Járosi egy rövid ideig talán esperes is volt, de aligha sokáig, mert nem bírta ő az

ilyen adminisztratív dolgokat. Pásztor volt viszont a javából. Hogy jó igehirdető volt-e, azt éppen Reményiktől kellene megkérdezni, aki külön is írt „kicsi papjáról”, s tőle tanulta meg, mit is jelent János evangéliuma, Isten szeretetének evangéliuma. Kicsi, tömzsi ember volt Járosi, s nagyon-nagyon kedves légkör vette őt mindig körül. Az a figyelmesség volt jellemző rá, amelyet megtanulni nem lehet, hanem tényleg csak Isten szeretetéből kaphatta az ember.

Utolsó teológus évemben Járosi Andor új arcát is felfedezhettem. Minket, erdélyi magyarokat beoltottak már annyi nacionalizmussal, hogy az egész akkori zsidókérdés jogosnak látszott: valóban úgy éreztük, hogy a kereskedelmi, jogi, művészeti vonal kiesik a magyarok kezéből, és bizony sokan közülünk egyfajta megszigorítást kezdtek szorgalmazni. Hogy ebből aztán milyen intézkedések lettek, azt talán ők sem látták előre. Most visszafelé tekintve azonban egyedül Járosi Andorról mondhatjuk el, hogy helyesen viszonyult a kérdéshez, mert igazi zsidómentő, a zsidók iránti irgalmassággal teli emberként állt közöttünk. Volt egy nyilas gúnylap, azt hiszem Drótkefe című, amelyben Andor bácsit meg is szégyenítették egy-egy eljárása vagy igehirdetése

miatt. Beismerem, először nem értettük, mi ez a nagy zsidóbarátság, de amikor megtudtuk, hogy mi történt a zsidókkal, azt mondtuk, hogy ebben próféta volt Andor bácsi.

1986. november 10., hétfő. **Fel kellett figyelnem a mai Útmutató ígére, Péld 16,9: „Az embernek az értelme terveli ki útját, de az Úr irányítja járását!” János 3,26: „Nem kaphat az ember semmit, ha nem a mennyből adatott meg neki.”**

A Példabeszédek könyvében a szerző azt fogalmazza meg, amit jó magyar közmondásunkból is ismerünk: „Ember tervez, Isten végez”. Építkezésük során számtalanszor átéltem ezt. Ma már csak mosolyogni tudok azon, milyen nagy jelentőséget tulajdonítottunk az egyház Foki hegyi telkének, szinte érvnek tekintettük a templomépítés mellett, aztán végül is talán egy nadrágszíjnyi kis területet tudtunk eladni belőle nevetséges összegért, valami 18 ezer forintért. De így voltunk a gyülekezeti ház eladásával is. Tudtuk, hogy jó helyen fekszik, biztosan lesz a hirdetésre jelentkező, s igazán megfelelő ajánlatot tett az ATI vezetője. De ahogy múltak a hetek, egyre erősödött bennem a félelem, hogy az üzletet nem tudjuk nyélbe ütni. Az igazgatónő valósággal menekült előlem: vagy 7-8 napig nem tudtam a nyomára jutni, se telefonon, se személyesen. Félt a velem való találkozástól, meg aztán ő is nagyon beleringatta magát ebbe az elképzelésbe, de takarékosági okokból kaposvári felettesei leállították a ház megvételét. Aztán mégiscsak eljött, sírva ült le a fotelba:

- Félek megmondani, tisztelendő úr, de nem lesz az egészből semmi.

Már sejtettem, hogy így lesz, de ő valósággal futott a beszélgetés elől. Azért megkérdeztem: ez az utolsó szava? Igen, ezért is jött el. De azért fölhívja figyelmemet valami Tsz-re, mert azokat érdekelheti. Úgyis tudtam, hogy már csak mellébeszél. Munkálatainkat azonban a ház eladásának elmaradása rettentően megakaszthatta, úgyhogy engem ez a villámcsapás Siófokon telibe talált. Ebédidőben folyt ez a beszélgetés, de az este engem már Győrben ért. Elfutottam, mert nem bírtam Siófokon megmaradni. Másnap úgyis Győrbe kellett mennem Szabó József püspök temetésére, de így egy nappal előbb indultam, mert Siófokon egyszerűen nem bírtam levegőt se szívni. Így kellett hát ocsúdnunk nagyon szép tervünkben.

Most már visszafelé természetesen mindent látok: „az embernek az értelme terveli ki útját, de az Úr irányítja járását”. Naplómban is valahogy így fogalmaztam: „megpróbáltattunk, de kétségbe nem esünk”. Később a presbiteri gyűlés jegyzőkönyvébe is ezt a mondatot vettük át. Hogy úgy mondjam, azért az orrunk még ekkor is kilátszott a vízből.

1986. december 19., péntek. Telefon Makovecz Imrével:

1. Elkészítik a paplak terveit, a munkadíjjal várnak.
2. A világítás, víz, fűtés szaktervei most elmaradnak.
3. Elmondom, hogy kérvényt adtunk a tanácsba a két telek vásárlására.
4. Kérem, hogy a vendégszobát helyezze a lakás mellé, ajtóátjárással.
5. Legközelebb ha jön, be fogja jelenteni.
6. Nagyon bízunk abban, hogy ha késik is, sikerül az eladás.
7. MINDKETTEN TUDJUK, HOGY KARÁCSONY NAGY ÜGYE KICSI ISTÁLLÓBAN KEZDŐDÖTT, ÉS PRÓBÁK NÉLKÜL NINCSEN EGYETLEN JÓ ÉS IGAZ ÚT SE.

Túróczy Zoltán püspök

Az 1940/41-es tanév lassan eltelt, s tavasszal le is szigorlatoztam a kolozsvári teológián. Túróczy Zoltán püspök úr kerületéhez tartoztam, hiszen most a Tiszai Egyházkerület Kassától Sepsiszentgyörgyig egészen nagy területet ölelt fel. Korábban egész Erdély egy ún. zsinat-presbiteri evangélikus egyházkerületet alkotott – mint ahogy most is –, csak éppen jó néhány gyülekezet, így például Zsely vagy Marosvásárhely, nem ehhez, hanem a szász lutheránusokhoz tartozott a múltja miatt. Még nem szakadtak el. Ennek püspöke az én teológus időmben is az Aradon

székelő Argai György volt, s ha jól emlékszem, négy esperességre volt osztva a kerület.

Túróczy kerületének ez az új, zöldfülű teológusa leszigorlatozott tehát, s a püspök gyorsan döntött: szentelésemre Nyíregyházán kell hogy sor kerüljön, egyrészt mert az az ő székhelye, másrészt mert menyasszonyom és csalódja is nyíregyházi. Így aztán 1941. július 5-én, éppen a születésnapomon került sor pappá szentelésemre a nyíregyházi nagytemplomban. „Elküldelek benneteket példaként” – szólt az ige, amelyről Túróczy beszélt, utalva a kerület szórványsorsára, és arra, hogy Isten engem is egy hatalmas szórványból hozott elő. Talán nem véletlen, hogy igehirdetéséből éppen ezek a szempontok maradtak meg bennem. A püspök első intézkedése az volt, hogy menjek vissza Kolozsvárra, s legyenek Járosi Andor segédlelkésze, mert neki most – Észak-Erdély visszakerülésével – nagyon sok elfoglaltsága van. Ez számomra is kedves döntés volt, mert édesanyám abban az időben már Kolozsvárt lakott, s egy kivétellel már mind kiröpültünk az özvegy keze alól. Akkor még nem nősültem meg, mert nem volt mire. Segédlelkészi fizetésem száz pengő volt, ami azért nem minősült olyan rossz pénznek, mert egy pengő abban az időben harminc lejt ért, ami a román időkben már pénzecskének számított. Tíz pengőből már nadrágot vehettem: tehát élni lehetett belőle, csak házasodni nem. A kolozsvári aranyélet azonban borzasztó gyorsan véget ért: júliusi szentelésem után már szeptemberben sürgőnyt kaptam Túróczy püspöktől, hogy Nagytárkány székhellyel szórványkörzetbe helyez. Senki sem tudta, hogy hol van az a Nagytárkány.

1987. január 13., kedd. Józsa Márton h. lelkész a hivatalba kérette Jáki András felügyelőt, Francz Sándor gondnokot, Patakiné Bucsky Mária jegyzőt, Szemerei István és dr. Jamrich Zoltán presbitereket, hogy megbeszélje azokat a szempontokat, amelyeket az építkezés ügyében rövidesen tartandó persbiteri gyűlésen elő kell terjeszteni.

1. Szólt arról, hogy nagyon beleéltük magunkat abba a sokáig táplált reménységbe, hogy az ATI lesz a gyülekezeti ház vásárlója, és erre építettünk fel minden tervet. Most, hogy ez a reménység szerzetoszlott, és a ház vásárlására más komoly vevő nem mutatkozik, a

gyülekezetnek le kell vonni ezeknek konzekvenciáját, és új irányba kell tájékozódnia.

2. Az új irány lényege:

- a) Számoljunk azzal, hogy a gyülekezeti ház használatban marad még egy ideig.
- b) Tekintsük első feladatunknak a templomépítést, hiszen eredetileg is ez volt a gyülekezet törekvése.

3. Munkánk új menetrendje tehát így alakulna: vásárolja meg a gyülekezet mindkét telket, készítsen fundamentumot mindkét épület számára, és meglevő erejével folytassa a templom építését. Ha időközben a gyülekezeti ház vevőre talál, elsőbbséget megint a paplak és a gyülekezeti terem építése kap, a templomépítéssel pedig leállunk, s megvárjuk, amíg folytathatjuk.

1987. február 4., szerda. Fabiny Tamás kőbányai lelkész készített egy tervezetet az adományt kérő levélre; a végleges szöveget angol és német nyelvre is le fogja fordítani.

Érdekes megfigyelni, hogy a siófoki presbitérium hogyan éli meg az építkezést. 1985-ben nagy lelkesedéssel értesült a tervekről, a Káldyhoz írt levél előtt külön gyűlést is tartottunk. Ahogyan ez lenni szokott, bizonyos hurráhangulat uralkodott el a presbitériumon. Amikor viszont megtudták, hogy már püspökünk sincsen, nehézségeink annál inkább, akkor természetesen voltak, akik kontrázni kezdtek. Aztán főtitkárunk, Karner Ágoston, ráállt arra, hogy püspök híján most már ő néz szét a gyülekezetben. A presbiterek azonban tudták, hogy az építkezés nem olyan egyszerű, mint gondoltuk, s néhányukat a mai napig ez az elhangzott mondat jellemez:

– Alig várom már, hogy lássam a keresztet a tornyon!

Én ilyenkor csak úgy magamban azt szoktam mondani, hogy „én meg alig várom, hogy téged lapáttal a kézben lássalak a templom körül”. De természetesen annál jobban nevelt lelkész vagyok, hogy ilyen nyíltan ki mondjak, vagy pláne jegyzőkönyvbe vetessek. Ma már úgy látom, hogy a presbitérium bízik a munkákban, s még az olyan gombócokat is le tudja nyelni, mint az ifjúsági építőtábor megszervezése, amitől pedig nagyon féltek. De most már örülnek, hogy eredményesen zárult. Mindazonáltal

presbitériumunk zömében idősebbekből áll, akik fizikailag már tényleg nem sokat tudnának tenni az építkezésért. Azt kell mondanom, hogy természetesen és rutinosan nem is gátolják a dolgokat. Úgy vannak, mint egy Baksai novellában, ahol a presbitérium két nagy táborra oszlott: az egyiknek az volt a vezérszólama, hogy „mámmög”, a másiknak pedig a „mineka”. (Baksai nagyszerű kolozsvári író, egy papi regényéből emeltem ezt ki.) Egyik presbiterem egyszer ezt mondta: „Tisztelendő úr, aztán úgy igyekezzen, hogy időben felépüljön a paplak is!” Összességében azonban meg vagyok elégedve a presbitériummal, s igazán úgy gondolom, hogy ha meglesz a templom, akkor nem kell szégyenkeznie azok miatt a jegyzőkönyvek miatt, amelyek, hála Máriának, nagyon szépen vannak vezetve, s amelyek olyan hűségesen tárják föl, hogy haladtunk előre gyűlésről gyűlésre.

1987. február 12., csütörtök. Dr. Karner Ágoston országos főtitkár és Dubovay Géza esperes Józsa M.-nal és Jáki A.-sal látogatást tettek dr. Gáti István tanácselnöknél, aki Molnár Arpád főépítész is bevonta a tárgyalásba.

A tanácselnök váratlan követelménye: templomtelket csak akkor vehet a gyülekezet, ha kötelezi magát arra, hogy az építkezést a templommal kezdi. Indokai: enélkül nincs garancia arra, hogy belátható időn belül felépül a templom. A park és a városkép nem engedi meg, hogy csak az alapok legyenek, a jövőre várva. Egyébként is, a ma lehetősége nem biztos, hogy holnap is adva lesz. Vannak más gondolatok is a parkkal kapcsolatban.

1987. február 14., szombat. 10-kor telefon Makovecz Imrével:

1. Tudjon a sorrendváltozásról: a templomé az elsőbbség! Megértette, sőt magáévá tette.
2. Egyházunk elnöksége II. 20-án mondja ki a döntést a munkák beindulását illetően.
3. Egyidejűleg tudatni fogjuk, hogy a templommal kapcsolatos eltérő vélemények egyeztetésére egyházunk vezetői és Makovecz között mikor kerülhet sor.
4. Az értesítő levéllel nem várhatjuk meg e hosszú sor végét – rajta legyen a templom oldalnézetben, a fiatoronnyal.

5. Mikorra tudna elkészülni a templom jóváhagyási terveivel, ha ilyen sürgőssé válnak dolgaink? – Ez attól függ, mondja, hogy az alaptervhez képest milyen változtatásban fogunk megegyezni.
6. Megdöbben azon, hogy csak 3,5 milliót kapnánk épületünkért.

Senki sem tudta, hogy hol van Nagytárkány, ahová Túróczy helyezett. Neki mindenestre nem a nagyvárosi lelkipásztorkodás volt a szívügye, hanem a szórványmunka.. Kolozsvárt – talán azért is, mert nemrég tért vissza, nemrég lett újra magyar – semmiféle információs iroda nem tudta megmondani, hol van ez a helység. Végül az autóbusszállalatnál egy hölgy megmondta, hogy Zemplén megyében van ez a Nagytárkány, s mikor látta, mennyire zavarban vagyok – azt sem tudtam, hol van Zemplén megye –, aranyosan így szólt:

– Fiatalember, ne búsúljon! Kerülhetett volna maga Kistárkányba is, annak pedig még autóbussa sincs!

Odakerültem. Érdekesen alakult, hogy Kolozsvárt én a reformátusok szeretetében nőttem fel, az ő teológiájukon tanultam, itt viszont elég hamar olyan ügyem akadt, amelyben szembekerültem a reformátusokkal. Egy pappal kapcsolatos nagy ribillió folytán annak idején vagy százhusz református áttért evangélikussá, mondván, hogy az első világháborúban is mindegy volt, református vagy evangélikus, hát most is mindegy. Gyönyörű kis templomot is építettek, de úgy, hogy úrvacsorázni nem tudtak „lutheránus módon”, vagyis nem készítettek térdeplőt az oltár köré. Ezért aztán első, templommal kapcsolatos építkezésem az volt, hogy a szomszéd falu egy „igazi lutheránus”, asztalosával csináltattam egy térdeplőt, a nagytárkányiaknak pedig megmagyaráztam, hogy mi így veszünk úrvacsorát. Smigala bácsinak hívták az asztalost, aki saját kezűleg, buzgó szívvel elkészítette a térdeplőt, mert – felvidéki, igazi cipszer lutheránusként – nagyon értette annak komolyságát, hogy mi most letérdepeltetjük a nyakas kálvinistákat. Én meg még egészen kezdő voltam, de már megszenvedtem ebben a felekezeti harcban, mert a királyhalmeci főszolgabíró, balszerencsémre, református volt. El lehet képzelni, hogyan fogadott engem... A nagytárkányiak maguk mondták:

- Tiszteletes úr, a cseh időkben mi ott ülhattunk azokban a bőrfotelekben. Magát biztosan nem ültette le a főszolgabíró.

- Nem ám, én csak ott állok mindig.

1987. február 20., péntek. Telefon dr. Karner Ágoston főtitkár úr titkárnőjétől:

1. Az országos egyházi elnökség kedvező döntést hozott Siófok ügyében.
2. Továbbiak intézését leadta Sólyom Károly püspökhelyettesnek.
3. Az első lépés: Makoveczcel tárgyalni.
4. Kértem, hogy ezen a főtitkár vegyen részt. (Titkárnő ígérte.)

1987. február 25., szerda. 10-kor telefon dr. Nagy Gyula püspökkel:

1. Megköszönöm az országos egyházi elnökség határozatát és a püspök levelét.
2. Püspök hivatalában kívánja fogadni a siófoki elnökséget és az egyház szakembereit, valamint a főtitkárt és a püspökhelyettest. Kérem, hogy hívja Fabiny Tamást is, aki évekig szolgált Siófokon, s azóta is szívügye az építkezés. Püspök ezt nem ígéri meg, hanem csak azt, hogy előbb konzultálni fog a kérdésben, aztán eldönti.
3. Álláspontja az, hogy csak az egyháziak legyünk együtt, Makovecz építész nélkül, hogy „nyugodtan tudjuk végigtárgyalni az ügyet”. Hiába mondom, hogy tudomásom szerint éppen azért kell találkozniuk, hogy az egyház építészei beszéljenek Makoveczcel. Nyilvánvaló, hogy a püspököt fárasztja és terheli a siófoki ügy, és legszívesebben azt tenné, hogy Makoveczet kihagyva terveztetne „valami elfogadhatót”. Szólt ar-

Dr. Nagy Gyula püspök

ról is, hogy a gyülekezeti házat is lakhatóvá kell tenni. Ebből úgy értem, hogy az egész paplaképítést egyszer s mindenkorra le akarja venni napirendről. Utalt arra, hogy a siófoki lelkészi szolgálatot is meg fogja oldani. Végül ráállt arra, hogy előbb az egyháziak tárgyaljanak, majd fél óra múltán jöjjön Makovecz is, március 4-én.

1987. február 25., szerda. Du. 3-kor telefon. Makovecczel:

1. Megadtam a dátumot, címet.
2. Kértem, vegye tekintetbe azt, hogy vezetőink:
 - a) Siófok javát akarják, csak félnek az építés terheitől
 - b) a két fiatorony elhagyását fogják kérni
 - c) ne sértődjön és ne bántódjon meg, hanem segítsen nekünk abban, hogy a tervezőnk maradjon.
3. Makovecz ezeket megígéri, felhívja a figyelmet az építőanyagok várható, április 1-jei áremelésére. Ha ez igaz, akkor a Tüzépekről már márciusban el fog tűnni a téglá és a faanyag.

Alig egy évig működtem Nagytárkányban, mert Túróczy hirtelen továbbrendelt. A kárpátaljai lelkésznek, Dönsz Tivadarnak tüdőpanaszai voltak, súlyosan megbetegedett, később meg is halt. A helyére odakerült Lovas Kovácsot nemigen tudták használni, mert nem volt elég mozgékony, így a püspök gyorsan továbbhelyezte. Így kerültem Munkácsra, ahol szomszédja lettem Koren Emilnek, aki ungvári lelkészként nekem Nagytárkányban principálisom, főnököm volt. Munkácson mintegy 200 lelkes gyülekezetünk volt, még a cseh időkben szép kis templommal, ám paplak és bármilyen gyülekezeti helyiség nélkül. Buzgó felügyelőjét Molnár Józsefnek hívták, aki a környék lejjebb építésének hírében állt. Gazdag vállalkozó volt kőbányákkal és egybekel, s egyházát annyira szerette, hogy a mindenkori lelkész az ő házában egy garzonlakásában lakhatott. (Mivel Kárpátalja már magyar volt, általában tisztak laktak még nála.) Kárpátalja 12 ezer négyzetkilométeres területe nem arányosan osztdott Koren és énközött: Korennek egy szűk kis sávja volt Ungvártól egészen Vereckéig, de aztán Munkáctól az onnan 250 km-re eső Kőrösmezőig minden az én területemre esett.

Ez a 250 km szerencsémre éppen öt nagyobb város között osztódott meg, mégpedig úgy, hogy a madzag egyik végén van Munkács, a másikon Rahó, közben aztán Munkácstól 30 km-re Beregszász, onnan 75 km-re Nagyszőlős, onnan 80-90 km-re Huszt, a híres Huszt, onnan aztán 50-60 km-re Máramarossziget, akkor ez is hozzám tartozott, hiszen ez a terület egységesen magyar volt. Na, onnan már csak 60 km Rahó és aztán 30 km-re Kőrösmező, ami már hadtápterület volt, tehát oda nekem nem volt jogom bemenni. Ebből később aztán bonyodalmak adódtak.

Hamar rájöttem, hogy egy ekkora szórványban rendszeresen csak akkor lehet istentiszteletet tartani, ha nem ragaszkodunk a vasárnapokhoz, mert az lehetetlen volna. Szépen megneveltem hát az evangélikusságot, ami nem volt nehéz, mert vallásosságukban igen buzgók voltak, hiszen legnagyobb részük a mély kegyességet hordozó cipszerekhez tartozott, de sok komoly dunántúli lutheránus is oda települt. Megértették hát, hogy csak akkor lehet rendszeresen istentiszteletet tartani, ha minden gyülekezetnek saját vasárnapja van: vasárnap reggel megtartom Munkácson az istentiszteletet, délután pedig már Beregszászon vagyok. Hétfőn Nagyszőlősön, kedden Husztton tartok istentiszteletet, szerdán Máramarosszigetig eljutok, csütörtök pedig Rahó vasárnapja lesz, akkor aztán vissza, és kezdődik előlről az egész. Így aztán minden helyen megvolt az állandó lakásom egy-egy családnál. Zavart csak az okozott, ha éjjelente föl-fölébredtem, mert akkor tényleg nem tudtam, hogy hol vagyok. De azért sok szépség volt ebben. Az is fűtött engem, hogy Koren után másodikként motorkerékpáron közlekedtem. Koren kezdte a 250 köbcentiméteres Zündappot használni, ami komoly német motor volt. Felejtethetlen marad a hegyek, bércek közötti 200 km-es út a Tisza mentén. Még erdélyi létemre is szívszorongató volt az az élmény.

1987. március 4., szerda. **Megbeszélés az északi kerület püspökénél, dr. Nagy Gyulánál. Jelen vannak: Dr. Karner Ágoston, Sólyom Károly, Kotsis Iván, Gryllus Vilmos, Józsa Márton, Jáki András. Az együttlét 2-kor kezdődött, és fél 3-kor bekapcsolódott Makovecz Imre tervező is.**

1. Dr. Nagy Gyula imádkozott, és megnyitotta a tárgyalást, amelynek a siófoki templom és paplak ügyében kell határoznia.
2. Dr. Karner Ágoston főtitkár röviden vázolta a siófoki építkezés eddigi előkészítését, részletesen bemutatva a tanácselnök álláspontját.
3. Józsa Márton azt kérte, hogy a tárgyalás mondja ki határozottan: a gyülekezet egyszerre veszi meg mind a templom, mind a paplak telkét, mert csak így biztosítható az, hogy mikor eljön az ideje, a paplakot a templom mellé felépíthessük. Ellenkezik azok véleményével, akik szerint erre nem kell gondolni, hanem inkább a Fő u. 93. sz. alatti házunkat modernizáljuk. Ez végképp elrontott út lenne, tekintettel arra, hogy a nagy költséggel járó modernizálás után sem lenne megfelelő épületünk. Ha épül a templom, a paplak építése már nem lesz nehéz feladat, mivel a jelenlegi gyülekezeti ház mindenkori értéke nagyjából fedezetet is jelent az új épületre, amelynek értékes tervei is már tulajdonunkban vannak.
4. Dr. Nagy Gyula álláspontját fogadta el az értekező. Eszerint az országos egyház megbízólevelet ad a siófoki gyülekezetnek a templom telkének megvásárlására. A paplak telkének megvételéhez csak abban az esetben járul hozzá, ha a Városi Tanács azt méltányos áron kínálja.
5. Makovecz Imre érkezésekor a főtitkár elmondta, hogy az Országos Egyház Makovecz Imre terveinél maradna, de egyházunk szorongatott anyagi helyzetére való tekintettel a tervek egyszerűsítését kéri. Vonatkozik ez a két fiatoronyra, amelyeket el kellene hagyni. A különleges pécsi Zsolnay elemek helyett pedig vörösrézrel kellene elkészíteni a torony fedését.
6. Kotsis Iván és Gryllus Vilmos építészek több kérdést tettek fel az épület világításával, fűtésével kapcsolatban. Az alapterületet is túl nagynak minősítették, és kifogásolták a 4 ajtós elgondolást.
7. Az értekező megállapította, hogy az Országos Egyház megbízást ad Makovecz Imrének a tervezés munkáira, és megjelöli az építkezésre biztosítható keretösszeget is. Makovecz ígérte, hogy ezek után rövidesen elkészül a mostani megbeszélés szempontjait már

szem előtt tartó és jól átgondolt tervvel, amely jobban kiemeli az építkezés legfontosabb elemeit, mint a most bemutatott skicc.

Lassan megismertem munkácsi nagy szórványom lutheránusait, megtudtam, hogy az erdőigazgató, Katapán is evangélikus. Máramarosszigeten lakott, és annak az óriási kárpátaljai területnek ő volt a felelőse. Később megtudtam, hogy Nagyszőllyősen pedig a fűrésztelepes evangélikus, sőt kiderült, hogy a vasközpont vezetője is evangélikus, s ez építési szempontból nélkülözhetetlen. Ugyanis elhatároztam, hogy gyülekezeti házat, paplakot építünk. Azt már nem is mondom, hogy Kárpátalja kormányzója is evangélikus volt...

A szórványlelkész

Ővelük találkozáva, beszélgetve rajzolódott ki előttem a terv: mi lenne, ha fát kérnék az erdőigazgatótól, a fűrésztelepeستől pedig azt, hogy ő felfűrészelve, s azt a kicsi 80 km-t már el is fuvarozhatná nekem Munkácsra. Építészünk pedig a gyülekezeti felügyelő volt. Persze hozzá kell tennem, hogy Molnár roppant realista emberként csak módjával lelkesített engem, mert tudta, hogy sok fog rájuk hárulni, ráadásul háborús időket éltünk. Azért nem fékezett, csak nagyon-nagyon óvott. Magával Korennel is van egy szép epizód, 1942-ből, amikor egyik találkozásunk során magyaráztam neki:

– Te, Pempy, van egy telkünk, amelynek a felét eladom, s annak az árából kezdjük az építkezést.

Séta közben aztán egyre magyaráztam neki, hogy a fa így, a kő úgy, amikor aztán Pempy egy lábánál heverő követ odébb pöccintett:

– Ezt eszem meg, ha ebből lesz valami!

Eltettem azt a követ, s a szenteléskor megkínáltam Pempyt vele, mert

persze jelen volt, és együtt örült velem. A gyönyörű szép, emeletes épületben lent lelkészlakás, fent pedig egy Lalakú gyülekezeti terem volt, oly módon, hogy az L-pontján állt a szószék, tehát az ige hirdető látta az egész népet, csak éppen közülük nem mindenki látta a másikat. Emellett nagyon bennem volt az elgondolás, hogy a porostüdejű alföldi papoknak vendégszobákat építhetnénk, ne kelljen nekik szállodába jönni, ha jó kárpáti levegőt akárnak szívni. Így a Kárpátokra néző oldalon öt vendégszobát is építettem, mindegyikben cserépkályha, parketta várta magyar papjainkat. Helyettük aztán mások jöttek... 1943-ban avatta fel az épületet Túróczy püspök úr. Koren pedig – miután jót derült, hogy neki követ is szerviroztam az ünnepi ebéd mellé – szép cikket írt a Harangszó című lapba.

1987. március 4., szerda. **Budapesten, a Déli pályaudvaron Fabiny Tamással találkozott Józsa M. és Jáki A. Beszámoltunk neki az egyházvezetéssel és Makoveczcel folytatott tárgyalásunkról. Tamás megígérte, hogy Lehel Lászlónál megsürgeti és tartalmilag ellenőrzi a Siófokról megjelenő Evangélikus Élet cikket. Ebben hangsúlyozni kell, hogy a templomépítés kap prioritást. Lehetőleg hozzák mindkét épületnek a rajzát. Ígéri továbbá, hogy egy-két napon belül elkészíti az ún. kérő levelet, de úgy, hogy az már csak a templom építésére kér adományokat.**

1987. március 6., péntek. **Telefon Makovecz I.-vel:**

- 1. A budapesti találkozót pozitívan értékeli, csak az építési szakemberek szűklátókörűségével elégedetlen.**
- 2. Várja az Országos Egyház tervezési megbízó levelét, és a ráfordítható összeg megjelölését.**
- 3. A spórolási követelményeket figyelembe veszi, de a templomnak szépnek és rendeltetésének is megfelelőnek kell lennie.**
- 4. A paplak munkaterveinek (építési terveinek) kidolgozását abba hagyták. Ez legalább anyagilag sem terheli meg a gyülekezetet.**

A szovjet hatalomátvétel igazi hazug orosz módra ment, mivel ők már az első pillanattól fogva saját maguknak szánták Kárpátalját és a benne

levő településeket. Ez abban is megmutatkozott – de ezt csak később értettük meg –, hogy a városokat feltöltötték: a lakosság lélekszáma fél év alatt talán duplá árá is nőtt, oly sok civil elemet telepítettek be. Tehát nem katonát! Az ember akkor még nem tudott olvasni ezekből a jelekből. Civil oroszokkal töltötték fel a városokat: vasutasokkal, pedagógusokkal – ami természetesen nem egy megszállt országhoz kell, hanem egy megtartandó országhoz... Ennek a tantusza csak később esett le a fejünkben. Valójában az volt a helyzet, hogy ha megszaváztatják Kárpátalja lakosságát, hova akarnak tartozni, nagy többségében Csehszlovákiát választották volna, annyira jó híre volt az egykori cseh republikának és demokráciának. Így aztán az oroszok bejövetele után tényleg azt lehetett hinni, hogy Csehszlovákiához fogunk kerülni: címerek, zászlók hirdették, hogy visszaállt a republika, amit a magyarok megszüntettek, amikor 1939-ben katonailag megszállták és visszavették ezt a területet. A csehek persze már megvert pozícióban voltak, kisebb-fajta csetepatékat, ütközeteket leszámítva igazi fegyveres események nemigen voltak Kárpátalján. Tehát mindenki azt hitte, hogy most meg visszaáll a cseh világ, amikor '44 tavaszán hőzöngő ruszin elemek – nyilván szovjet biztatásra – kisütötték, hogy ez a terület legyen önálló, kicsi ruszin Svájc, elvégre Kárpátalja hasonlít Svájchoz. Ennek érdekében mindent el is követtek: uniformisokat és hivatalokat kreáltak, egy Turjanica nevű nyugalmazott kéményseprő mestert Ungváron még kormányzóvá is tettek... Közben a megszálló orosz katonaság rendkívül fegyelmezett volt: például külön ór vigyázta a motorkerékpáromat az előszobában, hogy el ne tulajdonítsák. Persze óriási érdeklődés lett volna iránta, de értették, hogy ez egyházi dolog, erre vigyázni kell. Az újonnan épült gyönyörű szép paplakba pedig orosz tisztek költöztek. Amikor aztán ez a bizonyos ruszin korszak köszöntött be, akkor a ruszin milicistáknak olyan hatalmuk lett, hogy ők bizony szemrebbenés nélkül elvették a motort. Még most is megvan a „dosztuvigyényije”, vagy minek is nevezték azt az igazolást, amit hagytak nekem a motorkerékpár elvétele után... Pocsék korszak volt ez, a ruszinoknak nagyon fejébe szállt a lehetőség. De hogy milyen bábok voltak, az május 9-én derült ki, amikor Európa-szerte meghirdették a békét, mi pedig hajnalban nagy mulatozásra, rikoltozásra ébredtünk. Akkor tudtuk meg a rá-

dióból, hogy mi már az előző napokban kimondtuk a csatlakozást az „anyagországához”, Kárpát-Ukrajna néven, Kijev fővárossal. Akkor értették meg, hogy megintcsak behúztak a csőbe. Az események krónikájához tartozik az a bizarr eset, hogy még azon a reggelen a munkácsi állomáson elfogtak vagy kétszáz zsidót, olyanokat, akik már nyugodtak voltak, hogy Csehszlovákiában élnek, aztán ők is reggel tudták meg, hogy nem így lesz. Próbáltak menekülni, de már nem lehetett: Auschwitz után még itt is lefogták őket.

Így kezdődött meg életem talán legizgalmasabb időszaka, amikor a hatalmas kárpátaljai misszió, amelynek segédlelkésze voltam, egyszerre négy országhoz tartozott: a tarpai részek Magyarországhoz, a nagytárkányiak Csaptól nyugatra Csehszlovákiához, Máramarossziget Romániához, maga a Kárpátalja pedig a Szovjetunióhoz.

1987. március 26., csütörtök. **Makovecz I. látogatása:**

1. A püspök levelének bizonytalankodását nem érti, hiszen ő is ott volt, és mindent hallott március 4-én!
2. Közöltem vele: holnap telefonon fogom kérni a püspököt, hogy írjon M.-nek, felkérve őt a templom tervezésére.
3. Ha ez nem járható út, akkor a siófoki gyülekezet elnöksége fogja a tervezést kérni.
4. Most nem tudott időpontot megjelölni, de nagyon fog igyekezni, hogy vázlattervi szinten elkészítse és az egyház illetékeseinek bemutassa a templomtervet.
5. A budapesti megbeszélésen kialakult árkalkulációt veszi szűk kiindulási alapul. Ez a templomnál 5 millióval számol.

1987. április 2., csütörtök. Bibliaóránk gyülekezete nagy örömmel értesült arról, hogy az Evangélikus Élet közölte a cikket a templomépítésről.

Beszéltünk arról, hogy a nyilvánosságra hozatal után sokszor esik kísértésbe a gyülekezet vezetősége, de minden tagja is, amikor kívülállók megdicsérik a templomépítés merészségéért. A siófoki gyülekezet már a legelején ellen kell hogy álljon a kísértésnek. Nekünk mindig tudnunk kell, hogy az építkezés ügyét érdemlegesen gyüle-

kezeten kívüli tényezők kezdték el. És mi, a gyülekezet legbelső köre tudjuk legjobban, hogy elgondolásunk ellenére alakította Isten az építkezést úgy, hogy a templommal kezdjük. Akarata megvalósításába Isten bevonta a Városi Tanácsot éppen úgy, mint a távoli oului gyülekezetet. Ebben a vonatkozásban Luthertől tanulhatunk alázatot, aki reformációs munkájával kapcsolatban háρίtt el magáról minden érdemet mondván, hogy Isten úgy vezette őt, mint amikor egy vak lovat vezet gazdája. A lényeg az, hogy a ló derekasan húzza az ekét, amely elé befogták. Ez az, ami ránk tartozik, és ez nem is kevés!

1987. április 8., szerda. Meglátogattam Gergye Ferenc vízügyi igazgatót, a városi VB tagját. Határozottan megígérte, hogy a gyülekezet szempontjait fogja képviselni a VB ülésén.

1987. április 9., csütörtök. Meglátogattam Csala Józsefnét, a 4. sz. iskola igazgatóját, a városi tanács VB tagját. Ígérte, hogy képviselni fogja a telkek méltányos áron való eladását. Felhívta figyelmemet Suhajdáné, a Hazafias Népfrent titkárának meglátogatására is.

1987. április 13., hétfő. Meglátogattam Suhajdánét, a HNF titkárát, a Városi Tanács VB tagját. Ígérte, hogy pártolni fogja beadványunkat.

1987. április 13., hétfő. Ma délelőtt egyszerre tudtam meg a főépítéstől és Suhajdánétól, a HNF titkárától, hogy a VB gyűlés tervezete szerint a templomtelket (690 m²) ingyen, a paplaktelket (378 m²) pedig az ingatlanközvetítő által felbecsült 1527 Ft/m² = 577 000 Ft-os áron kívánja rendelkezésünkre bocsátani.

Legyen áldott az Úr, aki 1986. november 30-án beadott kérvényünk útját így eligazította már a VB ülés előtt!

A szovjet csapatok elfoglalták tehát Kárpátalját, sőt már a tarpai részt is magukhoz kívánták csatolni, hogy mindenhol a Tisza legyen a határ. Közben valami 28 faluból a magyar lakosságot, a férfiakat, elvitték. November 25-én zajlott ez a nagyszabású akció. Minket, munkácsia-

kat a Rákóczi-kastélyban gyűjtöttek össze, de úgy, hogy előbb a maguk módján jól félrevezettek mindenkit. Egy héttel azelőtt ugyanis már jelentkezni kellett valami pecsétért, amikor azt mondták, hogy majd egy másodikat is be kell szerezni. Ezzel hát elaltatták a gyanúnkat: ahogy épségben hazajutottunk az első alkalommal, úgy lesz bizonytalanság most is. Az egy hét múlva esedékes jelentkezésre – legalábbis délutánig – mindenki gyanútlanul be is ment, de kifelé már nem jött senki. Délután csapatok is megjelentek, körülfogva az egész kastélyt, s kimondták: magyarok ide, németek oda, szlovákok ide, cigányok oda, ukránok amoda – ekkor már láttuk, hogy baj van. Aztán a magyarok és a németek kivételével mindenkit kiengedtek. Ekkor megnyílt a hatalmas Rákóczi-kastély gyönyörű szép termének ajtaja, vagy húsz kicsi asztalnál írnokok ültek, akik a mi adatainkat vették fel. „Kicsi robot”-ra kell majd menni. Ez szombat este volt, talán advent 1. vasárnapja előtt. Életemnek kevés pillanatára emlékszem olyan világosan, mint akkori érzéseimre. Tudtam, hogy nekem nem szabad elmennem, utóvégre szombat van, másnap prédikálnom kell. Ezért amikor én kerültem sorra a kis asztalnál, mondtam, hogy nem diktálok nevet, mert lelkész vagyok, s másnap prédikálnom kell. Egy darabig azt hitték, hogy csak hülye vagyok, de aztán puskatussal húztak, nyomtak, én meg fogtam a kicsi asztalt, s mivel elég erős fiú voltam, húztam írnokostul, mindenestül... Ebből persze nagy pánik keletkezett, aztán kinyílt az ajtó, s egy magas rangú tiszt megértette, mi folyik itt. Egy szobába tuszkoltak be, ahol már talán tizedik voltam rendőrparancsnok, szolgabíró társaságában, szóval ott volt a város krémje... Azon a szombat estén elkezdődött a jegyzőkönyvezés, rám mind jobban haragudtak, s a tolmács is nagyon rosszindulatú volt. Folyton azt a kifejezést használták, hogy „partizánvescsényik”, amiből legalábbis a partizánt megértettem. A *svescsényikről* később tudtam meg, hogy lelkészt jelent: hát kisütötték, hogy a partizánok papja vagyok! Hiába magyaráztam, nem értették – talán a tolmács nem fordította rendesen –, hogy 27 éves fejjel mit keresek én egy ekkora területen, mint egész Kárpátalja.

- Püspök vagy talán? Ezért van egy egész körzeted?
- Nem vagyok, dehogy vagyok.
- Akkor csakis partizán pap lehetsz!

1987. május 17., vasárnap. Elhunyt dr. Káldy Zoltán, a Déli Egyházkerület püspöke. Közvetlenül hosszan tartó betegsége előtt (1985. dec. 6-án) telefonon intézkedett nagyon pozitívan a síófoki templom- és paplaképítéssel kapcsolatban. Temetése május 29-én. Adja Isten, hogy utódjának is szívügye legyen a síófoki templom!

1987. május 23., szombat. De. 10-kor telefon Makovecz I.-vel:

1. Felkészült a május 27-ei szemlére, és várja az egyház és a gyülekezet illetékeseit.
2. Az előző tárgyalás kívánalmainak megfelelően az épületet kisebbre vette, most 100 ülőhelyes lesz a templom.
3. Egyébként külsejét tekintve most is az első terv szempontjai voltak mérvadók.
4. Kértem őt, hogy a megbízó levélben megjelölt 3,5-4 millió Ft körüli építési összeget tartsa nagyon szem előtt a tervek ismertetésekor, mert feletteseink allergiásan érzékenyek arra, hogy az építés maradjon „a kereten belül”. Makovecz igyekezni fog erre, de azt mondja, hogy magunk között mégis látni kell, hogy 5 millióba mindenképpen belekerül egy ilyen épület!

1987. május 27., szerda. Budapesten Makovecz Imrénél.

Jelen vannak: Makovecz I., dr. Karner Ágoston főtitkár, Sólyom Károly püspökhelyettes, Molnár Árpád síófoki főépítész, Fabiny Tamás bp.-kőbányai lelkész, Józsa M. és Jáki A., síófoki elnökség.

Makovecz ismerteti a módosított templomtervet. Mérete kisebb, és a torony nem zsolnay-elemekkel, hanem vörösréz lemezekkel készül. A két fiatorony helyett a keleti és a nyugati oromfalak csücsökben végződnek. Makovecz végigmagyarázza a többi változtatást, és hangsúlyozza, hogy ezáltal a templom olcsóbban építhető fel.

A főtitkár és a püspökhelyettes elfogadták a módosított terveket, és örömmel várják az építész által megjelölt napot, amikor a tervek 50-es léptékben megtekinthetők.

Hiába bizonygattam, hogy nem vagyok partizán pap, nem hittek nekem. Már vagy a hetedik tiszttal beszélgettem velem, s olyasmit mondott,

az a nagy baj, hogy nem tudnak velem milyen nyelven beszélni, hiszen a tolmács alig tudott magyarul. Mondtam neki, hogy németül vagy franciául tudnék valahogy beszélni, románul meg egész jól értek.

– Hát te tudsz románul?! – a román ilyen tegező nyelv. – Hát beszélj, mert nagyon rosszul áll a szénád! Ténylegesen partizánlelkésznek tekint itt téged mindenki, s több jegyzőkönyvezés már nem is lesz.

– Jó – válaszoltam –, de nálam egyszerűbb papot el sem lehet képzelni, egy éve végeztem el a teológiát, s itt vagyok segédlelkész, ezen a hatalmas területen, állandóan motorozom egyik helységről a másikba.

Románul próbáltam elmagyarázni, hogy mi is az a szórvány. Mit jelent az, hogy egy fiatalemberre 71 község van rábízva úgy, hogy e településeken együttvéve nincs 800 evangélikus sem. Hát ezt értsd meg, mondtam neki. Erre bevitt egy másik szobába, ahol már a rangosabbak voltak, s egyenesen egy piros sávós generálishoz vezetett. Valamit sügött neki oroszul, majd felém fordult:

– A generális azt kérdezi, mi a véleményed az állam és az egyház viszonyáról.

Hát mondom, Józsa Márton, most mit felelsz neki? Ezek most jöttek be a Kárpátok alatt Európába, híresek a vad ateizmusukról – most mit válaszolsz, Józsa Márton? Egyszer csak világosság támadt bennem.

– Mondd meg neki, légy szíves, hogy én még csak kezdő pap vagyok, de ha a teológián ezt kérdeznék tőlem, akkor is ezt válaszolnám: Isten az embernek testet és lelket is teremtett. Na mármost, az államra bízta az ember testét, hogy az gondoskodjék róla, az egyházra pedig a lelkét, hogy az meg azzal törődjön.

Erre a generális átölelte a vállamat, s hangos szóval ezt mondta:

– Bravó, bravó! Én is így gondolom, éppen így! Hogy pedig lásd, mennyire becsülöm benned azt, hogy holnap prédikálni akarsz, hazaengedlek. Saját tisztiszolgám fog hazavinni.

Egy kis kirgiz gyerek kísért ki a kastélyból, kezében fegyver: úgyhogy többen azt gondolták, hogy agyonlőni visznek. Mi másért is kísérne egy géppisztolyos szovjet katona egy magyart Kárpátalján 1944-ben? Viszont kutya hideg volt azon a késő őszi estén, ezért a kis kirgiz is le akart már lépni tőlem, hiszen fiázott. Én viszont tudtam, hogy az életemet jelenti, ha hazavisz, különben elkaphatnak a következő utcánál,

s akkor aztán vége... Erre erősen belekaroltam, a géppisztollyal együtt fogtam a karját, úgyhogy nem tudott leválni. Kusáty, tabák, csokoládé: ennivalót, dohányt, csokoládét, mindent kapsz, te kirgiz legény, csak haza, haza vigyél, haza!

Pár perccel éjfél előtt haza is értünk. Másnap, Isten kegyelméből, valóban prédikáltam Munkácson.

1987. június 25., csütörtök. A Somogy megyei Építéstervezési Szakértői Bizottság jóváhagyja Makovecz Imre tervét, de megküldi határozatát Makovecznek, a Városi Tanácsnak és hivatalunknak.

1987. június 25., csütörtök. Telefon D. Koren Emilnek, Budapest:

1. Megkapta faanyag-kimutatásunkat.
2. Megkérte Voipio Márton finn lelkészbarátját, hogy a kimutatást juttassa el annak az illetésnek, aki a finnek külügyi osztályán ezekkel az ügyekkel foglalkozik.
3. Voipio M. megígérte, hogy a helyzet ismeretében megszervezi a faanyag árának legcélszerűbb összegyűjtését, illetve a források feltárását.
4. Voipio M. szeptemberben készül Magyarországra, s akkor el fog látogatni Siófokra is.

Engem ért az a megtiszteltetés, hogy amikor a háború lezúdul, s az oroszok megszállták Kárpátalját, még több mint másfél évig ott lehettem lelkész. Nem szöktem meg. Említettem, hogy kárpátaljai misszióm ekkor négy országhoz tartozott! Mindennek sok bájos emlékét őrzöm, hiszen sok olyan helyre is jártam, ahová nem lett volna szabad. Közlekedési eszköznek leginkább a tankvonatokat használtam. A tankisták tényleg nagyon rendesek voltak, csak meg kellett mondanom a varázs-szót: „idu pohrérováttý” – temetni megyek-, s már nyújtották is a kezüket, hogy felkapaszkodjam hozzájuk. Előfordult persze, hogy éppen a szívélyességük sodort veszedelembe. Egyszer például Tárkányba igyekeztem szolgálataimat elvégezni, ehhez pedig Csapon le kellett szállnom a tankvonatról, de azok mind erőszakosabban marasztaltak:

- Nye, bátyuska; Dobrecseny, Dobrecseny -, vagyis hogy levisznek Debrecenbe.

- De nekem le kell szállnom! Idu pohrérováttý!

- Nye, nye, nye! - és egyre csak nyafogtak.

Erre aztán átláttam a dolgot, tudtam, hogy annyira részegek, hogy nem lehet velük mit csinálni. Óvatosan, hogy ne lássák, megfogtam a bőröndöm fogantyúját, vártam szépen, elvigorogtam még velük, mintha semmiben sem törném a fejem, aztán ahogy egyet rándult a vonat, és indult ki a csapi állomásról, fölpattantam, és leugrottam a tankvonatról.

- Gyere vissza, gyere vissza! - kiáltozták utánam a részeg katonák.

1987. július 15., szerda. A Városfejlesztési tervek emlékkönyvébe ezt írtam: „Az Isten szeretet!” (1János 4,16) Ezért az örömhírért építünk Siófokon evangélikus templomot és paplakot. Most, hogy az alapkövetételének augusztus 15-i dátuma közeledik, hálás köszönetet mondok azért, hogy amikor a gyülekezet éveken át ide jött, hogy örüljön az alakuló terveknek, itt, a kiállítóteremben mindig figyelmes előzékenységgel fogadtak.

Köszönettel és szeretettel: Józsa Márton evang. lelkes”

1987. július 28., kedd. Telefon Koren Emiltől:

1. Finnországban kedvezően fogadták beadványunkat, amelyben épületfát kérünk.
2. Voipio Márton intézi ügyünket, és telefonon a következőket kérdezi:
3. Milyen legyen a fa fajtája? - Válasz: Erdei fenyő!
4. Gyalulatlan vagy gyalult? - Válasz: Gyalult, mivel a kupola és a mennyezetszerkezetek felületei mind látszani fognak.
5. Milyen útvonalon küldjék? - Válasz: ezt még el kell döntenünk:
 - a) Finnország - Svédország - NDK - Magyarország
 - b) Finnország - Lengyelország - Csehszlovákia - Magyarország

Egy szombati napon Máramarosszigetre igyekeztem, hogy ott istentiszteletet tartsak. Ez mégiscsak 180 km-t jelentett, ilyen tankvonaton

nem lehetett ezt rövid idő alatt megtenni, úgyhogy szombaton indultam. Az evangélikus erdőigazgató, aki a munkácsi építkezéshez a gyönyörű fát szerezte nekünk, csodálatos vendégszobát biztosított ilyenkor számomra. Mindig nála szálltam meg, extra körülmények között, s onnan indultam másnap reggel a református templomba, hogy magtartam az istentiszteletet a maroknyi evangélikusságnak. Amikor vasúton megérkeztem, már gyanús volt, hogy román népi milicisták lepték el az egész állomást: kiengedett inggel, derekukon széles bőrövvel, vállukon puskával kószáltak. Amint mutattam a papírjaimat, hogy Józsa Márton, Munkács, mindjárt elkaptak, s faggatni kezdtek, mit keresek én ott.

- Istentiszteletre jöttem.

- Aztán idevaló vagy te?

- Munkácsi vagyok, de még nincs külön határ.

- De már van határ, az apád mindenit! Majd megtaníttjuk neked, hogy hol van a határ...

Azzal már be is állítottak egy sorba, ahol húszan-harmincan lehetünk, s vittek szépen – ugyanahhoz az erdőigazgatóhoz, akinél meg akartam szállni! Csak éppen most nem az extra kényelmes szállásra, hanem az épület pincéjébe... Már jócskán délután volt, a tők sötétben meglöktek, úgy zuhantam rá a szalmára. Ahogy szemem megszokta a félhomályt, láttam, hogy tele a pince. Egy román bácsika ült mellettem, tőle tudtam meg, hogy a többiek is mind románok, megbízhatatlan románok. A bácsi egy fazékból éppen puliszkát evett. Jószívuén megkínált:

- Biztosan rég nem ettél már, fiatalember. Tessék, a maradék puliszkát neked adom!

Másnap, tehát vasárnap reggel kezdődött a kihallgatásom. Két detektív vezette a nyomozást, én pedig magamban ösztönösen elhatároztam, nem árulom el nekik, hogy értek románul.

- Mit csináljunk ezzel a disznóval? – kérdezte egyik a másikat.

- Hát, csak föl kéne akasztani ezeket.

- Elment az eszed. Azt a református papot tegnap csak megpofoztuk, aztán mára tele lett vele a város.

Aztán valahonnan szereztek egy tolmácsot, aki által kérdezték, hogy

ki vagyok, honnan jöttem. Mondtam, hogy lelkész vagyok, kérdezzék meg a Papp Jóska bácsit, a református lelkészt, hiszen ő náluk kellene tartanom az istentiszteletet.

– Persze, majd megkérdezzük... – mondták gúnyosan, aztán folytatták románul, ami csak belefért, egymás között. Velem azért még emberi módon beszélgetek, úgyhogy olykor nehéz volt, hogy ne mutassam ki: értem őket. Végül is ezt mondták:

– Na, ide figyeljen: maga a lábát ide többé be ne tegye. Ez nem Magyarország! Maga ráadásul, ha munkácsi, a Szovjetunióhoz tartozik. Ezért holnap magát is a Tiszán fogjuk átzsuppolni, azzal a harminc ukránnal együtt, akiket szintén át kell tennünk a Szovjetunióba.

– Ne haragudjon, én nem vagyok ukrán.

– Ukrán, nem ukrán – nem ide tartozik!

Mire aztán a menet kialakult, reggel 10 óra lett, vagyis számomra istentiszteleti idő lett volna. Induláskor még hallottam, hogy a milicistáknak kiadták a parancsot:

– Az a fekete a legvégén legyen a sornak! Az egész csoportot úgy vigyék, hogy emberekkel ne találkozzatok, mert őt sokan ismerik.

Erre elkezdtünk keringeni mindenfelé, úttalan utakon a Tisza irányába. A Tisza közelében volt egy nagy szeméttelp meg egy bódé, valami mérleggel. Amint ezt megközelítettük nagy titokban, a bódéból váratlanul kilépett egy férfi, rám nézett, s így szólt:

– Erős vár a mi Istenünk, tiszteletes úr!

– Jóska bácsi – kiáltottam sietve –, mondj a meg a gyülekezetnek, hogy elvisznek innen, nem engednek istentiszteletet tartani!

A román persze nem értett belőle semmit, de annál jobban taszigált. Én meg csak integettem Jóska bácsinak.

A komphoz vezettek minket, s ez azért volt kitolás, mert Máramaroszigeten vonatra is rakhattak volna, amivel egyenest Rahóra juthattunk volna, román területen keresztül. Így viszont, hogy a Tisza másik oldalára vitt át minket a komp, húsz kilométeres gyaloglás várt ránk abban a dög melegben, hogy elérjük Técsőt, az előbb említett vonat egyik állomását... Lélektanilag érdekes volt, hogy amint a tutaj a Tisza közepére ért, mindenki felemelte kezét, s ráztuk öklünket a románok felé, ők a túlsó partról meg még inkább. Teljesen idegen voltam e ruszinok szá-

mára, abban a nagy ökölrázásban viszont annyira egyek voltunk, mintha én is a nagy Ruszinországnak, Ukrajnának odavaló tagja lettem volna... A hosszú gyaloglás során aztán jól el is beszélgettem velük, így megértették, hogy ezt az utat egy lelkéssel tették meg, és ők is szenvedtek énmiattam.

1987. július 20., hétfő. MEGKEZDŐDIK A TEMPLOM ÉPÍTÉSE: a templomalap kitűzése. A Városi Tanács részéről: Molnár Árpád főépítész és Szira István. A Makovecz iroda részéről: Várlaki Erzsébet.

A gyülekezet részéről: Józsa M., Kiss János ny. gondnok, Jáki A., Francz S., Patakiné Bucsky M.

1987. július 29., szerda. A templomtelek rendezése: az alapok körvonalainak rendezése, kutatóárok ásása, vízvezeték megkeresése. Az első kijelölés helyesbítése, két jegenyefa kivágása és szétdarabolása, elhordása, tereprendezés

Munkások: Jáki A., Francz S., Reichert Imre, Garas Vilmos, Gutman Ádám, Pacskó György, Simhardt János (az NSZK-ból).

Konyhások: Francz S.-né, Patakiné Bucsky M. és húga, Lőrinczné, Hegedűs Józsefné.

1987. augusztus 1., szombat. Markológép kiássa a templom alapjait. Kezelője nagy ügyességgel vette figyelembe a terv előírta sok kisebb-nagyobb sarkot, a torony alapjait, ugyanakkor vízvezetéket is elszakított, de ezt másnap helyrehoztuk.

1987. augusztus 3., hétfő. Az alapok árkait rendezik Kötcséről: Máj Lajos, Bakonyi János, Bakonyi Ádám, Reichert Imre. Konyhás: Tekus Ottóné. A markológép a paplak telkét takarítja, és ösvényt készít a bölcsőde felé.

1987. augusztus 4., kedd. Ma reggel esőre ébredtünk, és egész nap esett. Az alapozáshoz szükséges beton meg volt rendelve, két konténerautó hordta a cementet. Jáki András és Francz Sándor áldozatké-

szen „állta a sarat”, a szó szoros értelmében, egész nap. Ezalatt 25 konténer 100 m³ betonnal árasztotta el az árkokat.

Az ungvári evangélikus templom a szovjet időkben

Kárpátaljai szolgálataim egészen pontosan nyomon követhetők lelkeszi naplóból. Amikor a szovjetek megszálltak bennünket, úgy döntöttem, hogy nem a gyülekezeti szolgálati naplóba jegyzem a különböző alkalmakat, hanem – számítva arra, hogy egyszer talán el kell menni innen – saját füzetembe. Gyülekezeti anyagot nem akartam magammal hozni. Leg-

nagyobb örömömre ma is megvan ez a naplóm, amelyben az első bejegyzés így szól: 1944. október 27.: oroszok bejövetele. E füzet tanúsága szerint ettől a naptól kezdve szökésem napjáig, 1945. szeptember 12-ig 122 szolgálatot végezhettem. A négy országra kiterjedő szórványterület központja változatlanul Munkács volt, ahol a telefon is működött: általában így kaptam a hívást, hogy temetésre, esketésre vagy valamilyen fontos látogatásra kell mennem. Istennek hála, mindenhova eljuthattam, bár sokszor nagyon kalandos módon. Emlékezetesek a kórházi szolgálatok, amikor Munkácson vagy Ungváron a magyar hadifoglyokat részesítettem lelki szolgálatban. Egy alkalommal azt is megengedték az oroszok, hogy német hadifoglyoknak osszak úrvacsorát, sőt a lábadozó magyar katonák a templomba is eljöhettek. A háború utáni Kárpátalján egy rövid ideig egészen békés viszonyok uralkodtak.

1987. augusztus 5., szerda. Négy konténer a felázott talaj miatt már csak hátramenetben tudta megközelíteni az alapokat. Ha a keddi napon nem történik meg a betonozás, a keddről szerdára fordul éjszaka esőzése miatt biztosan becsúsztak volna az árkok földfalai. Ez esetben az alapozást semmiképpen sem tudtuk volna elvégezni az alapkövetéltig. Így viszont szerdán már azzal az örömmel tértünk nyugovóra, hogy az alapok helyükön vannak.

1987. augusztus 7–10. Az alapozási munkák a zsaluzással és a betonozással folytatódnak. Pénteken a kitézés és színtezés munkáit végezte el Jáki András. Dolgozták: Francz Sándor, ifj. Rozs István, Isó István, Póczik Sándor, Szabó Géza, Buchenauer Henrik, ill. Kötcséről: id. és ifj. Papszt Zoltán, Papszt Tibor, Pacskó György, Földvári Lajos, Fenyvesi János, Reichert Imre.

1987. augusztus 13–14. Szorgos két nap. Elkészül az alapkö beton-tömbje, a tábori oltár és a kivágott jegenyéből készített kereszt és a földhordalékon plató az énekkar számára. Lépcső a közlekedésre. A munkahely bekerítése, és végső simítások az ünnepség színhelyén.

Naplóm első bejegyzése tehát: 1944. október 27.: oroszok bejövetele. A ruszinok tényleg azt hitték, hogy most felszabadítók jönnek, ezért mindenki az utcán tolongott a köszöntésükre. A hódítók meg persze el voltak bájolvá, hogy oroszul tudnak beszélni a megszállt néppel. Emlékszem, a ruszinok közül egy tanítónő különösen is kitűnt vad orszpártiságával, az utcán koszorút osztogatott a felszabadítóknak. Mire hazament, az édesanyja görcsben fetrengve kínlódott, mert egyetlen hízójukat akkor lőtték le az oroszok...

Bejegyzés a naplóból: November 7., vasárnap: istentisztelet Munkácson. Alapige: Lukács 9,56–62. Úrvacsorázó: 3 férfi és 12 nő. (Általában 60-70 körül volt a templomba járók száma, kis templomunk így már majdnem tele is volt.) November 30-án adventi előadás a reformátusokkal közösen és istentisztelet Kosztyú bácsiéknál, a gondnoknál.

Az érdekességek közé tartozik, hogy Bartha Tibor református hitoktató lelkész, a későbbi püspök itt esett át nagyon súlyos tüdőbordaműtéten. Rendszeresen látogattuk őt, imádkoztunk a betegágyánál. Januárban többször végeztem a szórványban szolgálatot: Bélyben, Csapon és Nagytárkányban, régi gyülekezetemben. Naplóm szerint egy hétig beteg is voltam.

Elég sok közös szolgálatunk adódott a reformátusokkal, ezért ők nagyon biztattak, hogy maradjak itt nyugodtan: ha az evangélikus gyülekezet félig-meddig megszűnik is, református gyülekezet mindenképpen jut nekem. A templom fenntartása ugyanis egyáltalán nem volt

természetes: az oroszok államosították az épületeket, s a templom használatáért adóznunk kellett, mégpedig egy jól kereső állami hivatalnok havi bérének megfelelő összeggel. A saját templomunk használatáért! Persze kétségbe voltunk esve, hogy ilyen körülmények között hogyan tudjuk majd fenntartani a templomot.

A városparancsnok egybehívta a lelkészeket: katolikust, reformátust, evangélikust, baptistát, metodistát meg az akkor még létező görög katolikust, s amikor elpanaszoltuk neki nehézségeinket, nagyon eredeti módon válaszolt:

- Uraim, csodálkozom azon, hogy ilyen élehetetlenek a papok. Hiszen ha valaki a sport iránt érdeklődik, jegyet vált, és elmegy a stadionba. Ha valaki a kultúrát kedveli, jegyet vált, és elmegy a színházba. Ha valakinek lelki érdeklődése van, váltson jegyet, és menjen a templomba.

Ez persze rettentő otromba vélekedés volt, de azért el is gondolkoztat: nem véletlen, hogy a szabadegyházak anyagilag olyan jól állnak: ők többet áldoznak, gyakran tizedet fizetnek gyülekezeti célra.

Március 16-án született Klárika lányunk. Mint fiatal édesapajelölt, már hajnalok hajnalán rohantam a szülésznőhöz. Két járőr el is kapott, de olyan vadul mondtam nekik, hová megyek, hogy továbbengedtek. Mélységesen fájt, hogy a szülésznő meg sem akart mozdulni, csak az ágyból kérdezte:

- Hányadik gyerek?

- Első.

- Menjen csak haza, majd déltájban megnézem.

- Most! Mozduljon már, azonnal mozduljon!

- Én tudom, vagy maga tudja? Menjen haza nyugodtan.

Aztán valóban neki lett igaza: délután egy és két óra között megszületett Klárika.

Virágvasárnap hallatlan élményt jelentett, hogy a kórházban szolgálhattam. Két géppisztolyos orosz katona között jelent meg a magyar főhadnagy, hogy megkérjen: tartsak istentiszteletet nekik a kórházban. Ott aztán borzasztó zsúfoltság fogadott, az emeletes kórház lépcsőfordulójában álltam, mellettem is, alattam is álltak a honvédek, szószék persze nem volt. Nagy izgalmamban elfelejtettem Mózes-táblát vinni. Ma is látom magam, amint ott állok a drága magyar honvédek között:

egyik ilyen, másik olyan sebbel bajlódott. A végén a Himnuszt is elénekeltük, így csodálatos élménnyé lett a virágvasárnapi bevonulás – nem Jeruzsálembe, hanem a kórházba...

1987. augusztus 15.; szombat. AZ ALAPKÖLETÉTEL ÜNNEPE.

1. Jelen vannak: dr. Karner Ágoston főtitkár, Dubovay Géza esperes, Szemerei Zoltán főpénztáros, D. Koren Emil ny. esperes, dr. Fabiny Tibor teol. tanár, Fabiny Tamás volt siófoki lelkész, Ferenczy Zoltán, a templombelső konzultánsa, Marschalkó Gyula, aki az okiratot, a rézdobozt adományozta és a vecsési énekkart hozta. Állami részről megjelent: dr. Gáti István tanácselnök, Molnár Árpád főépítész, Horváth István egyházügyi titkár, dr. Suhajdáné HNF titkár, Szapudi A., a Somogyi Néplap szerkesztője. Itt volt Makovecz Imre, Várlaki Erzsébet mérnökkel együtt.
 2. Az ünnepély részletes rendjét ld. a szolgálati naplóban.
 3. Makovecz I. és Ferenczy Z. megismerkedtek, és megbeszélték, hogy konzultálni fognak a templombelső tervezésének szempontjairól.
 4. Kértük Makoveczet, hogy a templom építési anyagszükségletét mielőbb mutassák ki.
 5. Koren Emil nagy örömmel tájékoztatott arról, hogy a finn egyház külügyi szolgálata a templom és paplak faanyagát Siófoknak adományozza! Ezzel kapcsolatosan szeptember közepén meglátogat minket ügyintézőjük, Martti Voipio Helsinkiből.
- Hadd zárjuk az ünnepnapit bejegyzést azzal az igével, amit

Jáki András felügyelő mögött Józsa Márton, dr. Karner Ágoston főtitkár és Dubovay Géza esperes, háttérben a vecsési énekkar

azért kaptam, hogy az alapkövet megáldjam. Zsolt 139,5–6: MINDEN OLDÁLRÓL KÖRÜLFOGTÁL, KEZEDET RAJTAM TARTOD. CSODÁLATOS NEKEM EZ A TUDÁS, IGEN MAGAS, NEM TUDOM FELFOGNI!

Az alapköletétel előzményei egyáltalán nem voltak olyan romantikusak. Komisz, esős hetünk volt, amikor az alapokat leraktuk, s a beton olyan jószág, hogy azt azonnal fel kell használni: a konténerek forognak hozzá és szüntelenül szállítják, nincs mese. Iszonyatos órákat, napokat éltem át, amikor hozták a betont, és egyre csak esett, szakadt az eső! Igazából két hőse volt ennek az alapozásnak: Jáki András és Francz Sándor, a felügyelő és a gondnok. Az utolsó alkalom már egész későbe nyúlt, s aznap történetesen presbiteri gyűlésünk is volt. E két ember oly későn ért haza a betonleresztésből, hogy megmosakodni se volt idejük, hanem csak úgy csatakosan ültek be a többi presbiter közé.

Az alapköletétel dokumentumának felolvasása,
hátról civilben Koren Emil ny. esperes

Az alapkőletételhez először ígét kellett választanom, amit a dokumentumok között helyeztünk el. Arra gondoltam, hogy az általam kétszer is renovált nagy celldömölki templom déli kapujának igéjét másolom le: „Az Isten szeretet.” Emlékszem, a derék kőműves még figyelmeztetett:

– Nem lesz ez jó, tisztelendő úr: a múlt időt két t-vel kell jelölni: „az Isten szeretett”!

– Nem múlt idő az! Ezért elég lesz oda egy „t”: az Isten szeretet!

Ez lett hát az alapkő igéje, ez került a meghívókra is.

A másik kérdés az volt, hogy mi kerüljön az alapkőbe. Ehhez Marschalkó Gyulától kértem segítséget, mert náluk, a vecsési templom építése kapcsán volt ilyen ünnepség. Levélben megkértem, hogy vegye le rólam ezt a terhet, segítsen. Ő pedig jó testvér volt, hogy még a fémdoboz elkészíttetését is magára vállalta, továbbá szép, mives írással leíratta az alapító levél szövegét is. Mindezekén túl még énekart is hozott, hogy az ünnep teljes legyen. Sibeliust énekeltek, egy erre az alkalomra írt szöveggel. Magába a dobozba beletettük annak emlékeit, hogy már az '50-es években volt a gyülekezetnek templomépítési terve, továbbá azokat az újságcikkeket, amelyek már építkezésünkkel foglalkoztak, valamint az Evangélikus Naptárnak azt a számát, amely a celldömölki Berzsényi ünnepségről tudósított írásában sok szép képpel. Az ünnepségre reménységen felül sokan jöttek össze emberek, lelkészek is szép számmal. Számomra az egész izgalomból főleg az utolsó éjszaka marad emlékezetes. Már mindent átgondoltunk, de még nem volt meg az ígém, amely kíséretében három kalapácsütéssel megáldom az alapkövet. Jóllehet mindig tartózkodtam attól, hogy a Bibliát ott csapjuk föl, ahol éppen kinyílik, s ott keressük Isten üzenetét, akkor éjszaka, teljes fáradtságban, valóban nem tudtam mást csinálni. Kinyitottam Bibliámat egy helyen, s tekintetem erre a zsoltárversre esett: „Minden oldalról körülöfögtál, kezedet rajtam tartod. Csodálatos nekem ez a tudás, igen magas, nem tudom felfogni.” (139,5). Ennek értelmezésébe nem is mernék belemenni, hiszen ezt az örömet tényleg csak az értheti meg, aki tudja, mi minden történt a templomépítés körül egész idáig, s aki tudja, hogy személyesen ebben hogyan voltam érintve: mint nyugdíjas, öreg lelkész csöppentem ide helyettesítésre, s ezerszeresen éreztem, hogy ha megbetegszem vagy meghalok, akkor nem megy az építkezés. Tehát egészen eddig ez a „tudás” volt bennem, az alapkőletétel viszont megérlelt

Jakus Imre az alkalomra írt versét szavalja

bennem egy másik „tudást”. Most már nem rajtam múlik minden, hiszen az épület alapozása már megtörtént. Mi jobbat lehetne erre kitalálni, mint hogy „csodálatos nekem ez a tudás, igen magas, nem tudom felfogni”?. Az ünnepségen Karner főtitkár prédikált, Jakus Imre papköltőnk mondta el erre az alkalomra íródott versét.

1987. szeptember 18., péntek. Látogatás Makovecz Imrénél a MAKONÁ-ban:

1. Örült az ünnepély fényképeinek és újságközleményeinek.
2. Kissé kelleetlenül reagált Fehér Károly levelére a templombelső tervezésével kapcsolatban. Megnyugtattam, de kértem, hogy Ferecny Zoltánnal majd jussanak egyetértésre a belső tervekről. A nagy kereszt alkalmazását elvetette, és helyette szép, lépcsőzetes faoszlopos megoldáson dolgozik, amelynek zárócsúcsán a feltámadott és győztes Jézus tölgyfaszoborba vésett alakja állna.
3. Felülvizsgálta a templomhoz és paplakhoz szükséges faoszlopok méreteit és mennyiségét. Megállapodtunk összesen 55 db oszlop-

ban (templomhoz 43, paplakhoz 12). Ezeket is ahhoz a kérvényhez csatoljuk, amelyben épületfát kérünk a finnektől. Egyetérttünk abban is, hogy lemondunk a tölgyfáról, és fenyőgerendákat alkalmazunk. Ezzel az egész templombelső egységes összképét is biztosítjuk.

4. Martti Voipio lelkészt, Koren Emilt és Fabiny Tamást szeptember 25-én fél 3-kor fogadja Makovecz az irodájában.

A gyülekezet az alapkövetélen

Mindenki elmenekült már Kárpátaljáról, a gyülekezetek lelkész nélkül maradtak. Mattheidesz már korábban elment Újklenócról, ebből a tót gyülekezetből. Koren elszökött Ungvárról, mi azonban maradtunk: megnősültem, kislányunk született, szerettünk volna itt berendezkedni. A reformátusokkal való jó kapcsolat miatt biztos voltam abban, hogy ha elfogyna a kis evangélikus gyülekezet, akkor őnáluk találnék szolgálatot. Végül is nem rajtam múltott a dolog, nem is Túróczy, aki azt az utasítást adta, hogy maradjak addig, amíg a paplakban egyáltalán meg lehet maradni. Klárka már 3-4 hónapos volt, nálunk orosz

tisztek laktak, akik nem győzték őt becézgetni. A gyerekeket általában nagyon szerették az oroszok. Csak abban voltak álnokok, hogy elhallgatták, milyen tervük van az épülettel. Egyszer mind a négy tiszt hazautazott a Szovjetunióba, azt mondták, szabadságra mennek. Addigra már az egész emeleti részt ők lakták, a gyülekezeti terem sem használtuk ilyen körülmények között, s ajtajukra valamilyen orosz szöveget tettek. Én nem tudtam elolvasni, de volt egy Szergej nevű orvos barátom, aki az első kommün elől menekült Munkácsra, a csehek közé, ő ezt mondta:

- Te, hát mi van itt?

- Szabadságra mentek a tisztek.

- De tudod, mi van ide írva? Az, hogy az egész épület, bútorostul, mindenestül le van fogfalva tiszt lakások számára.

Ez a felismerés felért a Senki szigetén szerzett csalódással, mert ezek tényleg szimpatikus fiatalemberek voltak, s nem tudtam volna elképzelni róluk, hogy ráteszik a kezüket bútoraimra meg mindenemre. Egy világ omlott bennem össze. Szergejről tudtam, hogy ő mindenképpen itt fog maradni, mert orvosokra minden körülmény között szükség van. Ezt mondtam neki:

- Te, Szergej! Egyszer azt mondtad, hogy létre tudnál hozni egy gyermekszanatóriumot. Eldöntöttem: két héten belül én innen megszököm. Addig igyekezz minél több gyermekholmit beszerezni, mert csak így van gyermekszanatórium formája ennek a háznak. Ha én már nem lehetek itt, próbáld ezt a vadonatúj épületet átmenteni ilyen célra.

Szergej össze is gyűjtötte a bútorokat, ami akkor nem volt nehéz, mert az oroszok a maguk módján vonultak be Munkácsra: a 60 ezer lakosú várost egy-másfél év alatt a duplájára növelték oroszos kvártiémódszerrel, tehát az egyik negyedre kimondták, hogy ez vasutas kvártiér, a másira, hogy ez pedagógus kvártiér, s akkor onnan még a generálisnak is mennie kellett. Az ember meg örült, ha leadhatta a bútorát, mert állandóan idemenni, odamenni borzasztó volt.

Közben én pedig találtam egy Auschwitzot megjárta fiút, aki két mokány lóval rendelkezett, s az akkor nagy pénznek számító negyvenezer pengőért vállalta, hogy átvisz Magyarországra.

1987. október 7., szerda. Telefon Makovecznek:

1. A műemlékvédelemnél nevezzen meg egy ügyintézőt, akihez fordulhatok.
2. Téglagondunkról az a véleménye, hogy forduljak a téglagyárak igazgatójához: „ma a templom útlevel az ügyek intézéséhez”. Igaza volt!

1987. október 7., szerda. Kőröshegyen a téglagyár igazgatójától megtudtam, hogy az általuk gyártott téglák nem felelnek meg nekünk. A 4. negyedév téglanyaga országosan régen le van foglalva, de próbálkozom azért máshol.

1987. október 8., csütörtök. Szabó Vilmosnén keresztül megüzeni a tahi téglagyár igazgatója, Varga Ottó, hogy fogad. Megértette, hogy mi nem tőkéből, de Isten szeretetéből építkezünk, és kész arra, hogy 80 000 téglát juttasson a gyülekezetnek a legközelebbi napokban. E mennyiség ára jelenleg 220 000 Ft körül van. Építésünk kedves éneke visszhangzik bennem: „Uram Jézus, drága kincsem... Hozd idején segítségéd!”

1987. október 9., péntek. Makovecz Imre irodájában:

- a) A csornai cserépszükségletet 90 000-ról 160 000-re emeljük, hogy mind a templomra, mind a paplakra elég legyen.
- b) Felhívjuk a Műemlékfelügyelőséget, hogy beadványunkat fogadják segítőkészséggel.

1987. október 9., péntek. A Műemlékfelügyelőségnél, Somogy megye előadójánál, Maróczky Erzsébetnél:

- a) Kifejezi rosszállását, hogy a Makovecz-tervek túlzott módon igénylik azokat az anyagokat, amelyekből a Műemlékvédelemnél sincsen elegendő.

Siófokiak és vendégek az alapkőletélen

- b) Átveszi a beadványt, és ígéri, hogy megkapjuk a kiutalást. Csak kérdés, hogy lesz-e cserép egyáltalán. Adok neki egy tervrajzot és egy példányt Jakus Imre verséből.

1987. október 12., hétfő. Rézlemez-beszerzés.

Megjött a 210 m² rézlemez, ára kb. 180 000 Ft.

1987. október 12., hétfő. A tahi téglagyár igazgatója 75 000 db téglát biztosított számunkra a balatonszentgyörgyi tűzépnél. Jáki András odautazva 199 500 Ft-ért megveszi a téglát, a Volánnál intézi a fuvaroztatást. Francz Sándor gondnok 3-4 férfi mozgósításával tereprendezést végeznek a téglafogadására.

1987. október 20., kedd. Megérkezik a Műemlékfelügyelőség elvi engedélye a csornai cserépre (160 000 db és 80 kúpcerép). Elküldtem Tekus Ottónak, hogy ha van kapcsolatuk a győri központtal, próbálja elintézni, hogy a cseréphez még ebben az évben hozzájussunk.

1987. október 29., csütörtök. Tekus Ottó eljárt a fenti ügyben: a győri tröszt igazgatója november 4-én fogad.

Az anyagbeszerzés során különösen is éreztem, hogy ennek a templomnak a felelőse nem én vagyok, nem is a püspök, hanem egyedül az Úr Jézus. Az az Úr, aki ma is akarja, hogy az evangélium hirdettessék, s akit Makovecz nagyon jól figyelembe vett akkor, amikor oltárunk ékességül a feltámadott Krisztust tette. Mindezt pedig nem az egyház kérésére vagy megrendelésére, hanem saját elgondolásából. Makovecz valóban komoly keresztyén, aki valószínűleg tudja, hogy a Korinthusi levélben meg van írva: hiábavaló a prédikáció, hiábavaló az egész istentisztelet, hiábavalók az öreg templomok, de hiábavaló az ilyen születő templom is, ha Krisztus nem támadt fel. Ha Krisztus nem támadt fel!

Éppen ezért ne ragadjunk le embereknél, akik segítettek, mert ők csak eszközök voltak Urunk kezében. Eszköz volt az a téglagyári igazgató, aki a nagy áremelés előtti zsúfolt és szörnyen idegesítő időben képes volt megérteni engem. Két hónappal később kétszer annyi pénz kaphatott volna a téglájáért, ezért ép ésszel 5 ezer téglát sem utalhatott volna ki, de nekünk 75 ezret juttatott. Ilyesmit mondtam neki:

- Igazgató úr, tudom, hogy a tőke olyan valóság, amelyen nyerni és veszíteni egyaránt lehet. És én elviselhetetlennek tartom, hogy azért a tégláért, amit ön ma gyárt, én két hónap múlva híveink szeretetadományjaiból kétszer annyit fizessenek. Értse meg egy papnak ezt az iszonyú szenvedését.

Erre aztán egy hónapon belül megkaptuk a téglánkat. Hát mi ez, ha

nem Jézus szeretete? Azé a Jézusé, akinek nevében az igazgatóhoz fordultam. Egy ember, akiről ma már csak annyit tudok, hogy valami Ottónak hívták, de akinek ott és akkor engedelmeskednie kellett – nem nekem, hanem Jézusnak, még ha öntudatlannul is. Ugyanígy engedelmeskedett részben egy vasboltos, aki építkezésünkről hallván felhívta a figyelmemet arra, hogy tudunk rendkívüli módon rezet szerezni. Egy másik ember, akinek engedelmeskednie kellett. És így mentünk lépésről lépésre a többi dologban is.

A cserépvásárlás sem volt egyszerű. Makovecz megmondta, hogy ilyen cserepet csakis a Műemlékvédelmen keresztül lehet beszerezni. De megnyugtató: ha őrá hivatkozom, könnyen megy minden. Csak mondjam, hogy Makovecz Imre, és nyert ügyem van. Hát jól van, el is mentem irodájukba Budára, a Hilton mellé. Mondtam a bűvszót: „Makovecz Imre.” Pechemre épp egy olyan hölgyhöz kerültem, akinek homlokán valami vizes kendő volt. Amikor elmondtam neki a bűvszót, és hogy 86 ezer cserépre kérek engedélyt, ledobta homlokáról a vizes ruhát, és ezt mondta:

– Hát már magát is rászedte ez a Makovecz?! Hát nem tudja, hogy az alföldiek, meg akiknek éppen épít, mennyit átkozzák ezt az ermbert nagyratörő tervei miatt? Mert ő azzal már nem törődik, hogy különleges terveihez be lehet-e szerezni a szükséges anyagokat.

– Ne haragudjon, hölgyem. Ne szidja Makoveczet énelöttem.

– Csak ki akarom józanítani!

– Kedves előadónő! Akkor ne Makoveczért, hanem Jézusért segítsen rajtunk! Ön a műemlékvédelemben dolgozva is talán zavarba jönne, ha meg kellene mondania, hogy egy-egy régi templomnak ki volt a tervezője. Elfelejtődött a tervező, de megmaradt a templom. Így lesz ez Siófokon is. Talán már senki sem fog Makoveczról beszélni, de a templom állni fog még mindig. Így tessék tekinteni rá.

Erre aztán annyira megértő lett ez a hölgy, hogy a szó szoros értelmében kezébe vette ügyünket. Az engedélyt megadták. Mert egy ember megintcsak engedelmeskedett. Ugyanezt vallom dr. Gátiról, Siófok tanácselnökéről. Talán csak én vagyok az egyedüli, aki fenntartások nélkül dicséri. A maga módján ő is az Úr Jézusnak engedelmeskedett, bár nem tudott róla.

1987. november 9., kedd. Levelet írtam Schulek Tibornak Budapestre.

Elküldtem neki a templombelső tervrajzát.

Mivel lelkészi gárdánk e téren legilletékesebb szakemberének tartom, kérem, szóljon hozzá a tervekhez, nagyon hamar. (Ő tervezte a tokorcsi oltárteret is.)

Utolsó kárpátaljai naplójegyzetem az, hogy Ungváron a minisztériumban jártam, kétszer is, mert naiv módon azt hittem, hogy feleségemmel és gyermekemmel úgyis kapok útlevelet. A számomra meglepő döntés az volt, hogy mivel a románok szövetségesek, ezért én mehetek, de a feleség nem, a gyerek pláne nem, mert ő már szovjet földön született... November 10-én, hétfőn aztán azt írtam: „Szökés Munkácsról Mátészalkára.” Feleségem a kis Klárikával otthon maradt, én a felfogadott fiúval ingóságainkat akartam kimenekíteni az országból. Búcsúzáskor feleségem lecsatolta karóráját, és ide akarta adni:

– Ha le akarnának ütni, ezt add csak oda.

– Angyalom, már csak azért sem fogadom ezt el, mert ha le akarnak ütni, akkor órával együtt ütnek le, sőt talán egyenest azért teszik ezt, mert óra van rajtam...

Rettenetesen fáztunk a novemberi hidegben: szőnyegekbe burkolódzva a lovaskocsin.

1987. november 25., szerda. **Makovecz Imre diabemutatója Siófokon.** A végén bemutatta a templom terveit. Az egybegyűltek közül sokan csak ebből értesültek arról, hogy evangélikus templom épül Siófokon. Ezzel kapcsolatban rengeteg kérdést is felvetettek: hol és mikor épül, ki és mennyiért építi.

Nyilvánvaló volt, hogy nagy várakozás előzi meg a közismert építész szokványostól eltérő épületének felépítését.

Utána, már éjszaka 10 után bejött hozzám az építész és Várlaki Erzsébet mérnök. Egy kávé mellett jól elbeszélgettünk a templombelső terveiről.

1987. december 2., szombat. Dr. Harmati Béla, a Déli Egyházkerület püspöke Siófokra látogat.

A Városi Tanácson nagyon jó beszélgetésben rajzolódott ki az az út, amelyen az építés régi tervei realizálódtak. Mindkét fél megerősítette, azon lesz, hogy a munkák lendületesen folytatódjanak. A püspök megköszönte dr. Gáti elnöknek az építkezés iránti gondosságát és felelősségét. Az elnök, utalva arra, hogy a püspök most kezdi szolgálatát, erőt és kedvet kívánt munkájához.

Megtekintettük a templom alapjait, és elénekeltük építkezésünk himnuszát, a 380. ének 1. versét: „Uram Jézus, drága kincsem...”

A gyülekezet által elkészített uzsonnán résztvevő Kiss János volt gondnok az egész gyülekezet nevében kérte püspök úr segítségét, hogy munkánkat elvégezhessük.

Józsa Márton egyfelől arra kérte a püspököt, hogy egyforma súllyal szorgalmazza a templom és a paplak felépítését, másfelől pedig, tekintettel arra, hogy a siófoki templomot közegyházunk építi, a templombelső tervének, különösen is az oltártér kialakításának kérdéseiben, ő mondja ki a döntő szót. A püspök mindkettőt megígéri kilátásba helyezve, hogy majd felkéri az e kérdésben jártas tanácsadókat.

Munkácsról Beregszász irányába tartottunk az autóalváz, két lóval vontatott kocsival. Négy ruszin legény ült a bútor tetején, mi pedig elől a bakon. Gátig zavartalanul haladtunk, mert akkor Kárpátalján mindenki költözött, tehát nem tűntünk fel senkinek. Gátnál aztán jobbra le kellett térnünk egy földúton, hiszen mi nem Beregszászra, hanem Magyarországra akartunk eljutni. Az erdő után még volt egy falucska ruszin területen, kis hidacskával a patak fölött. Már messziről láttam, hogy ott egy milicista áll puskával a vállán, és kezét felemelve megálljt int. Nem tudtam, hogy vezetőm hogy fogja megoldani a dolgot. Miután szép csendesen megközelítettük a hidat, ahelyett, hogy megállt volna, rácsapott a lovakra, amelyek éktelen vágtaiba kezdtek. Ahogy elrobogtunk a milicista mellett, láttam csak, hogy miért nem tudja használni a fegyverét: a bal kezében három tojást szorongatott... Hiába marcolásztá hát jobb kézzel a fegyvert, ráadásul a hasát is be kell húznia, hogy el ne sodorjuk. Ilyen esetekben az ember nem is tudja mérlegelni,

hogy mit kell tennie. A józan ész azt kellett volna, hogy sűgja: a határ közeli falu végén sorompónak is kellett lennie, nyilván csukva. Volt is ott sorompó, csak éppen nyitva, mert azon a reggelen talán valami szénát vártak a faluba. Túljutottunk hát a milicistákon, túl a sorompón is, meg sem álltunk a Tiszáig, onnan pedig Vásárosnaményig. Ez volt a tiszai átkelőhely Kárpátalja felől Magyarországra. Kalauzom itt megint huncutsághoz folyamodott. Azt mondta, meg ne szólaljak magyarul, ő majd átvisz engem. De óriási szekértábor várakozott ott a Tiszánál, hiszen a kompra egyszerre csak négy szekér fért fel. Vezetőm eldöntötte, hogy ő orosz lesz, s ruszin legényeivel oroszul beszélve, jelszavakat kiabálva, sorra előzte le a rengeteg szekeret. Ezzel mind közelebb és közelebb jutottunk a komphoz, viszont borzasztó utálatot és füttykoncertet provokáltunk ki. Nem szólalhattam meg magyarul. Persze válogatott sértéseket vagdostak magyarul a fejünkhöz, hogy ők napokig várnak az átkelésre, mi meg, hódító oroszok, ilyen erőszakosak vagyunk. Egyszer csak nagy meredély tetején találtuk magunkat, alattunk a komp. De ekkor már a Tisza másik oldaláról figyelmeztettek bennünket, hogy át ne merjünk kelni, mert összevernek bennünket, gyalázatosokat. Végül csak átjutottunk a komppal a túlsó patra. Ekkor magyar szempontból valami nagyon szépet éltem át. Amikor átértünk, úgy akartak az ottaniak bosszút állni rajtunk, hogy nem segítenek a szörnyű nehéz bútor szállító kocsit feltolni a meredek oldalon. Nem is segítettek, de emberem nagyon bízott a lovaiban. Azok valóban nagyszerű lovak voltak, de itt bizony hiába erőlködtek. Aztán mi is leszálltunk: a négy ruszin meg én: nyomtuk, húztuk, toltuk, de nem és nem és nem. A lovak kínlódtak, gazdájuk már ráadásul ütötte, csépelte őket, de minden hiába. A magyarok meg persze folytatták csúfondáros megjegyzéseiket: tiltakozásuk minden orosznak szólt, aki Magyarországot és így őket magukat meggyalázza. Egyszer csak azonban azt mondta egyik gazda a másikkal:

– Nem ezekért a gazemberekért, hanem a két lóért... micsoda két ló... a lovakért rugaszkodjunk neki...

Így aztán vagy nyolcan nekigyürköztek, feltölték kocsinkat, s megnyílt előttünk az út Nyíregyházára. Nem ügyességünknek vagy leleményünknek köszönhattük ezt az átjutást, hanem kizárólag a magyar paraszt emberségének, pontosabban „állatságának”, állatpártiságának.

1987. december 22., kedd. Makovecz I. és Várlaki E. Siófokra hozzák 5 példányban az építési terveket.

Mindkettőjüknek megköszönöm a nagy és gondos munkát.

Karácsony ünnepének tövében Isten áldását és békeességét kívánjuk közös munkánkra és egymás életére.

1987. december 25., péntek. Karácsony napján, az Evangélikus Élet ünnepi számában jelent meg Lehel László főszerkesztő interjúja Makovecz Imrével a siófoki templomról. A cikk személyemmel kapcsolatos meleg szavait úgy értékelem, hogy azok előlegezett bizalmat fejeznek ki irányomban, de ennek a bizalomnak csak akkor tehetek eleget, ha az építész is vállalja azt, amit saját magáról mond e riportban: „toleráns vagyok, amikor más nem lenne toleráns”. Ezeket megírtam az építésznek, kifejezve örömet afelett, hogy éppen evangélikus újságunkban fejthette ki hitvallását: „A mindenkori építészet funkciója, hogy az eget és a földet összekösse”!

Feleségemet meg a kicsi Klárit akkor természetesen még otthon hagytam, hiszen nem vihettem őket bele egy ilyen veszélyes erdei kalandba, de gyakorlatilag már nem maradt semmi mellettük, csak egy hátizsák, abban valami fazék a gyermek számára, meg egy rezsó. Egyébként mindent elvittünk, s Mátészalkán szerencsésen le is raktuk bútorainkat. Onnan visszajutottam Záhonyba, majd egy szovjet vonat fékezőfülkéjére felugorva 10 perc alatt Csapon voltam, ami szovjet területnek számított, tehát ott már volt igazolásom. A hosszú út után bizony a harmadik nap értem csak haza, persze nagy volt az öröm, hogy én sem veszttem el, ők is megmaradtak. Természetesnek tartottam, hogy ki tudok velük családosul jönni, mert akkor már közlekedett vonat Munkácstól Csapon át Debrecenbe. Mivel én erdélyi voltam, nekem román igazolásom volt, s Románia akkor már a szovjetek szövetségesének számított. Én naiv azt gondoltam, elhiszik nekem, hogy Debrecenen át szeretném a családomat hazavinni Erdélybe. Le is mentünk Csapig, beszálltunk a vonatba, de már az első ellenőr rosszalotta szándékunkat, a második mondta, hogy baj lesz. Én mehetek, de feleségemet és gyerekeimet nem vihetem. A harmadik aztán – maga a nacsalnyik, pár

perccel a vonat indulása előtt – fogta az igazolványomat, széttépte, és kidobta az ablakon. Persze erre ott rekedtünk Csapon, amely össze volt bombázva a háborúban. De azért találtunk néhány hittestvért, akiknél éjszakára meghúzhattuk magunkat. Az éj leple alatt átmentem az állomás fűtőháztelepére, hogy tájékozódjam. A közlekedés szovjet kézben volt, de a vasút személyzete, beleértve a mozdonyvezetőket is, ruszinok voltak, akik már a magyar időben is ott szolgáltak. Volt persze ismerős is köztük. Az egyik mozdonyvezetővel sikerült is találkoznom, aki ezt mondta:

– Lelkész úr, holnap ezzel a vonattal indulok: én átviszem magukat! Csak hajnalok hajnalán jöjjenek ki, amikor még sötét van.

Óriási kört kellett leírnunk, hiszen az állomáson elkaphattak volna bennünket. Emberem, gyerekekkel együtt, egy bódében helyezett el minket. A mozdonyon tüzes vason melegítették a tejet Klárikának, aki akkor már nem tudott szopni. Igen, még erre is képesek voltak: abban az időben tejet kerítettek egy kisgyereknek. Azok a vasutasok... Egy milicistát a bódé elé állítottak, így oda illetéktelenek nem jöhettek hozzánk, mert annak a foglyai voltunk. Aztán a hátizsákot – mert más holmink nem is volt – bevágtuk a szén alá, mi pedig fölkapaszkodtunk arra a régi típusú mozdonyra. A mozdony alján ültünk, ahol a kazánt táplálni kellett, hát persze, hogy minden ajtónyitáskor nagy hőség csapott ki onnan. A féléves Klárka pedig természetesen vágta a grimaszokat. Közben már hallottuk azoknak a sikongását, akiket erőszakkal leszállítottak a vonatról, mert hozzánk hasonlóan okmányok nélkül akartak utazni. Az a hír érkezett, hogy a mozdonyokat is átnézik, ezért a mozdonyvezető odaültette két inasát a lépcsőre, hogy ott babráljanak valamin, de úgy, hogy ne lehessen őket odébbállítani. Igenám, de Klárka nagyon el volt keseredve. Ekkor a nyakamba vettem, így a kis feje a mellvéddel egy szintbe került, amit aztán borzasztóan élvezett, hiszen így már jó levegője lett. Végre elindult a vonat, amely öt perc múltán már a Tisza-hídon vágatott. Záhonyban boldogan fogadtak a vasutasok, hiszen abban a világban óriási dolognak számított, ha egy magyar család kijöhetett Kárpátaljáról.

1988. január 15., péntek. Makovecz Imrével dr. Harmati Béla püspök-nél. Makovecz elmondja indokait, amelyek miatt norvég ihletésű, sok fát igénylő templomot tervezett. Az építész utal mesterére, az erdélyi Kós Károlyra, akinek munkássága meghatározza terveit.

Tüzetesen elmagyarázza az oltártér építményét. Elmondja elgondolását a megdicsőült Jézus szobrával és az oltárlépcsővel, szószékkel, keresztelőmedencével kapcsolatban, különös tekintettel e fontos templomrész megvilágosítására.

1988. január 19., kedd. Arvi Seppänen oului püspökhelyettes levele, Risto Laitila fordításában:

Az oului dóm gyülekezete újabb 100 000 finn márkás segélyt szavazott meg Siófoknak a templom és a paplak építésére! Az összeget a finn egyház külügyi szolgálatának küldik, épületfa vásárlására. A fa Magyarországra való szállítása a siófoki gyülekezet feladata.

1988. január 24., vasárnap. Gutman Jenő építési vállalkozó átvette a terveket és a költségvetést. Kész arra, hogy április-május időszakban elkezdje a munkát. Mivel már sok templomot átépített és renovált, van jártassága ezekben a dolgokban. Kértem, vegye figyelembe, hogy a templomot Jézus nevében építjük, és minden ráfordított összeg szeretetadomány. Ennek szem előtt tartásával készítse el a költségvetést.

1988. március 28., hétfő. Levél Csepregi Bélától, Sárszentlőrincről.

A finn külügyi tanács a húsz finnországi testvérvároshoz fordul, hogy segítsék a siófoki templomépítést. Mivel az oului gyülekezet már küldött 100 000 márkát, a felkért gyülekezetektől egyenként 14 000 márka hozzájárulásra volna szükség. Tervezik azt is, hogy a fát olyan kamionokkal hozzák el, amelyek Finnországból üresen jönnek Magyarországra gyümölcsöt szállítani.

Munkácsról a menekülés végleges volt. Ott kellett hagynom a gyönyörű, vadregényes Kárpátalját, hegyeivel, folyóival, váraival. Evangélikus alig maradt ott, a nagy többség Magyarországra vagy Szlovákiába me-

nekült. A kicsi templomtól és a vadonatúj gyülekezeti háztól búcsút kellett vennem. Sokáig reméltem, hogy Szergej barátomnak sikerült megmentenie az épületet gyermekmenhely céljára. Egyszer egy ismerős Nyíregyházáról arra járt, hozott egy fényképet a templomról: nem ismertem rá. Valami klubházat alakítottak ki belőle: becsületükre mondom, hogy legalább a kis tornyot leszerelték, s a félköríves ablakokat cserélték át modernebbre. Az egészet úgy alakították át, hogy az egészről ne kiabáljon, hogy templom volt egykor. Mi lett a harangocskával, azt nem tudom. Szava alighanem örökre elhallgatott: már nem hívhatja az élőket, nem sirathatja a megholtakat, nem verhető félre árvíz, tűzvész vagy hódító horda láttán. Némaságával már csak bennünk, a szívünkben sír... A reformátusok sem nagyon tudták megtartani épületeiket: mindent államosítottak, de legalább néhány templomot használhatnak – úgy, hogy terembért fizetnek az államnak. Koren ungvári temploma talán még mostohább sorsra jutott: súlyemelőterem lett belőle. Csatakos emberek veritékszaga ott, ahol egykor Isten igéje hangzott. Mázás súlyok dübörgése ott, ahol egykor az áhítat csöndje honolt. Krisztus urunk megsiratta Jeruzsálemet, hogy ott nem marad kő kövön, hogy megölik a prófétákat. Nemcsak a jeruzsálemi, hanem a munkácsi és az ungvári temploméért is sírt. Engem, méltatlan szolgáját pedig azzal a feladattal bízott meg, hogy csak azért is újra és újra templomot építsek. A munkácsi helyett is.

1988. március 31., csütörtök. **Levél a győri Cserépipari Vállalattól: Visszaigazolják januári megrendelésünket, amelynek nyomán a III. negyedév végén vagy a IV. negyedév elején kapunk cserepet.**

1988. április 21., csütörtök. **Siófokon presbiteri gyűlés. Hálaadással emlékezünk arra, hogy egy évvel ezelőtt, húsvét ünnepén indult a templomépítés gyülekezeti akciója.**

A paplak telkét 577 000 forintért megvesszük a várostól, az alapozás munkáit itt is el kell kezdeni.

A gyűlés elfogadja Gutman Jenő székesfehérvári építőmester költségvetését a templomépítésre, 3 572 934 Ft-tal, amelyből 700 000, Ft az általános forgalmi adó.

Dr. Nagy Gyula püspök információja alapján beszámolok a finn fa ügynék állásáról. Ismertetem tájékoztató levelünket, amelyet hazai és külföldi gyülekezeteknek küldünk ki: finnre Csepregi Béla, németre és angolra Fabiny Tamás fordítja.

Épülő templomunk rajza került gyülekezetünk új bélyegzőjére.

Evangélikus alig-alig maradt már azon a vidéken, Munkácson talán egyről vagy kettőről tudok. Szökésemkor az anyakönyveket és a szolgálati naplót a gondnok házában helyeztem el, az oroszok bejöveteletől kezdve magánnaplót vezettem. A magyarok zöme elmenekült, nem mindenki az éj leple alatt, mert később ennek már volt törvényesebb módja is. A második világháború után kénytelen volt a Szovjetunió legalább némi politikai etiketthez igazodni. Amikor én kiharcoltam, hogy éjszaka elengedjenek a Rákóczi-kastélyból, akkor három református és két baptista lelkipásztort elvittek – de aztán többet szabadon engedtek. Viszont sok lelkész hosszú éveket töltött lágerban, különböző bányákban Kazahasztánban és a Szovjetunió más, távoli vidékein. Istennek más terve volt velem.

1988. május 9., hétfő. Telefon dr. Gáti István város tanácselnöktől: finn zenekar szabadtéri rendezvénye lesz a templom alapjai körül. Ebből az alkalmából a templomparkot Oulu parknak nevezi el a város.

1988. június 5., vasárnap. Az alapoknál: Gutman Jenő, Nikl Péter, Jáki András és Józsa Márton:

- megkerestük a felvonulási épület és a WC helyét,
- Gutman rövidesen felépíti a barakkot,
- megtárgyaltuk a villany és vízvezeték vonalainak biztosítását.

1988. június 7., kedd. Telefon Koren Emiltől:

Beszélt Voipióval, akitől megtudta, hogy a faanyagot ők fogják szállítani onnan jövő kamionokkal, de a fuvardíjat nekünk kell fizetnünk. A szállításra ősszel kerül sor.

Szerintem az ősz tág fogalom, így kérdés, hogy még az idén egyáltalán elkezdhetjük-e a templomépítést. Az építőmestert sem hagy-

hatjuk bizonytalanságban. Ezért kértem Korent, hívja fel Voipiót, s tisztázza ezt, valamint azt, hogy márkában vagy forintban kell fizetnünk a fuvart.

1988. június 9., csütörtök. Telefon Koren Emilnek:

Beszéljen sürgősen Martti Voipióval.

Kérje, hogy az oszlopanyagot küldjék soron kívül, minél előbb, mert különben egy egész évet csúszunk a templomépítéssel, jöhetnek a fa és az ára már együtt van.

A többi faanyag – ha csak így lehetséges – jöhet az ősszel is.

1988. június 24., péntek. A finn Külügyi Szolgálat központjának finn és magyar nyelvű értesítése:

A finn egyház a siófoki templom építésére kb. 150 m³ épületfát küld ajándékba.

Az első szállítmányban kb. 45 m³-t küld, elsősorban faoszlopokat.

A szállítmány akkor indul útnak, amikor megkapják a behozatali engedélyt a magyar hatóságoktól.

Kárpátaljai naplómban a következő bejegyzés: 1945. november 28., péntek, Nyíregyháza: Túróczy püspöknél a börtönben. Akkor őt háborús izgatás címén – koholt vádak alapján – elítélték, azt hiszem, 10 évet kapott, de még ezt is úgy, hogy az voltaképpen kegyelem az ő számára. Megjelentem Nyíregyházán, s a börtönben szolgálattételre jelentkeztem. Túróczy a maga módján viselkedett, ott a börtönben sem zökkent ki püspöki keménységéből. Előbb feleségem és gyermekem felől érdeklődött, majd kijelentette:

– Na, jól van. Erdélyi vagy, Marci, menj haza Erdélybe.

– Püspök úr – mondtam neki megszeppenten –, az most egy másik ország!

– Mégiscsak ott a helyed. Erdélyi vagy, fiam, menj haza.

Családomat nem állt módomban magammal vinni, így január 13-ig egymagam éltem ott. Az erdélyi püspök, Argay is börtönben volt, de kérte, próbáljam kivárni, míg újra szolgálatba állhat, s addig is maradjak. Így lelkészkedtem ebben az időben Nagyváradon, Brassó környékén,

Csángóföld Hétfalujában, de leginkább szülőfalumban, Zselyken. Nagy ínségben élt ekkor a gyülekezet, a korábbi lelkész, Mikola bácsi, elmene-kült, így a nyáj pap nélkül maradt. A két püspök börtönben ült – Argay György azért, mert Aradon ünnepélyesen fogadta volt az érkező ma-gyarokat –, így öntevékenyen dolgoztam. Amikor aztán Argay püspök úr kiszabadult, azt szerette volna, ha utazó missziói lelkész leszek Erdélyben, tehát végleg ott maradok. Ezért indultam volna Magyaror-szágra a családomért, de a román hatóságok nem engedtek ki. Amikor a csendőrségen megmondták, hogy ki nem tehetem a lábamat Romá-niából, hiába próbáltam érvelni azzal, hogy feleségem és gyereke-m van, értük szeretnék menni. Azt válaszolták, csak írjak nekik, s majd utánam jönnek. Akkor már ismertem, hogy is néz ki az ilyen határosdi, ezért rájuk hagytam a dolgot, s elmentem Nagykárolyba. Rimár Jenő-nél, az ottani lelkésznel töltöttem öt napot, s közben arra készültem, hogy csempészekkel, akik a titkos útvonalakat jól ismerik, átszököm a határon. Azért kellett öt napig várnom, hogy eltűnjön a szép holdvilág, elvégre semmiféle csempészés nem létezhet teliholdnál. Megvártam a teljes sötétséget, s egy söt szállító bandával nekiindultam. A só komoly valutának számított akkor Magyarországon, hiszen enélkül nem lehetett disznót vágni. Eladtam hát a hegedűmet, s vettem az árából hús-z kiló sót, s a csempészbandával megindultam Mátészalka felé. Sóval megrakott lőcsős szekérrel bolyongtunk úttalan utakon, utólag térké-pen megnéztem, milyen fantasztikus keringést vállaltunk, de végül is épségben, ráadásul óriási kincs birtokában megérkeztünk ismét az anyaországba.

Amikor immár családostul szerettem volna visszatérni Romániába, hogy a felkérésnek eleget téve missziói lelkészként szolgáljak Erdélyben, következett a meglepetés: a román hatóságok nem engedtek vissza. Azt mondták, hogy a minisztériumban már sokallják az erdélyi pap-mennyiséget... Ekkor hiúsult meg másodszor, hogy hazakerülök – első alkalommal még Járosi Andor bácsi hívott, de nem mehettem, mert éppen akkor építettem a munkácsi paplakot. Harmadszor majd aztán 1951-ben mentem volna vissza Erdélybe, helyesebben Bukarestbe, mert a norvég misszió szervezésében a főváros evangélikus gyülekeze-tének lélkésze lehettem volna. Túróczy, akkor már dunántúli püspök-

ként, Győrbe hivatott, és Mády Zoli bácsi és Csepregi Béla jelenlétében biztatott, hogy települjek át Bukarestbe. Nem volt könnyű döntés, főleg a feleségem számára, hogy elinduljunk a vadidegen környezetbe, de végül is elszántuk magunkat. A román konzulátuson azonban fanyalogva fogadták a gondolatot, míg aztán hivatalos levélben is jelezték, hogy a kérést nem áll módjukban teljesíteni. Véglegesen tehát ez alkalommal sem tudtam visszamenni, ezért annál nagyobb hálával gondolok arra, hogy a nehéz '45/'46-os tél néhány hónapjában Erdélyben szolgálhattam, naplóm tanúsága szerint 28 alkalommal, szinte mindig más helyen.

1988. július 2., szombat. Francz Sándor gondnok és társai, Buchenauer Henrik, Isó István, Póczik Sándor elkészítik a bölcsőde felüli kerítés áthelyezési munkáinak nagy részét.

1988. július 4., hétfő. A finn faanyag 18 db oszlopperendája, egy kamion szállítmány megérkezett! Leszedésnél segít: Francz, Buchenauer, Póczik.

1988. július 5., kedd. A finn faanyag 21 db oszlopperendája, egy második kamion szállítmány megérkezett. Leszedésnél segített: Francz, Buchenauer, Póczik, valamint Szemerei István és dr. és ifj. Molnár Gyula Székesfehérvárról.

Megjött hát a finn fa, amiben nagy segítségünkre volt Martti Voipo. Egy éven át jöttek a kamionok. Éppen a születésnapomon történt: éktelen körön csöngettek. Ki lehet az ilyenkor, mondtam magamban.

Nyílt az ajtó, s egy ember így szólt be:

- Valami Márton... Márton urat keresek.*
- Józsa Márton -mondom.*
- Lehet - s kezembe nyomja a finn fuvarlevelet.*
- Csak nem finn fát hoz?*
- De, egy kamionnal.*

De ezzel még nincs vége a születésnap ajándékknak. Ott álltam pizsamában az ajtóban, és bámultam rá.

- A tiszteletes úrnak tetszik lenni? – kérdezte. – Akkor biztosan ismeri az én papomat, a Keveházi Lászlót.

- Maga pilisi?

- Pilisi.

- Evangélikus?

- Evangélikus.

Még ilyet! Ebben a kicsi országban éppen egy evangélikus sofőr hozza a finn fát. De még ezzel sem volt vége. A másik sofőr, akivel megismerkedtem, ezt mondta:

- Tiszteletes úr biztosan ismerte édesapámat.

- Kicsodát?

- Jancsó Bertalant.

- Jó barátom volt. Nemrég halt meg.

- Igen, annak a fia vagyok – mondta, de ekkor már megöleltem őt:

- Te, ide figyelj! Elképzelhető, hogy minden kamiont evangélikus sofőr hoz majd a messzi Finnországból? Mondd el legalább, hogy is volt ottan!

- Kis ünnepséget tartottak a fa útnak indítása előtt, volt ott egy tisztelendő is. Úgy kézzel-lábbal magyarázták: örülnek, hogy jön a fa Magyarországra.

1988. július 6., szerda. Harmati püspök információjára keresett fel Carlson Elwood amerikai szociológus és tolmácsnője. Videóra vette Makovecz terveit, az alapokat, az Oulu parkot, a faanyagot, a gyülekezeti házat. Ígérte, hogy a hazánkban készített egész anyaggal együtt ez is része lesz annak a filmnek, amely Amerikában megismerteti magyar egyházunk jelenét és terveit.

Megindító volt, hogy amikor mondtam: a két épület 70%-a ácsmunkát igényel, a tolmáccsal keresték a jó kifejezést a kőművesre és az ácsra. Egyszer csak rátalált az angol szóra: carpenter. Mikor látta, hogy nem értem, lelkendezve kiáltotta: Jézus is! Hát igen, ismertem el, az lenne az igazi, ha Jézus elvállalná mindkét épületünk ácsmunkáit!

Emberek, mindenütt csak emberek. Az Úr így szokott gondoskodni rólunk: bevonva a munkába, a segítségbe azokat, akiket eszközül akar felhasználni.

nálni. Így fűrésztötte tejben-vajban teljesen ingyen a Panoráma üdülő gondnoka, Zsolnay doktor felesége az építésben segítő finn vendégünket.

- Kérem, a mi szállodánk is tehet valamit az evangélikus templomért
- mondta.

1988. július 7., csütörtök. Makovecz Imre telefonja.

Hallotta, hogy vasárnap délelőtt elájultam az építkezésen, ezért most egészségem iránt érdeklődik. Örül, hogy a különböző vizsgálatok eredményei jók. Örömmel vette a hírt, hogy a finn faanyagból az oszlopok megérkeztek. Haladéktalanul készítsünk számukra szellős árnyékot. Mivel vámmmentességet csak a teljes faanyag megérkezésekor kérhetünk, intézzem el a vámhatóságokkal, hogy az oszlopok beépülhessenek a falba, még a vámmmentesség elnyerése előtt.

A vámmmentesség érdekében sok-sok dokumentumot kellett bemutatni a hatóságoknak. Mindezeket Kaposváron, egy órnagy asztalára tettem le.

- Lelkész úr! Ezt magyarázza meg nekem! Olvasom a finnek levéléből, hogy 150 köbmétert ígérték. Olvasom a siófoki pénzügyőrparancsnok átíratában, hogy 192-t kaptak, tehát jóval többet. Az ön levelében meg azt olvasom, hogy még a nyolc kamion fuvardíját is megfizették. Hogy lehet ez?

- Őragy úr, a Biblia miatt lehetséges.

- A Biblia miatt? Régi könyv az, nincs benne szó Siófokról.

- Siófokról nincsen szó, de arról igen, hogy ha adsz a te atyádfiának, akkor jól megrázott és megtapodott mértékkel adjál. A régi piacokra is így gondolunk: lehetett egyfajta módon mérni, de lehetett jobban is.

Azt mondta erre a finác:

- Akkor nekem most prédikálnak ezek a finnek.

- Nekünk is régóta prédikálnak ezzel az áldozatkészségükkel.

1988. július 18., hétfő. Megérkezett a III. kamion rönkfa 16 darabban.

1988. július 18. hétfő. Munkaértekezlet: Makovecz I., Várlaki Erzsébet, Jáki András, Gutman Jenő, Francz S., Józsa M., Patakiné Bucsky M.

1988. július 19., kedd. Megérkezett a IV. kamion rönkfa 16 darabbal. A kamionos is hozza a hírt, hogy egyelőre nem jön kamion. Mind a négy kamion a délnyugat-finnországi Perniöből érkezett. Hozzávetőlegesen 55-58 m³ fenyőt kaptunk eddig. Ez azt jelenti, hogy itt van az az oszlopanyag is, amelyik majd a gyülekezeti terem belső kiépítéséhez és a paplak tornácós építéséhez szükséges.

1988. július 19., kedd. Mivel a munkagép a rönkök emelésén itt dolgozott, elvégeztettük vele a templom alapjai közötti domb szétterítését is, hogy Gutman elkezdhesse az állványzat készítését.

1988. július 20., szerda. A finn faanyag lefedése, és a paplakon levő egyik téglacsomó áthordása. Dolgoznak: Szarka János, Tölgyesi László, Blázy Árpád, Józsa M., Bucsky M. és testvére Irén, Tölgyesi Lászlóné, Józsa Ildikó, Kadlicskó Edina, Vilmos Attila, Tölgyesi Ágnes, Tölgyesi Klárika, Vilmosné Józsa Judit.

Jákó András az alapozásnál

Amikor azokra az emberekre gondolok, akik építkezésünket áldozataikkal segítették, eszembe jut az a himnuszunk, amelyet a tábori oltárunknál gyakran éneklünk. „Uram, Jézus, drága kincsem... Hozd idején segítséged...” Ez a sok segítő ember: mint megannyi fészlő, bimbózó rózsza. Hozd idején segítséged... Az a csodálatos, hogy amikorra kell, addigra mindig ki-yílik a rózsza.

Magasztalom Istent, hogy eszközeit ő mindig megtalálja, azok körében is, akik az ország minden részéből anyagilag segítik ezt az építkezést, amelybe gyakorlatilag null-tőkével vágtunk bele. Nagy dolog, ha egy közülettől, gyülekezettől kapunk nagyobb összeget, de még meghatóbb, ami-

kor magánosok adományai érkeznek hozzánk. Egy kőbányai idős asszony 50 ezer forintot küldött, egy másik 15-öt. Az ember nem győz csodálkozni: hogy tudnak ők ilyen szeretettel és felelősséggel részt venni egy számukra ismeretlen hely munkájában? Mindezt pedig annak háttérével, hogy az egyházvezetés állandóan hangoztatta, párhuzamosan három nagy építkezés folyik, azokra kell összpontosítani: renoválják a soproni templomot, építik az új teológiát, és átalakítják visszaszerzett fasori gimnáziumot. Mindezek mellett azért a mi ügyünk is nem várt módon ott volt a szívekben.

Templomunk már ilyen formában is működik, bár még a falak sem állnak. Tartottunk itt már keresztelőt, esküvőt, áhítatokat, hangversenyeket. Élő oltárunk áll a téglakupacok mellett: az előkészítő munkák során két jegenyét sajnos ki kellett vágnunk, de azok ágából egy keresztet készítettünk. Az elmúlt időszakban azonban háromszor is feldúlták ezt a kicsi tábort. Gonosz ifjú kezek utánozták a pesti huligánokat, akik folyton fordított kereszttel, az antikrisztus jelképével járkálnak. A sátáni keresztet azonban minden alkalommal szépen helyreállítottuk. Az oltár nekem személy szerint azért nagyon drága, mert itt keresztelhettem meg hetedik unokámat és első dédunokámat. Nemrég pedig egy olyan 5 éves siófoki gyermeket kereszteltünk, akinek szülei annak idején gondolni sem mertek keresztelőre, most viszont nagy nyilvánosság előtt, Isten szabad ege alatt került erre sor. Az esküvő is szép emlékem marad, mert jellegzetes 20. századi magyarországi eset volt ez: e két fiatal néhány évvel ezelőtt még mit sem törődött Jézussal, meg sem voltak keresztelve. De aztán drága barátom, Kiss János evangélizációján részt vettek itt a teremben, s annyira megérintette szívüket Jézus, hogy nemcsak egymást szerették meg, hanem mindketten meg is keresztelkedtek. Az esküvőt Győri János Sámuel filmre is vette: részben ő, részben Blázy Árpád végezte az igehirdetést, de természetesen szólt Kiss János is. A fiatalok azóta a nászútról hazaérve szépen részt vesznek a gyülekezet életében. Sokszor szolgálnak az istentiszteleten: ilyenkor férj és feleség együtt áll az oltárnál.

Nemcsak falak épülnek tehát, hanem valóságos keresztyén gyülekezet is. A templomépítés mindig emberek és közösség építését is jelenti.

1988. augusztus 8., hétfő. Az alapoknál:

A 14 raklapról átrakjuk a téglákat, hogy a Fő utcáról árkot tudjunk ásni a villanykábel részére. Közben az árok paplak felőli szakaszát valamilyen „kóbor” víz lepte el. Nem tudjuk az eredetét.

1988. augusztus 15–16., kedd–szerda. Az eltépett vízvezetékcső.

A víz eláraztotta a kábel árkat és környékét.

Ha elzártuk, a napközi nem kapott vizet. Ez így megy péntek óta. Végre felfedeztük a sérült részt, és ma sikerült három embert keresni a víz elzárására, a földmunkák elvégzésére.

1988. augusztus 19., péntek. A vízvezeték csövét megtaláltuk (ahol az alapozásnál tavaly a markológép eltépte), és a vízvezeték lefolyócsövét a tömlőhöz szolgáló csonkkal kialakítottuk.

Életem a továbbiakban úgy alakult, hogy Nyíregyházán az időközben kiszabadult Túróczy püspök mellett különböző feladatokat töltöttem be. 1946-ot írtunk. Egy ideig a Nyíregyháza körüli végtelen tanyavilág ifjúsági lelkészeként szolgáltam, aztán az akkor még lutheránus kezelésben levő híres Kossuth gimnázium kollégiumát kellett megszerveznem az evangélikus szórványifjúság számára. Nagyon szép épületben kaptunk helyet, kölcsönbútorokkal berendeztünk 5-6 szobát. Egy tanéven át vezettem ezt a kollégiumot, közben a gimnázium hitoktatója is voltam. Naplóm nagyon sok ifjúsági munkával kapcsolatos szolgálatot tartalmaz, de sohasem fogom elfelejteni a kórházi vagy a fogházi munkát sem. Ez utóbbiban Túróczy püspök jól el tudott engem igazítani, hiszen ő maga lakta is a börtönt. A tanyavilág, az ún. „bokrok” szolgálat is nagyon érdekes volt: akkor még kétkerekű kocikkal jártak be a papokért, úgy vitték őket szolgálatra. Viszonylag rövid idő alatt – feljegyzéseim szerint – 170 szolgálatot végeztem. Közben a püspök bevont a segélyezéssel kapcsolatos különféle munkákba is. Ez ügyben sokszor kellett Budapestre mennem, hogy lehozzam a nyugatról és északról érkezett segélyeket, amelyeket aztán az egyházkerület központjában osztottunk szét.

Egyik legszebb élményem az volt, amikor diákjaimmal, 45 fiúval két napos hosszú út során Gyenesdiásra mentem, és egyhetes tábort ve-

zettem nekik, sok-sok kalanddal. A háború pokla után most már békességre jutott fiúk voltak ezek, akik nemcsak Gyenest és a Balatont fedték fel, hanem igét is hallhattak. Volt diákjaim némelyike még ma is emlegeti ezeket az együttléteket. Bodrog Miklóst is tanítottam, aki akkor hetedikes vagy nyolcadikos volt.

Egyszer gondoltunk egy merészre, és Nyíregyházán olyan ifjúsági evangélizációt szerveztünk, amely missziói, sőt külmisziói jelleget kapott. A fiúk összedugták a fejüket: az egyik jól festő gyerek nagyszerű plakátot készített, ma is emlékszem rá, ahogy Jézus keresztségének árnyéka rávetődött a glóbuszra. Kicsi kórusunk részben igés, részben rög-tönzött rigmusokat tanult be, s úgy jártuk Nyíregyháza utcáit, mint amikor cirkuszbá toboroznak. Nagy örömünkre óriási nép jött össze, nem is fértünk el a gyülekezeti teremben. Bárcsak minél többen végeznének ilyen szándékkal ifjúsági munkát!

1988. szeptember 19., hétfő. **Telefon Koren Emiltől:**
Rantasalo Helsinkiből tudatja, hogy a 39. héten egy kamion fűrészelt anyagot hoz, mert ennek az ára együtt van.

A többi később érkezik.

Közölte azt is, hogy a kamionok fuvardíját is a finnek fizették!
„Uram, Jézus, drága kincsen...”

1988. szeptember 26., hétfő. **Ma reggel egy kamionnal megérkezett a finn fűrészelt áru faanyagának I. része, 26 m³. Az egész rakomány gerendákból áll, hosszúságuk különböző. Raktározásukat gondosan meg kell oldanunk.**

1988. szeptember 27., kedd. **A templomnál:**
Beszereztük az oszlop, széldezska, hullámpala anyagát, a finn fűrészelt anyag tárolóhelyének kiépítésére.

Elkészült az alapok leszigetelése.

A felvonulási épület és a raktáráutó körül zárható udvart alakítottunk ki, ahol értékes anyagokat lehet tárolni.

Az a tény, hogy szolgálatomat ismét Magyarországon végeztem, lehetőséget adott arra, hogy a lelkésztestvérekkel is szorosabb kapcsolatot tartsak. Mindenekelőtt Tekus Ottót kell említenem, akivel valahogy összefonódott az életünk. Nemcsak Erdély visszavárásában voltunk egyek, hanem Isten bennünket később szomszédokká is tett, ő Nagysimonyiba került, én pedig Celldömölkre. Ottani fraternitásunk, lelkesi közösségünk nagyon erős oszlopa és biztosítéka volt Tekus Ottó. De ha lehet, még jobban összefonódtunk akkor, amikor agyérgörcsöt kaptam, s úgy nézett ki, hogy fia, András lesz a segédlelkészem. Hiszen nem haltam bele az agyérgörcsbe, s mivel még négy évem volt hátra a nyugdíjig, segédlelkészként és várható utódomként dolgozott mellettem András. Ez az elképzelés sajnos nem valósulhatott meg az ő alig több mint 30 évesen bekövetkezett halála miatt. Amikor aztán Ottó felesége is meghalt, engem kért arra, hogy a temetési szolgálatot végezzem. Talán ez elég ahhoz, hogy miért Tekust említettem az első helyen.

A lelkésztársakkal kialakult barátságok között sok alkalommal azok az élmények húzódnak, amelyeket akkor szereztünk, amikor ők annak idején cserediákok voltak kolozsvári teológiánkon. Külön ki kell emelnem Balikó Zoltánt, akivel egyidősek vagyunk, vagy Kovács Gézátt és Hódi Pált, aki sajnos már elment, sárvári lelkészként halt meg. Benczúr Lászlóról is szólnom kell, aki Járosi Andornak különösen kedves embere és igazi értője volt. Koren Emil szintén járt nálunk: ő Járosi Andort elsősorban irodalmi lelkületén keresztül értette jól.

Joób Olivérről külön is szólnom kell, mert az ő élete és igaz barátsága Kárpátalján, Nyíregyházán és Kemenesalján keresztül is kapcsolódik hozzám, második gyermekünket ő keresztelte. Munkácsi szolgálatom idején gyakran kellett Nyíregyházán ügyeket intézнем, de Túróczy sokszor elérhetetlen volt. Joób Olivérben találtam meg azt az embert, aki a püspök nyomdokában haladva koncepcióval is rendelkezett a kárpátaljai feladatokkal kapcsolatban. Véges végig nagyon jó barátom maradt. Ötvenhatos nyíregyházi rádióbeszéde miatt retorziók érték, Ostffyasszonyfára kellett mennie. Ez is közel volt azonban Celldömölkhez, ezért sokszor mondhattam neki:

– Látod, Olivér: ilyenek Isten útjai. Emberek rosszindulata nem tudja pocskékká tenni életünket, mert így legalább gyakran találkozhatunk.

Nagyon szeretett motorozni. Éppen hozzám tartott, amikor Kemenes-mihályfán borzasztó baleset érte. Egy veszélyes kanyarban egy másik motoros nem adott neki elsőbbséget, s pár nap múlva Olivér meghalt.

1988. október 25., kedd. Nikl Péter intézkedésére megkaptuk a konzervgyár targoncáját, hozzá egy nagyváradi román menekültet, aki a paplak telkén levő téglát áthordja más helyekre, hogy a paplak alapjait kitérjesszük, és az alapozási munkákat előkészíthessük.

Nikl Péter mérnökkel

1988. október 27., csütörtök. Telefonértesítések arról, hogy a templom oszlopait okt. 28-án, pénteken emeljük a helyükre.

1988. október 28., péntek. A templom 18 oszlopának felállítása. Gutman Jenő egy kőröshegyi vállalat autósdaruját rendelte meg e munkákra.

Szerzett egy erős vastengelyt autókerekkel, és ennek segítségével helyezték el a 18 meggyalult, megcsiszolt és kétszer xylamonnal kezelt oszlopot a templom alapjai körül. Az oszlopok 8-10 q súlyosak.

Az oszlopokon krétával megjelölt helyekre a daru hevederek segítségével emelte be az oszlopokat, amelyeket 6 méter magasságban az ácsok deszkákkal az állványzathoz rögzítettek.

Egyszer Csepregi Béla Nyíregyházán járt, a posta előtt egy parkban leültünk, s ott értettem meg valamit, ami nekem Magyarországon teljesen ismeretlen volt még. Az evangélikáció jelentőségét fogtam akkor fel. Csepregiről tudtam, hogy az Elő Víz című evangélikációs lapot szerkeszti, de magáról a mozgalomról kevés ismeretem lehetett, hiszen a magyarországi egyházi életet is alig tanulmányozhattam. Csepregi tudta rólam, hogy valamiképpen facér lelkész vagyok, ezért hívott, hogy álljak náluk munkába. Borzasztóan féltem ettől, hadakoztam ellene, hiszen Nyíregyházán mégiscsak 17 ezer lelkes gyülekezet volt. Mivel már édesapa voltam, az így nyújtott biztonságos háttér igazán csábítónak tűnt. Magától az evangélikációs szolgálattól is féltem, mert Csepregi Bélától azért annyit megértettem, hogy itt „fúrton fúrt” prédikálni kell, ott nincsen se hétköznapi, se ünnepnap. Elképzelése az volt, hogy fóti központtal végezném az evangélikációs munkát, innen kéne kijárnom az ország minden csücskébe. Isten igent mondatott velem. 1947 szeptemberében így elindult velünk egy marhavagon, amelyre bútorainkat és kicsi dobkályhánkat is fölpakoltuk. Abban az időben egyáltalán nem volt egyszerű az ilyen utazás Budapestre, onnan pedig Fótra. Ott azonban Zászkaliczky Pál óriási szeretettel fogadott bennünket, már lakásról is gondoskodott, ezért nyugtalanságunk gyorsan eltűnt. A gyülekezetben nem kellett szolgálnom, mert annak lelkésze Zászkaliczky volt. Feladatként az akkor még kezdeti stádiumba levő, de már felvirágzásnak indult Mandák-otthon vezetését kaptam, amelyről Pali bácsi többször mondta:

– Meglátjátok, gyerekek, országos ügy lesz ez az otthon!

Mindez akkor már kezdett is kibontakozni, hiszen sorra rendeztük ott a konferenciákat. Emellett az országos evangélikáció utazó lelkésze is voltam. Így – tulajdonképpen segédlelkészi minőségben – Ordass püspök körzetébe kerültem, a Bányai Egyházkerületbe.

1988. november 5., szombat. Nikl Péter két munkatársával és Francz Sándor gondnok segítségével elkezdte a paplak alapjainak kitzűzését. A végleges vonalak kijelölése előtt a helyszínre kell hívni a Városi Tanács építési felelős előadóját.

1988. november 9., szerda. Megérkezett a kőműves. Megkapta a templom tervrajzait, és megbeszéli Gutmannel a kőművesmunkák részleteit.

1988. november 15., kedd. A kőműves hatodmagával dolgozik, és ezért az anyagbeszerzéssel nem könnyen tudunk nyomában maradni. Egy-két nap alatt azonban együtt volt a szükséges mézhidrát, cement és homok. Az óvoda felőli falat gyorsan felhúzták.

Nagyon jól esett Ordass püspök gyors intézkedése, amellyel kerületébe átvett. A Budapest környéki lelkészek szeretete vett körül bennünket, ezért valóban úgy éreztük, egy családba csöppentünk bele.

A Mandák Otthon Kiss Jánosban olyan gondnokot kapott, aki valóban az életét tette erre a szolgálatra. Amikor aztán az evangélikáció lehetetlenné vált, a fóti kántorképzésbe bekapcsolódva igyekezett őrizni a tüzet. A konferenciák hallatlan vehemenciával indultak, egyik a másikat érte. Konferenciáinkat csak úgy tudtuk megrendezni, hogy a résztvevők maguk hoztak cukrot, zsírt, olykor burgonyát is.

Családom Fóton megint növekedett, mert harmadik kislányom, Juditka már itt született. Családunk zavartalanul, csendesesen élt a fóti gyülekezet által adott lakásban, ahonnan az otthonba átjárva végeztem szolgálataimat. Amikor pedig nem itt volt dolgom, akkor az ország valamelyik csücskébe kellett utaznom, ami a kor viszonyai között megint csak nem volt egyszerű dolog. Budapestre is csupán két vonat ment be, kettő vissza, természetesen fapados vagonokkal. A Nyugati pályaudvar igazán otthonossá vált számomra. Lélekbúvárnak való téma, hogy a Nyugatnak egy bizonyos sarkában éppen olyan nyugodtan tudtam prédikációimra készülni, mintha otthon lennék, viszont ha a Keletből ment a vonatom, akkor ott nem tudtam koncentrálni, a Déliről nem is beszélve... Otthonommá lett a Nyugati pályaudvar a maga el-

Fóti csoportkép Kis János gondnokkal

lenpólusával, hiszen egyik sarkában én készültem az igehirdetésre, a másikban valami marxista-kommunista hírlapárúsítás és propaganda folyt. Utazásaimban némi logikát jelentett az, hogy a Dunántúlra viszonylag ritkán kellett mennem, mert azt a répcelaki közösség behálózta, Tekus Ottó is ott működött. Szolgáltataimat hol egymagam végeztem, hol társa voltam valakinek: Túróczy püspöknek, Csepregi Bélának, Kajos Jánosnak. Ezek az alkalmak olyan tanulságokkal jártak, amelyekből egész lelkészi szolgálatom során éltem. Legelőször is az, hogy milyen nehéz egyszerűen papnak, pásztornak lenni. Mindig tudtam, hogy nekem, aki csak néhány napot töltök egy gyülekezetben, sokkal könnyebb dolgom van, mint a helyi lelkésznek, aki éveket, esetleg évtizedekig van egy helyen.

A legnehezebb egyszerűen hűséges páasztornak lenni. Megtanultam azt is, hogy sokszor bizony keveset ér az a fellángolás, amit a gyülekezet egyik-másik tagja tanúsít, ha más igehirdetőt hallgat. Az új, a szokatlan hang mindig lelkesítő. De ezt a helyére kell tenni, minden emberi túlbuzgóságot levonva belőle. Ugyanakkor hétről-hétre biztosabb voltam abban, hogy Isten fontos helyre állított, amikor az evangélizáció munkássává tett. Mert tapasztalhattam azt, hogy a gyülekezetekben valóban

voltak, akik felébredtek, akik Jézus Krisztust tényleg megtalálták a hirdetett evangéliumban, ezért aztán be is épültek a gyülekezetbe, nemcsak kirakatban csücsültek egy-egy istentiszteleten.

1988. november 20., vasárnap. Nikl Péterrel elkészítjük a paplak alapjainak kitűzését, méshidráttal húzva meg az alapok vonalait. Reánk köszöntött az este, és örömmel szemléltük a sötétben is jól érvényesülő vonalakat.

Másnap annál szomorúbban láttuk, hogy a nagy havazás eltünteteti egész munkánkat. Ezt úgy akadályoztuk meg, hogy a vonalak végét és a szögeket jelölő pontokra vas és fa tuskéket vertünk, így a nagy munkával végzett méréseket nem kellett újrakezdeni. El is készültünk, mire mindent betemetett a hó.

Erdélyi segítőkkel

1988. november 22., hétfő. A hó, szél és hideg olyan nagy, hogy a kőműves nem jött el. A paplak alapjain levő sok szemetet elvittük, s odahordtunk 3000 kistéglát boltívek falazására, és azt tervezzük,

hogya a következő hét elején a hó megmaradása esetén is kiássuk a paplak alapjait.

1988. november 30., szerda. Nikl Péter markoló gépet fogadott, és megásta a paplak alapjainak egy részt. Másik részét kézi erővel kell kiásatni, mert a gép a kerítéshez való közelség miatt nem fér hozzá az alapok vonalához.

Az ilyen vándorprédikátor szolgálatánál különösen fontos a család megértő segítsége. Feleségemtől kezdve a gyerekekig mindenki fogta az én mozgó munkám lényegét. A háborút követő években a helyzet igazán nem volt könnyű: feleségemnek úgy kellett szappant főznie, ha mosakodni akartunk. Egyszer levágtunk egy ötven kilós disznót, mert egyszerűen nem tudtunk neki mit enni adni. A kötelező beszolgáltatás idejét éltük ekkor: disznóvágás után zsírt kellett leadni. Nai-vul elmentem a fóti Tanácsra, hogy bejelentsem: disznót vágunk.

- Kérem, hány mázsás? – kérdezték ott tőlem.

- Úgy 50-60 kilós.

- Ötven-hatvan kilós?! – ugrott fel az illető. – Hát az malac!

- Kérem szépen, ez már egy elég magas disznó, csak sehogysem hízik, mert nem tudjuk, mivel etetni.

- Akkor sem lehet levágni. Mázsza alatt nincs vágás!

- Én pedig állatot nem kínozok. A gyerekeim látják, hogy sír a disznó, le kell vágni, nincs mese. Legyen szíves, fogadja ezt el.

- De a beszolgáltatás kötelező!

- Mennyit kell leadni?

- Egy kiló zsírt.

Leváltuk hát a disznót, szegénykén tényleg nem sok volt, de azért akadtak rajta finom falatok. Két kiló zsírja volt. Kettő. Elmentem a henteshez:

- Jó napot kívánok. Józsa Márton, Liget utca 9., zsírleadás.

- Kérem, ez nem zsír! – mondta a hentes, miután megnézte, amit vittem.

- Ne haragudjon, most vágtuk le a malacot: ez a zsírja.

- Nálunk csak jól ápolt, fehér, kiváló minőségű zsírt lehet leadni!

Végül is úgy kellett zsírt vásárolnom, hogy eleget tehessek a beszo-
gáltatási kötelezettségemnek.

1988. december 5., hétfő. A kőművesek ma elérték a toronyfalak leg-
magasabb pontját.

1988. december 6., kedd. A paplaképítéssel kapcsolatban is nagy elő-
relépés történt a mai napon:

A Francz Sándor gondnok által egybehívott helybeli és kötcsei 12
fős csapat kiásta a markoló által ki nem ásott árkokat, a gyökereket
kivagdalták, és az alapokat előkészítették betonozásra.

1988. december 14., szerda. A finn fűrészelt faanyag (33 m³) a VI. ka-
mionnal megérkezett szerencsésen a hóval, jéggel borított szovjet,
lett, lengyel és csehszlovák területeken át. A fa leszedésében és az
apárok megásásában ma is komoly siófoki és kötcsei brigád segített.

Az evangélikációban szolgálat szolgálatot ért, így szó sem lehetett sza-
badságról. Egyszer aztán föllázadt a család: milyen dolog, hogy min-

A család az '50-es évek elején

denki megy nyaralni, csak mi nem. Elhatároztuk hát, hogy elmegyünk Gyenesdiásra, mindenképpen elmegyünk. Komolyan készültünk az útra, mindent összecsomagoltunk, a feleségem az elemózsiát is elkészítette, csupán a jegyet nem váltottam még meg. A reggeli vonatot el akartuk érni, s amint fogtuk volna a gyerekeket és a csomagokat, egyszerűen nem tudtunk elindulni: nemhogy a másfél kilométerre levő állomásig, de még a kapuig sem jutottunk volna. El kellett fogadni: a vonat elmegy. Sebaj, gondoltuk, majd holnap reggel indulunk. Éppen sikerült ezzel megvigasztalni a gyerekeket, amikor csöngettek, s betoppant Kiss János.

– Marcikám, nem hittem, hogy itthon vagy, de csak megpróbáltam. Most kaptam táviratot, hogy valaki lemondta a szolgálatot – ez mindig így szokott lenni –, segítened kell, ne utazz most el. Majd a jövő héten...

Igent mondtam Kiss Jánosnak. A család azért nem harapta el a toromat, mert akkor valami olyan jutott eszembe, amire ma is büszke vagyok. Persze, hogy a gyerekek égtek attól, hogy Gyenesdiás, nyaralás, Balaton, ezért kisütöttem, hogy mégis utazunk. Hat székünk volt összesen, szépen elrendeztük ezeket úgy, hogy mindegyik szék egy vagonot jelentett. Mindenki beült a vonatba, én elől, a feleség mint fékező természetesen a végén. Köztünk pedig a gyerekek ültek, mellettük a bőröndök, ami roppant fontos volt.

– Gyerekek – mondtam nekik –, most gyorsvonattal megyünk, ami összesen 3-4 helyen áll meg, de ahol állomása van, ott aztán nagy évésivásra lesz lehetőség. Mindenki azzal száll be, amivel tud, de arra figyeljetelek, hogy ha a vonat megy, akkor füttyül, dübörög, sihuhúzik...

Mondhatom, csodálatos óránk volt így. A végén meg kellett nyújtani az utazást, mert nem fogyott el a sok csirke és sütemény. Gyerekeim már érett fejvel is még mindig emlegették ezt az utazást, a fóti idő számukra talán legszebb emlékét.

Végül is aztán semmi sem lett az igazi gyenesi útból, családosan soha nem jutottam el oda.

Azóta is így érzem: szolgálni csak akkor lehet, ha az az első és mindenek felett való. Az ébredésnek az az évtizede akkor Magyarországon kétségkívül a Szentlélek műve volt. Ezt sem manipulálni, sem utánozni

nem lehet. Olyan ez, mint a Luther szerinti „Platzregen”. De éppen ez hordozza magában annak ígérését is, hogy ilyen nemcsak volt, hanem egyszer talán újra lesz.

1988. december 20., kedd. **A templom oszlopait és a falak tetejét látják el borítással, műanyag lefedéssel Gutman ácsmester emberei. Maga a mester betegség miatt otthon maradt. Ezen a napon volt az ács munkaközösség bokréta ünnepe is.**

1989. január 13., péntek. **Gutman Jenőtől értesültem arról, hogy állítólag van a Tüzepeken 6 cm-es válaszfal téglá, de mire Nikl Pétert el tudtam érni, hogy megtudjam tőle, mennyi szükséges, már úgy elhordták, hogy elfogyott. Aztán kiderült, hogy 2900 db, éppen amennyire szükségünk van, még van a telepen. „Hozd idején segítségével...” Pénteken és majd hétfőn szállítják a templomhoz, ára 54 000 Ft.**

Időközben a politikai helyzet rosszabbodása az egyházban is érezte hatását. Ordass püspök urat – ugyancsak koholt vádak alapján – börtönbe vitték, közeli munkatársát, Zászkaliczky Pált pedig felfüggesztették állásából. Ezért rám a fóti gyülekezetben is sok szolgálat várt ebben az időszakban, naplóm tanúsága szerint összesen 124. A legtöbb időt mégis Fót filijájában, Mogyoródon töltöttem, ahol vasárnap délelőtt, délután is tartottam istentiszteletet, összesen 118-at. Igazi munkaköröm azonban változatlanul a Mandák otthon lelki programjainak szervezése és vezetése volt. Sorban követték egymást a férfi és női csendeshetek, az ifjúsági és iszákosmentő konferenciák, különféle gyülekezeti csendesnapok, énekkari alkalmak. Nincs a naplómban olyan bejegyzés, amely azt mutatná, hogy bármelyik konferencián vagy csendesnapon száz alatt lett volna a létszám. De rendeztünk 2-3 száz lélek számára is asszonykonferenciákat.

A fóti munka mellett változatlanul végeztem az országos szolgálásokat, s most naplóm atnézve nem győztem húzni a strigulákat és ámulni, hogy hány felé is jártam. Évtizedek után, most jól esik újra olvasni ezeket a helységneveket, ahol némelyikben többször is jártam, s

Ordass Lajos püspök

jó, hogy újra eljuthatok oda ezúttal már nem evangélizálni, hanem há-
lát adni Istennek, hogy elvezetett engem ezekre a helyekre. Abban a
sorrendben kerülnek elő a gyülekezetek, amilyen sorrendben a hat év
alatt azokban jártam. Kiskőrös, Békéscsaba, Mezőberény, Orosháza,
Nagytarcsa (6-szor), Kunszentmárton, Csépa, Nagyrév, Apostag, Buda-
hegyvidék (7-szer), Nyíregyháza (6-szor), Magyarbánhegye, Szolnok,
Fasor (8-szor), Csepel, Rákospalota, Budavár (4-szer), Kelenföld, Balas-
sagyarmat, Kölcse, Békéscsaba, Nagytarcsa, Budafok, Szolnok, Oros-
háza, Pécs, Apostag, Rákoskeresztúr, Répcelak, Tállya, Szerencs, Mád,
Monok, Újcsalános, Vácbotyán, Mezőhegyes, Őrszentmiklós, Kun-
szentmárton, Csépa, Bér, Bercel, Galgaguta, Komádi, Magyarbánhe-
gyes, Budavár, Vác, Acsa, Egyházasdengeleg, Gyöngyös, Budahegyvi-
dék, Nyáregyháza, Szák, Kistarcsa, Angyalföld, Arnót, Diósgyőr, So-
mogyszil, Erdőkürt, Csepel, Nagyszénás, Hévízgyörk, Budafok, Ferenc-
város, Húvösvölgy, Nagytarcsa, Győr, Zugló, Sárszentlőrinc (2-szer),
Tatabánya, Gyón, Kaposvár, Délszabolcs, Hévízgyörk, Nógrád, Csanád-
palota, Csővár, Penc, Magyarboly, Kispest, Sződliget, Kispest, Domony,
Hejőcsaba, Nyáregyháza, Deák tér, Újpest, Pestszentlőrinc, Óbuda, Bo-
kod, Bénye, Paks, Vecsés, Angyalföld, Debrecen, Nyírszöllős, Kecskemét,

Ambrózfalva, Vácegres, Tab, Pápa, Kisújszállás, Túrkeve, Dévaványa, Pécel, Isaszeg, Répcelak, Pesterzsébet, Celldömölk (2-szer), Kisbócsa, Kaskantyú, Páhi, Szügy, Torda, Ambrózfalva, Csabacsúd, Iklad, Györköny, Cinkota, Pápa, Borsodnádásd, Nagyveleg.

Örülök, hogy felsorolhattam ezeket a gyülekezeteket.

1989. január 26., csütörtök. Megbeszélés Berda Józsefnéval és fiával, Vincze Jánossal:

Megvennék a Fő u. 93. alatti gyülekezeti házat, de a 6,5 millió eladási árat sokallják, de 6-ot tudnának fizetni:

Előlegbe a szerződésalkötéskor 4 millót adnának, a többit 1990 első felében.

Az épület 1990 végéig megmaradhatna a gyülekezet használatában, lelkészi hivatal, lelkészlakások és gyülekezeti alkalmak céljára.

Végleges megállapodás a presbitérium megbízott tagjai előtt köthető, ezért január 30-ra hívjuk őket a lelkészi hivatalba.

1989. január 27., péntek. Megbeszélés Sudár László siófoki lakossal.

Megvenné épületünket 6,5 millióért.

Előlegbe adna 4 millót, ez év végéig a többi összeget.

A hátsó lakást a gyülekezet 1991 végéig használhatná.

A lakásba azonban 1991. nov. 1. után be kell költöznie.

Egy akadálya van még: a banki kölcsön felvételének feltételei.

Meghívtam őt holnap, kedd estére, végleges válaszára.

1989. január 27., péntek. Fabiny Tamás kőbányai lelkész ifjúsági csoporttal megszakította Gyenesdiásra vezető útjukat. Az Oulu park kerítésénél fölszerelte azt a zománcozott táblát, amely három nyelven tudatja, hogy a parkban evangélikus templom épül. Az ifjak örömmel tekintettek meg az építkezést.

Félek attól, hogy az evangélizációról szólva túl szép képet festek magamról. Hogy az összhatás ne legyen ennyire csábítóan kedves, hadd idézzek valamit szó szerint ebből a szolgálati naplóból. Mert ez rá fog mutatni arra, hogy minden idő hordoz bünt, kísértést, sátáni vonást is. Mindezeket, úgy látszik, nem úszhatja meg az sem, aki Jézus Krisztus evangéliumát komolyan akarja hirdetni. Ennek előre bocsátásával idézek most a száz szolgálatból egyet: „1948. május 18., kedd, Rákospalota, MÁV telep, evangélizáció. Cselekedtek 2,36–41, az első Pünkösöd alapján. Gyülekezeti lélekszám: 700, evangélizáció lélekszáma 100-145. Reggeli áhítat Losung alapján, 10-17-en vannak, imaóra 20-30-as létszámmal. Evangélizáció utáni összejövetel „A keskeny út vándora” című finn füzet alapján, 50-en voltak. Itt értek 18-án a Sátán támadásai. Rettenetesk és kétségbeejtők voltak, de Krisztus lelkének törvénye megszabadított a Sátán töréből, Róma 8,21. 20-22 családlátogatás, segítette Weber Julianna testvér, feloldozást kértek 33-an, úrvacsorát vettek 39-en, „morzsaszedés” lélekszáma 100. (Az offertórium, a perselypénz rovatát nem töltöttem ki.) Délelőtt még istentisztelet Máté 28 alapján, iskolás csoporttal egy külön megbeszélés, átjöttek szép számmal a csepeliek is.”

Hát, ez egy szolgálat a sok közül, de ez az élet realitása szerint talán helyre teszi a beszámoló kedvességét.

Súlyát önmagában is jelzi, hogy mindezt le kellett írnom.

1989. január 31., kedd. **Sudár László jelent meg Szemerei István ittlétekor, este 7-kor.**

Kénytelen visszavonulni a házvételtől, mert az osztrák partner a jelenlegi magyar helyzet miatt nem mer beszállni a házvételbe.

Köszönetet mondok azért, hogy ezt ilyen korrekten, időben bejelentette. (Magamban pedig azt köszönöm meg Istennek, hogy Sudár Lászlót megfelelő időben ideküldte azzal a bizonyossággal, hogy 6,5 millióért megveszi a házat. Enélkül nem tudtam volna ezt az összeget elérni a Bertáékkal való tárgyaláson.)

Azzal ment el, hogy osztrák barátja még meggondolhatja magát, és ez esetben újra jelentkezik, mivel házunk nagyon érdekli.

Zászkaliczky Pálról, örökké jó testvéremről külön is kell szólnom. Rendkívül praktikus ember volt, ami már abban is megmutatkozott, ahogy elintézte, hogy Főtra kerüljek, s ott megoldotta lakásproblémámat. De ennél sokkal fontosabb, hogy prófétikus lélek volt. Nem győzöm hangsúlyozni, hogy a kialakuló, szerveződő otthonról kezdettől fogva így nyilatkozott:

– Meglátjátok: Mandák Mariska néni háza országos célt fog szolgálni.

Hitte, hogy az épület a konferenciáival bekerül majd az egyház vérkeringésébe. A praktikusság és a prófétikus lélek után a harmadik, amit meg kell nála említenem, az a józan keresztyénség, amit Finnországból hozott. Sose tagadta, hogy a körtti mozgalom tisztelője – tehát nem a Csepregi Béla által képviselt lestadianus vonalat vitte –, ezzel komoly kapcsolatot is tartott. Teológiájában, igehirdetéseiben is ezt a józan irányzatot képviselte, s ez mindenestül jellemezte Pali bácsit. Mindenrel kapcsolatban megtalálta az igei kifutócsatornákat. Ha például a kecskék lerágták a virágait a kertben, máris tudta, hogy a Bibliában miért a kecskék képviselik a kárhozat útját... Frappánsan tudott egyszerre mindkét talppal a földön élni, ugyanakkor szívével a mennyben, Jézusnál. Kevés ember tudott úgy a parasztnéppel szót érteni, kapcsolatot tartani, mint ő.

Az otthonban végzett szolgálatáról külön meg kell emlékezni. Nemcsak megteremtette ezt, hanem lelkét is öntötte belé, hogy tíz éven keresztül így menjen a szolgálat. Sokféle lelkész szolgált a Mandák házában, különböző kegyességi és teológiai irányzatok képviselői, de Zászkaliczkyt mindenki egyaránt tisztelte. Elévülhetetlen érdemei voltak abban, hogy az otthonban rend volt, civakodásra nem kerülhetett sor.

Így éltünk, éldegéltünk ott, míg aztán el nem jöttek a nagyon súlyos napok. Irodájában mindig meghallgattam azt a politikai aggódást, ami őt eltöltötte. Erdélyi mivoltom miatt túl széles betekintésem a magyarországi egyházi életbe nem nagyon volt addig, így jobbra csak meghallgattam. Ő annál jobban ismerte mindezt, ezért mérges is volt rám, hogy nem rezonálok eléggé az általa felvetettekre, akár Ordással vagy Kendeh-vel kapcsolatban. Tarthatatlannak mondta azt, ahogy a

Rákosi időben mentek az egyház dolgai. „Eladjuk magunkat, eladjuk magunkat, eladjuk magunkat” – hallottam tőle sokszor. Bűnbánattal bevallom, talán sohasem voltam elég jó publikum az ő számára. (Talán úgy voltam vele, mint Makovecz: ő is csak akkor tud igazán jó előadást tartani, ha lát maga előtt egy-két kommunistát...) Talán Pali bácsi is így volt: látta ezt a tök erdélyit, aki nem tudja felfogni, hogyan is adjuk el magunkat. Ezért annál jobban magyarázgatta nekem az összefüggéseket. Először a humor oldaláról próbáltuk fogni a dolgokat, kipécézve a nevetséges jelenségeket, de aztán következtek a keményebb retorziók. Aztán eljött az ő felfüggesztésének pillanata is.

Zászkaliczkyn keresztül tudtam meg többé-kevésbé titkos dolgokat is, amelyek kiszivárogtak arról, hogy például milyen veszély fenyeget bizonyos vele egyívású lelkésztársakat. Legtöbbször őrajta keresztül tudtam meg azt is, hogyan tekintenek ránk a skandinávok és a finnek. Őrajta keresztül hallottam az Állami Egyházügyi Hivatal viselt dolgairól és az egyházfelügyelők magatartásáról, ami már nem is kétkulacsosság volt, hanem egyértelmű árulás. Amikor jött a hír, hogy fölfüggesztik, csak ennyit mondott:

– Örülök, hogy itt vagy, s ezért nem idegennek kell átengednem a hivatalt. Gondolj arra, hogy a fiaim éppen most fognak konfirmálkodni.

Valóban: Pali és Peti éppen akkor voltak konfirmandusok, az ő évfolyamukat kellett rám bízni. Lelkileg nagyon érett csoport volt ez, a vizsga előtt még személyes beszélgetésre, magángyónásra is felhívhattam őket. Péter meg Pali azóta sem felejtette ezt el, s ha találkozunk, konfirmáló papjukként köszöntenek.

Pali bá azonban nem úszta meg ennyivel. Ekkor érte az első szívroham, s bekerült a rákospalotai kórházba. Manyikával, feleségével mindig úgy mentünk látogatóba, hogy a nagyesküt le kellett tennem, nem motoron vittem. Annyira parasztias, egyszerű föld embere volt, hogy a motorkerékpárra rá se bírt nézni, azt pedig végképp nem tudta elképzelni, hogy arra rá is lehet ülni... Legtöbbször ezért valami trükköt kieszelve bizony eltitkoltuk Pali bá elől a dolgot. Már csak azért is, mert a szívrohamok között olyan élményben volt része, ami már több volt, mint a szív fizikai fájdalma: azok a gonosz erők rohanták meg, ame-

lyekkel küzdve bonyolódott bele ő maga is abba a harcba, amelynek vége aztán felfüggesztése lett. Hogy ez így volt, arra bizonyosság, hogy egy alkalommal párnája alól füzetet húzott elő:

– Marci, lehet, hogy ezt egyszer elolvashatod. De akkor majd jusson eszedbe, hogy mindezeket azokban a harcokban írtam, amelyek közepe nem tudtam, mi fáj jobban: a szívem vagy az a gyötrődés, amelyet egyházamért vívok itt bent.

Ezzel is értésemre adta, hogy nem egyszerűen fizikai, hanem szellemi-lelki gyötrelmek között is töltötte nappalait és éjszakáit. Ezt a füzetet azután nem láttam, nem is tudom, hogy mi volt benne. De mindig úgy beszélt arról a füzetéről, hogy az tanúja annak a vívódásnak, amelyet ő megharcolt.

Lassan elérkezett Zászkaliczky felfüggesztésének megszűnte, de az evangélizáció ügye már hanyatlóban volt abban az időszakban. Küszöbön állt Csepregi Béla Sárszentlőrincre menetele, kezdett kialakulni az is, hogy én meg Celldömölkre kerülök. Zászkaliczky Pali bácsira mindig úgy emlékezem, mint aki – számomra és családom számára is – oly szép emlékévé tette az evangélizációban eltöltött éveimet.

1989. február 8., szerda. Megbeszélés Horváth Árpádnéval ház ügyben.

Kérdésére felvilágosítom, hogy szóbelileg eladtuk már a házat, de előleget még nem kaptunk, s szerződés sincsen még.

Eladási árát kérdezi: 6,5 millió. Ezt ő vállalja, akárcsak bentlakásunkat még 3 évig is. Szerződéskötéskor fizetnek 5 milliót, a többbit 1989 végéig.

Felhívom Horváthné figyelmét arra, hogy az I-es vevőtől mi már csak akkor léphetünk vissza, és éppen ezért az eladás ügyében illetékes építési bizottságot csak abban az esetben hívom össze, ha ő vételárul 7 millió Ft-ot ajánl.

Horváthné igent mond azzal, hogy ebben a kérdésben valakivel még tárgyalnia kell.

Azzal búcsúzunk, hogy felhívom figyelmét: ha valóban vevő akar lenni a megbeszélte feltételek szerint, akkor holnap du. 5-ig jelentkezzen ugyanitt. Ha nem jelentkezik, ajánlatát tárgytalannak tekintjük.

Ma már hetykén össze tudom foglalni a ház eladásának történetét, de akkor az kegyetlen menet volt. Egy fiatalember jelentkezett az édesanyjával, hogy ők már két éve keresnek megvételre egy ilyen épületet. A presbitérium hozzájárult ahhoz, hogy 6 millióért el is adjuk nekik. Ekkor Isten behívott nekünk egy másik fiatalembert, hogy ő osztrák társával együtt venné meg ezt a házat. Mondtam, már el van adva 6 millióért. Erre ő 6 és felet ígért. Világos dolog volt, hogy most adott szó ide, adott szó oda, ez a félmillió eldönti a dolgot. Behívtuk az első vevőt és édesanyját, akik kétségbeesett képpel hallgatták, hogy az ár most már hat és fél millió, de változatlanul őket tekintjük első számú vevőnek. Minden voltam erre, csak nagyságos úr nem: kupecnak meg hasonlónak neveztek, kilátásba helyezték, hogy bepanaszolnak a püspöknél. Mondtam, keresheti nyugodtan a püspököt, ez ellen ő sem tehet semmit. Nincs az az egyházi hatóság, amely arra kényszerítene engem, hogy fél millióval olcsóbban adjam a házat. Erre megértették, hogy ez komoly beszéd. Összebújtak, s nagy keservesen kibökték, hogy tartják a 6 és fél milliót. Éppen arra készültem, hogy a következő napon megmondjam az osztrák–magyar kompániának, hogy az üzlet tárgytalan, amikor bús képpel jött a fiatalember: ők kell hogy elálljanak a vásárlástól. Osztrák partnere nem tartja a magyar helyzetet annyira konszolidáltként, hogy ennyi schillinget fektessen bele. Nem tudta mérteni, miért röhögök.

- Tiszteletes úrnak ez olyan öröm?

- Ne haragudjon, csak úgy rám jött a nevetés.

Milyen kínos lett volna két szék között a pad alá esnem! Isten nekem egy hétre úgy hozta ezt a fiatalembert, hogy nekem ne kelljen alkudozni a vevőnkkel, hogy többet akarunk, hiszen nem tudtam volna mire hivatkozni. Így viszont jó lelkiismerettel mondhattam, hogy nekünk van már vevőnk, magasabb összegre is. Mindezt később őszintén feltártam a vevőnknek. Nem kupeckodni akartam, hanem ismét hagytam magam vezetni, mint egy vak lovat.

1989. február 20., hétfő. Risto Laitilától levél érkezik, amelyben tudunkra adja, hogy Markku Kangasniemi Ouluból kivenné részét a síófoki munkákból. Kérdezi: miben segíthetne? A levél szerint építészeti szakemberről van szó.

1989. február 22., szerda. Levél Laitilának Ouluba. Elküldöm a terveket, hogy maga Kangasniemi döntse el, mit tud segíteni. Talán a templompadokat csinálhatná meg? Vagy az oltárt, keresztelő medencét, szószéket és egyéb berendezést?

1989. március 1., szerda. Gutman Jenő ácsmesternek sürgető levelet írok, mert nem tartotta szavát, és február végéig nem kezdte el a munkát.

Hat éven át éltem és szolgáltam az evangélikáció sodrásában. Évtizedek távlatából visszatekintve hálát adok Istennek, hogy az evangélikáció legfontosabb feltétele, Jézus örömhíre, nem veszítette érvényét soha. Szolgálati naplómat átnézve adódott bennem a felismerés, hogy annyi minden megváltozott azóta, de a textus, az ige, az Írás ugyanaz. Hiszem, hogy éppen ezen a ponton, ezzel a felismeréssel lehetne ma is új-rakezdeni. Az örömhír, amit egykor kellett hirdetnünk, ma is ugyanaz.

Az evangélikáció második feltétele a gyülekezet, amelyet meg akarunk szólítani. Visszaemlékezve a rengeteg felsorolt gyülekezetre, a sok ígére éhes és szomjas emberre, azt kell mondanom, hogy ma ez is stabil pontnak számít. Nem hiszem, hogy azért, mert modernebb időket élünk, mert politikailag meggyötörtebb lett a mai ember, most azt kellene mondanunk, a mai gyülekezet más. A gyülekezet ma is emberekből áll, s az ember ugyanaz. Ehhez kapcsolódik az az alföldi élményem, amikor az evangélikáció közepette elvitt a helyi lelkész egy családhoz mondván, hogy a férfi az első estén ott volt, aztán elmaradt. Amikor egy este bekopogtattunk hozzá, ezt mondtam neki:

– Azért jöttem, testvérem, mert úgy tudom, hogy az első este után elmaradt. Nekünk hiányzik ön.

- Tisztelendő úr, mondtam én az asszonynak: Te, esik az eső, a szél is fúj. Azért menjek el az evangélikációra, hogy meghalljam: még bűnös is vagyok? Hogy Isten ítélete van rajtam? Hát ezért menjek el olyan hidegben meg sötétben?

Ezzel aztán elkezdődött egy olyan beszélgetés, amelyben Jézus szeretetéről szóltam neki:

- Nem, semmiképpen sem azért kell a sötétben és a sárban eljönnie, hogy a bűnéről halljon. De mivel nem volt ott, amikor Jézus szabadításáról volt szó, ezért hadd mondjam el ezt most!

Az az ember meghallgatta, amit erről szóltam neki, s attól kezdve ismét ott volt az alkalmakon. Az ember tehát azóta is ugyanaz, s ezért a gyülekezet is ugyanaz. Nem kell mindenféle félelmünket vagy éppen saját fásultságunkat beleerőltetni az emberek hozzáállásába. Higgyük el, hogy ugyanaz az evangélium, és ugyanaz az ember. Bűnös, elkárhozott ember, aki azonban nem érzi ott jól magát! Szíve mélyén szabadulni akar.

Az evangélikáció harmadik feltétele pedig az, hogy Istennek legyen egy-egy ilyen Bolond Istókja, aki úgy érzi, hogy nincs más dolga, csak szüntelenül ezt hirdetni. Hiszem, hogy a mai fiatal nemzedék tagjai között is vannak, akik erre hívtak el. Ha valaki egyszer rájött arra, hogy van kulcsa szívének, amely meg tudja nyitni annak zárját, s e szív örülni, repesni tud Jézus halálán és feltámadásán, az használni is fogja ezt a kulcsot. Hiszem, Isten megtalálja majd azokat az embereket, akik ezt komolyan veszik. Ezt kívánja magyar evangélikus egyházának egy olyan veterán, aki gyakor maga is szívesen forgatta ezt a kulcsot.

1989. március 5., vasárnap. Makovecz Imre, Józsa Márton és Martti Voipio együttes szolgálata a kőbányai evangélikus gyülekezetben, Fabiny Tamás meghívására, szeretetvendégség keretében.

Józsa Márton kérdésekre feelve tájékoztatja a gyülekezetet a templomépítés csodás mozzanatairól és a ránk váró feladatokról.

Makovecz I. első templomának tervezési feladataihoz kapcsolja építési hitvallását: összekötni az eget a földdel. Sok kérdésre adott mély benyomást keltő válaszokat.

1989. március 13., hétfő. Makovecznál találkozom Péterfy László szobrásszal. Megtekintjük a faragóművész sárospataki munkáit.

Makovecz a tervek alapján előadja, hogy a templom belső térségében hova és hogyan tervezi a feltámadott Krisztus szobrát. Mivel a világosság a kupolára irányuló oldalfényből ered, a templom hajnali derengéssel veszi körül az oltár fölött a gyülekezetet megáldó Krisztust. A művészre vár az Úr alakjának megformálása.

Péterfy László elvállalja, hogy az avatás tervezett idejére elkészül a munkával, és kéri, hogy próbáljunk erre finn nyírfát szelezni.

Szóvá tettem az anyagiakat. A megbeszélésen kialakult, hogy 400 ezer forint körüli az ilyen munka. Megállapodunk abban, hogy a költség legfeljebb ennek a fele, 200 ezer forint lesz.

Nagy öröömre köztünk volt Reischl Gábor műegyetemi előadó, aki végzős korában menyasszonyával – ma már feleségével –, Bra-xatoris Andreával az általam épített tokorcsi templom haranglábát tervezte.

1989. március 14., kedd. Koren Emilnél felhívom Martti Voipiót. Kérem, hogy a finn faanyag szállításakor küldjék el a Feltámadott oltárszobrára a minél szárazabb nyírfából: 3 méter hosszú, 7-8 cm vastag pallót, 25-30 cm széleset, összesen 1,3 m³-t. Ígéri, hogy ezt is intézni fogja.

Az evangélizáció ismert közössége a baráti mozgalom volt. Ma sokszor attól szenvedünk – a világban és az egyházban egyaránt –, hogy nem ismerjük a pluralizmus és a tolerancia gyakorlatát. Nem hisszük, hogy

Péterfy László feltámadott Krisztus szobra

Isten a magunk sokszínűségében akar minket felhasználni. Az '50-es évek baráti mozgalmában az volt a nagyszerű, hogy különböző lelkiségű emberek a legfontosabb kérdésben egyet tudtunk érteni, ezért örömmel hordoztuk el a másikat. *Túróczyval* kell megint csak kezdenem, aki a maga eredeti, igazán sajátos evangélizációs vonalát képviselte, amely szerint a bűn és a kegyelem szüntelenül jelen van az életünkben.

Ezért rendkívül határozott prédikációjában az ige baltája tényleg nagyon éles volt a kezében. Sőt, pásztori beszélgetéseire is ez volt jellemző. Mindezt azonban végtelen szeretettel, igazi krisztusi lelkülettel tette.

Rögtön utána *Csepregi Bélát* kell említenem, aki viszont a lesztadiánusoktól hozta az evangélizációt, annak sokakat botránkoztató jellemzőjével, a személyes bűnbocsánat-hirdetéssel együtt. E látás szerint az ige hirdető nemcsak általánosságban hirdette a bűnbocsánatot, hanem a magángyónást követően is. A lesztadiánus háttérű ige hirdető személyes kérdéseket intézett a hallgatósághoz, s ki-ki felállásával jelezte, hogy bűnös, elkárhozott embernek hiszi magát, de kéri a bűnbocsánatot. Egyszer ezt úgy fejezte ki Csepregi, hogy a postás hozza-viszi a leveleket, de mi csak akkor kapjuk kézhez, ha az személyesen nekünk van címezve. Ez a személyes bűnbocsánat-hirdetés. Csepregi vonala mellett létezett a főleg református eredetű betánista stílus, betánista kegyesség is. Ez gyökereivel nem Finnországba, hanem angolszász területre nyúlik, s a megtérést a maga konkrétságában veszi komolyan, méghozzá annak szinte dátumszerűen rögzíthető formájában. A megtérésünkről való ilyen beszámoló a mi evangélizációs mozgalmunktól idegennek tűnt: kicsit törvényeskedőnek tartottuk, de ki tagadhatná annak áldásait is? *Sréter Feri bácsit* kellene e csoport kapcsán megemlítenem. *Zulauf Henrik* a fémés vonalat testesítette meg, amelynek fő erőssége a diakonisszák munkája volt, a kezek evangéliumhirdetése. *Zulauf* ortodox, de nagyon határozott ige hirdetéssel szolgált. S ekkor még mindig nincsen vége, mert az evangélikus ébredésben kialakult *Ágoston Sándor* mozgalma, amely a maga szimbolikájával szerintem idegen volt az evangélikus felfogástól. A Biblia egyes képeihez, mint például madár, ruha vagy vér, egészen határozott teológiát fűztek. *Ágoston* mindezt határozottan, nagy erővel sulykolta, s kétségkívül sok fiatal követője volt.

A kicsit fiatalabbak közül *Balikó Zoltán* inkább a Túróczy-féle vonalba esett. *Káldy Zoltánt* hirtelen sehova sem tudom tenni, mert bár kétségtelenül nagyhatású igehirdető volt, mintha már sokkal korábban készült volna a rá jellemző politikai igehirdetésre. Nem lehet véletlen, hogy a baráti mozgalom alkalmain ritkán fordult elő, s a nagybaráti 1956-os találkozón sem volt jelen. *Laborci Zoltánnak* jó, veretes teológiai látása volt az ébredésben is. Gyenesdiáson, a konferenciákon végzett munkájában is mindig ez jellemezte. *Schulek Tibor* a XVI. századi evangélizációnál maradt vissza: nem véletlen, hogy Bornemisza Pétert oly nagyon szerette, s a legkiválóbban ismerte. Teológiáját is ez a reformátori vonás jellemezte.

Éppen Schulekkel kapcsolatban mesélem el egy olyan élményemet, amely jelzi, hogy tudtunk egymással vitatkozni, de mindig igazi harcostársként. Egyszer Gyenesen szolgáltunk ifjúsági konferencián 100-120 ember előtt – akkor soha nem utasítottunk el senkit, szalmazsákokon mindenki elfért: a köjáros szempontok szerintem nem a Szentlélek szerint valók... Amint kimentem az esti tábortűzhöz, Schulek magas alakját láttam, amint a tűz mellett táncolt, és közben énekelt. Az Énekem az Úr című evangélizációs énekfüzet egyik háromnegyedes ütemű énekére lejtett keringőt... Utána nagyon összekaptam vele, hogy ilyet nem szabad csinálni.

– Tibor bácsi, ezt nem lett volna szabad! Tudom, hogy a Bornemisza-énekek szerelmese vagy, de ezt nem így, más énekeket gúnyolva kellett volna kiélned.

Évek teltek el, s egyszer Kajos János gyülekezetében volt együtt evangélizációs mozgalmunk. A Káldy-korszakban legálisan már nem találkozhattunk, ezért szinte titokban, suttymóban jöttünk össze, szétvert hadak... Schuleknek előbb haza kellett utaznia, s engem kért meg, hogy motorkerékpáron vigyem be a 8 km-re fekvő Móra. Nagy eső volt, s amikor a legveszélyesebb útkanyarulathoz értünk, hátraszóltam:

– Tibor bá, emlékszel, hogyan táncoltál a gyenesi ifjúsági konferencián?

– Emlékszem, emlékszem, de ne forgolódj nekem!

– Nemcsak hogy forgolódom, de most egy kicsit valcerozni is fogunk!

A síkos úton kezdtem néhány keringőmozdulatot bemutatni:
– Addig valcerozunk, Tibor bá, amíg nem vonod vissza!
– Nem vonom vissza! Tudhatnád, hogy ennyi lutheránus szellem van bennem... De te megőrültél, el fogunk vágódni!
– Sok kanyar van még Mórig – vond hát vissza, Tibor bácsi! A sokadik valceros kanyar után felkiáltott:
– Visszavonom, te marha!

Szinte a vonattal együtt értünk az állomásra, így már nem tudtam figyelmeztetni arra, hogy szép fekete nagykabátjára széles sárcsík rakódott... Ilyen emlékekkel mehetett haza, s keféltette ki kabátjából a hosszú út porát és az evangélicizációs évődés szép emlékeit.

Azt hiszem, közel járok az igazsághoz, ha ezen a történeten keresztül érzékeltetem az evangélicizációs időszak stílusát: elegy-belegy, különféle emberek voltunk, Krisztusban mégis egysütetűek. Ez valóban fraternitás, testvéri közösség volt.

1989. március 30., csütörtök. A paplak alapjainak zsaluzása folyik már 4. napja. Siófokról Francz S., Tikkel Pál, Kötcséről Papszt Z.,

Papszt T., Reichert Vilmos, Reichert János; továbbá Póczik, Buchenauer, Pintér Gy. (ács) és a siófoki ifjak, Szemerei István, Holló László (kolozsvári menekült) dolgoznak. Közébédél szolgáltak Francz S.-né, Molnár Lajosné, Póczikné, Patakiné Bucsky Mária.

1989. március 31., péntek. Tegnap napunk úgy ért véget, hogy mivel elfogytak az emberek, a munkákat majd csak a jövő hét 2. felében kezdjük. Amikor átmentem, ott találtam Gutmant három segédjével és Weibel Gyulával, aki egymaga is eldolgozott volna a zsalukon. Így viszont egy teljes brigádot alkotva, ha Isten engedi, ma befejezik a paplak zsaluzásának 1. részét. Ebbe a beton már bármely napon szállítható!

1989. március 31., péntek. Paavo Kettunen (egyetemi lelkész Helsinkiben) és Fabiny Tamás látogatása.

Kettunen a finn–magyar testvérgyülekezetek titkára is, és ebben a minőségében tekinti meg az építkezést.

Megígéri, hogy hazaérkezése után felveszi a kapcsolatot Lehtonen elnök úrral és Jaako Rantasalo ügyintéző lelkésszel.

Mindent megtesznek azért, hogy a jegyzékünkben szereplő faanyag április folyamán ideérjen. Elolvasta azokat a leveleket, amelyeket ebben az ügyben húsvét előtt Finnországba írtam.

Ígérte, hogy elküldi azoknak a finn gyülekezeteknek a címét, amelyek építkezésünket segítették.

1989. április 6., csütörtök. A paplak alapjait a nap folyamán 10 konténer betonnal töltjük fel. Alig másfél konténer híján befejezzük a betonozást. A munkákban Kiss Sándor (János bácsi fia), Weibel Gyula, Póczik S. és Francz S. vettek részt, akiknek ellátásáról Francz S.-né, Tikkel P.-né és Patakiné Bucsky M. gondoskodtak.

A gyülekezet igazán szépen magáévá tette az építkezés ügyét. Természetesen régi tiszteletbeli gondnokunkkal, Kiss Jani bácsival kell kezdenem. A legkisebb dolognak is szívből tudott örülni, s mindig messzebb látott, mint az a bizonyos ügy, amelyről szó volt. Nála újra és újra fellobbant a

reménység lángocskája, s külön erénye volt, hogy azt boldogan, olykor hatalmas szónoklatokban, köszöntésekben el is tudta mondani. Most már Uránál, Jézusánál pihen, ahová két nappal azután ment, hogy megérkezett a finn fa. Több agyvérzés után már súlyos állapotban volt, de azt föl fogta, hogy megjött a finnek segélyszállítmánya. Ez szárnyakat adott neki, még halálában is. Fájdalmas dolog, hogy a templomszentelést már nem érhetette meg. Hogy meg lenne hatva ekkor! Az alapkövetételt is végigsírta, s ezt mondta nekem:

- A szentelést már nem fogom megérni.

Makovecz is meghallotta ezt, biztatgatta, hogy még együtt fognak majd énekelni az avatáson, de Jani bácsinak lett igaza, pedig nagyon nagy álma volt ez a templom. Legyen emléke áldott.

A továbbiakban mindenekelőtt felügyelőnket, az igen fiatal Jáki Andrást kell megemlítenem. Az alapkövetétel előtti munkának ő volt az igazi bajnoka, fizikai és szakmunkájával. Rá mint felügyelőre mind a mai napig nagyon komolyan lehet számítani. Szegényt 1986 óta minden tárgyalásra magammal cipelem, olykor még indokolatlanul is, hadd szívja ezt a levegőt, hadd szokja a tárgyalások, viták légkörét. Ezek az élmények fogtak is rajta, mert most már itt is nagyon helytáll, pedig ő igazán nem a szavak embere.

Másik munkatársunk a gondnok, Francz Sándor, akinek óriási készsége van a gyülekezeti szolgálatra, pedig lábprotézise miatt nagyon nehéz neki a mozgás. Mégis számítani lehet rá minden munkában.

Mária következik, talán leghűségesebb és legnélkülözhetetlenebb munkatársam, aki a naplóban Patakiné Bucsky Mária néven szerepel. Benne hozzáértő személyt találtunk az építkezés egész számviteléhez: kezeli a befizetéseket, csekkszámlákat, hitelbanki letéteket; amellet rendelkezik azzal az intelligenciával, hogy az építkezés szellemi részét is tudja fogni. Részese legtöbb döntésnek, s mindent diszkréten magában is tud tartani. Nélküle el sem tudnám képzelni az építkezés munkáját Hordoz velem sok olyan felöltséget, amelyet Istenen kívül csak nagyon kevesekkel oszthatok meg.

A pénztár más vonatkozásban nagyon jó kezekben van: gyülekezeti szinten nagyon ügyes pénztáros Kadlicskóné Jáki Zsuzsa.

Az építkezés fizikai munkáiból nagyon sokan kivették részüket: síófo-kiak, kötcseiek, szárszóiak és mások. Tikkel Pali bácsit azért emelem ki

külön, mert nagyon rossz lábakkal is – egy orosz katonai autó ütötte el annak idején – megtalálja azt a munkát, amit el tud végezni a legnagyobb hűséggel és szeretettel.

1989. április 12., szerda. Gyűjtő körlevél az evangélikus egyházhoz. Tartalmát a levélben található fénykép fejezi ki: egy kicsi gyerek áll a hatalmas templomoszlopok alatt. Makovecz szerint a kép – amely egyébként unokámat ábrázolja – „siófoki arányok” címmel fejezi ki az igazságot: a kicsi siófoki gyülekezetre van bízva az építés hatalmas munkája.

1989. április 16., vasárnap. Dr. Frenkl Róbert professzor, egyházkerületi felügyelő és felesége meglátogatta gyülekezetünket, megtekintette az építkezést. Nagyon mélyen érintette őket az építkezés látványa és minden, amit ezzel kapcsolatban hallottak.

Felügyelőnk jónak és szükségesnek tartja körlevelünk szétküldését, és a siófoki épületeknek mint országos evangéliumi centrumnak a tudatosítását egyházunkban.

Ígéri, hogy ősz táján újra ellátogat ide, és cikket ír munkánkról.

Valamerre csak találkozik egyházunk nyilvánosságával a többi országos ügyünk mellett a siófoki munkáról sem fog megfélekedezni.

Már nem az evangélizáció szolgálatában álló „Isten Bolond Istókja” voltam, hanem gyülekezeti lelkész, amikor 1956 nyarán jelentős találkozót rendeztünk Nagybaráton. Laborczy Zoltán hívására jöttünk össze vagy tizenketten. Néhányan, például Balikó, nem tudtak eljönni, de ott volt Szabó József, Csepregi Béla, Győri János, Kovács Géza, Veöreös Imre, Fabiny Tibor, Lupták Gyula. Az együttlét nagyszerűségét az is megalapozta, hogy akkor már hosszú ideje nem találkoztunk legálisan. Amellett az evangélizáció küldetéstudata ötvöződött azzal a határozott szándékkal, hogy egyházunkban is végre történnie kell valaminek. Ennek köszönhetően született meg a második nap az a levél, amelyben egyházunk akkori vezetőihez fordultunk elítélve az egyház mulasztásait. Mindezt azonban úgy fogalmaztuk meg, hogy a vessző nem annyira másokon, hanem leginkább önmagunkon csattant,

ugyanakkor meghirdettük annak reménységét is, hogy Isten valami újat akar velünk kezdeni. Határozott hangú levelünk nagyon megérintette a püspököket, mert két hét elmúltával meghívót kaptunk, hogy beszélgetésre jelenjünk meg az Üllői út 24. alatt. Az asztal végén ülő Vető Lajos és Dezséry püspökök egymás szájából is kivéve a szót magyarázták, hogy nyitott kapukat döngetünk, minden a megújulás irányába megy már. Tehát bántó dolog, hogy mi így zsbongunk, amikor már szépen rendeződik itt minden. Miközben a püspökök így nyugtatgattak minket, Laborczi előhúzott a zsebéből egy Ludas Matyit, s felmutatott egy viccet. A rajzon egy csurom-korom kéményseprő, jobb kezében gyönyörű fehér lapot tartott, alatta ez a szöveg állt: „Újra kellene kezdeni, de hogyan?” Laborczi Zoli ezt magasra tartotta, s a gyengébbek kedvéért föl is olvasta a szöveget. Erre a két püspökből már kitört az eddig visszatartott indulat, s bennünket otthagya, elviharzottak.

A nagybaráti találkozó résztvevői '56 szeptemberében

Így ért véget a nagybaráti akció. Ordass püspök, bár az egyházi mozgalmak egészen más pontján állt, emlékirataiban fontos állomásnak tekinti a mi találkozásunkat. Örültem, hogy önéletrajzi íásaiban nyilatkozatunk szövegét is újra olvashattam.

Az evangélizációval pedig pontosan az történt, ami az egész magyar néppel: kényszerintézkedésekkel visszaszorították, mozgásterét hatalmi szóval elvették. Mi pedig hosszú időn keresztül pecsétként éreztük magunkon a hivatalos minősítést: visszahúzó, retrográdok, sőt ellenségesek voltunk a politikai és egyházi hatalom szemében. Annak az időnek nagyjai ajkáról ez sokszor elhangzott. Egyszer Celldömölkön, három egyházmegye összevont lelkészi értekezletén Káldy és Ottlyk püspökök is jelen voltak. Nem sokkal jártunk '56 után. Drága barátom, Garam Zoltán, óvatosan, de átszellemülten fogalmazgatta szavait, hogy azért a magyar néppel nagy dolgok történtek '56-ban: utóvégre megszűnt a kötelező beszolgáltatás, a padláslesöprés, ezzel szemben kicsi háztájja lehet az embereknek.

'56 eredményeit vázolgatva valami olyasmit is mondott, „nem véletlenül van megírva, hogy mindenkor háládatosak legyetek; határozottan az az érzésem” hogy jön majd idő, amikor hálát fogunk még adni '56-ért.” E szóra aztán fölugrott Káldy, s Garam Zoltánt a szemünk láttára fejezte le. „Aki ilyesmin ábrándozik, azt én így meg úgy...”

Azt sem felejttem el, hogy egy lelkész, aki azon az estén már Káldy szellemében tartotta áhítatát, máról holnapra esperes lett.

Ezek mind összefüggnek az akkori idők láncán...

1989. április 17., hétfő. A siófoki Tüzépre váratlanul palló és deszka anyag érkezett. Majdnem 13 m³-t vásároltunk, 160 000 Ft-ért a templom kupolájára. Ilyen faanyagot a finnektől nem kaptunk.

1989. április 21., péntek. Hálát adok Istennek azért, hogy éppen ma, amikor mindkét püspök megkapja körlevelünket, az Útmutató igéi (Jób 38,4 és Lukács 12,24) az égi madarakat ellátó isteni szeretetről szólnak. A tavaszi fészkekben megjelennek a sárga csőrű, tehetetlen fiókák. Az egyik fióka éppen a siófoki gyülekezet. Az Úr tudja ezt, és törődik velünk!

Vannak presbitereink, akiknek annyira szívügyük a templom, hogy újra meg újra elmondják: „bárcsak már látnám a tornyon a keresztet!” És van olyan presbiterünk, mint a mindkét lábára rokkant

A tábori oltárnál

Tikkel Pál, aki a hét folyamán minden nap eljön, és végzi az általa egyáltalán végezhető munkát: szegteleníti a zsaluzási deszkákat.

Országunk ötvenes évekbeli romlása az egyházakra is kihatott: ennek következménye volt egyebek mellett az evangélikációs munka kényszerű megszűnése, legalábbis szervezett keretek között. El kellett kerülnöm Fótól, de Isten nem fordított nekem hátat, hanem olyan gyülekezetbe vezetelt, ahol 33 éven át szolgálhattam: Celldömölkre. Ha Dömölk nevét kimondom, elsősorban a diófák jutnak eszembe. Az évtizedek során ugyanis sokféle fát kellett plántálni, csak diófát nem, mert azok megmaradtak régi-régi időkben. Gyönyörű, hatalmas fák voltak. A dömölki témához is úgy nyúlok most, mint ahogy a dióhoz szoktunk, kívülről befelé. Számomra megragadó volt mindig, hogy a régi Magyarország területén három olyan vidék volt, amelyen etnikailag is magyar lutheránusok éltek. Ebből kettő már nem Magyarországhoz tartozik: a Brassó melletti Hétfalu a maga huszonvalahányezres evangélikusságával és Csángóföldjével az egyik, aztán Gömör, a maga szintén zárt egy-

ségével a másik. Ez utóbbi ma Csehszlovákiához tartozik. A harmadik ilyen terület Kemenesalja, ahol 14 községben 21-22 ezer magyar evangélikus él.

Az evangélikáció hat éve alatt nagyon sok olyan gyülekezetben jártam, amely nem magyar kegyességet hordozott, s én nyírségi vagy alföldi útjaimon mindig örömmel szembesültem a szlovákok vagy németek kegyességével, hagyományaival. Még nagyobb örömmel fedeztem azonban fel a kemenesaljai magyar lutheránia jellegzetes vonásait, a nyíltságot és az őszinteséget. Ez a kegyesség itt nagyon meghatározó. Ezzel kapcsolatban már az első emlékemet el kell mondanom. Még csak két hete voltam dömölki pap, amikor elesetteket látogatva egy nagyon súlyosan beteg asszonyhoz kerültem el. Tudtam róla, hogy régóta fekvőbeteg, gondozója is ritkán adódik. Feltettem az obligát kérdést, mégis hogy és mint van. Érdekes volt a válasz a magyar lutheránus ajkáról:

A celdömölki templom

- Hát, tudja tisztelendő úr: úgy vagyok, ahogy lönni kell már az én helyzetemben.

- Mégis, hogyan?

- Megmondjam? Hát, egy kicsit káromkodok, egy kicsit imádkozok, mikor hogy.

Ez lehangolt. Ilyet nem tudtam elképzelni egy tirpák szájából, aki szintén jó lutheránus, de pappal ő így nem beszél. Ezen keresztül kicsit ablakszerűen belátnak a kemenesaljai gondolkodásba. Ez általában jellemző volt presbiteri gyűléseinkre, rengeteg építkezési beszélgetésünkre.

A diót kívülről bontogatva ezt kellett legelőször elmondani Kemenesaljáról. De mindjárt utána Berzsényit kell említenem, az ő kapcsolatát Dömölkkel. Ez azért is volt lenyűgöző számomra, mert az erdélyi román gimnáziumban én nagyon kimaradtam a magyar irodalomból. Boldog vagyok, hogy valamelyest megismerhettem Berzsényi költészetét. Drága felügyelőm, az örökké vénember, mégis örökké fiatal Berzsényi Miklós bácsi anyai ágon ükunokája a költőnek. A gyülekezet őrzi a követ, amely fölött Berzsényit megkeresztelték, az oltárt, amelyenél esküdt. A költő gyönyörűen énekelte meg ezt a vidéket a *Búcsú Kemenesaljától*-ban. Kis János egykori dömölki lelkész, későbbi püspök, emlékirataiban ilyen gyönyörű sorokat írt Berzsényi kapcsán: „Komámuram, a Berzsényi sokszor jött be a templomunkba, én pedig meglátogattam őt a kemenesemjéni kúriáján, és kötekedve mondtam egyszer neki, hogy komámurammal csak nem valami múzsa incselkedik, hogy mikor belépek ide, valami papírnyesedéket az asztalfiókba hidor. És ő azt mondta, hogy nem, nem, de pár nap múlva beállított a dömölki paplakra, és azt mondta: Ne haragudjon, komámuram, de én valóban efféle dolgokkal múlatom magam.” Ekkor azonban a *Fohászkodás* és a *Magyarokhoz* óda bár benne is volt abban a kötetben, amelyet letett Kis János asztalára. Ebbe a Semjénbe nekem is hetente kellett

Berzsényi Miklós a nyiklai Berzsényi-szobornál

kijárnom szolgálatra, s ott találtam azokat, akiknek földesura volt Berzsényi. Meg kell említenem Hetyét, ahol született, és Dukát, ahol szintén voltak kapcsolatai. Nyiklára is számtalan kirándulást tettünk, Berzsényi Miklóssal is, hogy a költő sírját megnézzük. Miklós bácsi örökös problémája az, hogy a tér, ahol a dömölki templom áll, megszabaduljon a Beloianisz névtől, s minimum Ostffy tér legyen, mint régen, de esetleg Berzsényi nevét is felvehetné.

1989. április 27., csütörtök. Dr. Harmati Béla püspöknél megbeszélés a templombelső terveivel kapcsolatban. Jelen van: püspök, dr. Prőhle Károly professzor, Koren Emil, Fehér Károly szombathelyi esperes, Ferenczy Zoltán ny. lelkész, Józsa M., Makovecz Imre, Mezei Gábor belsőépítész, Péterfy László szobrászművész. Nikl Péter mérnök, műszaki vezető, Jáki András felügyelő és dr. Harmatiné Polgár Rózsa textilművész.

A közel három órán át tartó tárgyszerű és nagyon nyílt beszélgetésben, olykor vitában az alábbiakban állapodtunk meg:

1. Az oltár szintje legyen felemelve faltól falig.
2. Az úrvacsorához az egy lépcső legyen a térdeplő is.
3. A menza legyen körbejárható, és a szolgálat lehessen előtte, de mögötte is.
4. Az asztal két végénél, szimmetrikusan, két nagy kandeláber legyen.
5. Mivel az eredeti tervben szereplő függöny a sekrestye előtt idegen test, helyette legyen egy deszkafal a gyülekezet felé, amely a sekrestye felé legyen szekrénynek kialakítva. Így esztétikus és praktikus is lesz.
6. A padok kényelmesek, egyszerűek legyenek, és a templom oszlopai között oldalsópadok is legyenek. Lábtartók is készüljenek.
7. A számtartók a két oldalsó kapu mellé kerüljenek.
8. A püspökné textilművész, és ezért őt kértük, hogy tervezzen oltárterítőket.
9. A kapukilincsek egyszerű kovácsmunkák legyenek, a Ferenczy-féle könyv ábrája szerint.

10. Az oltártér megvilágítása külön tanulmány tárgyát képezi, mi helyt az oltártér oszlopos része ki lesz alakítva.
11. A megbeszélés ünnepi csúcspontja volt, amikor Péterfy László művész elhelyezte a Feltámadott Jézus viaszszobrát, annak kicsinyített mását. A sokféle látásmódot, véleményt képviselő közösség átélte azt, hogy ahol ő az Úr, ott minden, ami emberi, eltörpül!

A templombelső szép lesz, nagyon szép. Schulek Tibor úgy ment a halálba, hogy előbb levelet írt terveinkkel kapcsolatban. A szoborral, az oszlopokkal lehettek problémái, mert így óvott: „el ne áruld az egyházat, Marci!” Ami végül is megvalósul, az egyáltalán nem árulás, sőt Isten dicsőségére szolgál, alighanem Tibor bá tetszését is megnyerné. Korábban Ferenczy Zoltán, a liturgikai szempontok jó értője is óvott attól, hogy kiszolgáljuk Makoveczet állítólagos önkényében. Félt, hogy a katolikus Makovecz nem fogja jól a mi dolgainkat. Bennem azonban megérelelődött az a vélemény, hogy Makovecz hajót épít, különösen azáltal, hogy a legelső terv két fiatornya eltűnt. A hajó pedig olyan jelkép, amit az egyházban és a Balaton mellett mindenki ért. Úgy éreztem, hogy amikor Makovecz a hajót megrajzolta, akkor már a templombelső is tervezte. Vikinghajó formáját viseli ez a templom, s építészeti könyvekben sok régi-régi norvég fatemplomot láttam, amelyeknek viking jellege van. A hajó külsejével a templombelső ott találkozik, hogy az oszlopok a hajó bordáinak funkcióját látják el. Az oltár pedig olyan, mint ezeknek a bordáknak az összeszűkülő hajóorr része. Erre az oszlopos, grádicsos formára kerül, 5-6 lépcső után, a Feltámadott Krisztus, ez az impozáns, két méteres, finn nyírfából készült szobor.

Makovecz tehát egységes hajóvá tervezte az egész templomot, persze úgy, hogy a részleteket a belsőépítész dolgozta ki. Nagyon szép lesz az oltár és a szószék, egyszerűek a templompadok.

A templombelső terveinek elkészítése előtt tárgyalást hívtam össze, hogy az egésznek a felelőssége ne az én nyomorult hátamon csattanjon. Hát ki vagyok én, hogy ebben dönthettem volna? Ügyeskedve létrehoztam hát ezt a beszélgetést, amelyben a résztvevők már az elején levették a napi-rendről Makovecz eredeti tervét, amely szerint az oltár mögötti oszlopos rész függönnyel lett volna letakarva. E firhangot, bár Harmati püspök tex-

tiles felesége is jelen volt, gyorsan leakasztották... A belsőépítész találta meg az ügyes megoldást azzal, hogy fából szekrényt kell oda tervezni. Hosszú, izgalmas beszélgetés zajlott padokról, térdeplőről és egyebekről, olykor feszültség is kísérte a vitát, főleg Próhle és a belsőépítész között. Lasan én is megnyugodtam, hogy már nem mondhatják, hogy Józsa Márton zavaros dolgokat csinál ebből a templombelsőből, s talán így az egyházat sem árulom el. Mindennek a csattanója volt azonban megrendítő. Még mindig elég puskaporos volt a hangulat, amikor javasoltam, hogy most tárgyaljuk meg a szobor kérdését. Péterfy erre elővett egy nejlonzacskót az asztal alól: nem hittem, hogy abból az igénytelen szatyorból valami érdekes és döntő előjöhethet. Ő pedig levette a zacskót, s a kandallóra helyezte a Feltámadott viaszformáját. Azt az érzést soha nem lehet elfelejteni. Előbb csak messziről néztük, majd közel mentünk, ahányan voltunk. Nagy-nagy csönd állt be. Olyan csönd, amelyről első gondolatom ez volt: ha ilyen csöndet parancsol a feltámadott Jézus a síófoki templomban, akkor az áldott csönd lesz. Ebben a csöndben egyszer csak megszólalt Próhle:

- Látjátok, ezért szoktam tanítványaimnak mondani: ugyan, mi érdekük fűződött volna az első keresztyéneknek ahhoz, hogy a feltámadott Jézusról tanítsanak, amikor minden bajuk ebből származott? Mert ha egy vallásalapító tisztességesen meghal, az rendben van. De ő feltámadt, s ez a keresztyénségnek azóta is olyan problémája, amely sok ellenkezést vált ki - de áldása is, amit hordoznia kell. A feltámadott Jézus döntően megkülönbözteti a keresztyénséget minden más vallástól vagy mozgalomtól.

A csönd továbbra is kitarzott. Szépen helyünkre mentünk. A hirtelen csendben a püspök nem tudta lezárni az ülést, ezért én mondtam, hogy van nekünk egy himnuszunk ehhez az építkezéshez, énekeljük azt el. Megbeszéléseink a templombelsőről ezzel az énekkel ért véget.

„Uram Jézus, drága kincsem,
Más üdvösségem itt nincsen;
Nagy vágyódva várlak téged,
Hozd idején segítséged,
Ó, Jézusom, ó, Jézusom!”

1989. május 2., kedd. Megérkezett Finnországból a 7. és 8. számú kamion, összesen 68 m³ épületfával. A síófoki pénzügyőrségen végzett

összesítés szerint 1988. VI. 28-tól 1989. V. 2-ig a 8 kamionnal a Szovjetunió át ideszállítottak:

rönkfát:	66.74 m ³
<u>fűrészelt fát:</u>	<u>125.10 m³</u>
	191.84 m ³

A faanyag ára finn márkában:	246 458
forintban:	2 502 624

Ezt azt jelenti, hogy a Lehtonen elnök által ígért 150 m³-nél jóval többet küldtek, és nagy örömmre a 2 m³ finn nyírfa pallókat is, a Feltámadott szobrára. „Uram, Jézus, drága kincsem..., hozd idején segítséged”!

A finnek fizették a szállítást is.

1989. május 3., szerda. Gutman J. ács Szentendrén be tudta szerezni a 14 000 állványcsavart, alátétekkel, jóval olcsóbb, nagykereskedelmi áron (111 000 Ft).

1989. május 3., szerda. A siófoki pénzügyőrségen, Horváth László vezetőnél.

Összesítés a 8 kamion által hozott faanyagról, áráról és forintértékéről. Az a véleményem, hogy a pénzügyőrségen mélyen alábecsülték a fa árát, amely a finn fuvarlevelek szerint 246 485 finn márkát tesznek ki. Mai árfolyamon ez több mint 3 millió forint!

1989. május 3., szerda. A paplak alapjainak betonozása és a zsaluzás leszedése teljes egészében elkészült Franz Sándor, Póczik Sándor, Isó István és Konevál László segítségével.

Amint templomunk külseje lassacskán épült, folytak a tervek a belsőre vonatkozóan is. Reménykedünk abban, hogy a szükséges eszközökkel – orgona és harang – el tudjuk látni épületünket. Isten mindig felhasznál embereket eszközüll, ezért hiszem, hogy minden meglesz. Egyszer Nagy Gyula püspök úr és Nagy István professzor westfáliai csoportot hoztak Siófokra,

Épül Krisztus hajója

akik hajlandónak mutatkoztak segélyről tárgyalni. Kértem Pistát, hogy tolmácsoljon, de a püspök önérzetesen mondta, hogy majd ő fordít. Boldog voltam, hogy püspöki tolmácsoló leszek. Aztán a beszélgetés végére örömmel kicsit lehervadt, mert kiderült, hogy a németek Makovecz terveit túl hivalkodónak tartják egy szerény szórványgyülekezetben. Próbáltam érvelni megmutatva nekik a tokorcsi templom makettjét, hogy értsék meg, ez a templom számomra mindig a legdrágább marad, mert Rákosi idején építettem. De ma nem lehet elképzelni, hogy Siófokon, egy ilyen kiemelt helyen, ahol a világ evangélikussága találkozik nyárról nyárra, ilyen egyszerű ház épüljön csupán. Azt válaszolták, hogy szerintük ezt a drága Makovecz-templomot nem leszünk képesek felépíteni, ezért segélyt semmiképpen nem adnak. Másnap aztán Nagy István felhívott telefonon, s közölte, hogy azért ne tartsam olyan megátalkodottnak ezeket a németeket: azt mondták ugyanis hazautazásuk előtt, tényleg nem hiszik, hogy megbirkózunk ezzel a feladattal, de ha mégis sikerülne, ők adnak egy orgonát. Úgyhogy múltkor üzentem is Nagy Istvánnak: Pista, kérlek, értesítsd őket, s mondd meg nekik, hogy épül a templom. Tudom ugyan, hogy nyers templomba nem szabad mindjárt orgonát építeni, de azért csak készüljessenek...

Mindehhez a humor is hozzátartozik. Gondnokunknak óriási problémája volt, hogy a királyfa éppen a karzat közepére került, ezért szerinte az orgonista majd nem tud kikönyökölni, letekinteni a gyülekezetre. Többször szóvá tettem ezt nekem, de biztattam, kérdezze meg magát Makoveczet erről. Így is történt: egyik tárgyalásunk során vett egy nagy lélegzetet, s elmondta. Makovecz körülnézett, hogy ki az, aki így kötekedik vele.

- Gondnok úr, nem gondolja, hogy ha az orgona épülne már, azonnal megjelenék a helyszínen, s a körülményeket felmérve pontosan oda szabnánk a hangszert?

Hasonlóan járt Makoveczcel Mária, akinek még a templom körüli dombbal volt gondja. Neki is azt mondtam, tegye szóvá közvetlenül az építésznek. Ha egyszer Makovecz itt lesz, átszólok neki, s ő elmondhatja fenntartásait. Így is történt, Mária ájtott, de csak nem merte megemlíteni neki. Csak állt és várt, gondoltam, segítek neki:

- Építész úr, a dombbal kapcsolatban vannak kérdéseink... Erre már aztán Mária is nekibátorodott:

– Igen, igen! Nem lehetne legalább a felére venni, hogy csupán kis dombocska álljon ott...

Makovecz lassú beszéddel válaszolt:

– Kedves Mária, hogyan fog maga domb nélkül világosságot lopni ebbe a templomba? Az ablakok síkjára csak így jut fel a fénynyaláb.

Ezzel le is volt véve napirendről a domb kérdése. Persze olyan praktikus problémák tényleg adódnak, hogy ki fogja majd a dombon a fűvet nyírni, nem mászkálnak-e majd fel rá gyerekek, és hasonlók. De ez így természetes: ha Makovecz-templomot építünk, azt majd gondozni is kell.

Harangot is remélünk. Harmati püspök úr ígérte, hogy ő majd szerez nekünk, ezért hát nem is aggódom miatta. Mondtam is neki:

– Püspök úr, úgy el vagyok foglalva, hogy nem tudok ezzel törődni. Ha szerzel harangot, lesz benne, ha nem szerzel, akkor bizony nem lesz harangzó a szentelésen.

1989. május 19., péntek. Nikl Péterrel a kaputokok és kapuszárnyak ügyében járunk. Felkerestük Balatonkilitin Lovász János hajóasztalost, akinek tudása és felszereltsége van olyan, hogy elvállalhatná a kapuk elkészítését. Tekintettel arra, hogy az anyag biztosítva van, el is vállalta.

1989. június 12., hétfő. Elkészült a templom szelemenje, tehát a hajó gerince már kialakult. Mától az ácsok itt alszanak, hogy a munkát már reggel 6-kor kezdeni tudják.

1989. június 14–20., szerdától keddig. Csornáról elszállítottuk a templom és a paplak cserépmennyiségét: 84 600 cserepet, 151 raklapon + 500 kúpcserepet a paplakra. Kilenc pótkocsis teherautó hordta a cserepet.

Celldömölk, ahol 33 évet eltöltöttem, építkezések szempontjából is jelentős volt. Ha ma visszagondolok minderre, szorongani kezdek: valóban ennyit kellett építkezniem, vagy csak én nyüzsögtem túl sokat? Azt hiszem, ebben a nagy dunántúli gyülekezetben kifogtam egy olyan elhanyagolt periódust, ami a folyamatos munkát elkerülhetetlenné tette.

Az elhanyagoltság oka részben az volt, hogy a gyülekezet építkező papja, Bácsi Sándor, már sokkal korábban elment Pápára, részben pedig az, hogy a 15 évig itt szolgáló Molitórisz János ízig-vérig teológiával foglalkozó, íróasztalhoz kötött paptípus volt. Celldömölkre kerülésemkor valóban nagyon lerobbant állapotban találtam a gyülekezetek épületeit.

1989. június 29., csütörtök. **Lovász János asztalosnál Nikl Péterrel: Megtudtuk, hogy az északi kapu tokja nem készült el, s ezzel értelmét veszti a július 3-ra tervezett kőműves munka megkezdése.**

Lovász megígéri, hogy ezt a kaput a napokban elkészíti, aztán a többit, folyamatosan.

Szombaton reggel odamegyek megtekinteni a tokot, mert csak ennek elkészülte esetén hívható a kőműves.

(Zárójelben: végképp nem értem, hogy az adott szót hogy lehet ennyire semmibe venni.)

1989. július 3., hétfő. **Vesszőfutás az asztalossal.**

Napok óta, új meg új ígéretek után sem készült el az északi kapu tokja. A kőműves bejelenti, hogy így nem tud munkába állni.

Ma este végre talán biztos üzenet: holnap itt lesznek a tokok!

A legsürgetőbb munka mégsem Celldömölköt szorongatta, hanem Tokorcst és Mesterit. Mind a két gyülekezet templomot szeretett volna építeni. A mesteriek már nagyon elől jártak: megvolt a telkük, rajta sok építőanyag, egészen az ajtóig és ablakokig menően. Csupán egy olyan személyre volt még szükségük, aki bátorítja őket, hogy a Rákosi-korszak fojtogatása közben is legyen bennük életerő. Tokorcsnak viszont csak kicsiny evangélikus iskolája volt, mennyezetén gázlámpával. Istentiszteleti alkalmakat itt tartották, ezért mondták is mindig, hogy „nekünk templom kell, templom kell”. Amikor legelső istentiszteleti szolgálatomra mentem Tokorcusra, Fodor Lajos gondnok egy kislánnyal óriási csokor virágot nyújtott át, a következő szavak kíséretében:

– Isten hozta Tokorcson nagyisztéletű urat, de az a kívánságunk, hogy a másik csokrot már a templomszentelésen adhassuk át.

Ámen. Azt sem tudtam még, hogy mi az a Tokorcs, a sötétben – mert valami esti adventi alkalom lehetett ez – az utat sem figyelhettem meg, de ő az istentisztelet után elbotorkált velem valami út menti kicsi helyre, ahol kövekbe meg rönkökbe botlottam bele.

– Itt van a fánk, itt meg a kövünk – mondta a gondnok –, ezt az ügyvéd úr adta ajándékba, hálából. Mert ő amolyan hatökrös doktor.

– Mit jelent az, hogy hatökrös doktor?

– Hát, az aptyának hat ökrébe került, amíg ő elvégezhette az egyetemét. Ezeket nekünk ajándékozta, úgy látszik, a lölkiismerete rávitte.

Ennyit tudtam meg az első este azon a télen. Mindez megint azt mutatja, hogy a személyi feltételek mindig fontosak: Mesteriben végül is nem lett templom, itt viszont egy ilyen gondnokkal felépült. Pedig szerettem volna, ha Mesteriben is építünk templomot, de akkor – a később részletezendő tokorcsi események miatt – az Állami Egyházügyi Hivatal már nagyon fel volt dűlva. Megkértem azért két presbitert, hogy menjenek fel a budapesti ÁEH-ba, de csizmásan ám, hiszen ők a nép fiai, nem mászkálhatnak félcipőben...

– Maguk tudnak beszélni – mondtam nekik –, állítsanak be oda, s követeljék, hogy választ kapjanak, mert a lelkészüik nem kapott, pedig felküldte az iratokat.

Az esti vonatnál izgatottan vártam őket. Sümegi bácsi és a társa meg is érkezett, s kezdték mondani:

– Tiszteletes úr, rendben van, rendben van.

– Hol a papír?

– Ja, azt nem kaptunk.

– No de akkor hogyan rendben van?

– Képzelse, tiszteletes urunk: amikor megtudták, hogy Mesteriből jövünk, és meghallották tőlünk, hogy a falu népe már készen áll az építkezésre, mellénk adtak egy kisasszonyt. Őrá volt bízva, hogy az iratokat megtalálja. Ki is húzott ám az sok-sok fiókot, de aztán jött a vonatindulás ideje. Ezért azok azt mondták, hogy csak menjünk haza nyugodtan, s mondjuk meg a tiszteletes úrnak, hogy majd megkapjuk a papírokat.

– Jól van, nagyon örülök. Menjenek csak szépen, nyugodtan haza, aztán majd jelentkezem.

Ez volt este. Ők kerékpáron hazamentek a 9 km-re lévő Mesteribe, s másnap reggel 8 után pár perccel éktelen csörgéssel megszólalt a telefon.

- Itt az ÁEH, Budapestről. Józsa Márton lelkészt keresem!

- Én vagyok.

- Hát ide figyeljen! Maga itt a nép fiait küldözgeti a nyakunkra... A többit majd meghallja titkárunktól, aki ma délelőtt érkezik magához Szombathelyről.

Délelőtt valóban meg is érkezett az az úriember. Nálam a középső fiókban mindig elő volt készítve az egyezmény, amelyet az egyház és az állam kötött 1948-ban. Minden betegsége mellett fontos írás volt ez, amelyet ha betartottak volna, sokat jelentett volna az egyházaknak.

- Kérem - kezdte a megyei titkár -, hát nincs nekünk elég dolgunk?! Egész Budapest tele van azzal, amit maguk itt csinálnak! Nem elég, hogy illegálisan keresztülvitt egy templomépítést Tokorcson, de már Mesteriben is kezdi?! Hogy képzeli ezt maga?

Nem szoltam semmit, csak kihúztam a fiókot, s elé toltam az egyezményt.

- Ezt tessék elolvasni! - szólaltam meg kisvártatva.

- Tudom én az egyezményt!

- Csak tessék elolvasni!

- Nem olvasom !

- Akkor majd én olvasom. „Az egyház iskolái államosítva vannak, ott azonban szolgalmi jog illeti meg őket istentiszteletre addig, amíg nem igyekeznek saját templomukat vagy istentiszteleti helyiségüket felépíteni.” Titkár úr, erről van szó. A mesteri gyülekezet most igyekszik fölépíteni saját templomát. És jó is, hogy igyekszik, mert már meg is van az anyaguk egy része.

- Lelkész úr, legyen vége. Legközelebb, ha valaki bántja magát az iskolában, csak forduljon hozzám. Addig meg nyugodtan tartsa ott az istentiszteletet, és meg ne próbáljon templomot építeni!

Akkor tényleg átéreztem, hogy mit jelentenek a személyi feltételek. A gyülekezet lemaradt ebben a buzgóságban, az anyagokat kínos-keservesen el kellett adni, ami már soha nem térült meg a gyülekezetnek.

Elkötvyavetyéltük a dolgokat, ezért Mesterivel kapcsolatosan mindig adósnak éreztem magam.

1989. július 7., péntek. Az oului gyülekezet megbízásából Markku Kangasniemi repülővel három napra hazánkba érkezett.

Ferihegyen Koren Emil tolmáccsal és Mezei G. belsőépítésszel vártuk.

Építészünk átadta neki a templompadok tervének két példányát.

Kangasniemit gépkocsin lehoztuk Siófokra, ahol tüzetesen megtekintette a végzett munkát, és tájékozódott a tervek felől.

Budapestre való visszaérkezésekor úgy nyilatkozott, hogy a látottak pozitívan érintették. Így informálja Oulut.

1989. augusztus 9., szerda. Lovász János nyomában a vesszőfutás folytatódik.

Ma 10.30-kor ott voltam. Csak a segéd dolgozgat, a mester ki tudja, hol?

A tok mára nem lesz készen. Jó esetben pénteken reggel...

Ha ez így megy, elég lesz ebből az asztalusból a tokokat és a kapukat kihajtani. Ennyit ér az emberi óvatosság és biztosítás, hiszen a tölgyfa 1988 nyara óta készen van!

A tokorcsi gyülekezet templomának bűbájosa a története. Erre sem tudok másként tekinteni, mint Isten kézzelfogható csodájára. A Rákosi-korszakban vagyunk. Adva van egy járási központ, Celldömölk, annak is az építési hivatala. De annak nincs szakembere, mert ebben a korban nem a szakmai ismeret számít egy-egy tisztség betöltésénél. Ebben az esetben egy ácsmester az építési hivatal vezetője, aki sok mindent tud baltával csinálni, de arról fogalma sincs, hogy ÁEH is van a világon, meg hogy az egyháznak milyen politikai kötelmei vannak. Január 6-án, vízkereszt ünnepén térdig érő hóban caplatok be a hivatalba, hogy beadjam a kérvényt. Átvételkor látom, hogy nincs rajta ÁEH-bélyegzés, de gondolom, ennek kifogásolása nem az én dolgom. Az előadó egyetlen fenntartását említi csupán: túl magas a kereszt a templomon, ezért azt pirossal áthúzza.

– Köszönöm, ezt így el tudom fogadni, hiszen nálunk semmi nem múlik a kereszt méretén, csak a prédikálásán.

Néz rám, de nem érti, hogy mit beszélek. Én meg vágatok ki Tokorcsra:

– Emberek, itt a papír! Nem baj, hogy hó van, lássunk neki az alapozásnak. Akármilyen hideg van, a föld alatt meg lehet csinálni az alapokat.

Amikor aztán ellapátoltuk a havat, mindenki nézett: hülyék ezek? De olyan gyönyörű, enyhe telet kaptunk, hogy február végén már a falakat is húztuk.

1989. július 22., szombat. Hégely Sándor asztalosmesternél, Balatonalmádiban. Építési himnuszunkból a „Hozd idején segítségéd” muzsikál a szívemben, amikor Nikl Péter mérnökkel 6 órakor belépünk az asztalosműhelybe, amely korszerűen fel van szerelve. Onnan a szépen kiképzett otthonba megyünk. Húgomtól tudom, hogy széles környéken jó bizonyága van a mesternek, aki most éppen egy Ma-

Siófoki arányok: kis gyerek – gyülekezet, nagy oszlopok – a feladat

kovecz tervezte ház kupoláján dolgozik Balatonalmádiban. Megbeszélésünk az alábbiakra terjed ki:

1. Először az ablakokat kérjük elkészíteni.
2. Ezután a merevítők kerüljenek sorra.
3. Az ablakok pontos méretét a helyszínen kell eszközölni.
4. Az ablakok anyagát a mestertől kérjük.
5. A merevítők anyagát mi adjuk.
6. Harmadik feladat: a főbejáratok homlokzati díszítőelemei. Faanyagát ugyancsak a mestertől kérjük.
7. Az ablakokat szeptember közepéig kell elkészíteni.
8. Üveget mi fogunk szerezni Kaposvárról.
9. Az ablakok behelyezése az asztalos feladata.
10. Az ablakok xylamonnal és üvegszorító léccel lesznek ellátva.
11. Az asztalos munkadíja 200 Ft/óra. Készítési idejét könnyű lesz kiszámítani: a díszítőelemeknél egy mintapéldány legyártása után lehet kalkulálni.
12. Szerződés a Nikl Péter által szerzett minta alapján készítendő.

1955 elején tartottuk az alapkőletételt: nem akkor, amikor olyan nagy hó volt, hanem egy kicsit később, kevésbé fagyos időben. Fontosnak csakis azt tartottam, hogy elkezdődjön a munka. Ha síófoki alkalmunkhoz akarom ezt hasonlítani, akkor azt kell mondanom, hogy a mostani nagyszabású, már-már pompásnak mondható alapkőletétellel szemben a tokorcsi igazi őskeresztyén jellegű volt. Tényleg az üldöztetés légkörében zajlott az egész: abban az időben nemigen lehetett templomot építeni, főleg nem szocialista községben. Milyen jó, hogy annak a jóhiszemű tanácsi embernek fogalma sem volt arról, hogy ÁEH is van a világon. Tulajdonképpen saját egyházam is ellenezte az egészséget, amíg tudta. Tehát abban a légkörben sokkal egyszerűbb, de talán szívhez szólóbb volt az alapkőletétel. Kisütöttem, hogy a gyülekezet legvénebb embere, a 92 éves Bedők bácsi helyezze el az alapkövet. Az unokájánál lakott, felkerestem. Gusztusosan pipázgatva fogadott. Amikor meghalotta, hogy mire akarom kérni, így válaszolt:

- Nem lehet a'! - olyan határozottan mondta, hogy megdöbbsentem.
- Miért nem lehet, Bedők bácsi?

– Mert én a pélpámat a számból ki nem veszem!

– Ígérem magának, megoldjuk! A pélpá ott lesz az avatásnál, kéznyújtásnyira magától. Épp csak odatesszük oldalt, amíg maga elmondja, amit kell.

Végül is gyönyörű volt az egész. A lépcsőn szépen lekísértük Bedők bácsit az alapokhoz, aki jó hangosan elmondta, hogy „Az Atya, Fiú, Szentlélek nevében leteszem az alapkövet!”, és bal kezével nyúlt is a pipa után, hogy füstölögve másszon ki onnan.

A szentelés is nagyon jól tükrözte az akkori Magyarország állapotát, körülményeit. Egy ilyen alkalom után ugye illik megvendégelni a látogatók seregét – de honnan legyen hús? Abban az időben borjút nem lehetett vágni semmiképpen, hiszen a borjakat meg kellett tartani, hogy tehenek legyenek. A parasztság azonban dühös volt a borjakra, mert azok elszopták a tejet, amiből ők piacoltak. A borjakhoz tehát nem volt szabad nyúlni. De az egész esemény következtében gyülekezetünknek egyszer csak igen nagy lett a súlya – hiszen még hangszórót is szerelhettünk a templomra –, ezért a tanácson hozzájárultak ahhoz, hogy egy parasztgazda eltörheti a borjú lábát. Így aztán kényszervágásnak vethette alá az állatot. A termelőszövetkezet mészárszéke pedig 15 kilót eladott nekünk a borjúhúsból. Képzeljük el ezt a helyzetet. Milyen érzés lehetett abban a magyar parasztgazdában, aki oda kellett, hogy üssön, hogy eltörjön a borjú lába. A szövetkezet ugyanis épen nem vehette át a borjút. Mivel azonban ez a presbiter gazda szerette a gyülekezetet, vállalta a borjú lábának eltörését. Ez végső soron jó is volt neki, mert megszabadult a borjútól. Nekünk is jó volt, mert 15 kiló nagyszerű borjúhúst adhattunk az ünneplő gyülekezetnek. Egyedül a borjúnak volt ez rossz – meg persze az egész országnak – hogy ilyen embertelenségekbe hajszolták bele őrült rendelkezések az embereket.

Az ünnepség végül nagyon szépen zajlott, a két püspök is jól érezte magát, a falu boldog volt. Az alkalom után Tekus Ottóval meg még valamelyik lelkésszel hármásban sétáltunk a faluba, amikor a cigányprímás odarohant hozzánk, megragadta Tekus kezét:

– Dicsértessék, plébános úr! Az Úr áldja meg magát, hogy búcsút adott Tokorcsnak!

A községek búcsúja ugyanis a templomszentelésekhez kötődik. To-

korcsnak nem lévén temploma, nem lehetett búcsúja sem. A mulatni vágyók mindig Mihályfára mentek át. Azóta azonban június első vasárnapján tartják Tokorcs búcsúját.

Szekálom is Tekust, ahányszor csak találkozunk: Na, plébános úr, maga búcsút adott Tokorcsnak...

A tokorcsi oltár

1989. július 31. – augusztus 6.: Építőtábor a templom körüli domb felépítésére. Kelet- és nyugatnémetek dolgoznak, összesen 48-an, a Magyarországi Evangélikus Ifjúsági Szövetség (Mevisz) fiataljai pedig 30-an. Ezek közül 20-an, 25-en csak egy-két napig voltak itt, de a többiek egy héten át. Előbb talicskával és láncot alkotva a templom körüli téglahalmokat kellett elhordani a paplak területére, majd a templom köré dombot kellett építeni abból a 360 m³ homokból, amit 91 teherautó hordott össze. A csoportokat azért is kellett keverni, mert a németek stabilabb munkaerőt képviseltek, mint a kevésbé dolgozó magyarok. Hans Scholz pforzheimi lelkész családjával együtt vett részt a munkákban: ő volt az egyik csoport vezetője, míg a másiké Horst Fleisch diakónus.

Augusztus 2-án este Makovecz Imre is meglátogatta a tábort leányával együtt, s vacsorai asztal körül emlékezetesen szolt arról, hogy a templomépítés abban különbözik minden más építéstől, hogy közben az ember maga is épül belülről.

A tábor szállása jól megoldódott az ácsműhely egyik szárnyának igénybevételével és a gyülekezeti teremben tömegszállás kialakításával. A konyha kiválóan működött két erdélyi menekült, Feri és Mária vezetésével. A gyülekezet tagjai az étkezéshez kukoricával, gyümölcssel, süteménnyel, kürtőskaláccsal, burgonyával, tyúkkal stb. járultak hozzá.

Vasárnap az ifjak részt vettek a 3/4 10-es német, illetve a 11 órás magyar istentiszteleten. Ezekén dr. Greiner ny. püspök prédikált Párizsból. Vető András teológus, a Mevisz építőtáboros csoportjának vezetője is szolgált.

Az ifjúsági tábor reggeli áhítatainak programját Fabiny Tamás állította össze; a magyaroknak és a németeknek külön csoportban tartottuk. A német sorozatot Scholz lelkész vezette, a magyart Blázy Árpád, továbbá Vető András és Póczy Zsolt teológusok. A sorozat:

1. Ki épít? (Zsolt 127)
2. A hiábavaló építkezés (1Móz 11,1–9)
3. Az építkezés kockázata és felelőssége (Lk 14,28–30)
4. Alapozás (1Kor 3,9b–15)
5. Kősziklára építeni (Mt 7,24–27)
6. Amikor már nem kell építkezni (Jel 21,22–27)

Aug. 5-én a Petőfi Rádió „Ötödik sebesség” című ifjúsági műsorában riport hangzott el Scholz lelkésszel és Józsa Mártonnal. Beszéltem e két épület szolgálatának jelentőségéről itt Siófokon, az idegenforgalom fellegvárában. Az építkező fiatalok látványa már most hihetetlenül sok sétálót vonzott a templom köré. Egyházunknak felső szinten is fel kell készülni Siófok nyári szolgálatára!

A táborozás 36 ezer forintos költségeivel több mint 100 ezer forintos munkát végeztettünk el. Az anyagi haszonnál sokkal nagyobb a tábor erkölcsi haszna, hiszen 48 német és 30 magyar fiatal vitte el az építkezés hírét az NDK-ba, az NSZK-ba és hazánkba.

Végiggondolva azt a sok izgalmat, amely a tábort megelőzte egy-

részt az építkezés munkafázisainak csúszásai miatt, másrészt a gyülekezet tagjai, de saját szívemnek aggodalmaskodása miatt is, örömmel adok hálát az Úrnak az örökös elismeréssel: „feljebb, mint ahogy mi kértük vagy elgondoltuk volna, azé a dicsőség az egyházban Krisztus Jézus által, nemzedékről nemzedékre...” Igen, sokkal feljebb, hiszen az Úr megőrizte táborunkat még a komoly balesettől is. A tábor legnagyobb öröme számomra személy szerint az volt, hogy ez a hét, mint valami tv-előzetes, megmutatta, milyen szolgálat vár egyházunkra a nyári hónapok idegenforgalmában, ha majd felépül a templom és a paplak. A táborozás hetében a Fő utcán hömpölygő tömegeből nagyon sokan jöttek be megnézni a munkát, szót váltani a fiatalokkal. Hibázatok magam, hogy ezt nem mértem fel idejében, és nem gondoskodtam valakiről, akinek csak az lett volna a feladata, hogy a kapuban fogadja az érdeklődőket, és német meg angol nyelven is tájékoztassa őket.

Nem sokkal a tokorcsi templom felépülése után az államiak összehívták a falugyűlést, mert nagyon elégedetlenek voltak a putriszerű tanácsházával. Főleg most, az új templom felépültével volt kiáltó az ellentét. Összehívták hát a népet, köztük Márton Sándor bácsit is.

– Emberek, beszéljük meg! Szép munkát végeztek, mindenki dicséri magukat. Nagyszerűen összefogott, lelkesen dolgozott az egész falu. Igazán szép lett ez a templom itt, a szombathelyi és győri főút mellett...

Nem tudta senki, hogy miért ez a nagy lelkesedés. De aztán kibújt a szög a zsákból: azt akarta ez a vezető, hogy építsünk tanácsházát is ilyen falusi összefogással. Nagy csend. Pedig az előadó a celldömölki párttitkár volt. Mivel senki nem szólt hozzá, kipécézték Sándor bácsit, őt a párttitkár is nógatta:

– Maga! Hát maga, Sándor bácsi, mondjon már valamit!

– Hát, igazán szóljak? – mondta, miközben felállt. – Templomot köllött építeni, mer’ nem vót. De tanácsházát nem köll építeni, mer’ maguk a nagy és új tanácsházán éppúgy meg fognak bennünket nyúzni, mint a régin és kicsin.

Ezzel leült, s véget ért az ülés.

1989. augusztus 22., kedd. A MAKONA két fiatal mérnöke felmérte a gyülekezeti házat, rajzot készített róla. Az új tulajdonos ugyanis magánszállodát kíván kialakítani belőle Makovecz tervei szerint.

Jóllehet az adásvétel a templomépités örömeivel összefüggő akció, mégis lehangoló érzés volt ezt átélni. Mint amikor a Pál utcai fiúknak végig kellett nézniük az építészek megjelenését, hogy felmérjék a „grundot”, ahol ház épül az ifjak küzdőtere helyén.

1989. augusztus 29., kedd. Gutman Jenő ácsmesternek távirat. Már egy hete nem dolgoznak, és utoljára azzal biztatott, hogy ácsbrigádját egy másikkal felerősítve nagy erővel kezdik a munkát. Táviratom: „Sürgősen értesítsen, mikor folytatják a munkát!”

1989. szeptember 6., szerda. Megtorpanunk, de kétségbe nem esünk!

Munkanaplóm hűségesen kell, hogy tartalmazza az építkezés minden fontos eseményét. Semmilyen torzítás nem lehet benne.

Ezért kellett leírnom a fenti felkiáltójeles mondatot. Mert megtorpantunk a munkában, és emiatt a tervbe vett 1989. december 16-án nem lesz diplomavátás. Nem anyagiak vagy eszközök hiánya

miatt, hanem iparosaink felelőtlensége miatt. Ez áll mindkét asztalosunkra és ácsunkra is.

De kétségbe nem esünk! Behozzuk a lemaradást, és Urunk segítségével tavasszal, de legkésőbb nyár elején fel szeretnénk avatni templomunkat.

Ez a határidő-módosítás még összhangban van a Fő u. 93. gyülekezeti házának eladásával, mivel a gyülekezeti termet március végén kell átadnunk új tulajdonosának.

Terminusaink változásáról rövidesen tudatjuk finn, német és magyar hittestvéreinket is.

Néhány évvel a tokorcsi templomszentelés után, talán 1959-ben, nagyon szép levelezőlapot kaptam Chicagóból, hatalmas felhőkarcolókat ábrázolt. A szöveg a hátoldalon így szólt: „A szép tokorcsi napokra emlékezve szeretettel ölel: K.” Fél évig nem tudtam kitalálni, hogy ki írhatta ezt. Egyházi embernek kellett lennie. De kinek van szép emléke To-

korcsról? Azután megfejtettem a lap rejtélyét: ez Tessenyi Kornél kellett hogy legyen. Neki a következő élménye adódott Tokorcsón.

Már közel volt a templomszentelés ideje, amikor kiküldte Tessenyit az Evangélikus Élet, hogy írjon cikket Tokorcsról. Megérkezve hozzánk, megkért, hogy hívjak össze presbiteri gyűlést, mert a cikkhez a presbiterekkel beszélgetve akart anyagot gyűjteni. Össze is hívtam a gyűlést – padok még nem is voltak a templomban, de az oltártér már szépen készen állt. A hiánytalanul megjelent presbitereknek bemutattam Tessenyit, hogy ő Dezséry püspök úr titkára, s cikket szeretne írni. Kértem, szépen beszélgessenek a titkár úrral. De azok csak nem szólaltak meg. Tessenyi aztán kezdte a témákat:

– Hiszen itt tsz van, maguk szocialista község: igazából ez a hátere az egésznek. Püspök úr is így szokta emlegetni: ritka dolog, hogy szocialista községben templomot szenteljenek.

Ezek annál inkább hallgattak. Ez már számomra is kellemetlenné kezdett válni, így kipécéztem egy-két embert. Főleg Szabó Károlyt, aki most Burgenlandban él, mert '56-ban, a forradalom után disszidált, de csak 5 km-t, ott van gazdasága. Mondtam neki:

– Károly, hát szóljon maga. Mondjon már valamit.

– Titkár úr – kezdte a presbiterem –, nem akarom magát megsérteni, de tudja maga, hogy mi az a szocialista község? Erre mondott egy rondát. Tessenyi megrebbent, de Szabó Károly folytatta:

– Hogy jobban megértse, elmondjuk, hogy mit csináltunk tegnap öt mázsa pétisóval. Mondd el te, sógor, én már beszéltem.

– Bizony, titkár úr – folytatta a másik presbiter –, ebben a szocialista községben a tervet teljesíteni kell. A pétisót meg nem szórtuk el, de azt visszavinni a szocialista haza elleni bűnnek számít. Na, de hát megoldás mindig van. Itt van az a feneketlen tó, odamentünk, oszt Jézus nevében beleeresztettük. Hát, bizony, titkár úr, ezt csináltuk. Még mondjunk valamit...?

Tessenyi ijedten kereste a szavakat:

– Hát, testvérek, Jézus nevében békesség..., emberség ebben a világban..., az egyházban..., a házában...

Mondogatta ezeket, de aztán csak hazamentünk. Lefekvés előtt kérdezte tőlem:

- Marci, hát mit írnak, mit írnak?
 - Diktálok. Írd meg, hogy a tokorcsi nép szocialista község lett, és van ereje arra, hogy ilyen körülmények között helytálljon a mezőgazdasági munkában.
 - Ez így nem cikk, így nincs benne a szocialista előrelépés.
 - De még ez is hazugság!
- Aztán csak megszületett a cikk, és így lett később mindez szép emlékké Chicagóban. Tessényi Kornél ugyanis '56-ban elhagyta az országot.

1989. szeptember 17., vasárnap. Ha már éppen a Feltámadott napja van, méltó, hogy bejegyezzem azt a nagy mélységet is, amibe a feltámadott Krisztus siófoki temploma belesodródott:

Nyakunkon az őszi, zordra forduló idő, és templomunk távol sincsen legalább befedhető állapotban.

Gutman ács munkabrigádja nemhogy felerősödött volna, hanem gyengébb lett. Magának a mesternek a lelki erőnléte és a feladathoz való hozzáállása is mélyen süllyedt.

Valamelyik dolgozója, mielőtt lelépett volna, a munkabarakk homlokfájára gúnyosan odaírta: „Templomszentelés: 1990. december 16.”, utalva első és most már tarthatatlan dátumunkra.

A Nikl Péter által ígért ácsok irányítója még csak szerdán érkezik. A két csapat összhangjának, együttműködésének részletei még hátra vannak.

Kántorunk, a kicsi Edina is rezonál szívében e kritikus időre. Mai istentiszteletünk első énekéül a 380. számú éneket választotta: „Uram Jézus, drága kincsem... Hozd idején segítséged!” Nem a levegőbe beszélek tehát, amikor itt íróasztalomnál, a sok gyermek készítette szimbólum között így szoktam mondani: Mi a gyermekekkel építjük a templomot!

A gyermekekkel építjük a templomot – mi, akik hetven fölött járunk... De ebben az életkorkérdésben már csendesebb vagyok, mint korábban, mert most már a munka olyan fázisban van, hogy azt mindenképpen folytatni kell. Folytatni kell, mert kőművesmunka szempontjából a templom teljesen elkészült, már csak az ácsmunka van hátra. A paplakot is lealapoztuk

már, úgyhogy ott tenispályát már aligha építhetnek... Ebből a szempontból tehát nyugodt vagyok: már nem kötődik annyira az én személyemhez a munka. De nemrég még nagyon élére volt ez állítva: kétségbeejtő érzés volt átélni, hogy még el sem dőlt, lesz-e templom, lesz-e paplak, s mi itt vagyunk Máriával hetven fölött. Szörnyű gondolat volt, hogy emberileg rajtunk múlik minden; ha kiesünk, akkor nincs tovább, egyszerűen nincs tovább. Ez alól már fölszabadultam, mert bár az építkezés személyi feltételei változatlanok, ebben a szakaszban már nem a legnehezebb a munka.

Nehéz dolog a munkatársak közül az eddig említettek mellett másokat kiemelni, de feltétlenül el kell mondanom, hogy Szemerei István mindig megbízható, jó segítőnek bizonyult, különösen is a ház eladásával kapcsolatban. Aranyos, helyes a többi presbiter és presbiter asszony is: amikor ki kellett valamivel hórukkolni, akkor mindig készségesen jöttek. Reidl Erzsébet különösen is intelligens presbiterünk, a pénzügyekben ő is nagy segítségünkre van.

A szakemberek közül Gutman ács nagyon jó választásnak tűnt, mert jól el tudott igazodni Makovecz bonyolult tervei között, meg aztán több templomot és tornyot is renovált már. Brigádja tagjaival nagyon jó stílusban beszél, atya-fia viszonyban patronálja őket – mégis, valami hiányzik belőlük, nincs a brigádnak kohéziója. Jó, fiatal munkaerők estek ki nagyon hamar. Talán az is oka mindennek, hogy Gutman nem tud mindig itt lenni, ugyanis felesége agyráokban szenved, s kínos kezeléssel próbálják Pécssett gyógyítani. Mivel az időből most már nagyon kiestünk, elhatároztuk Péterrel, hogy mi magunk keresünk ácsokat, akik be tudnak kapcsolódni a munkába.

Mérműnkre, Nikl Péterre az jellemző, amit korábban mondtam Istenről meg az ő eszközeiről. Siófok tele van ugyanis mérnökkel, s az építkezés kezdetekor mondtam Jáki Andrásnak, felügyelőnknek, hogy ő ismeri a várost, kerítsen nekünk egy olyan mérnököt, aki tanácsokat tud nekünk adni. András és Péter jó barátok: lelkiileg is nagyon összhangban vannak. Mindketten szerény, kedves, melegszívű emberek. Valóban Isten adta nekünk Pétert. Nem olyan arany, amelyik csak fénylik, hanem olyan, amelyik valutaként be is váltható. Sokszor szinte lehetetlent kívánva rángatjuk őt erre-arra, de ő messze többet végez, mint amire a szerződése kötelezné. Nemcsak építési tanácsokat ad és az elszámolásoknál segít, hanem amo-

lyan mindenesünk. Felesége, egy kicsi lengyel asszony, a maga katolikus kegyességével különösen is érti annak jelentőségét, hogy templomot épít a férje. Jelképesnek is vehetjük, hogy teraszukról éppen a mi épülő templomunkra látni.

Mindezt a jót ugyanígy elmondhatom Jáki Andrásról is. Már a korábbi években is a gyülekezet legfiatalabb presbitere volt, de messze órá lehetett leginkább építeni. Amióta felügyelő lett, különösen sokat vállal. Váratlanul jött betegsége nemcsak őt, hanem bennünket valamennyiünket nagyon próbára tesz.

1989. szeptember 21., csütörtök. Ilma Taannen oului főpolgármester és felesége, valamint dr. Gáti István városi tanácselnök meglátogatják a templomépítést.

A főpolgármesternek bemutatjuk az épületek terveit, a templomot és a paplak alapjait. Nagyon élvezi a látottakat, kikérdezi a részletekről.

Búcsúzáskor megígéri: elmondja Seppänen püspökhelyettesnek, hogy a templomavatáson számítunk rá, de ha további adományt küld, annak is megvan a helye, főleg a paplaképítésre gondolva.

Templomunkban már akkor rendeztünk nagyon megható alkalmakat, amikor még csak az ég szolgált kupolául. Tartottunk itt esküvőt, keresztelőt, koncertet. De a legkedvesebbek a mindennapi alkalmak. Azt hiszem, nemcsak én szoktam megállni rendszeresen a kicsi tábori oltár előtt, hogy elénekeljem építési himnuszunkat: „Uram Jézus, drága kincsem...” Nem mondhatom azt, hogy mindig egyforma bátorsággal vagy örömmel énekelem, bizony, van úgy, hogy szorongva. De ismerjük Urunkat: ő nem hőmérőzi így az embert, egyszerűen csak szereti őt.

Az oltáron mindig van virág: legtöbbször ismeretlenek helyeznek ott el egy-egy csokrot, de most éppen az én kertészetemből található ott egy napraforgó. Ez ugyanis a kedvenc növényem, a paplak falait is körülültettem vele. Azt hiszem, a nap üzenete miatt szeretem a napraforgót a legjobban. Mert tudom: a nap akkor is van, ha nem látom. Akkor is, ha nem fénylik. Nap mindig van. Abból élünk. Így ez a növény számomra nem egyszerűen a napot, hanem az életet is jelenti. Az élet tárgyi, realiztikus valósága van benne ebben a szép virágban, amit napraforgónak nevezünk.

1989. szeptember 22., péntek. A szekszárdi ácsok lemondják a munkát.

A nyár folyamán egy diakonisszacsoport látogatott meg bennünket az NSZK-beli Neuendettelsauból. Amikor a dolgokat elmondogatva megmutattam nekik az építkezést, az egyik diakonissza nagyon aranyosan megkérdezte, hogy elkészül-e időre ez a templom, hiszen még nagyon sok munka van hátra. Szorultságomban ezt mondtam:

– Igen, de kedves testvér: mi nemcsak a finn fát mérjük köbbel, hanem a reménységet is.

Ez a „Hoffnung in Kubik”, ahogy én a magam németiségevel ezt neveztem, annyira megtetszett nekik, hogy amíg csak itt voltak, mindig mondogatták.

De azt hiszem, még egy diakonisszára is rá fér ez: remény a köbön.

1989. október 3., kedd. Makovecz Imre látogatása két fiatal mérnökével.

Nagyon elégedetlen a templomépítés ütemével.

Megérti, hogy nekem is fáj a munkák megtorpanása az iparosok felelőtlensége miatt, de azzal biztat, hogy a tervezett felavatásig a szükséges munkák mind elvégezhetők.

1989. október 6., szombat. Nikl Péterrel Vörösberényben. Isten iránti hálaadással éltük át annak örömét, hogy sok tévelygés után Hégyesy Sándorban megtaláltuk a templomépítés asztalosát. Remek műhelyében majdnem készen találtuk a tokok, ablakok négy hatalmas darabját, nagyon gondosan megmunkálva.

Nagyszerű feladatot jelent a templom építése és ezzel együtt az ízlés formálása. Csak sajnálni tudom azt a papot, akinek nem jut osztályrészül, hogy templomot építsen, és ezzel ízlést formáljon. Amikor cellődömölki pap koromban Tekus tanácsára Schulek Tibort kértem meg oltárunk tervezésére, akkor igazán megtapasztalhattam, hogy mit jelent az ízlés formálása. Ő gyorsan döntött arról, hogy az oltár egy egyszerű asztal legyen, mögötte nagy keresztrel, mindez pedig cseresznyefából készüljön, 12 szimbolikus faragással. Amikor olajos lámpa mellett éjszakába nyúlóan elmagyaráztuk ezeket a dolgokat a tokorcsiaknak, amelyeket Schulek feleségével együtt tervezett, akkor leforrázódtunk, mert a nép egyszerűen nem fogta, hogy mit is akarunk.

- Ott van Dömölkön a jó példa, az az oltár évszázadok óta jó! Oltant kellene csinálni! Menjünk már haza, mit erőlködünk itt az éjszakába menően...

Anyagilag sem nagyon értették ezt a hívek: szívesebben építettek volna téglából oltárt, amit aztán bevontak volna kárpittal. De cseresznyefát és diófát szerezni, ráadásul találni valakit, aki megfaragja ezt a nagy mennyiséget – erről tudták, hogy nagy munka. Végül is nem az győzte meg őket, hogy teológiai szempontokat magyaráztunk nekik, külföldi képeket, rajzokat mutattunk nekik, hanem egyszerűen az, hogy kértük: fogadják el, a fiatalabb nemzedék valami mást, szebbet, jobbat tud. Összeadták szépen a fát, s a közeli Nagysimonyiban találtunk is egy Fóth Sándort, akinek Isten igazi faragó tehetséget adott, s ő a saját maga által gyártott szerszámokkal el is készítette az oltárt, szép kacskaringósan kifaragva még a szőlőindát is. Így a tokorcsi templom,

bár az egész egyszerű kis szoba, az ország egyik legszebb, legeredetibb, fafaragásos temploma lett. Egyik legszebb motívuma a papi padon van, a keresztelő medence mellett; egy kancsót ábrázol, amint a víz folyik belőle. A szószék egyik szép szimbóluma pedig úgy van kiképezve, hogy azt csak a padban ülő lelkész láthatja: egy gyertyatartót ábrázol, a gyülekezet csillagának jelképével, alatta a felirat a Jelenések könyvéből: „térj meg, különben kimozdítom gyertyatartódat.” Nagyon szépen átgondolt munka ez, s a harminc év alatt igazán beérett a cseresznyefa és a dió.

Az ízlésformálás nehézségét és szükségességét már Tokorcson megtanultam. Szép feladatot jelentett e téren a harangláb megépítése is. Valami muzeális kiadványból megtudtam, hogy az 1665-ben Pozsonyban öntött homokbödögei harangtípus 14 harangjából csak 3 maradt meg: egyik éppen a tokorcsi. Addig csak egy akácfás tákolmányon lógott a harang, de most szerettem volna méltó haranglábat készíteni neki, erdélyi stílusban. Ezt is Schuleknak köszönhetem, mert ő kihalásztta nekem Reischl Gábor egyetemi tanár fiát és annak menyasszonyát, Braxatorisz Andreát. Esős időben állítottak be a tokorcsi templomba. A gondnok köhécselt, ami mindig rossz jelnek számított. Ez azt jelentette, hogy valami súlyos mondanivalója van. Pontosan így is volt.

- Tisztelendő úr, amíg vártuk magukat, bizony eldöntöttük, hogy ilyen már pedig nem lesz. Ha faharangláb, akkor jó az, ahogyan van, az akácfán. Ha viszont valami újat csinálunk, az csakis betonból lehet.

Egyik pillanatról a másikra veszélybe került ennek a két szerelmesnek a diplomamunkája. Esztétikai érvekkel nem tudtam őket meggyőzni, ezért máshoz folyamodtam. Mondtam, hogy a püspöki hivataltól kaptunk 20 ezer forintot, de azzal a feltétellel, hogy kerítést is építünk a templom köré. Mivel a faharangláb olcsóbb, mint a beton, utóbbi esetben nem építhetünk kerítést. Így a segílyt is kénytelen lesznek visszaküldeni.

- Hát azt már nem, azt már nem...

- Ebbe ne szóljanak bele maguk - mondtam -, maguk írták alá azt a papírt vagy én? Testvérek, ne kínozzuk egymást, visszaküldöm a

pénzt, vagy pedig tervem szerint építünk egy csinos, ráadásul olcsóbb haranglábat fából, mellé ráadásként még kerítést is.

- Na, jól van mán, majd csak megleszünk...

Az ízlésformálás sokszor ezzel jár. Amikor nemrég a harminc éves templomszentelési jubileumra hazamentem Tokorcsra, mondták is:

- Tisztelendő úr, bárcsak annyi 10 forintosunk lenne, ahány autó megáll itt fényképet készíteni. Jönnek az osztrákok, meglátják, aztán máris stop.

Egy másik presbiter pedig ezt mondta:

- Akkor értettük meg, hogy maga csak hozta valahonnan azt a tervet, amikor a tévében A fekete várost néztük. A Görgei-kúriának volt ilyen a faszindelye. Mondtam is az asszonynak: Te, a mienk éppen ilyen!

Az ízlés formálása ma is nagy problémát jelent. Megtapasztaltam ezt Siófokon is, ahol Makovecz hagyományostól eltérő templomtervének elfogadtatása ugyancsak rám hárult mint nemes feladat.

1989. október 17., kedd. Leverten indult a mai nap, hiszen ma estére van összehívva a presbiteri gyűlés, és rendre meghíúsult a másfél hónapja tartó fáradozásunk az ácsbrigád felerősítésére. De du. 5-kor jön Péter, és bemutatja Andrásek Péter építőmestert, aki a zamárdi építkezésekről három asztalost átirányítana ide okt. 23-tól kezdve. 1/2 6-kor cseng a telefon, s bejelentenek egy ácsot, aki Makovecz biztatására ugyancsak eljönne. Isten így válaszolt kézzelfoghatóan fohászukra a gyűlés előtti percekben: „Hozd idején segítségéd...”

1989. október 19., csütörtök. Az ég nem olyan derűs, mint ahogy ezt tegnapelőtt leírtam. Ma délben Gutman bejelenti, hogy az előző napon Péter és énelöttem elfogadott feltételt, hogy ti. 200 Ft órabérért állnak munkába, az asztalosok elutasították. Szerinte a zamárdi vállalatvezető viszont nem fogadja el azt, hogy a deszkázás alapterületét felmérve adjon költségvetést.

Este Péter azzal várt, hogy a vállalatvezető elfogadja Gutman feltételét, és hétfőn jönnék dolgozni. Kérem Pétert, hogy holnap, pénte-

ken jöjjön, hogy Gutmannal rendezzük végleg a feltételeket, nehogy hétfőn hiába jöjjenek az asztalosok.

Ez még így, dióhéjban is keserves – hát még óráról-órára és napról-napra!

1989. október 30., hétfő. A Városi Tanács ipari osztályán:

Az ipari osztály foglalkozott már Lovász János törvénytésével. Megvonta tőle az iparendélyt is, de az asztalos nem adta azt le, hanem kontárként vállalja munkáit. Már három becsapott ember is pénzek kicsalásával vádolja őt.

1955 egy szép nyári napján bekopogott hozzám a celldömölki parókián két férfi. Az egyikben megismertem tanácselnökünket, a másik Horváth Jánosként mutatkozott be. Hát, Isten hozta, leültettem, de megmerevedett a szívem is, amikor azt mondta, hogy Budapestről érkezett – és ő az Állami Egyháziügyi Hivatal elnöke. El sem tudtam képzelni, hogy mit akarnak, de kisvártatva megszólalt:

– Azért jöttem a tanácselnök úrral, hogy megoldjuk a gyülekezeti ház államosítását.

– Hogy érti ezt, elnök úr? Mit akarnak megoldani?

– Ebből gyermekotthon lesz.

– Gyermekotthon? Az lehetetlen. Ott lakik a kisegítő lelkész, Molitorisz János, a segédlelkészlakásban, valamint ott lakik az egyházi.

– Ezek már elintézett dolgok. Molitorisz esperes úr majd Mihályfára megy lakni, az egyházi pedig Alsóságra.

– Elnök úr – mondtam, anélkül, hogy igazából magamhoz tértem volna –, ezt az épületet az ifjúság saját kezűleg építette, s erről a gyülekezet semmiképpen nem mond le.

– Vegye tudomásul – mondta szigorúan Horváth János –, mi nem egyet, hanem ötszáz ilyen épületet kaptunk már az államosítások során az egyházaktól.

– Mi akkor sem mondunk le róla. Ehhez amúgy is gyűlésre volna szükség, de én azt nem vagyok hajlandó összehívni, előre megmondom.

- Lelkész úr, ugye jól tudom, hogy két hét múlva Vető püspök úr érkezik ide lelkészavatásra?

Először is elmondom a világot: ezzel meg mit akar mondani?! Valóban, négy fiatal szenteléséről volt szó: Ittzés Gábor, Asbóth László, Bödecs Barna és Magassy Sándor végzett teológusokéről.

- Gondoltam, hogy önnel bajom lesz - folytatta az ÁEH elnöke -, de majd jön a püspök úr, ő megoldja.

- Elnök úr, az egyház sokkal demokratikusabb intézmény annál, sem hogy a püspök ezt megoldhatná. A püspök úrnak ilyenhez nincs joga, csak mi adhatnánk oda, de mi nem tesszük meg.

Dr. Vető Lajos püspök

Erre már felugrott Horváth, és fenyegetően ezt mondta:

- Jó! Ennek megfelelően járunk el, kérem, azt azonban ne feledje: elmult már az az idő, amikor az urak gyerekei pesztonkát tartottak palotáikban. Igenis, a celldömölki kisgyermeket óvónő gondozza majd - mégpedig ebben az épületben! Végeztünk!

A következő két hétben izgalommal készítettem elő ennek a négy fiatalnak a szentelését és a püspök jövetelét. Vártam, de mivel Vető hivatalából nem kaptam semmit ezzel kapcsolatban, nyugodt voltam: elvonultak a viharfelhők. Elérkezett aztán a szentelés napja, gyönyörű szép idővel, nagy gyülekezettel, s Vető mellett ott volt az esperes, továbbá Pálffy professzor a teológiáról, meg a püspök titkára. E vendégekkel a nagyszobában készültünk a kezdésre, a fiatalok az irodában öltözködtek be, amikor berobbant a tanácselnök, ezúttal a szombathelyi ÁEH vezetőjével. Megérkeztek, tanácstalanul leültettem őket, hiszen kezdődnie kellett az ünnepélynek. Ekkor az ÁEH titkára odafordult Vetőhöz:

- Püspök úr, tudom nem sok idő van már a kezdésig, de ez rövid ügy, Horváth János személyes üzenetét hozom. Ő már beszélt Józsa

Mártonnal, de nagyon negatív véleménye van róla. Tudja, a gyülekezeti házról van szó. Horváth úr azt üzeni rajtam keresztül, hogy Józsa Márton vagy megoldja az épület átadását, vagy nem lehet pap, se Dömölkön, se máshol.

Ezt a pillanatot nem lehet elfelejteni. Vetőt meglepte a dolog, úgy látszik, senki sem készítette őt fel. Berzsenyi Miklós bácsi talán sejtette, hogy valami készül, de biztosat ő sem tudott. Jellemző, hogy erre Vető 1955-ben hogyan reagált.

- Nem is gondoltam, hogy ilyen gond adódik Marcival... Majd zavarában a tanácselnökhöz fordult:

- Elnök úr, ön celldömölki: mondja meg, hogy mennyi időről volna szó?

- Hat évről – mondta a tanácselnök, a hasára ütve.

- Marci – nézett rám a püspök –, hát látod, csak 5-6 évecske!

- Püspök úr! Itt van felügyelőnk is, s mi már eldöntöttük: az épület átadásához nem járulunk hozzá. Amit a tanácselnök úr mondott, azon gondolkodunk. Kétségtelen, hogy Dömölknek nincsen napközije. Ehhez az épülethez tartozik egy nagy szoba, konyha és előtér: ezt készek vagyunk átadni a gyermekeknek, itt el is férnek. Az épületről azonban szó sem lehet. Ha ezt elfogadják, jó, de ha nem, vegyék tudomásul: mi gyűlést nem hívunk össze.

Erre az ÁEH-s megint mondta:

- Mi pedig megmondtuk, hogy erről nem lehet tárgyalni. Püspök úr vegye ezt tudomásul, és eszerint intézkedjen.

E beszélgetés során már régen beharangoztak, sőt már negyed óra késésben voltunk. A fiatalok tíz évente találkoznak a volt iroda helyén, ahol akkor beöltözködtek, s ahol mindent hallottak abból, ami a szomszéd szobában elhangzott. Emlegetik ezt azóta is. Mindez engem úgy megkevert, hogy teljesen elfelejtettem azt, hogy az ilyen ünnepi alkalmakkal a torony bejáratán keresztül, hosszában kell bemennünk. A szokásos helyen, az oltár mögött vezettem be az ünnepi menetet, s csak akkor ocsúdtam fel, amikor a hatalmas gyülekezetet megpillantottam. A tömeg meg persze nem tudta ezt mire vélni, sem a ne gyedórás késést.

A püspök elvégezte szolgálatát, de még visszatértem a dolgokra ebéd közben, kicsit már oldottabb hangulatban:

- Püspök úr, tudod, hogy mit akart az elnök? Azt, hogy ma itt te hívj össze presbiteri gyűlést, és azon bejelentsd a dolgokat. De én mondtam neki: nem járulok hozzá ahhoz, hogy egy ilyen szép ünnepen, amikor négy fiatal indul a lelkészi szolgálatra, a püspök urat megalázzuk azzal, hogy ilyen gyűlést kelljen levezetnie.

Vető mindenki füle hallatára így válaszolt:

- Hát, Marci, azért ha az időbe belefért volna, akkor ezt meg kellett volna tennem. Igaz, hogy a meghirdetés kicsit furcsa lett volna.

A legfőbb gond szerinte tehát az lett volna, hogy az ülést nem egy héttel korábban hirdettük meg... Azt hiszem, azoknak az időknek az egyházpolitikája mind benne van ebben a történetben.

Ezek után én már készítettem a családomat: 1953-ban kerültünk ide, de úgy látszik, most tovább kell mennünk. De egyszer csak váratlanul betoppant a tanácselnök és a művelődési osztály vezetője:

- Lelkész úr, mutassa meg nekünk azt az épületet! Megmutattam nekik azt a nagy szobát, amire korábban utaltam. Ez akkor már gyülekezeti termünk oltártere volt.

- Itt húzunk egy falat - mondtam -, ez lehetne az óvoda nagyszobája, mellette kis előszoba, konyha, kamra: ezt tudjuk átadni, az épületet viszont semmiképpen sem.

Azon nyomban megcsináltuk a szerződést. Aztán vagy tíz évvel később politikailag már olyannak láttam az időt, hogy elmentem a tanácsra megkérdezni: a bérlemény után mégiscsak nem kellene valamit fizetniük? Az akkori, már oldott hangulatban az elnök ezt mondta:

- Tisztelendő úr, már mi is annyit gondolkodtunk ezen, csak nem értünk rá magával felvenni a kapcsolatot. De hát mindenki akkor mozog, ha szorítja a cipő.

- Elnök úr - mondtam -, akkor engem most nagyon szorít a cipő. Ez egy nagyon régi épület: sok minden szétkorhadt már, a csatornái is lógnak. Bizony, renoválni kellene, ezért jöttem önökhöz.

- Kérem, természetes, hogy jár valami, sőt már tíz évre visszamenőleg. Mennyire gondol?

Isten megóvott attól, hogy összeget mondjak, ugyanis én úgy gondoltam, hogy ha 15-20 ezret kapok, az már óriási dolog lesz. De akkor nem ezt mondtam, hanem azt, hogy ők bizonyára máshol is bérelnék

helyiségeket, s van légköbméterenkénti egységárunk. A titkárnő kisvartatva meg is csinálta a kalkulációt:

– Elnök elvtárs! A mi béreleményi átlagunk alapján ez bizony 65 ezer forint.

– Ha annyi, akkor annyi.

De én akkor meg azt mondtam a tanácselnöknek:

– Önöknek, elnök úr, vannak munkabrigádjaik, s ez nekünk nagyon nehéz dolog. Kérem, csinálják meg ezt a munkát ennek az összegnek a keretében!

– Jól van, megcsináljuk.

Gyönyörű szépen rendbe hozták, s ez a tip-top épület azóta is komoly bevételi forrást jelent a celldömölki gyülekezetnek. Isten a rosszból valóban valami jót hozott ki!

1989. november 17., péntek. A rádió meteorológiai jelentései az építkezés egyik-másik szakaszában főszerepet játszanak.

A templom befedéséért folytatott küzdelemből Gutman csak kelletlenül, félvállal veszi ki részét, mert nincs ínyére, hogy az ácsmunka költségeit majd levonjuk az ő vállalati munkadíjából. Hihetetlen felelőtlenességgel többször is kijelentette, hogy nem kellene tél előtt bedeszkázni a templomot, nem törődve azzal, hogy a templombelső milyen károsodást szenvedne a beázással, és azzal se, hogy ez esetben a tél folyamán nem tudnánk a templomon belül esedékes munkákat elvégezni.

1989. december 4., hétfő. Du. fél 5 és 7 között fogadás a finn nagykövetségben Budapesten, Finnország nemzeti ünnepe alkalmából. (Az ország önállósága 1918-ban.)

Városunk tanácselnök-helyettese és a Finn–Magyar Baráti Társaság elnöke hívott meg, és vitt el a fogadásra. A nagykövettel is válthatam néhány szót, elmondva, hogy Krisztus hajója finn segítséggel épül Siófokon. A részletek is érdekelték. Hívtam, hogy alkalomadtán tekintse meg az építkezést. Kértem, hogy tiszteljen meg jelenlétével az 1990. június 30-i templomavatáson.

A fogadáson merült fel annak gondolata, hogy az építkezésről cikket kellene írni a „Négykezes” című finn–magyar kiadványban, és az építés hírért eljuttatni a finn–magyar testvérgyülekezetekhez is.

1989. december 9., szerda. Telefon Békéscsabára Táborszky László es-
peressel:

Hozzájárul ahhoz, hogy gyülekezetüktől kölcsön kapjunk építő állványokat és pallókat. A kölcsönzési díjat adományként a siófoki gyülekezetnek szánják. Elintézi, hogy teherautójuk elszállítja, úgy-
hogy nekünk csak az üzemanyagot kell fizetni. Mivel ők is nagy építkezésben vannak, messzemenően értik gyülekezetünk építke-
zésének gondjait.

A celldömölki iroda nagyon kedves volt számomra a hirdetőtábláért is, amelynek motívumait a tokorcsi templomépítés kapcsán rajzoltuk meg. A különböző kazuálékat, lelkészi szolgáltatásokat tüntettük fel, ne-
hogy elkallódjanak az anyagönyvezendő adatok. A keresztelés jelképe egy kancsó volt, az esketése két egymásba kapcsolódó karikagyűrű, köz-
zépen keresztrel, a temetése pedig egy nyitott sír.

A hivatalt azonban elsősorban nem a tárgyak miatt szerettem, ha-
nem azért a lelkészi közösségért, amellyel akkor hétről-hétre rendszer-
esen összejártunk. Az így kialakult fraternitás előzménye, hogy Cell-
dömölkön, lévén az egész Kemenesalja fővárosa, legalább hetente meg-
kellett fordulniuk a környék lelkészeinek, hiszen itt voltak a hivatalok,
a nagyobb üzletek, a kórház. Már odakerülésemkor, 1953-ban felme-
rült: mi lenne, ha ezeket a bejöveteleket egy napra tennénk, s egyúttal
közösen készülnénk az igehirdetésekre? Együttlétünk kötetlen beszél-
getéssel kezdődött, hiszen mind családapák voltunk otthoni gondok-
kal, tanítási és beszerzési kérdésekkel, így jó volt feltöltődni ebben
a közösségben. Azután együtt tanulmányoztuk az igét: mindenkinek
megvolt a maga előzetes feladata kommentárak olvasásával, az ige fel-
tárásával, esetleg mai szempontok megkeresésével. Ez az igazi homile-
tikai közösség, amely mindannyiunk épülésére szolgált, 33 év alatt talán
ha tízszer maradt csak el. Néha csak négyen-öten voltunk, máskor akár
tizen-tizenöten is. Nemcsak a környező helyekről jöttek be a kollégák,

hanem még Pápáról és Szombathelyről is. Tekus, Csizmazia Sándor, Fehér Károly a közelben lakott, de nagyon örültünk annak, amikor Lehel Ferenc is köztünk volt Szombathelyről, hiszen az ő hozzászólásai is nagyon áldottak voltak.

Azóta is érzem, hogy ilyen közösségre minden lelkésznek szüksége volna. Ugyanis legalább két nagy veszélynek állandóan ki van téve az igehirdető: könnyen lemezserűvé válhat, még akkor is, ha Isten Szentlelke kíséri meditációját. A másik veszély, ami óhatatlanul együtt jár a lelkészi szolgálattal: az elszegényedés, ha nincsen társ, akitől át lehetne venni szempontokat. Áldom Istent, hogy Kemenesalján ilyen lelkésztestvéreket adott, akikkel együtt tudtunk harcolni az ige üzenetének megszólaltatásáért.

A dömölki lelkészi hivatal bemutatásához tartozik az a szolgálati napló, amit használtam: az anyagyülekezet és az öt filia hivatalos bejegyzései alatt féltényérnyi sávba a „ház eseményei”-t, a domus törtériáját írtam be: mindazt, amire egy lelkész akkor föl kellett, hogy figyeljen. Így került be a lelkészi naplóba a holdra szállás, egy világot rengető tragédia, földrengés, a helsinki konferencia, vagy akár egy jellegzetes bélyeg abból a korból.

Különösen meleg szívvel gondolok arra, amit 1956-ban írtam ebbe a naplóba.

1989. december 16., szombat. **Pirossal jelzem naplómhan ezt a napot, amely ez évi naptárunkban sokáig úgy szerepelt, mint a templom felavatásának napja. Ma, amikor ez a reménységünk éppen félévvel eltolódik, kérem Istent, bocsássa meg az építkezés vezetésében elkövetett mulasztásaimat; könyörüljön azokon az iparosokon, akiknek felelőtlenségén ez a késlekedés elsősorban múltott; és mutassa meg ennek a kicsi gyülekezetnek, hogy ő az Úr, még ilyen keserves rosszból is valami jót tud kibányászni.**

1989. december 17., vasárnap. Nikl Péter, Jáki A., Józsa M. Gutmannál.

Mindhárman úgy látjuk, hogy Gutman valóban nem hajlandó tudomásul venni a június 30-i befejezést. Valószínűleg azon is lesz,

hogy bizonyítsa: ez lehetetlen célkitűzés. És ez nem a mi légből kapott aggodalmunk, mert Andrások munkába állítása kapcsán, több hónappal ezelőtt éppen előttünk jelentette ki, hogy ő tudatosan lassította és el se kezdte a torony munkálatait. Akitől ez kitelte, kitelhet ez a praktika ezután is. Mi hangsúlyoztuk, hogy ne képzelje magát pótolhatatlannak! A realitások talaján állva mégis az a helyzet, hogy Gutmanhoz képest másik választásra akkor gondolhatunk, ha ez a másik iparos erős csapattal jön, és anyagi érdekeltség feltételét magában foglaló szerződést ír alá. Olyan szerződést, amely azzal is számol, hogy télen lehetnek, sőt lesznek is külső munkára nem alkalmas napok és hetek, és ő mégis vállalja 1990. június 30-át. Péternek van elgondolása Gutman felcserélésére.

1989. december 18., hétfő. Telefon a Műemlékvédelemtől:

Egy izgatott női hang kikéri magának, hogy igazságtalanul kiszereztettem őt az Evangélikus Élet legutóbbi számában. (Fabiny Tamás interjújáról van szó, amelynek során elmeséltem, hogy egyebek mellett milyen nehéz dolgom volt a Makovecz által megálmodott cserép beszerzése.)

Legjobban az fáj neki, hogy úgy írom le, „valami vizes rongy” volt a homlokán. Valójában nem a homlokán, hanem a halántékán, és nem is rongy, hanem zsebkendő (Mondtam neki, hogy én kendőt írtam.)

Az egész Műemlékvédelem rossz pontot ad nekem, mivel nemrég volt Makovecz Wekerle-telepi vitája a Műemlékvédelemmel, és azóta Makovecz dühös a műemlékesekre.

Elmondtam, hogy én az előadónő iránt csak hálát érzek, és ez a cikkből is kiderül. Ha valakit érzékenyen érinthet a cikk, az Makovecz – éppen ittlétekor adtam kezébe az újságot –, mert ő azt hitte, hogy nevére minden ajtó megnyílik.

Végül is emlékezett arra, hogy Jézus nevének említése határozottan békeességet munkált benne, és ígérte, hogy eljön, megnézni a templomot.

1989. december 20., szerda. Ignác Imre építésvezető és munkatársa jön Szekszárdról, hogy tájékozódjon a templomépítés felől.

Kész arra, hogy az építkezés hátralevő munkáit elvégezze. Vállalja az eddigi 220 Ft/óra rezi munkabért. Fővállalkozó minőségben állna munkába, mivel GMK-juk mindenféle szakiparossal rendelkezik.

Szerződést ír alá az 1990. június 30-át figyelembe vevő ütemtervet elfogadva. E szerződés értelmében a vállalkozót az idő be nem tartása napi 8 ezrelékes kötbér levonása terheli.

Nagy ács csapat áll a GMK rendelkezésére, és van elegendő létra-állványuk és pallójuk.

1989. december 22., péntek. Presbiteri gyűlés.

A presbiterek egységesek abban a meggyőződésben, hogy Gutman Jenő, saját kifejezésével élve, késleltette 1989 folyamán a templom-építés munkálatait, és ezért maradhatott lefödötlenül a templom a tél beálltával is. Egy új félév sok feladatát ezek után nem merik rábízni, annál kevésbé, mivel szerződést Gutman nem akar kötni, és nem hajlandó figyelembe venni azt az ütemtervet sem, amely a főmunkálatok befejezését, illetve a félkész templom felavatásának idejét 1990. június 30-ban jelöli meg. A gyűlés megvonja Gutman Jenőtől a megbízást a templom építésére.

A presbitérium bizalommal fordul Ignác Imre építésvezető irányába, remélve, hogy a róla kapott információk értelmében a templom és torony építési munkálatai szárnyra kapnak, és ez lesz az igazi, meggyőző érv mellett, hogy az építkezés érdekében ezt a váltást halaszthatatlanul meg kellett tenniük.

1989. december 30., szombat.

Gutman Jenő elszállítja állásfáit és a gépi felszerelését. Elviszi a kőműves által itt hagyott gépi felszerelést és három talicskát. Végül le-
törli nevét a hirdetőtábláról.

Míg folyik a rakodás, a megürült, óriási templomban, van időm az Úrhoz fordulni: hosszabbítsa meg ezt a csodálatos időjárást, és az új ács csapatot tegye alkalmassá arra, hogy az eddigi csigalassúságú munka szárnyra keljen.

Isten páratlan élményt rendelt nekem 1956-ban. Október 23-a Nyíregyházán ért egy evangélikáció. Egyszer csak észrevettük, hogy innen oda nem tudunk átmenni, mert orosz tankok szelik keresztbe a várost. Csak később értettük meg, hogy mire mennek a dolgok. Ott ragadtam, abba kellett hagynom az evangélikációt, majd döbbenetes öt nap során Nyíregyházától a harcoló Budapesten át Győrig és Celldömölkig keresztmetszetben láthattam Magyarországot 1956-ban.

Szívesen beszélek erről, mert csak 1989. június 16-a, Nagy Imrék temetése óta tudom, hogy legális volt, amit 1956-ban naplóba írtam. Örülök, hogy nem vágtam ki zsilettel akkor írt soraimat, mint azt néhány kollégám tette... Jó barátom, Joób Olivér hívott evangélikálni kedves városomba. A szolgálatok előtt családokhoz mentünk, s egy napon kifogtunk egy olyan helyet, ahol nagyban hallgatták a rádiót. Ott voltunk, amikor Gerő beszéde elhangzott, majd géppuskák ropogása hallatszott aláfestésként. Akkor értettük meg, hogy miért vonult át Nyíregyházán vasárnap óta olyan sok páncélos. Nyilvánvaló volt, hogy az evangélikációt nem lehet folytatni. Igen ám, de én ott ragadtam: mi lesz velem? A gyülekezet aztán ügyesen megoldotta, hogy a Budapestre indított első élelmiszerszállítmánnyal együtt én is helyet kapjak a teherautón. Hátul, a kenyerek között kuporogtam egy társammal együtt. Csodálatos örömmel mentünk Budapest felé: ahogy végighajtottunk az örömmámorban úszó Debrecenen, az emberek mindenütt kiabáltak nekünk, Isten áldását kívánták az egész pótkocsis kenyérszállítmányra. Szolnokra érve aztán megdöbbsentünk. A már napokkal a forradalom előtt beözönlő tankok itt megálltak: a beláthatatlan síkságon tank tank hátán várakozott. Átszellemült hangulatunkat ez sem befolyásolta, mentünk tovább a főváros felé. Az emberek gerendából, betonból aranyos torlaszokat építettek, nekünk persze széthúzták ezeket, így továbbmehettünk. De Vecsésen már orosz katonák állták utunkat. Átmozgatták az egész autót, lehetőség szerint még a kenyereket is meg kellett lazítani. Egy bekötött fejű kirgiz katona egyetlen hátizsákomat is átkutatta. Egyszer csak kibukott belőle étkezési dobozom, amely véletlenül olyan zöld volt, mint amilyenek a katonai eszközök szoktak lenni. Erre a másik is rohant oda géppisztollyal, hogy bontsak ki mindent. Jött a Luther-kabát, nézték, mi az. Nyissam ki a dobozt, paran-

csoltak rám. Mondtam, hogy kusáty, elemózsia van benne. Vecsésig persze már megettem a Nyíregyházán kapott csirkét, de a csontjai még benne voltak... A géppisztolyos ruszki erre lökött egyet az én kirgizemen, s elküldte ide meg oda...

Vecsésen aludtunk egy családnál, s másnap, a kenyérré való tekintettel, beengedtek Pestre.

1990. január 2., kedd. Az újrakezdés várva várt napja is példázza, hogy nemcsak minden kezdet, de minden újrakezdés is nehéz:

- 9 órakor 5 gépkocsival megérkezett Ignác Imre és ígérete szerint 12 embere. Mindent szemügyre vesznek.
- 10-kor kiderül, hogy most csak 4 ember áll munkába (a deszkázást folytatják), 7 nem most, hanem csak 8-án kezdi a torony építését.
- 10-kor megérkezik az állványozó, és pótolja a Gutman által leszedett állványok egy részét a torony felőli belső oldalon.
- 12-kor a 4 is elmegy, mivel szerszámuk sincsen, és csak másnap jönnek.
- Másnap reggel 7-kor csak ketten érkeznek, kezdik a munkát. A másik kettő sehol, pedig éppen nekik van Siófokon szállásuk. 10 óra körül érnek ide.
- Remélem nagyon, hogy MÉGIS lesz itt lendületes munka, és nem fogjuk restelni magunkat a váltásért.

1990. január 3., szerda. Kérvény a Városi Tanács VB-nek. Gyülekezünk arra kéri a VB-t, hogy a paplak telkét is adja ajándékba, és 577 000 Ft tartozásunkat engedje el.

1990. január 2–5., keddtől péntekig. A templomépítés próbás napjai.

A négy ácslegény későn jön, még később mászik az állványokra. 11-re inni, bevásárolni mennek, 13-kor ebédszünet, 15 órakor eltávoznak. Pénteken már reggel elmentek azzal, hogy majd hétfőn folytatják.

Telefonálok Szekszárdra a Kisszövetkezethez. Hol van a négy ács? Megtelefonálják. Hétfőn beindul a munka! Ez így is kell, hogy legyen, mert január 11-én jön Makovecz.

Január 3-ról 4-re virradó éjszakán elloptak kb. 15 stáflit, 6-8 1 collos deszkát, legalább 10 000 Ft értékben. A kinyitott kapun az óvoda felé vitték el?! A rendőrség jegyzőkönyvet vett fel.

URAM, MÁR AZ ÚJ ESZTENDŐBEN IS ELTELT SOK SZÉP MUNKANAP ANÉLKÜL, HOGY AZOKAT IGAZÁN FELHASZNÁLTUK VOLNA AZ ÉPÍTKEZÉSSEN. MÉGIS TUDOM: NEM ENGEDED MEG, HOGY MUNKÁNK MEGSZÉGYENÜLJÖN. EGY MOZDULATTAL KERESZTÜLHÚZOD ÉPÍTKEZÉSÜNK AKADÁLYOZÓINAK ROSSZINDULATÁT, ÉS EGYENES, NYÍLT ÚTTÁ LESZ AZ EDDIGI GIRBE-GURBA!

Az egész Váci út, amelyen bevonultunk, tele volt tankcsapdákkal. Lövések is hangzottak. Az éhes pesti nép észrevette, hogy kenyeret hoztunk, kitédültek az autókhoz, mi meg csak osztogattuk a sok kenyeret. Nagyszerű érzés volt csak dobálni, dobálni a kenyeret, de úgy, hogy lehetőleg kézbe pottyanjon. Miután a kenyér elfogyott, elváltam az emberektől. Innen is, onnan is lövöldözés hallatszott. Mivel most már mindenképpen gyalog kellett továbbmennem, a Margit-hídon szerettem volna átjutni a budai oldalra, de az ott álló ruszlik miatt semmiképpen sem lehetett. Útközben láttam a szétvert kirakatokat, amelyek tele voltak áruval, de senki nem nyúlt hozzájuk. Ebben semmi mese sincsen, magam is láttam ezt, bármit elrakhattam volna én is. A forradalomnak kétségkívül megvolt ez a becsülete. Aztán estefelé már át tudtam jutni a budai oldalra, s az ORFI közelében csoportosuló tömegben megkértem valakit, hogy fogadjon be éjszakára, mert Celldömölk, ahová menni akarok, még messze van. Be is fogadtak – érdekes módon éppen egy kommunista családhoz. Árnyalt beszélgetést folytattunk, pláne miután megtudták, hogy pap vagyok, de a maguk módján azért lelkesedtek ők is, érezték, hogy Magyarországon akkor nagy dolgok történnek. Ahogy éjszakába nyúlóan beszélgettünk, a kommunista lassan kezdett már hazafivá átvedleni. Szívélyességük, hogy az éjszakát náluk tölthettem, talán azzal is magyarázható volt, hogy két nagy kenyérem egyikét náluk hagytam.

Másnap aztán háztól házig ugrálva, jobbra a Duna partján, Kelenföld irányába mentem. A lövöldözések közepette eljutottam az állomásra, ahol akár páncélost is lophattam volna, ruszki páncélost. Akkor jött ugyanis ki a tűzszünet rendelete, s az oroszokat már megfergette a forradalom. A hazafiak rölapokat osztogattak a tankisták között, akik kormos ruhájukban kiugráltak a tankokból, s összeölelkeztek a magyar lakossággal. Az oroszok olyan örömmel fogadták a megbékélésre, az öldöklés befejezésére felszólító röpcédulákat, hogy gazdátlanul ott hagyták tankjaikat. Kelenföldön vonat persze egyáltalán nem volt, de rebesgették, hogy két kocsi talán majd elindul Győrbe. Aznap erre nem került sor, így az éjszakát ott kellett töltenem. Másnap azonban felvettek erre a vonatra. Győr is csodálatos volt azokban a napokban, de aztán hamar kaptam vonatot Pápára, így elmentem arra. Szombaton este pedig, ahogy egy paphoz illik, megérkeztem Celldömölkre. Ott persze nagy örömmel fogadtak a sok aggodás után. Molitorisz bácsi mondta, hogy jól aludjam ki magam, mert ő fog prédikálni. Textusválasztására is emlékszem: Dávid és Góliát történetéről beszélt, ami frappáns választás volt, hiszen a kis Dávid parittyaköve éppen most koppant a nagy Góliát homlokán.

Egy igazán lelkes istentisztelet után nézhettem szét a városban, ahol bizony voltak itt-ott galibák, mint például az orosz emlékmű kötéllel való lerángatása. Az oroszok mindenestre befészkeltek már magukat: Celldömölk néhány pontján már páncélosok álltak, ezek nyilván arra vártak, ami később be is következett.

1990. január 10. URUNK, KÖSZÖNJÜK AZ AJÁNDÉKBA KAPOTT JÓ IDŐJÁRÁST. ENGEDD MEG, HOGY FOLYTATODJON! JÉZUSÉRT KÉRÜNK, HALLGASS MEG MINKET!

1990. január 12., péntek. A Magyar Hírek, a magyarok világlapjának újságírója, Zika Klára cikket írt a lap karácsonyi számába Krisztus hajója címmel. A lap fotósa, Csígó László a blokkház tetejéről készített fényképen páratlanul jól örökíti meg a templomhajó bordázát, a hajó formáját. Zika Klára keresztyén szívének bizonyossága

kellott ahhoz, hogy a cikk a világ magyarjainak figyelmét felhívja Sifokra és benne Krisztus hajójára, amely kész felvenni és befogadni minden erre járó.

1990. január 25., csütörtök. A lopások krónikája következik, mert ahol templomot építünk Istennek, ott a Sátán is felépíti a maga kápolnáját (Luther)!

Kb. három hete fedeztük fel, hogy a templom óvoda felőli oldalán elhelyezett stáflicsomóból 10-12 darabot és 5-6 szál másfél collos deszkát elloptak.

Pár napra rá kb. 3 m³ stáflianyagot hoztam a Tüzepről, gondosan rögzítettük a csomót, és másnapra 6-8 stáfli hiányzott belőle. A rendőrségen jegyzőkönyvbe vetettem az esetet, de ki se szálltak.

Az imahét első estéjén egy, a szemközti házban lakó katolikus testvér mondja, hogy a ház melletti betonkamrában olyan deszkákat és szigetelőgyapotot lát, amelyeneket az Oulu-parkban szokott látni. Megállapítottam, hogy valóban tőlünk való. Segítséget kértem egy arra haladó URH rendőrökcsitől. Ők megállapították, hogy a mi anyagjainkból van összeállítva egy nagy fakeret nejlonfóliával, amely ugyancsak a mi raktárunkból való. Mivel a rendőrökkel közöltem, hogy a raktárkulcsot csak bizonyos csoportvezetők kezelhették, rövidesen kiderült, hogy a templom deszkázatán dolgozó emberek vezetője, Andrások a tettes. Az okozott kárt megfizette, de kérdés, hogy a többi esetben nem volt-e benne a keze?

Azóta növeltük a templom melletti világítást, és a szomszéd Bogárdi Józsefet alkalmazzuk éjjeliőrnek.

Amikor Makovecz északi kapujára gondolok, amelyet angyalszárnyak kereteznek, Luther imájával könyörgöm: „ŐRIZŐ ANGYALOD LEGYEN VELEM, HOGY A GONOSZ ELLENSÉG ERŐT NE VEHESSEN RAJTAM”.

Bekövetkezett az a bizonyos november 4. Akkor még csak vezetékes rádiók voltak, amelyek állandóan bekapcsolva működtek. Késő este, ahogy nagyon fáradtan lefeküdtünk, még hallgattuk a híreket, aztán vasárnap hajnalok hajnalán, még sötétben orosz nyelvű beszédre éb-

redtünk: „znyimányie, znyimányie...” Az orosz támadásra ébredtünk hát, s akkor hangzott el Nagy Imre drámai kérése: „segítsetek, segítsetek, segítsetek!”, majd a szovjet csapatokhoz intézett kérése, hogy ne lőjenek a magyarokra. Tudjuk jól, ez hatástalan volt, akkor mégis el kellett hangoznia. Az ezt követő időszakban celldömölki paplakunk valóságos lágerként üzemelt, hiszen a nyugatra menekülő áradatból sokan nálunk szálltak meg. Volt olyan, hogy 30-40 ember aludt nálunk erőt gyűjtve az utolsó nagy menetelésre a határig, amíg még vagy 40 km-t jelentett. Vastag szalmát hordtam egy helyre, azon aludtak a legtöbben ilyenkor. Akkoriban a vasútállomás kalauzai így kiabáltak: „Beszállás! Indul a vonat Celldömölk, Sopron, Bécsújhely, Bécs felé!”

Később aztán nagyon megszigorodtak az ellenőrzések, de akkor is segítettem az eligazodásban, többeket motoron vittem Mesteri felé, hogy egy bizonyos patakvonulat mentén eltaláljanak Ausztriába. Észrevettem, hogy itt az emberek mennyivel kitanultabbak, mint én voltam munkácsi szökésemkor: a kisgyerekeket mákkal vagy más szerekkel kicsit elzsongították, nehogy a határsávban kezdjenek el bőgni.

Sok ilyen esemény közepette felemelő élményem volt, hogy magáról Kemenesaljáról vagy Celldömölkéről nagyon kevesen mentek el. Akik mégis elmentek, azoknak így kellett cselekedniük, mert az életük volt veszélyben. Ilyen volt az a Szabó Károly, akiről a püspöki titkár tokorcsi cikkírása kapcsán már említést tettem, mert ő a forradalomban gyűjtő beszédeket tartott. Az ő szökésére úgy került sor, hogy amikor a karhatalmisták keresték, akkor a kertek felé menekült ki a házból, majd Tokorcstól elfutott Nagysimonyiig, ahol sikerült egy kerékpárt szereznie. Erre felrakott vagy 10-12 facsometét, s így indult el ballagva a határ irányába.

Amikor aztán gyanúsabb alakok közeledtek, akkor szépen lehúzódtott az út mentére, és elkezdte ültetni a fát... Aztán néhány kilométerrel arrébb ismét csak ültetett – amíg csak el nem fogyott a fa, és el nem fogyott Magyarország...

1990. január 25., csütörtök. **Január folyamán naponta azon szorongtam, hogy egy igazi téli vihar, nagy hóval megrongálja, tönkretesz a már nagyjából bedeszkázott kupolánkat, mivel a torony felől, te-**

hát északról nincs tartása, támasztása. Ez Gutman diadalát jelentette volna, aki a kupolát csak valamikor tavasszal akarta bedeszkázni. Ám az Úrnak csak egy szavába került az, hogy november óta enyhe és munkára alkalmas napok következzenek, és így az ácsok ma már berakhatták a szarufákat a hajótető e kritikus oldalsó szakaszán. „Hozd idején segítségéd...”

1990. február 1., csütörtök. Legyen áldott az Úr, aki templomát építi, mert megjött a válasz az 1988 májusában beadott kérvényünkre, a budapesti Vám- és Pénzügyőrségtől, amelynek értelmében a 191,84 m³, 2 502 624 Ft-ot érő finn ajándékfa vámját 500 Ft-ban állapították meg, vagyis megadták a vámmentességet!

1990. február 3., szombat. Telefon Makovecz Imrétől. Beszélgetésünk fonala:

– Marci bácsi, figyeled-e a franciaországi csapást, amit a 171 km-es szélviharok okoztak? Be van-e deszkázva a templomhajó északi nyílása?

– Nincsen, de hétfőn megmondom, hogy azzal kezdjek!

– Hétfőig még túl sok idő van! Hát a torony milyen magasra van építve?

– Semmilyenre, mert nincs Siófokon akkora daru, amely a királyfát be tudná emelni!

– Hát nem akad Siófokon harminc markos ember és ügyes ács-csoport, hogy csigával, kötelekkel felhúzzák?

– Ez a megoldás szóba sem került! Várjuk a darut a jövő héten!

– De ha ez az iszonyatos szél elkapja azt a lyukas tetőt, akkor az rettentő rombolást végez!

– Akkor, Imre, most szombaton nincsen más, mint hogy reménységünk legyen erősebb, mint a szélvihar!

– Csakhogy a realitásokkal is számolni kell az építkezéseknél.

– Legyen áldott az Úr, hogy a reménység is realitás! Pénteken, úgy látszik, nem értél ide: legközelebb mikor jössz?

– Február 6-án, kedden – amint szoktam, 5-6 körül.

1990. február 5., hétfő. Nagyteljesítményű Poclairn daru érkezett Szekszárdról, és beemelte a királyfa 1. egységét a szükséges szarufákkal együtt. Mihelyst az ácsok elkészülnek, újra eljön, hogy beemelje a királyfa 2. egységét is.

Dömölki élményeimet egy kedves kis történettel zárnám. Csodálatos képanyagot gyűjtöttem össze az elmúlt idők különböző építkezéseiről, oly módon, hogy kihirdetem a gyülekezetben, hogy hozzák el nélkülözhető fotóikat. Az egyik képet külön be is rámáztattam, s kitettem a falra, mert olyan sokatmondó volt. 1897-ben készült, amikor a dömölki ősi artikuláris templomot átépítették a mostani formára. A képen a munkások még nem csigával dolgoznak, hanem rézsús pallókon tolják fel az anyagot a kőműveseknek. De éppen ebédidő van, mert az asszonyok hozzák az ételt. Az építkezéshez használt csodálatos faanyag a kép előterében látható, mellette a gondnok, egy sömjéni parasztember. De ő olyan jó fejű gondnok volt, hogy az építkezést maga vezette. A lelkésznek, Nagy Sándornak nem volt más feladata, minthogy egy gyűlésen elindítsa az egészet, oly módon, hogy megállapították a bankkölcsön összegét, amelyet aztán a konszolidált időkben egyházfenntartói járuléokban behajtottak. Horváth Jani bácsi, a képen látható gondnok olyan akkurátus ember volt, hogy a régi jegyzetek között találtam egy papírt, amely szerint ő a kiscelli állomáson megvizsgálta a győri Krauss cégtől érkezett épületfaanyagot. Vizsgálata eredményei: „öt vagon közül az egyiket nem fogadja el, mert a faanyag pétörszögös”. Úgy képzelem, hogy Horváth János itt megmutatta Kraussnak, hogy ő a gondnok, s a neki nem tetsző küldeményt visszajuttatta Győrbe. Egy hétre rá aztán megkapta az új vagon a Krauss-cég udvarias írásával: elnézést kérnek, és küldik a kifogástalan anyagot. Máskor is megbecsült rendelkezésére áll az ekléziának. Természetesen Krauss úr nem csinált mást, mint átforgatta a faanyagot, hogy felülre most már jó minőség kerüljön. A legfontosabb számomra ennek a parasztembernek a viselkedése: lám, mit jelent, ha valaki gondnokként helytáll az ekléziában.

Ez mind megszólalt arról az egy fényképről.

1990. február 19., hétfő. A Képző- és Iparművészeti Lektorátus levele:

Péterfy László elkészítette a „feltámadott Krisztus” szobrot.

A lektorátus a szobrot „a művész munkássága kiemelkedő értékű darabja” minősítéssel látta el, eszmei értékét 850 000 Ft-ban állapítja meg.

A ténylegesen fizetendő összeg 200 000 Ft, amiben már kezdetben megállapodtunk.

1990. március 6., kedd. Értekezletet hívtak össze a templomnál, amelyen megjelent a Városi Tanács

Építési Osztályának jogi képviselője és a Tűzoltó Parancsnokság századosa egy másik tiszttel.

A tűzoltóság két kifogása: A felhasznált faanyag nem volt teljes egészében Tetol B lángmentesítővel kezelve, illetve: a szomszéd telek lakatlan épülete túl közel van a templom keleti bejáratához. Meg akarja állapítani azt is, hogy tervbe van-e véve tűzcsap felállítása tűzfecskendő részére.

Megállapodtunk abban, hogy a gyülekezet megveszi a szomszédtól a 14 négyszögölnyi területet, és azt 2 méter magas téglakerítéssel veszi körül. A tanács ezután kisajátítja a túl közel fekvő épületet, és annak területével kiszélesítik az Oulu-parkot.

A Tetol B kezelés részben megtörtént, illetve folyamatosan történik. Megfelelő tűzcsapról gondoskodunk.

Külön regénye van annak is, hogyan szereztem harangot Mersevátton 1959-ben. Ehhez ugyanis még háborús gránátokat is felhasználtunk. Négy mázsa rézneműt le kellett adni ahhoz, hogy másfél mázsa harangércet kapjunk. Mindezt ráadásul jó drága áron. Szerencsére akkor

még nem gyűjtötték a különböző rézmozsarakat, így a gyülekezet tagjai hordtak össze annyi rezet, hogy csak úgy fáj a szívem érte. Szerencsére egy merseinek eszébe jutott, hogy a disznóól mellé ástak el annak idején egy csomó háborús hüvelyt. Ezt kiásták, valami másfél mászát nyomott, és beadták a többihez. Még a híres szentmártoni tsz-elnök is adott, aki pedig annyira kommunista veretű ember volt, hogy az ő falujában sosem oszlott fel a tsz. De beleváló emberként azt mondta, hogy tűz esetén mégiscsak jobb a harang mint egy vasdarab.

Azután a celldömölki templomot kellett felállványozni, s a háborús sérülések nyomán teljesen felújítani. Majd ravatalozót is építettünk, mert saját temetőnkbe addig messziről, a katolikus temetőből kellett odacipelni a koporsót. Nem egyszer nekünk, papoknak kellett a koporsóvivő-botot megfogni, nehogy megcsússzon egy-egy idős bácsi. A hetvenes évek végéig a filiákban is mindent renoválni kellett: Sömjénben az iskolatemplomot, szép toronnyal, Mesteriben, ahova nem tudtunk templomot építeni, a nyamvadt harangtoronyt kellett rendbe hozni.

1990. március 7., szerda. A **templom padlófűtésének megterveztetése a Gázért vállalat tervezőjével.** Külön kértem, hogy a sekrestye megbízható fűtést kapjon, mert az a gyermekalkalmak helyisége is lesz!

1990. március 7., szerda. **Kérvény a Művelődési Minisztériumba: Meltányosságból kérjük az 1988. és 1989. évi áfa kiadásaink visszatérítését, csatoljuk hozzá a számlákat. Mellékelünk egy novemberben készült szép fényképet. Patakiné Bucsky Mária testvérünk két nap alatt készítette el ezt a sürgős kimutatást, a rengeteg számla feldolgozásával.**

1990. március 11., vasárnap, kora reggel; a **Juventus rádióadás keretében műsor hangzott el a templomépítésről.** Az építkezés előkészítéséről és a finn fa ügyéről beszéltem. Nikl Péter arról szólt, hogy mi okozza a tűzoltóság fenntartásait az építéssel kapcsolatban. A Városi Tanács illetékesek szerint három éve, az építési engedély kiadásakor még biztosnak tűnt, hogy a város kisajátítja azt a telket,

amelyen az a romos épület áll, s amelynek közelsége tűzrendészeti-
leg megengedhetetlen. Most ezt a tanács le fogja bontani.

1990. március 7–17., szerdától szombatig. Tíz napon át folyik a cserép-
lyukasztás. A munkák 80%-át az a Tikkel Pali bácsi végzi, aki rokkant
lábával nagyon korlátozva van a mozgásban, de itt óriási hűséggel
és szeretettel áll helyt, feleségével együtt. Dolgoznak még: Gamauf
Károly, Hartenstein József és Józsefné, Reichert Imre és Imréné Ba-
latonszárszóról, Varga Tibor és Tiborné, Futó Tibor, Orgován Gi-
zella, Blázy Árpád, Buchenauer Henrik, Isó István, dr. Jamrich Zol-
tán, Varga Gyula és Jung János Siófokról.

1965-ben kezdtük felismerni, hogy a celldömölki paplak sem marad-
hat olyan állapotban. A gyülekezet története folyamán ez a negyedik
parókia még száz éves sem volt, ellenben híján volt mindenfajta szi-
getelésnek. A víz mindenütt az ajtó magasságáig húzódott fel, a fürdő-
szobánál kézzel lehetett a vakolatot lehúzni. Nem véletlen, hogy ilyen
reves környezetben mindhárom kislányom sípcsontja fájt. Elhatároz-
tam, hogy nekivágunk: új paplakot építünk. A munka indokoltságáról

A celldömölki parókia

persze hatvan presbitert kellett meggyőzni, hiszen ebben a testületben mind a hat gyülekezet képviseltette magát. Feleségemmel elhatároztuk, hogy a gyűlést megelőzően megmutatjuk nekik a lakás állapotát, ennek érdekében középre húzva a bútorokat. A nagy dömlői paplakon aztán szétszlott a nép, nézegették a falat, mondták egymásnak: „na sógor... na, komám...”. Egy sömjéni meg egy szentmártoni presbiter nem vette észre, hogy a másik szobában hallom őket, s így beszélgettek:

– Sógor, ide figyelj!

– Mit akarsz?

– Tudod, ezek a papék vízzel leöntötték a falakat...

Hát, képes volt ezt feltételezni rólunk. Ha már ekkora cipekedést csinálunk, akkor annak ilyen oka kellett, hogy legyen... A presbitérium ki-mondta elhatározását, hogy új paplakot kell építeni. A következő alkalommal már csak pontosítani kellett a részleteket. A gyűlés elején azonban váratlanul felállt Sömjénnek, a legnagyobb filiának a gondnoka, ezekkel a szavakkal:

– Tisztelendő úr, mi meghánytuk, megvetettük, s úgy döntöttünk, hogy a tsz-szervezés miatt ebbe mégsem lehet belemenni. Múlt alkalommal vót, ahogy vót, de most ellene vagyunk.

Indulatos ember volt a gondnok, s ez a küldetés még inkább szárnyakat adott neki, olyan meggyőzően mondta. Ott ültem megsemmisülten azzal a tudattal, hogy egyszer már keresztülment a dolog, de most mégis elakad. Mert a többiek is kezdték erre a hümmögést. Ekkor ismét megtapasztaltam azt, hogy Isten egész váratlan helyzetekben képes nagyszerű gondolatokat adni. Felálltam, és ennyit mondtam:

– Jól van, gondnok úr, örülök, hogy ezt elmondta. Csak azt kérdezem, hogy ez a maga gondolata vagy a gyülekezeté?

– Tiszteletes úr, ezt úgy vegye, mint a szentírást: az egész gyülekezeté. Igaz, sógor?

– Megértettem – mondtam –, csak éppen ezt nem lehet így elintézni. Maguk egyszer már igent mondtak, most meg nemet – ez így nem megy. Menjenek szépen haza, írjanak egy beadványt a celldömlői lelkesízi hivatalnak címezve, s írassák alá mindenkivel, aki csak egyetért magukkal. Ha ez a levél megérkezik, s valóban a sömjéniek többsége aláírja azt, akkor mi a sömjénieket felmentjük az építkezés alól. De a

paplakot maguk nélkül is felépítjük. Egyet azonban kikötök: az épület elkészülte utáni hónapban én elköltözöm Cellből. Mert nem magamnak építem. Ez már a gyülekezet ötödik paplakja lesz, de még egy lelész sem vitte magával a parókiát, én sem fogom.

Ezzel véget is ért a gyűlés. A beadvány a mai napig sem érkezett meg, sőt a sömjéni gyülekezet első volt a munkában, főleg a fuvarok megszervezésében.

Olyan szép februárunk volt 1964-ben, hogy azt mondtam, ne késlekedjünk, kezdjük el a munkát. Olyan szép ez az idő, vannak akik már mezítláb járnak februárban: gyorsan lebontjuk ezt az épületet, aztán már lehet is alapozni, a család meg addig beköltözik a gyülekezeti terembe. Gyönyörű napsütésben költöztünk segédlelkészem, Ittész Gábor segítségével. Sokat köszönhetek ennek az angyal gyerekeknek, aki 12 évig volt segédlelkészem, éppen akkor, amikor a legtöbb építés folyt. Gáborral nagy dirrel-dúrral neki is láttunk a bontásnak, természetesen előbb a közfalaknak estünk neki. Az emberek jót röhögtek rajtunk, hogy na, ezek sem fogtak még csákányt a kezükben... Alig hogy szét-püföltük az egészet belülről, február közepén, megjöttek a nagy fagyok. Csak nem múltak el a mínusz 15 fokok hidegek... A gyülekezeti termet az egyetlen ócska vaskályha meg nem fűtötte ki annyira, hogy ott lakni lehetett volna. „Apa, hát meggémberedek, nem tudok tanulni” – panasolta Klárka lányom, akinek érettségire kellett volna készülnie. Erre aztán összehívtam 3-4 presbitert, s összetoltuk a szekrényeket úgy, hogy azok egy kicsi szobát határoltak be. A felszabadult ajtókkal pedig az egésznek a tetejét pallóztuk le. Ott fönt érezhető volt a meleg: csináltunk egy korlátot, így kaptak egy kis függőkeretet. Mindenki boldogan berendezte a maga sarkát ott fent a magasban. A lányaim ma is emlegetik azokat a heteket, hogy milyen szép is volt ott fent lakni... Közben aztán ledöntöttük az öreg paplak falait: a város másik végéből is összefutottak a nagy dübörgésre, ahogy az évszázados falak omlottak. Fegyelmezett munkával elértük, hogy a februári kiköltözés után mikuláskor már be is tudtunk költözni a vadonatúj parókiára. A külső vakolás 1965-ben készült el. Az épületet szép ünnepség keretében avattuk fel, amely alkalommal olyan nagy emberek is megfordultak a paplakon, mint a finn Simojoki érsek Káldy püspökkel.

1990. március 14., szerda. Péterfy László budapesti műhelyéből elhozzuk a Feltámadott szobrát.

Kisteherautóval megyünk érte, és gondosan rögzítjük a szigetelőlemezekhez. Itthon a nagy szobában helyezzük el addig, amíg az oltáron elfoglalja helyét.

Így együtt lakva vele még hangsúlyosabb Makovecz terve, amelyel ezt a templomot a Feltámadott evangéliumának házává szánta.

1990. március 19., hétfő. Levél Risto Laitilának Ouluba:

Éppen két hónapja telefonon ígérte, hogy esetleg pénzegélyt küldenek templompadokra. Most arra kérem rajta keresztül Seppänen püspök-helyettest és Markku Kangasniemit, hogy az idő rövidege miatt ők készítsék el a padokat, és küldjék el kamionnal. Szentelés előtt Kangasniemi és munkatársai jöjjenek előb néhány nappal a padok összeszerelésére.

Ha ezt nem áll módjukban megtenni, Oulut akkor is csak tisztelünk és nagybecsülésünk illetheti, oly sokat tettek templomunkért. És végül is padok nélkül is fel lehet szentelni egy templomot.

Ezt a levelet már azzal az érzéssel írom, hogy nyitott kapukat döngetek, mert ők a január 23-diki telefonbeszélgetés után azért nem vették fel velem a kapcsolatot, mert a padok elkészítése mellett döntöttek. És mindenesetre illene a finnek adakozásban is szerény lelkületéhez. Bárcsak igazam lenne!

A G 54-re még mostanában is fölbredek. Himnuszunkat, a 380. éneket azért is szeretem annyira, mert akkor Cellben különösen is átéltem, hogy mit jelent az „idejében”. Már minden szükséges megvolt az építkezéshez, csupán a Dunaújvárosban gyártott födémgerendák hiányoztak. A '64-es, '65-ös tél olyan szigorú volt, hogy befagyott a gyártás, ami aztán csak tavasszal kezdődött újra. Először persze az állami gazdaságokat, téeszeket szolgálták ki, a mi beadványunkkal nem törődött senki. Egyik hét követte a másikat, már augusztus volt, de a tetőgerendák még mindig nem kerülhettek a helyükre. Nem volt G 54-es gerendánk. (Ez öt méter negyven centit jelent.) A kis bódében működő telefonunkból mind ingerültebben telefonálgattam, de csak üzentek: értsem meg, még a fontos állami megrendeléseket sem tudják kielégíteni. Végül magát az igazgatót kerestem meg, most már személyesen. Ő is mondta, hogy nem tud adni, aztán amikor elmagyaráztam egyházi szempontjainkat, nagy levegőt vett, s ezt mondta:

- Hát, annyira szépen magyarázta ezeket az egyházi dolgokat, hogy jöllehet én kommunista vagyok, de küldök maguknak.

Az öt liter sághegy borit igazán csak akkor küldtem neki, amikor már megkaptuk a gerendákat...

Az az ember szinte akarata ellenére eszköz volt az Úristen kezében. Egy evangélikus lelkész és egy kommunista igazgató így, egy emberi beszélgetés nyomán találkozhatott a G 54-es gerendán.

1990. március 19., hétfő. **Harangért megyünk Szarvasra: Lakatosunk kocsiján tesszük meg az utat. Deme Zoltán és felesége a presbiteri határozat értelmében készek átadni három kis harangjuk közül az egyiket. Felügyelőjük és gondnokuk szerint a gyűlés a legkisebb, 50-60 kilós harang átadását határozta el, és ez a szempont egyezik is a püspöki titkár által említett legkisebb haranggal. El-**

A szarvasi harang

mondtam, hogy a püspöki hivatal ilyen értelmű információját nem értem, mert a püspökkel és a titkárral való beszédemben én mindig is 1 mázsa súlyú harangról szóltam. Mivel nekünk nem kell minden áron azonnal harangot elhelyezni a toronyban, ezt az egészen kis harangot nem kívánom elvinni.

Deme Zoltán komoly határozottsággal úgy nyilatkozott, hogy az ő felelősségére vigyük el a középső, kb. 1 mázsás harangot.

Mivel Deme lelkész a Magyar Demokrata Fórum képviselőjelöltje, meglátogattuk őt a városban levő képviselői helyiségben is.

1990. március 20., kedd. Dr. Harmati Béla püspök telefonja:
Templomunk orgonát kap ajándékba! Kéri a kórus rajzát és a templom légköbméterét.

További építkezéseim úgy következtek sorra, hogy előbb, húsz esztendősen otltétem alkalmából körrenoválást rendeztünk az összes filiában. 1977-ben óriási munkával a nagy celldömölki templomot kellett teljesen rendbe hozni. Belülről lambériát csináltunk, mert potyogott a fal, ami ráadásul márványt próbált imitálni. Annál rondábbat el sem lehet képzelni, mint amikor potyog a márvány... Miután '77 őszén felavatuk a templomot, úgy gondoltam, hogy most már kicsit tudok pihenni, erre még decemberben eljött hozzám Horváth Sándor kőműves, s letette elém a Népszabadság egyik számát. Csaknem negyven évvel ezelőtt ő építette a mersevāti templomot, s ez a cikk arról szólt, hogy minden bauxitcementből épített ház veszélyben van. A mersevāti templom persze abból készült, 1941-ben...

1990. március 26., hétfő. **A mai nap kapott értesítés szerint Berzsényi Miklós celldömölki felügyelő 92 éves korában combnyaktöréssel a szombathelyi sebészetre került. Állapota súlyos. Még ma felkerestem, és örültem, hogy a fizikai gyengeség mellett szellemileg és lelkileg ragyogó állapotban és frissességben találtam.**

1990. március 22., csütörtök. A gyülekezeti ház udvari lakásának bontása elkezdődött. Első napon a teljes tetőt és a falak felét bontották le, valamint kiserelték a nyílászárókat. Másnap már be is fejezték a bontást, elszállították a törmeléket, a téglákat pedig az új paplak alapjaihoz szállították, ahol öt kötcsei presbiter megtisztítva összerendezte azokat. A régi paplakhoz tartozó konyhát és fedett teraszt is lebontották. A konyhát a nagy előszobában építik fel. A bontásban tönkrement és megszűnt a víz- és szennyvízvezeték. A tulajdonos ígéri, hogy ezeket hétfőig helyrehozzák.

– Tiszteletes úr, mi annak idején bauxitcementtel építettük a mersevāti templom legkényesebb részét, a torony alatti ablakrészét ! – mondta ijedten a munka egykori kőműves mestere. A bauxitcementet ugyanis akkor kívánatos találmánynak tartották, mivel gyorsabban kötött, mint a portland cement, meg színe is szép volt.

Értesültünk arról, hogy Budapesten egy csomó épületet át kellett

építeni, vagy le kellett bontani emiatt. Megijedtünk, hogy a templom tornya bármikor lezuhanhat a főútra, amely éppen ott vezetett alatta.

Éjszakánként minden szélrohamra fölriadtam, hogy most zuhan le, talán egy iskolásbuszra... A kemény tél alig akart eltelni, de pénzünk sem volt, hiszen a celli templom renoválásánál kiköltekeztünk.

A gyönyörű szép templom igazi ékessége éppen ez a 12 méter magas süveg volt. Az Őrségből szerzett fával kicseréltük az egész faszervezetet, aztán következett a bauxitcement kiváltása, amit persze nehéz volt azon a szűk helyen széttörni. Átkos munka volt, de ütemszerűen haladt minden. Ha már mindent átépítettünk, kicseréltük a torony harangszerkezetének addigi faépítményét, s vasvázra szereltettük a harangot. Néhány nappal az avatás előtt a lakatos fölmérte az állványt, aztán csak össze kellett szerelni akkor, egy este. Bár holtfáradt voltam, de rászántam magam. Kivitettem a lakatost Mersevára, a toronyba fölmászva össze-szereltük az állványzatot. Mondtuk, hogy már csak a harang ingását kell megpróbálni, s akkor a szentelésig meg is vagyunk mindennel. Elemlámpával dolgozva persze fogtuk a harang nyelvét, hogy éjszakai ütéssel ne zavarja a népet – de amikor el akartuk indítani, megfeszült a harang az állványzatban. A differencia nem volt több 3-4 mm-nél, de az egész megszorult: se előre, se hátra.

1990. március 29., csütörtök. **Ouluból Risto Laitila és Markku Kangasniemi telefonja:**

Risto: Jó reggelt! A hét elején megkapott leveledet lefordítottam Seppänen püspök-helyettesnek. Itt van Markku is velem.

Józsa: Mít válaszoltok a levelemre?

Risto: Megcsinálják a padokat.

Józsa: Köszönöm ezt a jó hírt, és kérdezd meg Markkutól, hogy az odalpadok tervrajzát is odaadtuk-e, mert már elfelejtettük.

Risto: Azt nem kaptuk meg, de küldjed el!

Józsa: Elküldöm, mert fontos, hogy egyforma legyen a stílusuk!

Risto: Éppen kiszámítottuk, hogy kb. 100 000 finn márkába kerül a belső berendezés.

Józsa: Miért, ti az egészet el akarjátok készíteni?

Risto: Igen, de nem küldtél terveket.

Józsa: Risto, persze, hogy nem küldtem, hiszen még a templompadok készítése sem volt veletek megbeszélve. Szégyelltem ezen kívül mást is kérni tőletek. Éppen ma este készültünk mérnökünkkel az asztalozhoz, hogy megrendeljük a menzát, a szószéket és a keresztelő medencét.

Risto: Küldjétek el ezeket a terveket is.

Józsa: És a püspök-helyettes beleegyezik ebbe?

Risto: Jó, ezt is lefordítom, és majd a megbeszélést megtelefonálok.

Józsa: Ez nagyon jó, Risto, de akkor már a szentelés napjának felőssége is rajtatok van. Ha én ma leküldöm a terveket, mi már nem foglalkozunk ezekkel, és oltár nélkül mégsem lehet szentelést tartani! A Feltámadott szobra is készen van: ti mikor hozzátok a templomfelszerelést és a padokat?

Risto: Az időt meg fogom telefonálni, és Markku még a szentelés előtt megérkezik segítőivel.

Józsa: Risto, mindent köszönök neked is, meg Markkunak is! Az Úr áldjon és őrizzen!

Még most is beleborzongva gondolok arra a pillanatra, amikor megszorult a harang nyelve. Ebben a helyzetben csak éktelenül káromkodni vagy pofozkodni lehetett volna. De Isten erőt adott arra, hogy megfogjam a mester karját, és azt mondjam: menjünk le. Úgy hagytuk befezülve a harangot, ő persze lefelé menet folyton magyarázta, hogy így fogja rendbe hozni, úgy fogja helyrehozni hibáját, de én egy szót sem tudtam neki szólni. Hazavitem Celldömölkre, s amikor letettem, annyit mondtam neki:

– Mester, engem már nem érdekel, hogy a szentelésen szól a harang vagy nem. Most már a maga becsülete forog kockán: csináljon, amit tud, én befejeztem ezt a harangügyet.

Hazamentem. Nagyon fáradtan elaludtam, s a reggeli ébredéskor éreztem, hogy zsibbadt vagyok. Olyan gyakorlatlan vagyok egészségügyi dolgokban: gondoltam, majd csak kimegy belőlem ez a zsibbadás, hiszen máskor is előfordul ilyen, ha az ember kényelmetlenül ül vagy fekszik. Mondom, úgy aludtál, te nyomorult, hogy elzsibbadtál.

1990. március 2., csütörtök. A templom sekrestyéjét az oltártértől elváltató szekrényt rendeljük meg Cecén, Nagy Márton asztalosnál, aki Makovecz tervei szerint végzi a paksi katolikus templom asztalosmunkáit. Nehezen, de éppen Makovecz tervei és Mezei belsőépítész miatt végül is elvállalja a munkát.

1990. március 30., péntek. Ha Isten engedi, április 7–11. között Munkácsra és Kárpátaljára megyek családommal és Fabiny Tamásékkal, hogy meglátogassam azt a nagy szórványt, ahol 1942 és 1945 között szolgáltam, és ahol paplakot és gyülekezeti házat építettem. Makovecz különös érdeklődést tanúsít utam iránt, mert édesapja sokáig dolgozott Kárpátalján, Rahón.

Gondoltam, majd kimegy a zsidóság. Még reggel a főgondnokot kellett autóval az állomásra vinnem, mert ő – mivel jobb lábával bajlódott – Hévízre készült. Már az öltözködésem is nehezen ment, de Trabanttal szépen elmentem hozzá, s amikor észrevette bicegésemet, ezt mondtam:

– Látod, Jóska: ilyen a dömlői elnökség. A pap a bal lábát húzza, a gondnok meg a jobbat... Csak mosolyogtunk rajta. Föltettem a vonatra, hazamentem, de a zsidóság csak nem szűnt meg. Szerdai napra esett ez, mert aznap bibliaóránk is volt. Óvatosan már korábban bementem, hogy üljek, amikor a testvérek érkeznek: ne lássák, hogy vánszorgom. Szépen megtartottam a bibliaórát, de alig vártam, hogy hazamenjenek. Horváth Feri, ez a drága levelező teológus azonban ott maradt: előtte már muszaj volt járnom.

– Mi van, Marci bácsi? – kérdezte.

– Te, Feri, én az éjjel úgy elzsidódtam, hogy még most sem akar ki-menni belőlem.

– Marci bácsi, orvost kell hívni.

– Most jön egy jó, nyugodt éjszaka, de ha még reggel is zsidódtam vagyok, akkor hívok orvost.

Bizony, reggelre sem múlt ez el, ezért valóban hívtam orvos presbiterünket, s mondtam neki:

– János, ma már csütörtök reggel van: három nap múlva itt a szentelés, de velem egyre csak vacakol ez a zsidóság.

Nagy János, e szűkszavú ember ezt mondta:

- Feküdj le nyugodtan. – Mindennel foglalkozott, csak a zsibbadással nem: szememet, számat húzta, majd így szólt:

- Marci, be kell menni a kórházba.

- Hova?!

- A kórházba.

- János, ne mondj már ilyet! Itt a vasárnap, nyakunkon a szentelés!

- Értsd meg, ez agyérgörcs!

- De Jánosom, lehetetlen kórházba mennem! Ígérem, ki se megyek Mersére, de engedd, hogy itthon maradjak! Háttha valaki találkozik akar velem.

- El kell menni! Holnap reggel jön a mentő, és ne várd meg, hogy én is jöjjek! Ülj majd be szépen a mentőbe; én telefonálok az ideggyógyászatra Baltavári professzornak, majd ő fogad téged.

Bizony, így történt. Jött a mentő, s nekem be kellett feködnie. Sose felejttem el azt az utat, amint hanyatt fekvé észleltem, elhagytunk egy keresztet: a dömölki templomét. Elhagytunk még egyet: a tokorcsi templomét. Elhagytuk a harmadikat, a nagysimonyit, majd a sárváriakat...

Így vonultam be a kórházba, ahol Baltavári doktor kezelt három héten át. A végén megmondta: ez el szokta vinni az embereket. De ha nem is vitte el a lelkész urat, vegye tudomásul, hogy a fáradékonyság mindhalálíg megmarad. Nem lehet tudni, hogy az agyat milyen károsodás érte, de ami történt, az már helyrehozhatatlan. Nincs az a tudomány, amely meg tudná állapítani, hogy az agynak akkora részét érte ez, mint egy gombostű feje vagy akkorát, mint egy pingpong labda.

1990. március 30., péntek. A Művelődési Minisztérium 10 279/1990. IV. sz. levele érkezett a mai napon:

„Tisztelt Lelkész Úr!

Értesítem, hogy a siófoki templom építésével kapcsolatban felmerült 845 964 Ft áfa költséget a Művelődési Minisztérium megtéríti. Egyben tájékoztatom, hogy a fenti összegnek a siófoki OTP-fiók 399-98112 számlára való átutalása iránt intézkedtem.

Budapest, 1990. március 26.

Tisztelettel: Platthy Iván főosztályvezető”

1990. március 31., szombat. **A templompadok, az oltár, szószék, keresztelő medence terveit maadtuk fel Ouluba.**

Szombaton már látogatóm is akadt a kórházban: Fehér Károly esperes jött be hozzám. A püspök látogatásának előkészítésére ugyanis kiment Mersére, hogy szétnézzen, s ott tudta meg a gondnoknétól, hogy mi lett velem. Előzőleg ezzel a gondnoknéval tréfálkoztam azon, hogy az ünnepi ebéden engem a krumplisaláta közelébe ültessen, mert azt nagyon szeretem. Fehér Károly éppen a legfontosabb infúziós órákban toppant be. Éktelen tű volt bennem, s laposan sandítva is láttam, hogy kezében lóbál valamit. De olyan félszegen állt vele.

– Karcsi, mi van a kezében? – kérdeztem tőle.

– Mariska küld neked valamit. Ez a te krumplisalátád...

– Karcsi – mondtam neki –, kinézem belőled, hogy te is nagyon szereted, ezért vidd haza szépen. Most bizony még krumplisalátára sincs gusztusom. Szeretettel köszöntöm Mariskát és az egész gyülekezetet: ünnepeljétek szépen holnap.

Aznap még akkori esperesem, Benkő Béla is bejött hozzám. Mondta, mégiscsak lehetetlen, hogy ne legyek ott az ünnepségen: üzenjek valamit. Még bennem volt az infúziós tű, amikor ezt mondtam:

– Béla, csak azt mondd el holnap, hogy ünnepelni nem muszáj, de dolgozni igen.

Szép nagy gyülekezet előtt szívhez szóló ünnepség keretében szentelték fel a templomot. A velem történtek sajnos nagyon leterhelték az egészséget, mert mind arról beszéltek, hogy ott volna a helyem. De Isten másként rendelte.

Ennek lassan már 12 éve, hiszen 1978-ban volt ez. Úgy igaz, ahogy Baltavári mondta: attól kezdve már gyorsabban fáradok, erőm nem a régi. De Isten megengedte, hogy a dömölki gyülekezeti házat még utána készítem el, aztán egy Boba melletti filiában, Nemeskocson helyrehoztam a kicsi Piri Magdi templomát, s akkor érkezett kereszt-fiam hívása Siófokra.

1990. március 31., szombat. **Nikl Péterrel Hégyel Sándornál Bala-tonalmádiban.**

Az ablakok anyag- és munkadíját számoljuk el. Az 54 ablak között talán kettő az egészen egyforma. Megbeszéljük a templom kapuit díszítő elemek elkészítési módját.

Az északi kapura kerülő angyalszárnyak számára még mindig nem sikerült vörösfenyő anyagot szerezni. Az idő sürget!

Közös ebéd a munkásokkal

Evangélikus egyházunk elvileg a zsinati-presbiteri rend alapján, nagyon demokratikusan szerveződik, de azt nem lehet tagadni, hogy a püspökök személyének, szolgálatának mindig is rendkívüli jelentősége volt. Olykor túlságosan is. Az évtizedek alatt püspökök sora váltotta egymást az egyházkerültek élén. Most, amikor rájuk emlékezem, talán megbocsátható, ha legtöbbjük szolgálatát az építkezések szemüvegén keresztül nézem. Egyházunkban sohasem töltöttem be magasnak számító tisztséget, talán éppen ezért is nevezhetjük a következő vázlatos áttekintést így: „egyháztörténeti félmúlt – alulnézetből”.

Ha *Raffay Sándor* püspökre gondolok, akkor egy szép magyar arc jut eszembe. Csepregin és Zászkaliczkyn keresztül ismerem őt, meg Koren könyvében is olvastam róla, a finn–magyar egyházi kapcsolatok kapcsán. Eszerint Raffay Magyarország képviselőjében járt Finnországban

és „seurat”-on vett részt, ami a finn hagyományok szerint bensőséges együttlét, szeretetvendégség. Ezen az alkalmon úgy fölbuzdultak a finnek, hogy segílyt, Magyarországnak felajánlott offertóriumot határoztak el. Raffay erre meg akarta mutatni nekik, hogy a magyar az önérzetes, s olyasmit mondott, hogy ő nem koldulni jött. Csepregitől tudom, hogy ha valaki olyat mond ezeken a seuratokon, ami nem igazán passzol, akkor a többiek beleénekelnek szavaiba, frappáns énekverssel felelve néki. Nos, Raffay önérzetes mondatai után a gyülekezet elkezdte zúgni: „Uram, mivé lennénk, ha koldulni nem mernénk?” Hát ezt az önérzetet, tartást jelenti számomra Raffay – és ezt a segítőkészséget jelenti a finnek.

Kapi Bélához már több közöm volt, olyannyira, hogy vállamon vittem a koporsóját. Számon tartom azt is, hogy kezdő korában Dömölkön volt segédlelkész, továbbá hogy Kiss János barátom családja kapcsolódik a Kapi családdal. Kőbányai presbiter fiát és annak feleségét is nagyon szeretem. Fontosnak tartom azt is, hogy Szombathelyen ő volt a lelkipásztor, amikor az evangélikus templom épült.

Kapi püspök egyénisége számomra mindig tekintélyt parancsoló volt. Benne ötvöződött a nagyúr és a pásztor. Mert kétségtelen, hogy egész habitusában volt valami a nagyúrból, de igazi pásztor is tudott lenni. Teológiailag talán csak az zavart engem vele kapcsolatban, ahogy az evangélizáció korában a Lélek munkájára reagált: hivatalosan előírta, hogy konferenciákat kell rendezni, evangélizációkat kell tartani. Mégsem merem ezt rossznak ítélni, hiszen nyilván ebből is sok áldás fakadt. Talán elég, ha a dunántúli egyház általa szerkesztett évi kiadványára, a belmissziói munkaprogramra utalok.

Túróczy Zoltánról már sok mindent elmondtam. Amikor ő kikerült a börtönből, akkor volt számomra legnehezebb a menekültek vándorútja, hiszen Munkácsról való kényszerű eljövetelem után mindent bizonytalannak éreztem: szolgálatom ideiglenes volt, anyagilag is sok gondunk akadt. A tél pedig kemény volt. Zoltán bácsi észrevéve ínségünket a maga módján segített. Nem úgy, hogy tüzelőt adott nekem, ami pedig borzasztó nagy kincsnek számított akkoriban, hanem oly módon, hogy rám bízta saját tűzifájának fűrészelését. A fűrészelés után minden leeső ötödik darabot kosárba tehettem és elvihettem. Úgy ér-

zem, ez a Túróczy-féle igazság az ő egész szolgálatára állt. Nagyon határozottan és gyorsan föl tudta mérni azt, amit az igazság megkövetelt, és érvényt is szerzett annak. Akár Erdélyben, akár Kárpátalján, akár a tiszai részeken szolgált, mindig az ő kerületébe tartoztam, s úgy találtam, hogy lelkési körökben igen nagy a tekintélye. Gyors helyzetfelismerés és határozottság jellemezte, ami persze keménységnek is tűnhetett olykor.

Imponáló volt nekem, fiatalembernek, hogy egy egész országrész gondját rám bízta: pedagógiaileg rendkívül sokat jelentett ez egy fiatal, kezdő lelkész számára, hogy ennyire bíznak benne. Ugyanakkor úgy tudott az ember mellé állni, hogy nem a kiküldését éreztem, hanem hogy velem van, és figyelni életemet. Csak egyet erről. Amikor előbb Nagytárkányra, majd Kárpátaljára kiküldött, tudni lehetett, hogy ott nekem sok adminisztrációs munkám lesz. Ezért amikor egyszer Nyíregyházán jártam, eljött velem az üzletbe, és vett nekem egy írógépet. Nem a kerület kasszájából, hanem személyesen ő adta azt. Ez az írógép aztán kiszolgált engem hosszú-hosszú ideig, míg csak el nem lopták. Ha tehát most összerakom ezeket az emlékeimet az 5. darab fáról és az írógép megvételéről, akkor összeáll a Túróczyról alkotott kép. Építkezés közben is tapasztalhattam segítségét.

Kétségtelen, hogy Járosi Andorral vitában állt, amiben én nem igazán tudtam eligazodni. Úgy érzem, Túróczy jobban a nemzeti jellegre tette a hangsúlyt, Andor bácsi pedig a nemzetközire, ami adódhatott az ő szabadkőműves voltából is. A történelem fintora, hogy a „nemzeti Túróczy”-n a nemzete ütött egy nagyot, amikor majdnem halálra ítélte a háború után, a „nemzetközi Járosi Andor”-on pedig éppen a Vörös Hadsereg állt bosszút, amikor segédlelkészével együtt az Uránia moziban „kicsi robot”-ra elfogták. Négy napig tartották Kolozsvárt, ez alatt senki nem tudta őt kiszabadítani, majd vonaton az Urálba vitték. Ott aztán gyorsan megkapta a tifuszt. 1945 karácsonyán a lágerágyon még áhítatot tartott, s aznap délután meghalt. A „kicsi papunk”, Andor bácsi.

Túróczynál többször jártam a börtönben, s elmondhatom: nagyon fegyelmezett rab volt. Szinte „passzolt neki”, illetl hozzá ez az állapot... Rabtársai feltétlenül fölnéztek rá. Később sokat prédikáltam is abban a börtönben, ahol ő ült, s tapasztaltam: korábbi rabtársai a legjobb vé-

leménnyel voltak róla. Az ő ottléte a börtönben már önmagában is igehirdetés volt.

Nyíregyházi éveim alatt közvetlenül neki voltam alárendelve, ő osztotta be az időmet. A börtönbe is azért jártam prédikálni, mert ő küldött. Emellett nemcsak lelkésszé avató, hanem házasságkötő püspököm is volt.

Túróczyhoz fűződik még egy kárpátaljai élményem is. Szükségét érezte annak, hogy lelkésztalálkozót szervezzen számunkra; ehhez Koren édesapja, aki a keleti végeken a MÁV vezérigazgatója volt, bocsátott a rendelkezésünkre egy termes kocsi, hogy a püspök az utat Nyíregyházától egészen Rahóig, végig a Tisza mentén, a Kárpátok között, ebben tehesse meg. Korábban én mindig motorkerékpáron mentem Rahóra: el lehet képzelni, hogyan éreztem magam, hogy püspökömmel most szalonkocsiban utazva vonulok be oda... A gyűlést a moziban tartottuk, s erre sokan eljöttek, gyülekezeti tagok meg rangos tisztek is. Túróczy igéje így hangzott: „Ne félj, kicsiny nyáj, mert úgy tetszett Istennek, hogy neked adja ezt az országot”. Erről a kényes ígéről is nagyszerű igehirdetést tartott, mert ő itt is igazán evangélista maradt, s tudta, hogy az országnak e távoli pontján, a háború torkában is Jézust kell hirdetnie.

Ordass püspököt igazából csak mostanában kezdem megismerni, hogy írásait olvasom. Természetesen gyakran találkoztam vele személyesen, de hosszasabban soha nem beszélgettünk el. Fóti szolgálataim idején az ő kerületébe tartoztam, Zászkaliczky ráadásul az ő helyettese volt. Rajta keresztül ismertem ezért Ordass egyházpolitikai harcát, amelyet ő ezekben az években vívott. A lelkési kar, a politikailag egészen balra sodródottak kivételével, kétségtelenül becsülte Ordass mérsékségét, amellyel ezt a harcot felvállalta. Azt azonban sajnálom, hogy önéletrajzi írásaiban Túróczyról olyan vérszegényen emlékezik meg. Ott voltam ugyanis azon a fóti lelkészgyűlésen, amelyen Túróczy az iskolák államosításáról szólt. A rengeteg lelkész előtt nagyon határozottan kijelentette: „Tudatában vagyok annak, hogy a papok részéről bírálat zúdul rám akkor is, ha aláírom az egyezményt az állammal, akkor is, ha nem. Ha aláírom, akkor azért, mert beadom a derekam, ha nem írom alá, akkor meg azért, mert nem kapnak kongruát a papok.” A

kongrua akkor a lelkész fizetésének jelentős hányadát tette ki, egy pedagógus fizetésével ért fel. Ezért nem tartom igazságosnak Ordasst abban, hogy annyira fekete-fehér képletben gondolkodott, az államhoz való viszonyban és Túróczy megítélésében is. Ordass példájának nagyszerűségét, kiállásának hitelességét azonban pillanatig sem vitatom.

Szabó József kétszeresen is kedves püspököm. Egyrészt azért, mert Mesteriben, Celldömölk filiájában született. Dömölki fényképalbumunk nagyon szép sarka az, amely azt a pillanatot ábrázolja, amikor a teológus korában hazalátogató Szabó – a mesteriek már ekkor lelkész-ként tisztelték őt – micisapkával a fején kaszál. Kocsi Dávid bácsi gondnok pedig mustrálja, hogy a papnak tanuló fiú kezében hogy áll a kasza... Mesterin keresztül ezért állandó kapcsolatunk volt. Nagyon sokszor mentem vele haza látogatóba, Berzsényi lábnyomait keresve elvittem Dukára, Hetyére, Niklára. Egyszer azzal jött el hozzám Cellbe, hogy sürgősen ki kell jutnia Mesteribe.

– Szívesen kiviszlek, Jóska bá, de csak motoron, hiszen nincsen más.

– Akárhogy is, de menni kell – mondta, miközben aggódó tekintettel vizsgálta a motort, amit éppen toltam ki a garázból.

– Nem félsz felültetni engem a motorra? – kérdezte.

– Istennel megbékélt embert mindig készséggel viszek, Jóska bá...

Nagy csend. Egy szót sem szólt Mesteriig, ami pedig kilenc kilométerre volt... Később aztán már ő emlegette mindig nevetve azt az alkalmat, hogy én úgy felültettem a motorra. Feleségestül is nagyon jó hangulatú emberek voltak, igazán öröm volt velük együtt lenni.

Mesteriben nagyon buzgó családja volt, bátyjánál állandóan használták a *Jer, örvendjünk, keresztyének* című könyvet, amit éppen Jóska bá állított össze Luthertől. Az egész községben sok ilyen Szabó József típusú embert ismertem meg lelkészi szolgálatom során: ők ugyanígy megállták volna a helyüket, ha a soproni líceumba kerülnek. Állandó és nagy fájdalmam, hogy mennyit veszített a népünk azzal, hogy éppen az etnikailag magyar Kemenesalján ekkora vérveszteséget szenvedett az egyházi képzés. Ezért Szabó József útját onnan többé senki nem járhatta végig, pedig sorolhatnám az arra érdemeseket, a Márton Sándorokat, a Szabó Károlyokat, a Sümeghy Jóskákat, meg a többieket. Ők ugyanígy megállták volna a helyüket.

Szabó József igazán frappáns ige hirdető volt: megütötte az embert. Éliről szóló evangélizációját így kezdte: „Főpap, őszülő szakállal. Kényelmes papucsban csoszog, csoszogat. Nagyon ráér, mert Isten dolgait már régóta nem tekinti szívügyének.” És persze a folytatás is ilyen találó volt. Minden szolgálatát a nyomdakészség jellemezte. Ezt sem Túrczytól, sem tőle nem lehetett eltanulni.

Már épült a templom, amikor meghalt: innen, Siófokról mentem a temetésre, hogy búcsút vegyek Kemensalja püspökétől.

Vető Lajos. Akkor tárgyaltam vele először, amikor a celldömölki gyülekezet komolyan gondolt arra, hogy lelkészül meghívjon. Viszont tudtam, hogy a püspök inkább mást privilegizál. Bementem Vetőhöz az Üllői útra, és elmondtam neki értesüléseimet. Ő így válaszolt:

– Nézd, Marci, túl fiatal vagy te még ahhoz, hogy Kemenesaljára kerülj!

– Püspök úr – kérdeztem tőle –, te tudod, hogy miből áll Celldömölk és filiái?

– Hát, jártam már arra – mondta zavartan, s amikor láttam, hogy nagyon bizonytalan, fogtam egy papírt, s lerajzoltam neki Celldömölk és filiái fekvését, a kilométereket is feltüntetve. Ezt mondtam:

– Most 34 éves vagyok, püspök úr. Hány évesnek kellene lennem, hogy szerinted is alkalmas legyek e körzet motorkerékpárral való gondozására?

– Nem erről van szó – felelte –, hanem arról, hogy a rád jellemző látással nem biztos, hogy Kemenesalján el tudod végezni azt a szolgálatot, amit várnak tőled.

– Püspök úr, én úgy tudom, hogy Jézus Krisztus küldetésében kell odamennem. Ezért azt kérem, hogy ha valóban nincs olyan döntő tényező, ami erre alkalmatlanná tenne, akkor ne akadályozzátok ezt meg.

Nem mondott sem igent, sem nemet, de végül a celldömölki gyülekezet úgy hívott meg közfelkiáltással, hogy odakerültem. Vetővel kapcsolatos legfájdalmasabb élményeimet már elmondtam azzal összefüggésben, amikor az ÁEH embere el akarta vétetni gyülekezeti házunkat, illetve amikor Dezséryvel 1956-ban behívtak bennünket, akik azt az evangélizációval kapcsolatos állásfoglalást aláírtuk.

Lehet, hogy Vető jó pszichológus volt, de lelkési vagy pláne püs-

pöki munkáját sok bírálat érheti. Egy régi nyíregyházi beszélgetésünk során nagyon keményen támadta az evangélizáció magángyónás-gyakorlatát az egyéni feloldozással együtt. (Naplóm is emlékeztet arra, hogy az egykori konferenciákon, evangélizációkon milyen sokszor került sor magángyónásra.) Vető ezt is a lélektan felől közelítette meg:

– Milyen alapon hívok én valakit magángyónásra, te Marci? Milyen alapon, amikor én nem tisztelem meg őt azzal, hogy én meg neki gyónok?

– Lajos, belőled a pszichológus beszél! A lutheránus pap tudja: Jézus azért küldte, hogy segítsen azon, aki hozzá gyónni megy. A másik embert ezért csak összetörné azzal, ha az meg az ő zaklatott szívével a lelkes gyónása terhét is magára venné. Ez egyszerűen lehetetlenség! Ez nem a lélektan szerinti paritásos elven alapul.

Mindazonáltal szerintem pszichológusként sem volt Vető olyan, akire az egyháznak abban a kritikus helyzetében felnézhattünk volna. Mert akár pszichológiával, akár anélkül, ő nem volt képes mást mondani, csak igent, csakis igent, mindenre csak igent. Mindenbe belehajszolták.

Dezséry László egészen más alkat volt. A kettőjük közötti különbség megmutatkozott abban is, ahogy az '56-os forradalmi események hatására lemondtak püspöki székükről. Vető magasztalta a szabadságharcosokat, aztán meg képes volt kisütni azt a regét, hogy őt erre fegyverrel kényszerítették. Dezséry azonban ugyanazokban a napokban levonta mindennek a konzekvenciáját, és egyértelműen lemondott a püspökségről. Ez pedig mérhetetlenül nagy többlet Dezséry mellett. Így aztán Dezséryt sok-sok nézetkülönbségünk ellenére becsülni tudtam. Fóton, mint a déli kerület püspökével, inkább Dezséryvel volt dolgom, s a körlevelek kibocsátásban igazán nem akadályozott, pedig akkor ez nagyon kényes dolognak számított. Ha beleszólt is a fogalmazásba, azok inkább stíláriis okokból fakadtak, hiszen sose tudtam magam valami precízen kifejezni. Tetszett, ahogy Dezséry megtalálta a szót az ifjúsággal, s ahogy megírta az ún. Templomozó kátét. Becsültem az üléseken mindig megnyilvánuló jó vitakészségét is. Egyházpolitikájával azonban nem tudtam azonosulni: a háború után megjelent Nyílt levele után már látszott, merre sodródik, hova csúszik. Viszont legalább soha nem játszotta azt a bábjátékot, amit Vető, hanem egyértelműen átváltott, és

lehúzta a redőnyt. Azt persze nem tudtam helyeselni, hogy ez a váltása állítólag egészen a párttagságig vitte. Később aztán egyszer-kétszer találkoztam vele Szombathelyen, mindig jól elbeszélgettünk, mert láttam, hogy Dezséry nagyon sokat – ha mást nem, nosztalgiát – őriz az ő egyházi korából. Ezért messzemenően egyetértek Benczúr Lászlóval, aki oly nagy szeretettel és testvéri szívvel tudott megemlékezni Dezséry egész múltjáról és haláláról is. Dezséry életében nagy törés volt 1956, de azért szerintem Jézust ő nem veszítette el.

Káldy Zoltán következik, akit pécsi pap korában kétszer látogattam meg: egyszer Fótról, egyszer Celldömölkéről hívtam hozzájuk szolgálatra. Nagyon tanulságos volt látnom gyülekezetét, amely igazán aktív életet élt vezetése alatt. A későbbi, püspökségével összefüggő dolgok az én szememben nagyon összetettek. Ő volt egyfelől az, aki amikor látta, hogy mekkora körzetet kell gondoznom, gépkocsit juttatott a gyülekezetnek, jöllehet ez Vető kerülete lett volna. Másfelől viszont ő volt az, akinek egyházpolitikai és politikai nyilatkozataival állandóan bajban voltam. Sosem tartoztam azok közé, akiknek a véleményére ő egyáltalán adott volna. De talán éppen ezért merem vele viszonylag őszintén beszélni. Ezért még csak retorzió sem ért: pár szóval intézett el mindig, hogy ez a fantaszták gondolatvilága... Más beszélni és más kormányozni, szokta ilyenkor mondani.

Átélttem Káldyval kapcsolatosan nagyon kínos órákat is. Már elmondtam, hogy éppen egy celldömölki LMK-n ítélte el nagyon vadul 1956-ot, elfojtva minden ellenvéleményt. Hasonlóan élesen emlékszem egy soproni esetre, már a '70-es évekből. Valamilyen alkalom után a fiatalok, az evangéliumi lelkületű Kiss Pista vezetésével nem voltak szívbarjosak, körülfogták Káldyt, s szorgalmazták nála, hogy az ifjúsági munka és az evangélizáció kapjon sokkal nagyobb szerepet az egyházi életben. Talán egy óráig válaszolt, elmondva egész püspöksége történetét, vázolva különféle őrlődéseit és ütközéseit. Csak nagyfokú fáradtságával tudom magyarázni, hogy így beszélt, nem pedig egyenesen.

Igehirdetéseit viszont kifejezetten szívesen hallgattam, amire képtelen voltam Vetőnél vagy Ottlyknál. Később azonban, könyvei megjelenése kapcsán kezdtem úgy érezni, hogy túlon túl szerelmesévé vált saját műveinek és saját kiadványainak. Ennek pedig soha nincs jó íze.

Agyvérzése után Szárszón meglátogattam, s akkor már tudtam, hogy nagy baj van. El akartam neki bátorítólag mondani, hogy agyérgörcsöm után engem is megtartott, megerősített Isten, de állapotát meglátva, képtelen voltam erre. Emlékezőképessége nagyszerű volt, egész hihetetlen részletekre emlékezett, de beszéde teljesen összefüggéstelen volt. Itt láttam őt utoljára. Sorsa szívem szerint érdekelt, már csak azért is, mert '86 januárjában Siófokra kellett volna jönnie a templomépítés megbeszélésére, ám kórházba került. Hosszú szenvedés után halt meg.

Ottlyk Ernő következne... Ki voltál te, *Ottlyk Ernő*? Azt mondhatnám, hogy nekem ő annyi volt, mint a Hazafias Népfront... Az ottlyki sváda megfoghatatlan volt.

Ha jól tudom, huszár vagy páncélos generális fia volt, aki rám, Erdélyből Sopronba kerülő fiatal teológusra borzasztóan nagy hatást tett, amikor harmadévesen megismertem. A hadseregben ugyanis nagyon jól el tudott igazodni, s akkor egy erdélyinek nagyobb dolga nem lehetett, mint a Felkelő úton állni, s nézni a vonuló hadsereget. Mert arra volt a gyakorlótér, s mi a balkonról néztük. *Ottlyk Ernő* volt az én szakemberem, aki magyarázta, hogy ez milyen alakulat, az milyen alakulat, én pedig hálás publikumként hallgattam, hiszen borzasztó boldogságot jelentett nekem akkor ennyi magyar katonát együtt látni.

Tanulásában végig valami furcsa szorgalom jellemezte. Szinte hihetetlen volt számomra az, ahogy ő az emeletről a reggelire vagy ebédre csak úgy tudott lemenni, hogy közben a német szótárt tanulta. Egyszerre tudott a szótárba is nézni, meg a lába elé is, hogy el ne essen a sok lépcsőn. Tanult, tanult és tanult. Állítólag jól meg is tanulta. A soproni idők elmúltával azonban kiesett látókörömből, amíg aztán egyszer csak püspökkömmé nem lett. Főleg püspöksége utolsó idejében lelepleződött, hogy szinte élvezzi, ha minél több szolgálatot összetömöríthet. Egy vasárnapba két-három alkalmat is belezsúfolt, s a végén már azt sem tudta, hol van, mit kell elvégeznie. Garam Zoltán, bobai szomszédom mesélte egyszer:

– Gyerekek, *Ottlyk* nálunk szolgált vasárnap délután. Délelőtt Szombathelyen volt két igehirdetése, majd hozzánk jöttek ebédre 2 órára. Úgy látszik, nagyon szeretheti a rántott csirkét meg a párom túróscsuszáját, és utána a borocska is nagyon jól eshetett neki, mert a papi padban,

a kezdő ének után ezt súgta nekem: „Zoltán, most milyen alkalommal vagyunk együtt?”

És a totális zavar... Hogy nem tudja, miért. is van Bobán... De aztán ahogy Zoltán megsúgta, hogy minek a jubileuma van, és így szépen eligazította, akkor már nem volt baj, hiszen Ernőből folyt a szó. Ez nála természetes volt.

Nekem Ottlyk mindenés püspököm volt: minden építkezésemet ő szentelte fel, ő áldotta meg. a mersevāti együttléten is nagyon szép szavakkal emlékezett meg rólam. Valóban megrendítette őt, hogy két nappal a szentelés előtt kórházba kerültem. Végül is jó viszonyban voltunk, s ő akkor ezt őszintén fájlalta.

Utóda, *Nagy Gyula* is mindig eminens volt. Harmadéves teológusként Sopronba kerülve jó humorral és a távolról jöttek érdeklődésével figyeltem rivalizálását Káldyval. A teológiában, az önképzőkörben állandó harcot folytattak egymással.

Vönöcki származását mindig nagyon fontosnak tartotta, annak idején többször le is látogatott oda. Hosszú svájci tartózkodása után lett aztán püspököm, bár Siófok nem az ő kerülete. Őszintén szólva néha úgy éreztem, hogy bizonyos dolgokat összekever, talán azért, mert nem volt igazán gyakorlati ember. A finn fát is legszívesebben megosztotta volna a teológiával, többször utalt arra, hogy ennek egy részét adjuk át az új akadémia építési céljaira, de erre természetesen nem került sor. Kétszer is lehozta hozzám egy német barátját, aki színes ablaküvegeket tervezett. Mutatta egyik munkáját, egy borzasztóan zsúfolt tervet, kérdezte, mi ez. Fogalmam sem volt róla, de zavaromban rávágtam: pünkösd. Valóban a Szentlélek műve lehetett ez, mert tényleg azt ábrázolta. Nagy Gyula megdicsért, s mondta, hogy várják a rendelést a siófoki templomhoz. Hiába mondtam neki, hogy egyetlen egy olyan ablakunk sem lesz a templomon, ahol ezt alkalmazni lehet. Ő ezt nem értette.

Nemrégiben huszonekét lelkésszel együtt átvehettem a gyülekezeti segély juttatását az építkezés céljára. Ez alkalommal ő elnökölt, nekem pedig be kellett számolnom munkánkról. Persze a magám fajta köbre emelt reménységgel kezdtem magyarázni a dolgokat, ő meg ideges lett. Mondta, hogy ő országos püspök, neki feladata, hogy letörjön ilyen hiú reményeket. Határozottan szólt arról, hogy nem szabad a dolgokat

túlzásba vinni, nem jó kézzelfoghatónak venni azt, ami még nagyon is távol van, és így tovább... Erre csak azt mondtam neki:

- Püspök úr, amikor legutóbb is ilyen aggodalommal beszéltek a mi építkezésünkről egy gyűlésen, akkor elmondtam neked, hogyan készültem arra a megbeszélésre Siófokról. Hajnalban, a vonathoz indulva tekintetem az ajtóm belső oldalára erősített rajzra esett. Az egy bibliai történetet ábrázolt, a gyerekbibliakörön erről beszéltünk. A csodálatos kenyérszaporítást ábrázolta a kép, s én arra a Jézusra néztem, aki annak a kicsiny, névtelen gyerek jelentéktelennek tűnő hozzájárulását úgy megszaporította, hogy csodálatos eredménye lett mindennek. Én mindig ezzel a reménységgel néztem az építkezésre.

Így kértem a püspököt, hogy ő is ezzel a reménységgel legyen.

Harmati Béla most is püspököm. Vele kapcsolatban sok szép, biztató élményem van, bár még mindig gyakran elfeledkezik arról, hogy kerülete egyik legjelentősebb létesítménye épül itt. De nem lehet könnyű egyszerre a püspökségbe csöppenni. Javára írom viszont, hogy sokat segített egy fontos cikk megírásával építkezésünkről, amely az egész ország népének figyelmét ránk irányította. Azóta is feltétlenül hálás vagyok neki, hogy segített harangot és orgonát szerezni.

Szebik Imre pedig még hozzá képest is annyira új a püspökségben, hogy vele kapcsolatban pláne csak reményeim vannak. Annak mindenestre nagyon örültem, hogy a munkálatokról alaposan tájékozódott, amikor egy hónappal a templomszentelés előtt erre járt. Fialat emberek mind a ketten: bízom abban, hogy Isten mindkettőjüket formálja még a püspökségben, s tudatosabban fognak örülni annak, ami most Siófokon épül.

1990. április 5., csütörtök. Ezek a késő éjszakai sorok legyenek

Rekviem Kiss Jánosért

- + János, most e bennünket összefűző ötven évről nem beszélek, hiszen ahhoz ez az emlékezés nem elegendő.
- + Ne beszéljünk a fóti Mandák-ház konferenciatelepéről se, ahol nyolc évig veled együtt szolgáltam. A mi „hármaskörből” elment Zászkaliczky Pali – és íme, te is. Most majd rajtam a sor.

- + Csak március 24-ről beszéljünk, annak is a délelőttjéről, amikor Szebik püspök iktatásán összefutottunk a Bécsi kapu téri templomban.
- + A leghátsó sorban foglaltál két széket, én pedig kicsit messzebb. Melléd nem ülhettem, mivel mondtad, oda nagyon vársz valakit. Mi pedig így távolabbról is beszélgettünk a síófoki templomról, amely épül s a fóti otthonról, találkozásunkról, amelyet húsvét utánra terveztünk.
- + Mire az iktatás köszöntéseire került sor, azt mondtad: „Nem jött el, a nagy zsúfoltságban nem talált ide hozzám” – és kérted, üljek melléd.
- + A református püspök szavainál hozzád fordultam: „Jancsikám, engem várnak, előbb el kell mennem. Az Úr áldjon és őrizzen!”
- + Te is odasúgtad: „Marcikám, jó, hogy összefutottunk! Sietni fogok a templomhoz, és hozzád!”
- + És aztán – ugye, Jánosom – egy hét múltán még elmentél Fótra, majd elindultál a templom nélküli városba, és készülődés közben vetted észre, hogy az, Akire végig vártál, ott van melletted! Ott volt, és segített neked útra kelni – ő, az Angyalod!
- + Pihenj meg most Jézusodnál, Jánosom! Pihenj meg! Hiszen most fel sem tudnám sorolni, hány gyülekezetbe készültél még húsvét előtt, böjti szolgálatra. Csak arra emlékszem, hogy egy héttel azelőtt Ostffyasszonyfán és Vönöckön voltál. Te, vérbeli evangélista, aki egyformán szeretted szólni, énekelni és muzsikálni az evangéliumot! Pihenj most meg!
- + Látod, milyen korlátok között mozgunk és vagyunk?! Akkor azt mondtam neked: „Gyere Síófokra, és megmutatom neked a Fel-támadott szobrát a szobámban.” Te pedig kedvesen mosolyogtál (mert haláloddkor eszedbe jutott a hívásom), és azt válaszoltad: „Marcikám, én előbb Hozzá érkezem!”
- + Jancsikám, e hosszú emlékezés helyett ugye elég lett volna csak annyit írnom: De jó, hogy olyan sokáig szerethettük az Urat is, meg egymást is.

1990. április 13., péntek. A Művelődési Minisztériumból megérkezett az OTP-be a visszatérített áfa kifizetésünk: 844 272 Ft.

Isten sokfelé rendelt lelkészi szolgálatra, s szinte mindenhol építkez-nem kellett. Nemcsak épületeket, házakat és templomokat, hanem gyülekezetet, embereket – és önmagamat. Az építkezések is formáltak engem, egész biztosan.

Vonulásom, vonulásunk irányát jól jelzik leányaim születési helyei: Klárka Munkácson, Ildikó Nyíregyházán, Juditka pedig Fóton látta meg a világot. Negyedik kislányunk, Évike, pár napos korában meghalt. Mindannyian szépen helytállnak a maguk munkaterületén. Sok örömet jelentenek az unokák, sőt már dédunokám is van!

1990. április 6–11. között Kárpát-alján voltam három leányom, vőm, öt unokám és Fabiny Tamásék társaságában. Pénteken Nyíregyházán éjszakáztunk, szombaton Ungvárra, onnan Munkácsra mentünk. Este Kajdanóban vet-tünk részt istentiszteleten, ahol a református gyülekezet visszakapta a diktatúra alatt elvett, lerombolt tornyú templomát. Vasárnap Gulácsy Lajos lelkésszel és Tamással bejártuk hatalmas körzetét, öt filiával: Tamás igét hirdetett, én pedig régi szolgál-taimra emlékeztem.

Hétfőn Vereckére mentünk, majd délután megkerestük volt templomunkat, ami most süketnémák klubhelyisége, és az 1943-ban épített paplakot, gyülekezeti házat, ami most lakóház.

Az egyházban végzett munkánk „cantus firmus”-a a Szentírásban oly sokszor emlegetett „nemzedékről nemzedékre” kell, hogy legyen.

Kárpátalján 1990-ben

Ez az út is ezért volt nagyszerű: három nemzedék együtt! Nagyobbik leányom ráadásul itt, Munkácson született, 1945-ben. A virágvasárnapi református templomok szépsége is az volt, hogy mindhárom nemzedék képviselve volt, mégpedig nagy számban.

Épülő síófoki templomunk felől nézve különösen is megdöbbenő volt látni templomaink „életképességét”. Mert igaz, hogy negyven év folyamán egy csomó templom elveszítette papját, tornyát lerombolták, egyiket múzeummá, másikat raktárrá, az ungvári evangélikus templomot súlyemelő edzőhellyé alakították, de a templomok mégis lélegzenek, életjelt adnak, protestálnak. Torony nélkül is felkiáltójelek, és kérik a keresztyéneket, hogy igényeljék vissza őket, mert visszakaphatják! Mégis érdemes volt annak idején azokat is felépíteni, és ma is érdemes templomot építeni.

Ha a mi építési himnuszunk: „Uram Jézus, drága kincsem...”, akkor a kárpátaljai reformátusok himnusza a „Mindig velem” (Hozsánna, 139. ének), amely hatalmas kiáltásként, fohászként szakad fel szívükből befejező énekként. Velünk csak az lehet igazán, mindig, minden körülmény között, aki mindig volt, és mindig van – a Feltámadott Jézus Krisztus! Így kerülünk egy sorba, kéz a kézbe kárpátaljai gyülekezetek és síófoki gyülekezet, amelynek temploma éppen a Feltámadottat fogja hirdetni.

Amit Isten adott Kárpátaljának – az nagyon szép 45 év múltán is. A havasok hősapkával integettek, a Latorcza, mint mindig, hízelegve beszélt, a Tisza már itt nagy komolyan hömpölygött, Verecke megállított egy pillanatra, hogy felidézzük az ezer éve történeteket. Nagyszőlőstre, Husztra, Rahóra most nem volt idő. Persze csak nekünk nincs időnk – nekik van, és lesz idejük!

Templomépítésünk során egy jó ötletet mindenképpen Kárpátaljáról kaptam. 1942-ben az evangélikus erdőigazgató, Katapán Ottó 60 m³ kárpáti fenyőből ácsoltatott tutajt, amely Rahóról leúszott Tiszaújlakig, ahol evangélikus fűrésztelepes hívünk felfűrészelte, és így épült fel a munkácsi gyülekezeti ház. 1988/89-ben pedig finn evangélikus testvéreink küldtek 192 m³ fenyőfát 8 kamionnal, hogy templomunkat felépíthessük.

Kárpátaljai utunk emlékeit hadd zárjam a találó énekverssel: „Az Úr csodásan működik, de útja rejtve van...”

Meghívónk, Gulácsy Lajos ref. esperes tagja volt annak a lelkesi közösségnek, amely bethániás, bibliás lelkülettel 1946-ban levelet írt Sztálinnak, amelyben idézték Isten Nabukodonozorhoz intézett szavait: „Te bot vagy, akivel büntetek, de jön a nap, amikor eltöröm ezt a botot”. A levelet az NKVD szerveinél hivatalosan nyújtották be. Mind a 12 lelkészt a legsúlyosabb váddal, lázadásra való felbujtással vádolták, s őket 6-8 évi kényszerszolgálatra ítélték. Gulácsy Lajos hét és fél évet kapott. Közösségükből ottani szolgálataim során jó barátság fűzött még Horkay Barnához, Pázsit Józsefhez és Zimányi József akkori munkácsi segédlelkészhez.

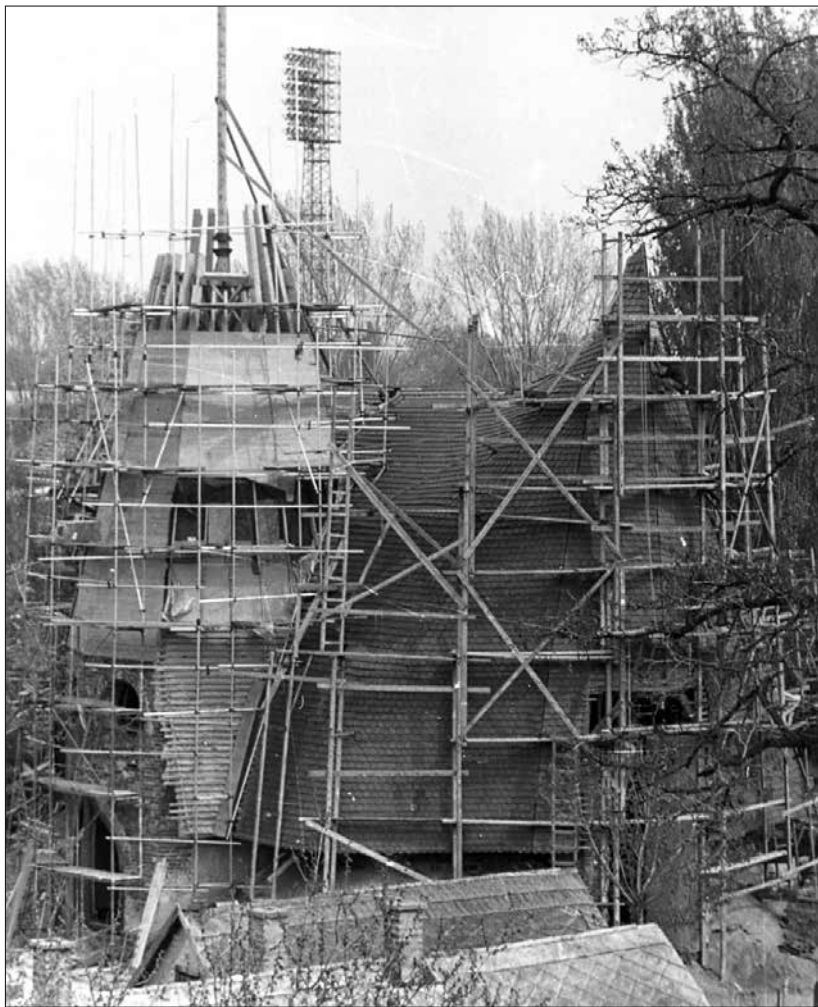
Mostanában olvastam Churchillnél ezt a mondást: „Miközben mi építjük épületeinket, azok is építenek minket.” E síófoki munka leginkább a hit merészségében épített. A vakon ugrás, sötétbe ugrás merészségében épített. Ezt persze már hoztam is magammal, de bizonyos merészebb légtornász lettem itt. Ha akkor pillanatokon belül nem merünk merészet lépni, ma semmi sem lenne a templomból.

1990. április 9., hétfő. A Somogyi Néplapban cikk jelent meg a templomépítéssel kapcsolatban. Ebben arról esik szó, hogy a tűzoltóság-nál nagyon későn jelentették az épülő templomot, s amikor kiszálltak, az alábbi észrevételeket tették: 1. Nincs betervezve villámhárító; 2. Nincs külön kiépítve tűzoltó csap; 3. Kérdéses, hogy a faanyag tűzgátló szerrel való kezelése megtörtént-e; 4. Keleti irányban, egészen közel a templomhoz épület van, ami tűzveszélyes. A cikk szerint az egyik tűzoltó tiszt „hasznosnak vélné a templom lebontását”.

Az első három pont betartása a gyülekezetre tartozik, s itt nem lesznek akadályok. A 4. pontot a tanácsnak kell megoldani, a valóban közeli, használaton kívüli építmény kisajátításával és lebontásával.

Látásom szerint a lap azért, hogy mindenáron érdekes legyen, helyt adott egy olyan idéten álláspontnak, hogy a már becserepezett templomot le kellene bontani!

Luthertől tudjuk: ahol Istennek templomot építenek, ott az ördög is felépíti a maga kápolnáját. Ezt már régóta várnom is kellett volna. Sajnálom, hogy éppen megyei lapunk eddig – szemben több országossal – tudomást sem vett munkánkról, s most is csak egy ilyen rossz százjéssel megírt cikkel jelentkezett.

1990. április 18., szerda. Makovecz Imre megtekinti az építkezést. Nikl Péterrel részletesen megbeszéli a templom külső és belső építésének részleteit. Lassúnak tartja a munkák menetét, és kéri, hogy ezt a kifogását juttassuk el Ignácához is, aki most nem lehetett jelen.

Elmondja, hogy míg Kárpátalján jártam, tudomására jutott a Somogyi Néplap „Tűzoltóság kontra Városi Tanács” c. cikke, és eljött, hogy tárgyaljon a Tűzoltósággal. A megbeszélés jó légkörben folyt, és bízok abban, hogy a Városi Tanács siettetni fogja az Oulu park rendezését.

Nyilvánvaló, hogy Isten templomunk építését mindenképpen a reménység feltétele alá helyezte. Nem csoda, hogy jelszavunkká vált: reménység! Mert nemcsak az 1985–89-es évek teltek úgy, hogy soha sem volt semmi biztosítékunk, csak reményünk. Lám, most ahogy június 30-ra visszaszámlálunk, amikor szentelnünk kell, most is csak a reménység éltet minket, amivel mind a templompadok, mind az oltárberendezés elkészítése az ouluiak kezében van. Ők pedig nagyon hallgatók, és nagyon messze vannak. Makovecz ma már annyira magáévá tette az általam hangoztatott „mégis” szentelést, hogy megragadó, áradó fantáziával elkezdte mondani: ha a finnektől nem jön az oltárberendezés, akkor is lesz szentelés. Alapkövetételünk óta van nekünk régi szép oltárunk. A gyermekek pedig majd gyűjtenek egy mázsányi margarétát, és az abból font hatalmas fűzér lesz a Feltámadott Jézus körül az oltár ékessége... Szívem szerint mondtam neki köszönetet azért, hogy ilyen emelkedetten tudott belemenni a kényszerkörülmények által szorongatott gondolatmenetbe.

1990. április 18., szerda. Este 9-kor telefon Koren Emiltől: Risto Laitila felhívta őt azzal, hogy Oulu elkészíti a padokat és az oltárberendezést!

A felszerelés a szentelés előtt idejében ideérkezik.

Seppänen püspök-helyettes és Risto Laitila részt kívánnak venni a szentelésen.

Mindez éppen a Makovecczel való beszélgetés napján, a reménykedés napjának estéjén derült ki!

Most, hogy Urunk segítségével építkezésünk vége felé közeledünk, szorongó szívvel gondolok azokra, akik munkánk befejezését nem érhették már meg. A kezdeteknél vagy a munkák közepén is jelen voltak, álmodói voltak e templomnak ők is, de már előre kellett indulniuk abba a városba, ahol már nem lesz szükség templomépitésre, mert ott „az Úr a mindenható Isten és a Bárány annak a temploma” (Jelenések 21,22). Mindenkire hálatelt szívvel emlékezem, mindenki megtanított valamire. Ahogy annak idején Járosi Andor, a kolozsvári „fehér templom” papja a templom és a közösség szeretetére tanított meg életre szólóan, vagy ahogy Túróczy Zoltán óta tudhatom, hogy Jézusért az ébredés, a szolgálat és a fegyelem elválaszthatatlanok, úgy egy-egy mondatban emlékezhetem azokra, akiknek munkáját építési naplóm is megemlíti, de akik a templomszentelésen már nem lehettek velünk.

Káldy Zoltán perspektívájában fontos helye volt a siófoki templomnak, és ennek tudata nagy erőt adott a kezdet nehéz éveiben.

Tekus Ottóné, a kedves Izuka volt a legelső, akit annyira érdekelt az építkezés, hogy siófoki üdülése alatt képes volt elolvasni az építési napló nem éppen üdítő sorait is, s aki későbbi itt tartózkodása során konyhásként gondoskodott a társadalmi munkát végző férfiakra.

Schulek Tibor a tokorcsi templom körüli szolgálata nyitogatta szíveimet és szemeimet arra, hogy amikor az Úrnak építünk, akkor mindig a szép és értékes mellett kell döntenünk.

1990. április 20., péntek. A tornyot építő ácsbrigád két tagja abba hagyta a munkát, mivel Németországban szeretnének dolgozni, nagyobb bér reményében.

Kiss János siófoki gondnok lázban égett, ha a templomról volt szó. Ebből a lázból sok ragadt reám is.

1990. április 10–11., kedd–szerda. A templom területét közel 1 m magasságban földdel töltöttük fel úgy, hogy a behordott földet döngölő ütötte-verte kemény padlóvá.

1990. április 23., hétfő. Langmár kőműves elkészítette a templom aljzatbetonját, amelyet konténeres szállító gépkocsik hordtak a keverőtelepről a helyszínre.

Szabó József püspök amennyire Madách szerelmese volt, annyira szerette Dömölköt, szülőföldjét is, és számon tartotta a legkisebb renoválásunkat is.

1990. április 28., szombat. A mai Magyar Nemzet arról tudósít, hogy az evangélikus egyház és az Állami Biztosító keretmegállapodást készült kötni az egyházi épületek biztosításáról, s ennek jegyében „a szerződést megerősítendő” a Biztosító 500 000 Ft támogatást nyújt a síófoki templom építéséhez. Régóta mondom: a csodák földjén akkor járunk, amikor már nem is csodálkozunk a csodákon!

1990. május 2., szerda

A MAI NAPON BEEMELTÜK A TORONY KERESZTJÉT!

A kaposvári daru kétszer is át kellett hogy alakítsa a gémet ahhoz, hogy a szükséges 30 méteres magasságot elérje.

A daru kívülről emelte be a harangot is, amelynek vasszerkezete még elkészítésre vár.

Garas Vilmos kötcsei gondnok velem egyidős, és mint katona jelen volt a munkácsi paplak, gyülekezeti ház építésénél, szentelésénél, és mint öreg ember aztán az elsők között segített a síófoki templom építésénél.

1990. május 2., szerda. Váratlanul meglátogatta az építkezést ma este Makovecz Imre, Ágh István költő és egy csornai fiatal építész.

Makovecz örömmel vett tudomást arról, hogy a finnek elvállalták a templompadok és az oltárberendezés elkészítését.

Aggodalmát fejezte ki a szentelés időpontjának tarthatóságának tekintetében. Végül is megértette, hogy e téren sem lehetünk maximalisták.

Kiss János főti munkatársamtól is fontosat tanultam: olyan fiatal vagy, amilyen friss a hited!

1990. május 7., hétfő. Nagyon nehéz munkanapon küldött Isten biztatást a bajor „Evangelisches Sonntagsblatt” ma érkezett számában: „Fiatal az, aki még tud csodálkozni, lelkesedni és gyerekként kérdezni: hát aztán? Ön olyan fiatal, amilyen a hite, és olyan öreg, amilyenek a kételyei”.

Berzsenyi Miklós dömölki felügyelő társamat hagytam a legvégére; nemcsak azért, mert őt temettük legutoljára, hanem azért is, mert dömölki szolgálatom 32 esztendeje alatt vele igazán együtt dobbant a szívem az evangéliumért is, meg a rengeteg építkezés megfeszített menetében is.

Amikor vele emlékezünk előrement szeretteinkre, a Feltámadott ma sem mond kevesebbet nekünk, mint búcsúzásakor tanítványainak: „ti megláttok, mert én élek, és ti is élni fogtok”! (János 14,19b)

1990. május 9., szerda. Néhány hete kiküldött húsvéti körlevelünkben Isten szeretetét hirdettük meg, megköszönve Istennek azt, hogy mindenekelőtt a finn és német hittestvérek által annyi segítséget kaphattunk. Hogy a templom felszentelését már tervbe vehettük június 30-ra. Hogy bizalommal gondolhatunk a munkák folytatására: a paplak építésére. Hogy az eddigi építkezés során Isten megmutatta történelmet formáló hatalmát, 1989-ben Közép-Európában és benne hazánkban új, demokratikus életformát választott.

Ennek a lelki tavasznak az örömét vitte szét a nagyvilágba körlevelünk finn, német, angol és magyar nyelven.

Ezt az örömünket visszhangozzák azok a fecskék is, amelyek a karzat feletti szarufán fészket raktak, és benne a mai napon fiókákat költöttek. Éltek azzal a szabadsággal, amelyre a 84. zsoltár 4. verse szabadítja fel a fecskéket és verebeket, hogy fészket rakjanak az Úr oltáránál.

Az Oulu parkban minden együtt van Isten szeretetének magasztalására: a torony ormán a kereszt, a templomhajó kupolája, építési himnuszunk: „Uram Jézus, drága kincsem...” és a fecskék csicseregése. Így, együtt valósul meg a zsoltáros templom iránti sóvárgása: MÍLY KEDVESEK A TE HAJLÉKAID, Ó, SEREGEK URA! SÓVÁROG, SŐT ELEPED A LELKEM AZ ÚR UDVARAI UTÁN”!

A somogy-zalai lelkészek munkaközössége

1990. május 12., szombat.

Ma jutok hozzá, hogy leírom szó szerint azoknak az igehirdetésemnek szövegét, amelyeket egyházmegyei csendesnapon mondtam el a gyenesdiási Kapernaumban 1990. május 24-én.

1. A fa ajándéka

A mi atyáink Istene feltámasztotta Jézust, akit ti fára függesztve kivégeztetek!" (Cselekedetek 5,30)

Holnap az évtizedek után első szabad választáson az urnák elé járulunk, és szavazás közben sok különbség lesz köztünk. De ma az Úr Jézus elé járulunk, és semmi különbség sincsen köztünk. Egyformán bűnös emberek vagyunk, akik kegyelmet kérünk. Én pedig dicsekedni jöttem Gyenesre, mert ötven évvel ezelőtt Túróczy Zoltán is dicsekedett itt Jézus Krisztus kegyelmével. Mindez azért, hogy ezután meg ti dicsekedjete el szabadító Urunkkal. Mivel már negyedik éve tusakodom Sió-

fokon a finn fával, ennek tanulságát szeretném elmondani nektek. A finn fa ajándékaról, kötelezéséről és örökségéről.

a) Az élet fája

A Paradicsomban az ember három féle fát talált: gyümölcsfiákat, amelyekről evett, a jó és gonosz tudás fáját, amelyről ugyancsak evett, és ezzel bűnbe esett. És ott volt az élet fája is. Róla így énekeltünk: „Paradicsomnak te szép élő fája, ó, drága Jézus...” Ha már itt ilyen diadalmasan zengett az énekünk, hogy fog zengeni majd az üdvbeöltözöttek éneke, akik Jelenések 2,7 szerint így énekelnek: „Aki győz, annak megadom, hogy egyék az élet fájáról, amely az Isten paradicsomában van!” Hálát adok Istennek, mert Makovecz Imrét arra indította, hogy a torony leg-tetejére, a kereszt alá éppen az életfa rügyeit terveztesse meg vörösrézből. Hadd hirdesse meg templomunk így, messziről is, Isten nagy szeretetét, amellyel már, a teremtéskor körülvette legkedvesebb teremtményét, az embert!

b) A betlehemi jászol fája

A karácsonyi nagy kérdés: Miért lett Isten emberré? Isten fia mit keres a barmok jászolában? A felelet erre: hogy cseréljen velünk! Celldömölk egyik filiájában volt egy idős hittestvérünk, aki elmondta, hogy az I. világháborúban majdnem kivégezték, amikor egy lázadásukat követően tizedelésre került sor az ezredben. Ő is a kiállítottak közé került, de mielőtt elvezényelték volna őket, egy idősebb bajtársa hátulról visszahúzza őt, és cserélt vele: „Te még nagyon fiatal vagy, élned kell!” Jézus cserélt velünk. Ő vette át ítéletünket, sorsszámunkat, sorsunkat, bűneinket és halálunkat. Igen: az élet ajándék. De nem az eltöltött évtizedek teszik ki az élet mértékét, hanem Jézus nagy ajándéka: cserélt velünk!

c) A keresztfa ajándéka

A keresztfa veszedelmes ajándék. Tud teológiai gubanc lenni, hitviták terhe. Olykor csak díszítő elem épületen vagy könyvön, nyakban, sőt fülben hordva. Máskor nemzeti fájdalmat fejez ki csupán, mint a Magyar Hiszekegyben. De tud a kereszt érzelgős nyavalygás is lenni, amikor az ember nem fogy ki saját fájdalmainak elpanaszolásából. A kereszt

akkor Isten ajándéka, amikor az ígére épül: Krisztus meghalt bűneinkért, és feltámadt megigazulásunkra! A kereszttel tehát akkor ajándék, amikor hitünk nemcsak Jézus halálát, hanem feltámadását is megragadja! Isten feltámasztotta azt a Jézust, akit mi megfeszítettünk. Ámen.

2. A fa kötelezése

„Az igaz virul, mint a pálmafa, magasra nő, mint libánoni cédrus.”
(Zsoltár 92,13)

A fa arra kötelez, hogy sokra *értékeljük a láthatatlanokat*. Mert miért olyan csodaszép zöld a fa, miért olyan sudár a törzse és hatalmas a koronája? Azért, mert ott a mélyben láthatatlan nagy gyökérzete húzódik. Milyen szép zöld a fű is – de szárazságban hogy kiég!

Magyar népünk 45 évig azt tanulta: szó se essék lélekről és a lélek gyökereiről. Minden a matéria, amit megehetsz, amit megragadhatsz, amiből hasznod van! Napjainkban arra riadt a népünk, hogy mégis éppen a matéria hiányzik! Keressük, hol és hogyan lehetne gyökereket verni a termőföldre, Isten ígéretébe, a Bibliába, Jézus Krisztusba, a gyülekezetbe. Oda, ahol mélyre tudnak hatolni a lelki gyökerek. Ahonnan táperőt kaphatunk arra, hogy tartásunk legyen, hogy fánk zöldelljen és magasra nőjön!

A fa arra kötelez, hogy *építkezzünk!* A fa elsősorban nem arra való, hogy dísz legyen. Azért most, amikor ígénk pálmafáról szól, nem valami költők megénekelte pálmaágra gondolok, s a cédrusról sem úgy beszélek, mint Csontváry Kosztka Tivadar gyönyörű magányos cédrusáról, hanem mint hasznos fákról, amelyekből annak idején a jeruzsálemi templomot is építették.

A finn fa is így kötelezett minket az építésre. Gondoljátok el: egy év leforgása alatt 8 kamion teszi meg a sok ezer kilométeres utat a finn épületfával! – Hát nem lett volna szégyen, ha nem merünk építeni?! Valaki lelkésztársaim közül bátorságomért dicsért, hogy bele mertem vágni a nagy munkába. Azt feleltem erre, és most is ezt felelem: Nem voltam én bátor, csak nem mertem *nem* építeni, amikor az Úr adománya építésre kötelezett! Örömmel fedeztem fel ezt a gondolatot erdélyi földim, Áprily Lajos *Templom* című versében: „Szóltam, Uram, az én

imám merész, / a templom ívük keskeny és nyomott. / És szólt az Úr: Fiam, légy építész, / magadnak építs bátor templomot!”

Építsd *gyülekezetedben* is a bátor templomot! Nem az a kérdés, hogy mikor lesz a szentelés vagy más ünnep. Az a kérdés, hogy ki segít építeni a templomot. Szabad életformánkban mérhetetlenül kitágult a gyülekezet szolgálati köre, megnőtt a munkamező. Nincs elegendő munkás. Észreveszed-e, hogy hol kíván az Úr munkát bízni rád? Ne várd, hogy megkeressenek és kérleljenek. Szolgálj az Úrnak örvendezéssel!

Építsünk másoknak is bátor templomot! Kínában a keresztyénüldözés idejében is mindenütt összejött titokban 2-3 keresztyén család. Amikor aztán eljött a szabad vallásgyakorlás ideje, templomot építettek, és a nagynak képzelt 500 férőhelyes templom szűknek bizonyult. Miért? Mi a titka a nagy növekedésnek? Egyikük ezt mondta: Itt is úgy gondolják, hogy törődjön mindenki a maga bajával. Amikor aztán látják, hogy a mi közösségünk felveszi az öregek, nélkülözők, betegek, sokgyermekesek és lezüllettek gondját, akkor lesz Jézus számukra is fontos.

Építsünk hazánknak is bátor templomot! Mert bátorításra van szüksége az embereknek. És ebben a szavazás csak egyik feladatunk lesz. A másik az, hogy úgy jöjjünk-menjünk az emberek között, mint akik tudjuk, hogy az Urunk, Jézus által jelzett úton haladunk. A mi utunk mér-földkövei az évezredek. Két évezrede járt földünkön Jézus. Több mint ezer esztendeje állapodtak meg hazánkban ősapáink. Tíz év múlva lép át az emberiség a harmadik évezredbe. Mi bátran rójuk utunkat életünk folyamán, mivel tudjuk, hogy Jézus Krisztus tegnap és ma és mindörökké ugyanaz! Ha ötven év alatt megtanulhattuk: soha se vessed bizalmadat emberekbe, akkor most már bátorítsunk mindenkit: bízzál az Úrban, és légy bátor!

A finn fával érkezett 60 hatalmas rönkfa olyan vastag, hogy 60-80 évgyűrűje is van. A nyári finn vendégek többsége is csak itt, az Oulu parkban lát ekkora törzseket, mivel a Helsinkitől északra eső tájakon a fenyők már nem nőnek ilyen nagyra. Az évgyűrűk rajzolatán a szakember meg tudja állapítani, hogy mely esztendőben volt az időjárás kedvező, vagy éppen mostoha a növényzet számára.

Hazai evangélikus egyházunk már nagyon régen nem építkezett

annyit és jelentőset, mint az 1987–1990 közötti években. Hisszük, hogy ezek az évgyűrűk majd utódainknak is elmondják: jó évjáratok voltak ezek, amikor az Úr népe nem vonta ki magát a feladatok alól, és építette lankadatlanul az Úr bátor templomát! Ámen.

3. A fa öröksége

„Olyan lesz, mint a folyóvíz mellé ültetett fa, amely idejében megtermi gyümölcsét, és nem hervad el lombja. Miden sikerül, amit tesz.” (Zsol-tár 1,3)

A fa és az örökség mindenképpen összefügg. Úgy is, hogy a finn fából készült templom hajója, Krisztusa, és remélhetően padjai, amint drága örökség a síófoki gyülekezetre, sőt evangélikus egyházunkra maradnak.

De örökség a fa akkor is, amikor például diófát ültetünk, hogy azt majd utódaink élvezzék. Sőt, hosszabb távú örökség is van, a tanúfák. Csöngén még hajt az az akácfa, amely alatt Berzsényi is ült, a templom karzatfájába pedig a néphit szerint Petőfi vésett bicskájával eszméltető latin mondást.

Mai csendesnapunkon sokféleképpen körbejártuk a fát. Jézust, az élet fáját is, vele együtt a finnek fáját is. Most, amikor lassan búcsúzunk, kapjon szót az is, hogy a fa egyben örökség.

Az örökség azonban együtt jár a végrendelettel. Tekintsük e záróigét ilyen öröknyagásnak, amelynek birtokában gazdagabban mehetünk ma haza, mint ahogy idejöttünk.

– Jézus öröksége *a jó talaj*. A folyóvíz mellé ültetett fa igazán jó talajt kapott. Ez az éltető víz a bibliai kegyelem ősi képe. Mivel ezt csak ingyen kaphatjuk!

– Jézus öröksége *a bőséges gyümölcs*. Mert a jónak nem a teológiája, a költészete vagy az ismerete a gyümölcse, hanem a cselekedete. Nem szépen megfeszített gyümölcs, hanem alma, amelybe bele lehet harapni. Tudom, hogy mi sem egyforma gyümölcsöket szeretünk, de azt is tudom, hogy a Lélek gyümölcsét, a megbocsátó szeretetet mindannyian igényeljük.

– Jézus öröksége *a hervadhatatlan remény*, amely nem lombozódik

le. Múlt nyáron német diakonisszacsoport látogatta meg építkezésünket. Örömmel járták be minden zegét-zugát. Egyikük megkérdezte, mikor szeretnénk felszentelni. Mivel az építkezés nagyon kritikus szakaszánál tartottunk, csak bátoritanul mondtam, hogy 1990. június 30., szombaton délelőtt 10 órakor. Mivel nevetve vitatkoztak dátumommal, azt mondtam nekik: Azt azonban ne feledjék, hogy mi nem csak a finn fenyt, hanem a reménységet is köbön mérjük. Ittlétünk alatt ezt sokszor emlegették mondván, hogy az ő szolgálatukban is olykor ilyen reménységre van szükség. De legyen a mi életünkben is köbön a reménység! És ne essünk kétségbe akkor sem, ha olykor mégis lelombozódik erős reménységünk. Megint tanulhatunk valamit a fától: csak az élő fa tud lelombozódni!

– Jézus öröksége a *siker is*. Egy zeneszerző így bocsátotta útjára nagyon tehetséges tanítványát: „Ne törekedjél sikerekre, mert azok betörik a fogaidat!” Mégis, Jézusban ez az igénk is igaz: „minden sikerül, amit tesz”.

Ám a sikert nem szabad önmagáért, hiúságból kergetni, hajszozni, kívánni és kiügyeskedni, mert úgy előbb utóbb baj lesz belőle. Hanem vállald a harcot Jézus ügyéért és embertársad megsegítéséért, s akkor a siker nem marad el!

Csoóri Sándor szólott legutóbb az alélt szívű magyarokhoz, akik nemcsak a választásokra, hanem minden, a nemzettel összefüggő kérdésre csak legyintenek: „Úgysem lesz ebből semmi, vagy ha igen, csak évtizedek múlva, de akkor hol leszünk mi már? Inkább nem is veszem ki a részemet semmiből!”

Csoóri erre így folytatta: „Mi a remény? A kedv! De kedve csak annak van, aki részt is vesz! Fogalmuk sincsen a kihúzóknak, hogy mire vagyunk képesek, ha jó kedvvel látunk munkához!”

Milyen igaz ez akkor is, ha szőlőmetszéshez vagy nagymosáshoz készül valaki. Akkor is, ha hazánk rendbehozatalára készülünk, és akkor is, ha most a böjtben hazamegy valaki a gyülekezetbe, hogy ezután jó kedvvel részt vegyen a közösségben. Mert Jézus keresztfájának örökösei vagyunk!

Erre tanítanak engem ezek a finn fák – s így tekintek, köbre emelt reménységgel, a június 30-i templomszentelésre, valamint nemzetünk és egyházunk életének megújulására. Ámen.

1990. május 15., kedd. Szépen megy a munka. De menjen is, mert ma van a visszaszámlálás 45. napja! Ehhez illik a ma kapott jó hír: Ouluból felhívott Risto, s közölte:

Készülnek a padok és az oltárberendezés.

A berendezés 190 000 finn márka, és ebből 30 000-et maga a testvérváros, Oulu fedez.

A szállítást nekünk kell rendeznünk és fizetnünk.

Levélben közli a főpolgármester nevét, címét, hogy köszönetet mondhassak, és meghívhassam.

Kb. egy héttel a szentelés előtt érkeznek, hogy a berendezést összeállítsák.

1990. május 22., kedd. Elkezdtek az életfa kialakítását. Az ácsok és a bádogos nem mindenben értenek egyet, Péter közöttük a döntésbíró. Ma már derülátóbbak, mondom nekik, hogy ez is éppen úgy van, mint a tavaszi fáknál: csak az a szakasz nehéz, amíg egy-két rügy kifakad, utána már gyorsan jön a többi! Ha így van a fáknál, mennyivel inkább az életfánál!

1990. május 23., szerda. Aggasztó hír Nikl Pétertől. Pénteken egy budapesti kórházba vonul sérvműtétre. Legalább két hétre kikapcsolódik az építkezés vezetéséből, éppen most, a legzsúfoltabb szakaszban. Ám az biztos, hogy egészsége a legfontosabb. „Hozol idején segítséget...”

1990. május 24., csütörtök. A Városi Bíróságra tanúnak idéztek be Andrasek Péter perében, akinek lopásügyét tárgyalták.

1990. május 25., péntek. Makovecz Imrénél Budapesten.

1. A templomablakok hőszigeteltek és egyszerű fehérek legyenek.
2. Elmondhatja az építés mai állását. Tájékoztatom, hogy az általunk megrendelt Hungarocamion június 19-én, kedden veszi fel Ouloban a rakományt, a templombelső tartozékait. Risto Laitila telefonja szerint Szentiván ünnepe (június 24.) után néhányan eljönnek a berendezés összeállítására.
3. Fabiny Tamás kérte őt, hogy írjon előszót a könyvhöz, amely egyszerre életrajz és a templomépítés története.

1990. május 27., vasárnap. Paulo Károly bélyegző készítőnél 50 db plakettet rendeltek vörösrézből, templomunk vonalaival. Vendégeink részére lesz szükségünk erre a szentelés során. Az ötlet annyira tetszik neki, hogy egyúttal 5 000 Ft adományt ad a templomnak.

1990. május 30., szerda. Három napja hiába várom a bádogost. Az idő sürget!

1990. június 3., vasárnap. A Bibliából azt a részt olvasom, amikor Dávid a jeruzsálemi templom építése kapcsán mondja fiának:

„Te azért fiam, Salamon, ismerd meg a te atyád Istenét, és szolgálj néki tökéletes szívvel és jó kedvvel; mert az Úr minden szívbe belát és minden emberi gondolatot jól ért. Hogyha őt keresed, megtalálsz, ha ellenben őt elhagyod, ő is elhagy téged mindörökké.

Most azért, mivelhogy az Úr kiválasztott téged, hogy néki szent házat építs: légy erős, és készítsd meg azt.” (1Krónikák 28,9 –10)

- VI. 29, P. Szentelis előtti nap örösi iramában:
1. A keresztstílusban meg folyós a burkolatleplek a részben.
 2. Harom kapu előtt a lépcsők ki alakítása, műkövése.
 3. Az éjszaki kapu beállítása, a főtérrel ideiglenes behelyezése.
 4. Elkészítve a kőművesek javítását a parkettázás.
 5. Fogalmazás az üvegcsészák a festők.
 6. A keresztcsapat egy része részben géppel épít a fal közötti dombot, miközben némi részben építi, megint miközben a műkőgályákat készíti.
 7. Bevezetve elhozva 500 pld-t, a Fatiny könyv terítőt példányait.
 8. Főn a fenyőképzés, és a képek készítése a Szentgyörgy Foronyra, másnap a terjesztésre.
 9. Az a Párgómező Kisközségben megtörtént munkákat Haru Gyula úr az ültetésminőség.
 10. Esténként a rendőrségek, és a tisztosok a rendsz. és üzem.

VI. 30. Szombat. Felvirradt a templomavetelés napja!

Beszámoló a beveretése képpen. Meg kezdés köztök

Podor Pál Magyar nyelvben talált mondata:

"Műveled a csodát, ne magardzd!"

1. Godokkorással fogadtuk a nap napvételü idejárását. igazi szentek, életet hirdelő napvételünket az első hajnalok-hajnalok az önközpontok.

2. Szem kézzel hatalmas főnök tisztelte meg templomunkat. 15 autóbusz, rengeteg példányt a sok órák ontottak a látogatókat az egész országba. Lehetőség a külön hívottak a Győr. Haru épületkérés, rövidesen az Oulu-Porta is terjed.

zig megtett.

3. Tíz órákor indultunk a Templomhoz, Szeged és Suomi - kapuban a kentelepi liturgia köré, először elnévelésből a 380. u. év 1. v. c. Wam Feljus... után Marovecz Imre bejelentte a Templom eldőtérét, átadta a kulcsot Dr. Harmati Püspöknek, akinek előbb Sava után Soppänen püspökhelyette mondott először igét, Szűz Mária a kulcsot Jóna M. vette át és a kaput kinyitva essent oment a ment a Templomba, Püspök, Eszter és Jóna M. az oltár elé.

4. Dr. Harmati B. igehirdetése után egy kisgyerek keresztelt, be is olt kereszt, majd a disz körüli körvonalat.

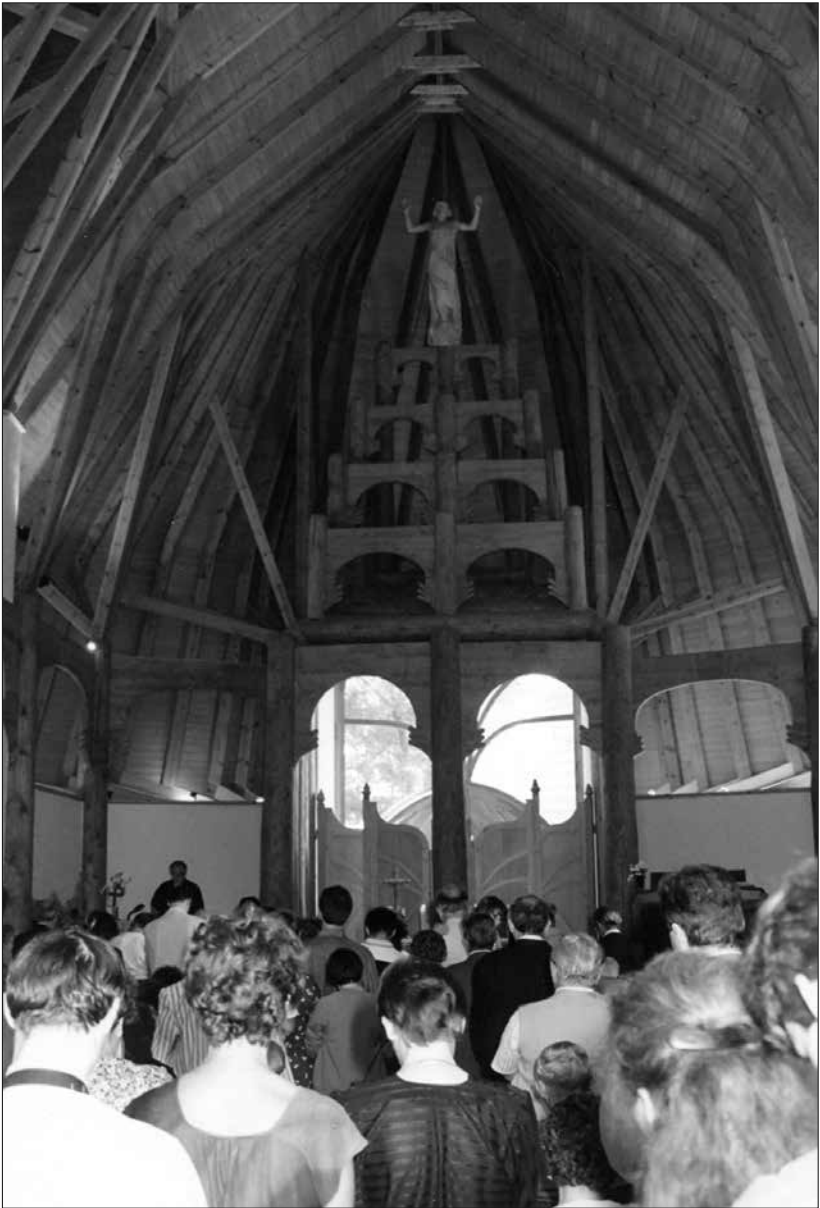
5. Fehérudrás felüldő nyitotta meg a gyűlést központos vendégekkel. Szűz Mária felelté Jóna M. lelkület a jelenté felolvasásról, (Hollakelve)

6. Központos elővezetést: Dr. Blay Árpád elméleti felüldő, Cságya levente ref. lelkén, Somosi Gyula pedagógus, Marovecz Imre építő, Kémet segélyező kúrdóte, Sepsikertészi csoport lelkén, Marovecz Imre tanácsa, Árvai Soppänen adja át az ouli pedagógus központosít és a városnak disz feladatot ajánlók melybe a olom képe van nekve, Jóna Márton a gyüleket ajánlóképpen átnyújtja a Fejtaudótnak bronzba öntött kicsinyített másolatát. Dr. Frankl Róbert orvosi felüldő után Dr. Harmati Béla rekeríti be a központosít, mely bevárat, méltatva a hófok Templom építést lehetőséve Fejtaudótnak segélyt és orvosi elszántágát.

7. A meglivottas körül kb. 150-en vették a Szűz Mária vendéglőben rendelkezett közbéden, a Szűz Mária pedig a Szűz Mária elvételét és üdítéket magát kávé színt.

8. Az anyagi meglivés is jó az ünnepeket, kb. 40-en vették kiadást a több mint 70 ezer forintnyi offeratium és adomány.

Dr. Harmati Béla püspök, Józsa Márton, Kustra Csaba segédlelkész
és Szentés Ernő gondok a szentelés utáni közgyűlésen

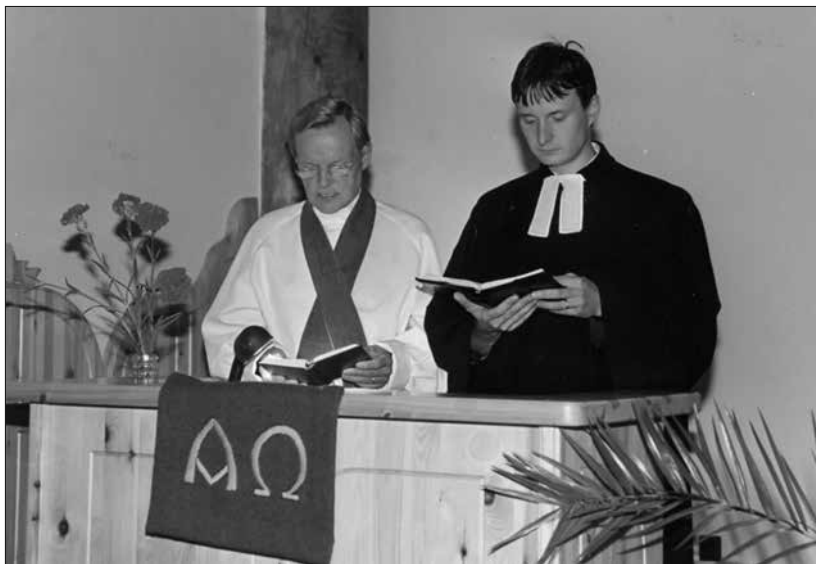
*Uram, köszönöm ezt a szent házat, a te hajlékodat Siófokon.
Vezess ide minél több igére szomjazó embert, és üdítsd fel őket.
A Feltámadott áldása fogadjon, őrizzen és kísérfen minden ide érkező
magyart és külföldit.
Köszönöm azokat az embereket, akik eszközök voltak a Te kezedben:
segítségükkel, anyagi áldozatukkal, leleményükkel, imádságukkal.
Köszönöm, hogy bárhogy is kanyarítottad életemet, a Te közeledben
maradhattam. Köszönöm, hogy Te vagy a történelem Ura.
Köszönöm, hogy erőt adtál, hogy megőriztél, hogy szent házad felépül-
hetett. Ámen.*

Függelék

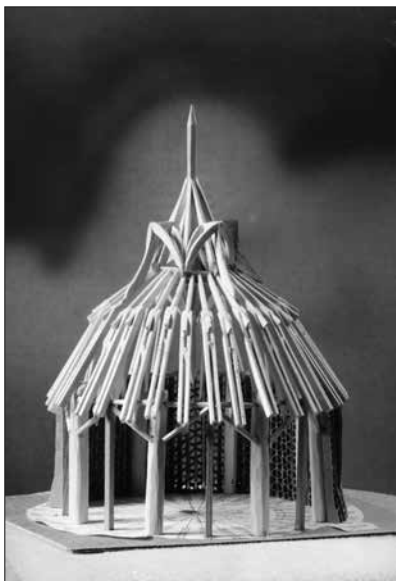
1992. június 27: A gyülekezeti terem és a parókia szentelése

...Hiszen ezt a templomot a sevillai világkiállítás magyar pavilonjáról mintázták! – szólt hangosan egy asszony, amint belépett a Siófok központjában fekvő Oulu parkba. Fel kellett világosítani, hogy ennek a fordítottja az igaz: Makovecz Imre először Siófokra tervezte meg a ma már európai hírűvé vált evangélikus templomot, majd ennek motívumait használta fel a sevillai Héttorony megalkotásában. A kicsiny Siófok ilyenformán kilépett a világ nyilvánossága elé. Június végén pedig a templom mögött egy épületegyüttest avathatott fel Harmati Béla püspök: a gyülekezeti házat, ugyancsak Makovecz Imre egyedi tervei nyomán.

Több gyülekezetből érkeztek autóbuszok, sok külföldi is jelen volt az avatás napján, amelyre két évvel a templomszentelés után került sor. Ez

Arvi Seppänen dómesperes és Baranyay Csaba az új templom szószékén

a két esztendő a maroknyi szolgálattevő részéről ugyanolyan lázas tevékenységben telt el, mint a templomépítés csodája során. Állandó anyagi gondok, emberhiány, sokak kételye vetette volna vissza a munkát, de néhány megszállott ember hite nem ismert lehetetlent.

„Uram Jézus, drága kincsem..., hozd idején segítséged...” – énekeltük a 380. éneket, amely az évek során az építkezés himnuszává lett. Csodákat élt át a gyülekezet: a legnagyobb reménytelenségben is, amikor úgy tűnt, le kell állni az építkezéssel, megtapasztalták a segítséget, amely mindig „idejében” érkezett. Az ünnepség első fele annál az egyszerű tábori oltárnál zajlott a gyülekezeti ház átriumában, amelynél öt éve az alapkövetétel folyt, s amelyre gondos kezek szinte mindig tettek – észrevétlenül is – virágot.

„Egy lelkész álma valóra vált... Suomi fája templommá nemesedett... Sevillába is eljutott ez a torony...” – ilyen mondatok hangzottak el dr. Harmati Béla püspök igehirdetésében, amelynek további részében a kétségről és a könyörgésről szólt Salamon király templomszentelési imádsága nyomán. Az ősi kétely máig hat: lakhat-e Isten a földön, az

Örökkévaló az ő dimenziójában? Az elmúlt 40-45 év is felerősíthette sokak kételyeit, de a legutóbbi évek történései is. Ám a templomban minden kételkedő találkozhat Jézussal. Megszólalhatnak a fák: Immánuel, velünk az Isten. S a templom a könyörgés háza is. A Makovecz-templom homlokzatán mintha két nyitott szem figyelne. Ez a nyitott szem azt sugallja: Isten számon tart minket. Ideológiák jönnek, a különböző korszellemek mennek, de Isten és igéje változatlan. A finn fa és a magyar építészet találkozott – Isten dicsőségére.

Körülnézek a zsúfolt templomban. Egy fejkendős néni végigzokogja az istentiszteletet. Tudom, Celldömölkről jött, hogy ezen az ünnepen együtt lehessen régi papjával. A padokban sokan könnyű nyári ruhában, talán innen egyenesen a strandra mennek. Arvi Seppänen, a finn püspök-helyettes most is egyszerre méltóságteljes és közvetlen. S Mária néni! Igen, meg kell említeni egy ősz hajú asszonyt, Patakyné Bucsky Máriát, aki idős kora ellenére hallatlanul sokat fáradozott anyagi ügyek intézésével, szervezéssel, mikor mivel kellett a siófoki építkezések sikeréért. A gyülekezetben ő vette igazán föl azt a tempót, amelyet Józsa Márton diktált. Nézem a lelkészt, aki hivatalosan évek

óta nyugdíjban van, de valójában mást se csinál, csak megszállottként építkeznek. Arcán leírhatatlan fáradtság, kimerültség, járása lassú. Amikor az építkezésről megteszi jelentését, szavai egyszerre megfényszednek, redői kisimulnak, derűje, humora a régi. Néhány nap múlva 75 éves. Az igazi születésnap ajándék ez a csodálatos épületegyüttes.

– Az oltártól néhány méterre talán ugyanaz a kakas kukorékol, mint két évvel ezelőtt, a szentelés során – mondja Koren Emil, aki finn kapcsolatai révén ugyancsak sokat tett az építkezésért. Igazat kell adnom tréfás megjegyzésének, hiszen valóban méltatlan, hogy a templom környezete még mindig olyan gondozatlan: egyik oldalt tyúk- és kacsaolak a szomszédban, másik oldalt nyomorúságos szükséglakások. Elkesejtő látvány, a polgármester, Molnár Árpád csak reményét tudja kifejezni, hogy a régóta húzódoó csatát végre megnyeri az önkormányzat és az egyház. Makovecz épületeit ő is a város legszebbjeinek mondja, amelyeknek a világ minden részéről csodájára járnak.

„Gloria in excelsis Deo” – dicsőség a magasságban Istennek – éneklő csengő tisztasággal Faragó Laura a templom karzatáról. Valóban Istené a dicsőség! Sok ember munkáját dicsérhetnénk, Makoveczét és Józsa

Mártonét, a gondnok házaspárét, a presbitérium munkáját, a művezető mérnökét, a kötcseiek segítségét, az iparosok precizitását, de mindennek abba az irányba kell mutatnia, hogy Istené a dicsőség!

Gulácsy Lajos esperes a kárpátaljaiak köszöntését hozta, arról a Munkácsról, ahol szolgálatát Józsa Márton is elkezdte, s ahol már ugyanilyen merész álmokkal építkezett. A református esperes, börtönnel és lágerrel a háta mögött, szomorúan utal arra, hogy Magyarországról mennyi panaszt hall, ami mögött pedig hitetlenség húzódik. A magyar nép nem szegény, nem nyomorult, az erőforrást Krisztusban találhatja meg. Hasonló gondolatot fejez ki a finn püspök-helyettes is: Kelet-Európából sok rossz hír érkezik hozzájuk Suomiba, de Magyarországról nem. Itt béke van, s a legszebb, hogy ebben az országban megajándékozott emberek élnek.

Jelentésében Józsa Márton arról szól, hogy a templom, Krisztus hájója már két éve úszik, s húzza-vonja maga után a többi: a gyülekezeti termet, a parókiát, a vendégszobákat, amelyekből kis konferenciatelep fejlődhet ki. A makovecki terv próbás feladatait remekül oldották meg

Szeretetvendégség az új gyülekezeti teremben

az építők. Isten háza után felépülhetett az ember háza, a paplak is, de a legfontosabb, hogy közben maga a gyülekezet is épült. Egyszer a segédkező fiatalokkal táborút körül ülő Makovecz Imre ezt így fejezte ki: templomot azért nehéz építeni, mert közben magunkat is kell építeni. Az építő lelkész számára az elmúlt évek legnagyobb üzenete ez volt: „van tovább!” S abban a pillanatban, amikor 13 évvel ezelőtti agyér-görcsére utalna, megcsuklik a hangja. De aztán erőt vesz magán, s immár a tőle megszokott öblös hangon mondja: van tovább!

A közgyűlés végén a püspök két szép, egyedi érmét adott át a lelkésznek, illetve a tervezőnek. A mívés munkán névre szóló felirat mellett Jákób álma nyomán a létra látható, rajta az angyalokkal. Igen, Jákób ott templomot épített. Az angyalszárnyak ott láthatók a siófoki templomkapu fölött is. A létráról pedig Makovecz Imre hitvallása jut eszembe: „Az építészet funkciója, hogy az eget és a földet összekösse.” Siófokon összeért az ég és a föld.

(Fabiny Tamás: Ég és föld összeért. Újabb Makovecz-épület szentelése Siófokon. In: *Evangélikus Élet*, 1992. július 19., 1. o.)

Blázy Árpád korábbi segédlelkésszel és Baranyayné Rohn Erzsébet és Baranyay Csaba lelkészekkel

Lampérth Gábor jelenlegi lelkész és felesége
Heikki Karvosenoja dómesperessel és Risto Laitila lelkésszel

Bucsu Siofrafoe
1993. VIII.

A Magyar Művészeti Akadémia aranyérmese 1996: Józsa Márton evangélikus lelkész

Az elnökség ajánlását Makovecz Imre terjesztette a közgyűlés elé:

„Tudjuk, hogy jelentős személyiségnek és jelentős cselekedetnek szól ez az aranyérem. Egy közel 80 éves lutheránus papról van szó, aki Zselyk nevű községben született, valahol Beszterce területén a hegyek között. Besztercén járt iskolába és Kolozsvárott végezte el a teológiát. Kezdő papként Kárpátaljára küldték, ahol azonnal hozzákezdett egy paplak építéséhez, ami a háborús körülmények ellenére sikerült is neki. Majd következett a front. Közben megnősült és a családját az utolsó Magyarországra jövő, a frontot megelőző vonattal hozta el úgy, hogy nem tudta teljesíteni egy ígétét, azt hogy egy házasulandó párt összead, mert ez a vonat egy meghatározott vonat volt, és nem lehetett megvárni a hétfői napot. Vasárnapra ígérte ezt. Azt ígérte a házasulandó párnak, hogy ne búsuljanak, vissza fog jönni, és össze fogja adni őket. Fölszálltak a vonatra, és a pólyásgyereket a szénre ágyaszták, és egy kispárnát raktak rá, hogy nehogy, amikor megáll a vonat, elsírja magát vagy hangot adjon. Így a szénben elbújva átjöttek a határon. Mikor Mátészalkán a családot megnyugtató helyzetben tudta, akkor egy valamilyen sínen futó járművel visszament Kárpátaljára azért, mert azt ígérte, hogy összeadja ezt a házasulandó párt. Össze is adta őket, és utána a fronton keresztül jött vissza Magyarországra. Itt mint pap azonnal állást kapott, és Celldömölk környékén kezdett el dolgozni, és újra valahogyan az a sorsa lett, hogy a háborúban elpusztult különböző egyházi intézményeket tatarozza. Majd a Rákosi-rendszerben kalandos körülmények között diplomát is tudott építeni Tokoracson, amikor köztudomású itt mindenki előtt, hogy ez nem volt lehetséges abban az időben. Újjáépítette a paplakot is, ami szintén nagy feladat volt. Közben négy lánya született. S a felesége magához fogadta a beteg testvérét a családba, mert annak a támogatói meghaltak. Ettől azonban ez a családi élet tönkrement. Úgy került nyugdíjba, hogy egyedül maradt. Majd keresztfia, aki siófoki lelkész volt, ösztöndíjjal Chicagóba került,

és megkérte a keresztapját, hogy nyugdíjasként ezt a szórvány gyülekezetet Siófokon lássa el, amíg ő nincs itthon. Eközben már a nyolcvanas évek elejére érkezünk, amikor is lazultabb politikai körülmények között megépül a nyári látogatók kedvéért a siófoki zsinagóga, hogy nyáron, akik ide nyaralni jönnek, azok természetes szolgáltatásképpen a hétvégén templomba mehessenek. A polgármestert gyötrik a skandinávok, akik zömmel lutheránusok, németek, svédek és finnek, hogy azért mégis csak abszurdum, hogy zsinagóga van, de lutheránus templom nincs, mert Siófokon nincsen. Sághy építész úr a háború előtt tervezett egy templomot, amelyből azonban nem lett templom. Ezért adott egy területet a kommunista tanács. Pénz azonban nem volt. Volt egy polgárház, abban jöttek össze a lutheránusok, és abban lakott maga Józsa Márton is. És jött egy különös magánvállalkozó, aki azt mondta, hogy ő ad ezért a házáért 5 millió forintot, és nem kell kiköltözni belőle. Ott maradhat az építkezés befejezéséig Józsa Márton. Eladta a házat Józsa Márton 5 millió forintért. Ugye köztudomású, hogy a lutheránus egyház intenzív kapcsolatban van a finn lutheránus egyházzal? Nagyon sok finn lutheránus pap beszél magyarul és fordítva. Józsa Márton levelet küldött Finnországba, hogy támogassák a finn testvérek a templom építését. Megkeresett engem, hogy tervezzem meg ezt a házat. Meg is terveztem. És elérkezett az építés kezdésének az ideje, de nem volt elegendő pénz a házhoz, mégis hozzákezdett. Kivezényelte a kőműveseket, s megvolt az első nap. Az első nap estéjén egy kecskelábú asztalt állított össze a kerítés mellett, amihez az ottani jegenyéből lehullott ágakról egy keresztet eszkábált, és egy konzervdobozban virágot helyezett el. És amikor reggel 6 órakor hozzákezdtek a munkához, akkor már kint volt Józsa Márton, és azt mondta az embereknek, hogy először álljátok körül az asztalt, majd aztán dolgoztok. És akkor rákezdett egy zsoltárra, és a többinek énekelni kellett. Az építkezés befejezéséig ez az asztal ezt a funkciót látta el, és a munkások megtanulták a zsoltárokat énekelni. Közben komoly problémáink voltak az akkori lutheránus egyházi vezetőkkel, amikor is egyszer – hogy a zsoltáréneklésről egy másik történetet is mondjak –, a püspöki székházban volt egy nagy találkozó, ahol az egyházat körülvevő dilettáns építészek és

műítészek voltak, és próbáltak rábeszélni arra, hogy valami egészen másfajta templomot építsünk. De ezt a harcot sikerrel abszolváltuk. És amikor vége volt az egésznek és kénytelen volt a püspök úr, aki abszolút nem örült ennek a dolognak, nem mondom meg a nevét, mert a mai napig is az, akkor azt mondta Józsa Márton, aki addig hallgatott, hogy „Püspök úr, ha megengeded, a sikeres munka után mi mindig el szoktunk énekelni egy zsoltárt”, és rázendített. És erre muszáj volt a többinek is mind énekelni, akik a pokolba kívántak bennünket, de a zsoltárt el kellett énekelni. Ez a Józsa Márton megépítette ezt a templomot a talpától a fejéig, s amikor elkészült a paplakkal is – ami már csak úgy tudott megépülni a közömbös egyház asszisztálása mellett, hogy az utolsó 70 000 forintot a cégmentől adtam kölcsön –, akkor Józsa Mártont végleg nyugdíjazták, és egy fiatal lelkész érkezett oda a feleségével és két kis gyermekével, akik átvették az épületet. Józsa Márton most az egyház szeretetotthonában él Budapesten. És természetesen ugyanazt folytatja, amit korábban. Tehát volt egy jótét lélek, aki elvitte őt Trabanttal Kárpátaljára, ahol vendégül az a házaspár látta őt, akit annak idején az utolsó utáni napon adott össze. Valamint elment még egyszer és megnézte a szülőfaluját, hogy milyen állapotban van, és úgy látta, hogy a templom tűrhetetlen körülmények között áll. Megszervezte a templomnak a tatarozását, majd megjelent nálam, és azt mondta, hogy kell, hogy szerezzél nekem 200 000 forintot, mert ezek annyira mafla emberek, hogy nem tudnak elindulni. Jelentem, azóta az öreg innen, budapesti irányítással kolozsvári közvetítéssel a templomot tataroztatta. És most nála is idősebb és elesettebb kollégáinak, idős hölgyeknek a támasza az öregek otthonában. Évek óta pacemakerrel él. És akkor, amikor egyszer a püspök úrral egy kicsit élesebb vitába keveredtem, azt mondtam neki, hogy tudod, tisztelt püspök úr, ma már az egyházi méltóságokat nem úgy választják ki, mint az Thomas Mann-nál olvasható Gergely pápa esetében, noha olyan szellemi zsenikezdeményezések, mint amilyenek VII. Gergely idejében voltak, ma is vannak. – Miért, te kire gondolsz? – kérdezte. Mondtam: – Józsa Márton püspök úrra. Ezt azt hiszem, nem fogja nekem megbocsátani soha. Viszont ezzel tartoztam Józsa Mártonnak. Ez az élet lényegében eltelt – Józsa Márton

élete –, annak a népességnek a maradéktalan szolgálatában, akik között egyszerre élt itt a Földön. Ennél magasabb színvonalat én nem ismerem meg életemben. Olyan ember, aki hitelesítés és jel nélkül a szeretet jegyében élte le az életét, ezért tisztelettel Önöknek azt javaslom, hogy az aranyéremmel örvendeztessük meg Józsa Márton lelkész urat.”

Élete utolsó éveiben a kőbányai gyülekezetben helyettesített, majd az Üllői úti szeretetotthonban lakott

Kegyelmed jobb az életnél!

„Kegyelmed jobb az életnél...” (Zsolt 63,4) – Teológus kora óta Józsa Márton kedves igéje volt ez a zsoltárvers. Vezérigeként rá volt írva arra a gyertyatartóra is, amelyet búcsúzásakor kapott a celldömölki gyülekezettől. Naplójába is beírta, úrvacsorai istentiszteletet is tartott róla. Erre az igére nyitotta rá a kötcsei és siófoki templom oltárának bibliáját is. Egyszer ezt mondta nekem erről a zsoltárversről: „Nagyon beépült az életembe, és ennek az igének a határtalan, csupa kegyelem szeretetében érzem magam szüntelen.”

Most, itt a siófoki ravatalnál nem az embert állítjuk középpontba, hanem Isten szeretetét. Mert Józsa Márton is mindig erről tanúskodott. Ha felidézzük is az ő alakját, azt Isten iránti hálaadással és az itt maradóknak számára példaképpen tesszük, legfőképpen pedig azért, hogy az ember immár távolodó alakján keresztül is lássuk Isten velünk maradó, kézzelfogható szeretetét. „Kegyelmed jobb az életnél!”

Józsa Márton igazi közösségi ember volt. Így tapasztalta meg Isten szeretetét, így ismerte meg az ő kegyelmét, amely jobb az életnél.

Mindig ápolta az emberi kapcsolatokat. Fülünkben cseng még jellegzetes hanghordozása, ahogy személyesen vagy telefonon megszólított minket. Érezzük még ölelését, amellyel fogadott minket, visszük magunkkal elbocsátó szavát: „Isten megáldjon!”

A közösségi ember a zselyki tanítói lakban, majd a beszercei gimnáziumban formálódott. Aztán következett a kolozsvári teológia hatása, Járosi Andorral és Reményik Sándorral, majd a Túróczy Zoltán püspök által meghatározott lelkészi szolgálat a Felvidéken és Kárpátalján. A kényszerű menekülés után az evangélizáció sodra Fóton és állandó utazásokkal, majd Kemenesalja és Siófok.

A közösségi embert meghatározta a nyíregyházi családalapítás, majd leányai, unokái és dédunokái sorsának figyelemmel kísérése. Örült annak, hogy közülük többen a lelkészi hivatást is tovább viszik.

A közösségi ember mindig kereste a kapcsolatot lelkésztestvérekkel (ma már szinte legendások a celli homiletikai alkalmak, ahogy közösen készültek az igehirdetésekre), a hívekkel, a rászorulókkal.

Józsa Márton azonban sokszor magányos ember volt, így tapasztalta meg Isten szeretetét, így ismerte meg kegyelmét, amely jobb az életnél.

Szíve mélyén talán minden lelkész magányos, hiszen az igazán súlyos terheket kinek-kinek magának kell hordoznia. Egyedül hajolt az ige fölé, hogy annak üzenetét kibontsa, és aztán megossza másokkal. Nehéz döntéseket egyedül, olykor már-már konok módon hozott meg. Magányosan ült szobájában – és folyamatosan vezette naplóját, és írta „Szeretteim!” kezdetű leveleit.

Beszédes tárgyak voltak ebben a dolgozószobában: egy festett kő, néhány fénykép, egy kereszt, egy gyerekrajz. Sajátos elszántságot adott ez neki. Sokszor idézte a finnek „sisu” szavát, ami valami ilyesmit jelent: csak azért is, mégis. Hamar felismerte, hogy Istennek ez a mégis-szeretete számít csak. A kegyelem, amely jobb az életnél.

Végül is nem a motoron, majd Trabanton megtett kilométerek száma számít, hanem Isten kegyelme. Nem a lelkési vagy építési napló bejegyzései számítanak, hanem Isten kegyelme. Nem a sóder vagy a homok köbmétere, még csak nem is „a köbre emelt reménység” számít, hanem Isten kegyelme. Nem a Tiszán, Munkács felé lehajóztatott vagy éppen Suomiból Siófokra szállított építési fa mennyisége számít, hanem Isten kegyelme. Nem az elvégzett szolgálatok mennyisége, de még csak nem is az igehirdetés nyomán megtértek száma számít, hanem csakis Isten kegyelme, amely jobb az életnél.

Ezért aztán mégsem volt, még sincs egyedül.

Mindig voltak társai a szolgálatban. Szeretteinek köre állandóan tágult. De legfőképpen vele volt Isten, akiről ő maga mindig csak Jézuson tájékozódva beszélt. Őtőle kapott erőt a félárvaságban és betegségek idején, új és új szolgálati helyeken, kedvezőtlen vagy kedvező politikai változások közepette, kórházi ágyon, az utolsó órán, és a végső, nagy úton... Vallotta: Isten kegyelme jobb az életnél. Ahogyan Zelk Zoltán is írja, *Kegyelem* című versében:

*Sohasem lép gyíkra, csigára
soha egy föltámadt fűszálra
a földön járó Isten lába*

*de vétkeinket eltapossa,
vétkeinket megbocsátja.*

Hisszük: Marci bácsi színről színre láthatja a kegyelem Istenét. Ott, Isten mennyei országában már nem kell templomot építeni, mert ott Isten lesz minden mindenkben.

A feltámadott Jézusért, akinek a szobra alatt vagyunk együtt, lehet mai istentiszteletünk hálaadás és biztonyságtétel. Hálaadás egy sokat küzdő és sok áldást közvetítő emberért és biztonyságtétel Isten kegyelméről, az ő örök és példátlan szeretetéről. Ámen.

(Fabiny Tamás prédikációja Józsa Márton ravatalánál a siófoki templomban, 2000. szeptember 30-án.)

Józsa Márton éneke

„Uram Jézus, drága kincsem...”

Először csak a siófoki templomépítés himnusza volt az *Evangélikus énekeskönyv* 380. éneke, aztán egyre inkább éreztük: Józsa Márton hitvallása is ez. Az építési évek alatt szinte minden látogatónak meg kellett állni a félig kész falak előtt álló egyszerű tábori oltárnál – amelynek keresztje ma is a gyülekezeti teremben áll –, hogy Marci bácsival együtt elénekelje ezt a himnuszt. A legegyszerűbb segédmunkásra is mély hatást gyakorolt egy-egy ilyen áhítat.

„Hozd idején segítséged...”

Józsa Márton sokszor elmondta, mennyire találónak érzi ezt az „idején” szót. Mindig a legjobbkor, sokszor az utolsó pillanatban, de annál nagyobb örömet szerezve érkezett a segítség. Ez lehetett egy Finnországból befutó, fával megrakott kamion, de lehetett egy emberi szó, a vigasztalás, bátorítás gesztusa is.

„Óvj meg minden csüggedéstől...”

Emberileg mennyiszor lett volna oka csüggedésre! Amikor bebörtönözték szeretett püspökét, Túróczy Zoltánt. Amikor a megszálló szovjet csapatok kis híján „málenkij robot”-ra vitték Munkácson. Amikor egyszer csak azt kellett látnia, hogy kárpátaljai szórványgyülekezete négy ország területére (Magyarország, Csehszlovákia, Szovjetunió, Románia) esik. Amikor az evangélizációt, amely igazi szívügye volt, kezdtek lehetetlenné tenni az állami hatóságok és a velük kollaboráló egyházi vezetők. Amikor a hivatal packázásait tapasztalta építkezései során. Jézusa mégis megóvta a csüggedéstől!

„Mi jobb a te kegyelmednél?”

Szeptember 30-án, a siófoki templomban, ahonnan temettük, a 63. zsoltár 4. verséről szólt az igehirdetés: *„Kegyelmed jobb az életnél...”* Tudtuk, teológus kora óta kedves igéje ez. A celldömölki gyülekezettől – 32 év szolgálat után búcsúajándékként – kapott gyertyatartón is ez volt olvasható. A kötcsei és a siófoki gyülekezet templomi bibliáját

mindig erre az oldalra lapozta fel. *„Kegyelmed jobb az életnél...”* Pedig Józsa Márton nagyon szerette ezt a földi életet. Utolsó hónapjait leszámítva duzzadt az életerőtől. Legendás kedélye és humorérzéke a legnehezebb helyzeteken is átsegítette. Tudván tudta azonban: Isten nagyobb a mi szívünknel, s az ő kegyelme mindennél jobb. Földi értelemben vett sikerei csúcsán is a kegyelem koldusa tudott maradni.

„Világ kincse nem kell nekem...”

Szegényen ment el közülünk. Sose vágyott gazdagságra, karrierre, világi sikerekre. A földön mindennél többre tartotta a személyes kapcsolatok ápolását, a beszélgetéseket, a kapcsolattartást. Az egyházban különösen sokat tett a lelkési fraternitásért. *„Szeretteim...”* megszólítással írt körleveleit nemcsak szűkebb családjá tagjainak küldte el, hanem mindazoknak, akikkel közösséget érzett, akiket rendszeres imádságában hordozott. Boldog volt, ha családjá – három leánya, hét unokája, tíz dédunokája – körében lehetett.

„Nevedről elmélkedem...”

Akik közelebbről ismerhettük, tudjuk: milyen fontos volt életében a „oratio – temptatio – meditatio” lutheri hármas egysége. Mindháromról részletesen lehetne szólni. Most csak annyit, hogy minden megszólalását, igehirdetését, beszélgetését, tárgyalását elmélkedés előzte meg. Ő, akit sokan az aktivizmus embereként láttak, naponta órákat töltött íróasztalánál ülve, elmélkedve, vívódva, imádkozva. Gyermeki hittel, ugyanakkor ötletgazdagon értelmezte a Szentírást, olvasta a segítségét jelentő magyarázatokat. Ezért és csak ezért lehetett igehirdetése egyszerre hitépítő és tanító. Nála e kettő soha nem zárta ki egymást.

„Betöltesz új reménységgel, túlaradó örvendéssel...”

A reménység és az örvendezés embere volt. Anekdotázását, színes történetmondását is ez jellemezte, de azt is tapasztalhattuk sokszor, ahogy szorult helyzetéből egy frappáns mondattal, humoros utalással ki tudta magát vágni. Egy összevont szemöldökű vámtiszt azon kérdésére, hogy miért sokkal több a finnek által ténylegesen szállított fa

mennyisége a papírokon feltüntetettnél, azonnal tudott válaszolni:
„Tudja, uram, mi köbre emeljük a reménységet!”

„*(Szívem) ha itt nem dobog többé, Ott éljek veled örökké...*”

Készen állt az elmenetelre. Nála nem közhely: vágyott is arra, hogy Jézusával legyen. 83 év földi pályafutása, megannyi küzdelem és öröm után Józsa Márton átlépett az örökkévalóságba. Hiszem, hogy most már egészen közelről mondhatja annak, akit mindennél jobban szeretett:

„*Ó, Jézusom, ó, Jézusom!*”

„Velünk csak az lehet igazán mindig, minden körülmény között, aki mindig volt és mindig van – a Feltámadott Jézus Krisztus!” (Józsa Márton)

(Fabiny Tamás: Józsa Márton éneke. In: *Lelkipásztor*, 2000. november, 467. o.)

Luther Kiadó, Budapest, 2010
Felelős kiadó: Kendeh-Kirchknopf Péter
A borítót Hajdu József fotójának felhasználásával Galgóczi Andrea tervezte

Nyomdai kivitelezés: Prime-Rate Kft.
Felelős vezető: dr. Tomcsányi Péter

ISBN 978-963-9979-12-3